

A
SANSKRIT
MANUAL

PART II

For Classes IX & X

ALLIED PUBLISHERS LIMITED

Scanned specially for

Uz-Translations

by alexius108



A SANSKRIT MANUAL

Part II

BY

R. ANTOINE, SJ., M.A.

Fourth Revised Edition

1970

XAVIER PUBLICATIONS
CALCUTTA 700016

Published by J. Brouir, S.J.
Xavier Publications
30 Park Street, Calcutta 700016

Fourth Revised Edition
Reprinted 1982, 1986, 1989, 1990, 1994,
1995, 1996, 1997, 2001

Published by Sunil Sachdev and printed by Ravi Sachdev at Allied Publishers
Limited, Printing Division, A-104 Mayapuri Phase II, New Delhi - 110 064
2/2001

P R E F A C E

The Second Part of the SANSKRIT MANUAL is meant as an immediate preparation for the School Final Examination. The method is similar to that of the First Part.

The order followed in this Second Part can be modified and adapted according to the needs of the students and the better judgment of the teachers. The lessons dealing with the Compounds, in particular, can usefully be taught at an earlier stage than their position in the MANUAL would seem to indicate. They have been grouped together towards the end of the book for the sake of a more synthetic treatment.

The Sanskrit-English and English-Sanskrit glossaries contain a vocabulary which extends beyond the scope of the Exercises. They will prove useful to the students who have to read classical texts and train themselves in unseen translation.

The Systematic Index given at the end of the book will help both teachers and students to find easily the references which they need.

I must express my thanks to the Nirnaya Sāgar Press Bombay, for the permission to quote a number of stanzas from the Kāvya-mālā.

R.A., S.J.

CONTENTS

LESSON	PAGE
1. IRREGULAR NOUNS IN अ AND आ INTRODUCTION TO THE OTHER CONJUGATIONS	... 1
2. IRREGULAR MASC. NOUNS IN इ AND ई THE FIFTH CONJUGATION (खादि)	... 8
3. IRREGULAR MASC. NOUNS IN उ AND ऊ THE EIGHTH CONJUGATION (तनादि) NUMERALS FROM 19 TO 99	... 13
4. IRREGULAR FEM. NOUNS IN ई AND ऊ THE NINTH CONJUGATION (कयादि) NUMERALS FROM 100 TO 1,000	... 20
5. IRREGULAR NEUTER NOUNS IN इ THE SECOND CONJUGATION (अदादि)	... 26
6. NOUNS IN ओ AND औ THE SECOND CONJUGATION (cont.)	... 35
7. IRREGULAR NOUNS IN अन् THE THIRD CONJUGATION (दादि)	... 40
8. IRREGULAR NOUNS—MISCELLANEOUS THE SEVENTH CONJUGATION (रुधादि)	... 47
9. THE ACCUSATIVE CASE AGREEMENT OF THE ADJECTIVE	... 52
10. PRIMARY AND SECONDARY SUFFIXES POTENTIAL PASS. PART.	... 58
11. THE INSTRUMENTAL CASE PRESENT PARTICIPLES	... 63
12. THE PERFECT TENSE (लिट्)	... 68
13. THE PERIPHRASTIC PERFECT PERFECT PARTICIPLES	... 77

LESSON	PAGE
14. THE DATIVE CASE	
PRIMARY SUFFIXES (<i>cont.</i>)	81
15. THE FUTURE TENSE	86
16. THE FUTURE TENSE (<i>cont.</i>)	
THE CONDITIONAL—THE BENEDICTIVE	92
17. THE CAUSATIVE (णिच्)	
THE ABLATIVE CASE	97
18. THE DESIDERATIVE (सन्)	
THE GENITIVE CASE	104
19. THE FREQUENTATIVE (यङ्)	
THE LOCATIVE CASE—PRONOUNS	110
20. COMPOUNDS	
THE DVANDVA COMPOUND	117
21. THE TATPURUSA COMPOUND	123
22. THE KARMADHARAYA, DVIGU AND PRADI COMPOUND	127
23. DENOMINATIVES	
THE GATI AND UPAPADA COMPOUNDS	131
24. THE BAHUVRIHI COMPOUND	136
25. PRIMARY SUFFIXES (<i>cont.</i>)	
SECONDARY SUFFIXES	142
26. THE AVYAYIBHAVA COMPOUND	148
27. THE AORIST	153
VERBAL ROOTS WITH THEIR PRINCIPAL PARTS	162
SANSKRIT-ENGLISH GLOSSARY	216
ENGLISH-SANSKRIT GLOSSARY	264
SYSTEMATIC INDEX OF PARTS I & II	297

LESSON 1

IRREGULAR NOUNS IN अ AND आ INTRODUCTION TO THE OTHER CONJUGATIONS

1. Revise the declension of कूप and लता (see Part I, Nos. 11 & 38).

Some masculine nouns in अ, besides their regular declension, have, from the acc. pl. onward, optional forms borrowed from a stem ending with a consonant.

Thus : पाद m. (foot) — optional stem : पद्

	S.	D.	P.
Nom.	पादः	पादौ	पादाः
Acc.	पादम्	पादौ	पादान् पदः
Instr.	पादेन पदा	पादाभ्याम् पद्भ्याम्	पादैः पद्भिः
Dat.	पादाय पदे	पादाभ्याम् पद्भ्याम्	पादेभ्यः पद्भ्यः
Abl.	पादात् पदः	पादाभ्याम् पद्भ्याम्	पादेभ्यः पद्भ्यः
Gen.	पादस्य पदः	पादयोः पदोः	पादानाम् पदाम्
Loc.	पादे पदि	पादयोः पदोः	पादेषु पदसु
Voc.	पादः	पादौ	पादाः

2. Similarly : दन्त m. (tooth) — optional stem : दत्

मास m. (month) — optional stem : मास्

Acc. plur.	Instr. sing	Instr. dual	Loc. plur.
दन्तान् दतः	दन्तेन दता	दन्ताभ्याम् दद्भ्याम्	दन्तेषु दत्सु
मासान् मासः	मासेन मासा	मासाभ्याम् माभ्याम्	मासेषु मासुः

3. There are a few maculine nouns in आ. They are declined as follows :

गोपा *m.* (cowherd)

	S.	D.	P.
Nom.	गोपा	गोपौ	गोपाः
Acc.	गोपाम्	गोपौ	गोपः
Instr.	गोपा	गोपाभ्याम्	गोपाभिः
Dat.	गोपे	गोपाभ्याम्	गोपाभ्यः
Abl.	गोपः	गोपाभ्याम्	गोपाभ्यः
Gen.	गोपः	गोपोः	गोपाम्
Loc.	गोपि	गोपोः	गोपासु
Voc.	गोपा	गोपौ	गोपाः

4. Some feminine nouns in आ, besides their regular declension, have, from the acc. plur. onward, optional forms borrowed from a stem ending with a consonant.

Thus : निशा *f.* (night) — optional stem : निष्

S. D. P.

	S.	D.	P.
Nom.	निशा	निशे	निशाः
Acc.	निशाम्	निशे	निशाः निशः
Instr.	निशया निशा	निशाभ्याम् निड्भ्याम्	निशाभिः निड्भिः
Dat.	निशायै निशे	निशाभ्याम् निड्भ्याम्	निशाभ्यः निड्भ्यः
Abl.	निशायाः निशः	निशाभ्याम् निड्भ्याम्	निशाभ्यः निड्भ्यः
Gen.	निशायाः निशः	निशयोः निशोः	निशानाम् निशाम्
Loc.	निशायाम् निशि	निशयोः निशोः	निशासु निड्सु
Voc.	निशे	निशे	निशाः

5. Similarly : नासिका *f.* (nose)—optional stem : नस्
जरा *f.* (old age)—optional stem : जरस्

जरा, however, takes its optional forms only before terminations beginning with a vowel, from the nom. dual onward.

Acc. sing.	Acc. plur.	Instr. dual	Loc. Plur.
जराम् जरसम्	जराः जरसः	जराभ्याम्	जरासु
नासिकाम्	नासिकाः नसः	नासिकाभ्याम् नोभ्याम्	नासिकासु नःसु

N.B. अम्बा (mother) is regular except in the voc. sing. which is अम्ब.

6. In Part I, we have seen four conjugations : the first, the fourth, the sixth and the tenth. Six more remain to be learnt : the second, the third, the fifth, the seventh, the eighth and the ninth.

The division of verbs into ten conjugations does not apply to all the tenses and moods. It applies exclusively to the **active voice**, both *parasmaipada* and *atmanepada*, of the present, imperfect, imperative and potential. In the **passive voice** and in other tenses of the active voice like the perfect and the future, all verbs are treated alike without distinction of conjugations.

The four tenses and moods to which the division of verbs into ten conjugations applies are called the **conjugational tenses and moods**. They are the present, imperfect, imperative and potential of the **active voice**, both *parasmaipada* and *atmanepada*.

7. The verbs of the 1st, 4th, 6th and 10th conjugations have one common feature : they insert अ before the terminations of the conjugational tenses and moods (see Part 1, No. 34). The verbs of the other six conjugations do not insert अ before the terminations.

8. As in the case of nouns with two or three stems, so also in the case of verbs of the 2nd, 3rd, 5th, 7th, 8th and 9th conjugations, there are strong and weak forms which must be carefully remembered.

The strong forms occur :

in the 1st, 2nd and 3rd pers. sing. of the present param.

in the 1st, 2nd and 3rd pers. sing. of the imperfect param.

in the 1st pers. sing., dual and plur. and in the 3rd pers. sing. of the imperative param.

in the 1st pers. sing., dual and plur. of the imperative ātm.

All the other forms are weak.

The following scheme gives a clear idea of the distribution of strong and weak forms (the strong forms are marked with ×) :

PARASMAIPADA ĀTMANEPADA

		S.	D.	P.	S.	D.	P.
PRESENT	1	×					
	2	×					
	3	×					
IMPERFECT	1	×					
	2	×					
	3	×					
IMPERATIVE	1	×	×	×	×	×	×
	2						
	3	×					
POTENTIAL	1						
	2						
	3						

The difference between strong and weak forms will be shown separately for each conjugation.

9. The terminations of the Parasmaipada are the same as those given in Part I, except those of the potential and that of the second person sing. of the imperative which is हि. The terminations of the Atmanepada show the following differences :

The 3rd person plural of the present, imperfect and imperative drop the न्; instead of -अन्ते, -अन्त and -अन्ताम्, we have -अते, -अत and -अताम् ।

The 2nd and 3rd persons dual of the present, imperfect and imperative replace the initial ई by आ ।

PARASMAIPADA

	Present			Imperfect			Imperative			Potential		
1	-भि	-वः	-मः	-अम्	-व	-म	-आनि	-आव	-आम	-याम्	-याव	-याम
2	-सि	-थः	-थ	-स्	-तम्	-त	-हि	-तम्	-त	-याः	-यातम्	-यात
3	-ति	-तः	-अन्ति	-न्	-ताम्	-अन्	-तु	-ताम्	-अन्तु	-यात्	-याताम्	युः

ĀTMANEPADA

	Present			Imperfect			Imperative			Potential		
1	-ए	-वहे	-महे	-इ	-वहि	-महि	-ऐ	-भावहै	-आमहै	-ईय	-ईवहि	-ईमहि
2	-से	-आथे	-ध्वे	-थाः	-आथाम्	-ध्वम्	-स्व	-आथाम्	-ध्वम्	-ईथाः	-ईयाथाम्	-ईध्वम्
3	-ते	-आते	-अते	-त	-आताम्	-अत	-ताम्	-आताम्	-अताम्	-ईत	-ईयाताम्	-ईरन्

N.B. The terminations within heavy lines are strong.

EXERCISE 1

I. Vocabulary

अनलः fire	दन्तः tooth	कला art	जरा old age
अमात्यः minister	पादः foot	कृपा favour	नासिका nose
केशः hair	मासः month	ग्रीवा neck	निशा night
घर्मः heat	गोपाः cowherd	घृणा hatred	अम्बा mother
जम्बूकः jackal	विश्वपाः protector of the world	चित्ता funeral pyre	अङ्गुलिः f. finger
धूमः smoke	अकस्मात् suddenly	जटा matted hair	उन्नतिः f. prosperity
विडालः cat	क्रमशः gradually	ब्राक्षा grape	वृत्तिः f. occupation
अन्यत्र elsewhere		ईषत् a little	दिष्ट्या fortunately

उप-लप् (उपलपति) to deny,
to refuse
उप-वद् (उपवदति-ते) to revile,
to censure
उप-क्रम् (उपक्रमते) to approach,
to begin
उप-पद् (उपपद्यते) to occur,
to be possible

अप-सृ (अपसरति) to go away,
to retreat
अप-हृ (अपहरति) to remove,
to avert
उप-जीव् (जीवति) to live upon
(+ acc.)
उप-लभ् (उपलभते) to perceive

II. Translate the following into English and change the voice :

(१) हे अम्ब, ईषदुष्णं जलमानीय शिशोर्मुक्खं प्रक्षाल्य । (२) अपसरतापसरते-
त्युक्त्वामात्वो राज्ञः पदोरपतत् । (३) त्रिभिर्माभिर्गोपः केशः श्वेतोऽभवत् । (४) विश्वपः
कृपयाकस्मादुन्नतिरुपापद्यत । (५) जरसा मुनेर्जटा क्षीणा तस्य च दन्ता जीर्णाः । (६) निशि
भ्रमन् जम्बूको विडालमुपलभ्यापसर्तुमुपाक्रमत । (७) यस्य दीर्घा नासिका स्थूला ग्रीवा तीक्ष्णा
अङ्गुलयः कृष्णः केशस्तं दुर्जनमपहर । (८) का वृत्तिमुपजीवसि ? (९) यान् घृणयापवदते
भवास्तेभ्यः कृपयाहारो दीयेत ।

III. Translate :

- (१) बैद्यो गुरुश्च मन्त्री च यस्य राज्ञः प्रियः सदा ।
शरीरधर्मक्रोशेभ्यः क्षिप्रं स परिह्रीयते ॥
- (२) जलविन्दुनिपातेन क्रमशः पूर्यते घटः ।
स हेतुः सर्वविद्यानां धर्मस्य च धनस्य च ॥
- (३) राजानं प्रथमं विन्देत्ततो भार्यां ततो धनम् ।
राजन्यसति लोकेऽस्मिन् कुतो भार्या कुतो धनम् ॥

IV. Translate the following into Sanskrit :

(1) When I was learning the arts, I sat at the feet of a learned master. (2) As smoke arises from fire, so quarrel arises from hate. (3) When that wicked man is angry with his friends, his hair shakes, his feet strike the ground, his fingers threaten and his neck becomes blue. (4) Owing to the heat of the fire, the cowherds withdrew to the nearby trees. (5) The jackal looked at the grapes and said : "Those grapes are high. Let me go elsewhere." (6) Roaming at night, two cats saw a rat. They ran to catch him and began to fight. Seeing them fighting, the rat ran away. (7) By his matted hair I know him to be a holy man. (8) Near the funeral pyre of her husband, the woman stood for two days and two nights. (9) Fortunately the minister arrived and censured the man who had refused the request (प्रार्थना) of the poor. (10) My brother was playing with his friends when suddenly the chariot of the king arrived.

V. (1) What are the **conjugal** tenses and moods and why are they so called ?

(2) What are the **strong** forms in the 2nd, 3rd, 5th, 7th, 8th and 9th conjugations ?

LESSON 2

IRREGULAR MASCULINE NOUNS IN इ AND ई
THE FIFTH CONJUGATION (स्वादि)

10. The noun पति *m.* (husband, master) is declined like मुनि (see Part I, No. 28) except in the singular from the instr. downward : instr. पत्या ; dat. : पत्ये ; abl. : पत्युः ; gen. : पत्युः ; loc. : पत्यौ ।
11. The noun सखि *m.* (companion) has the same irregularity as पति । Besides, it is also irregular in the nom. sing., dual and plural and in the accus. sing. and dual :

Nom.	सखा	सखायौ	सखायः
Acc.	सखायम्	सखायौ	सखीन्

Sing. instr. : सख्या ; dat. : सख्ये ; abl. : सख्युः ; gen. : सख्युः ; loc. : सख्यौ ।

12. There are some masculine nouns in ई. They are declined, before terminations beginning with a vowel, like nouns ending in consonants. सुधी *m.* -stem : सुधिय् ; सेनानी *m.* (general) -stem : सेनान्य् ।

S. D. P. S. D. P.

Nom.	सुधीः	सुधियौ	सुधियः	सेनानीः	सेनान्यौ	सेनान्यः
Acc.	सुधियम्	सुधियौ	सुधियः	सेनान्यम्	सेनान्यौ	सेनान्यः
Instr.	सुधिया	सुधीभ्याम्	सुधीभिः	सेनान्या	सेनानीभ्याम्	सेनानीभिः
Dat.	सुधिये	सुधीभ्याम्	सुधीभ्यः	सेनान्ये	सेनानीभ्याम्	सेनानीभ्यः
Abl.	सुधियः	सुधीभ्याम्	सुधीभ्यः	सेनान्यः	सेनानीभ्याम्	सेनानीभ्यः
Gen.	सुधियः	सुधियोः	सुधियाम्	सेनान्यः	सेनान्योः	सेनान्याम्
Loc.	सुधियि	सुधियोः	सुधीषु	सेनान्याम्	सेनान्यौ	सेनानीषु
Voc.	सुधीः	सुधियौ	सुधियः	सेनानीः	सेनान्यौ	सेनान्यः

13. The fifth Conjugation (स्वादि)

- (1) The verbal base is formed by adding **नु** to the root, e.g.: सु-नु।
- (2) **नु** becomes **नो** in the strong forms (see No. 8), e.g. : सु-नो ।
- (3) When the verbal root ends with a vowel :
 - the final उ of **नु** is changed to **व्** before weak terminations beginning with a vowel, e.g. : सु-नु-अन्ति=सुन्वन्ति ।
 - the final उ of **नु** is optionally dropped before **व्** and **म्**, e.g. : सुनुवः or सुन्वः ।
 - the हि of the 2nd pers. sing. imperative parasm. is dropped.
- (4) When the verbal root ends with a consonant :
 - the final उ of **नु** is changed to **उव्** before weak terminations beginning with a vowel, e.g. : अङ्-नु-ईय=अङ्गुवीय ।
 - the final उ of **नु** is **not** dropped before **व्** and **म्** : शक्नुवः ।
 - the हि of the 2nd pers. sing. imperative parasm. is **not** dropped.

14. सु (to press out) : strong base सुनो-; weak base सुनु-।

PARASMAIPADA

ĀTMANEPADA

S.

D.

P.

S

D.

P.

Present

1

सुनोमि

सुनुवः सुन्वः

सुनुमः सुन्मः

सुन्वे

सुनुवहे सुन्वहे

 सुनुमहे
सुन्महे

2

सुनोषि

सुनुथः

सुनुथ

सुनुषे

सुन्वाथे

सुनुष्वे

3

सुनोति

सुनुतः

सुन्वन्ति

सुनुते

सुन्वाते

सुन्वते

Imperf.

1

 असुनवम्
असुन्व

 असुनुव
असुन्व

 असुनुम
असुन्म

असुन्वि

 असुनुवहि
असुन्वहि

 असुनुमहि
असुन्महि

2

असुनोः

असुनुतम्

असुनुत

असुनुथाः

असुन्वाथाम्

असुनुष्वम्

3

असुनोत्

असुनुताम्

असुन्वन्

असुनुत

असुन्वाताम्

असुन्वत

PARASMAIPADA

ĀTMANEPADA

S. D. P. S. D. P.

		S.	D.	P.	S.	D.	P.
Imperat.	1	सुनवानि	सुनवाव	सुनवाम	सुनवै	सुनवावहै	सुनवामहै
	2	सुनु	सुनुतम्	सुनुत	सुनुष्व	सुन्वाथाम्	सुनुष्वम्
	3	सुनोतु	सुनुताम्	सुन्वन्तु	सुनुताम्	सुन्वाताम्	सुन्वताम्
Potent.	1	सुनुयाम्	सुनुयाव	सुनुयाम	सुन्वीय	सुन्वीवहि	सुन्वीमहि
	2	सुनुयाः	सुनुयातम्	सुनुयात	सुन्वीथाः	सुन्वीयाथाम्	सुन्वीष्वम्
	3	सुनुयात्	सुनुयाताम्	सुनुयुः	सुन्वीत	सुन्वीयाताम्	सुन्वीरन्

15. आप् (to obtain) :

strong base आप्नो-

weak base आप्नु-

अश् (to pervade) :

strong base अश्नो-

weak base अश्नु-

PARASMAIPADA

ĀTMANEPADA

S. D. P. S. D. P.

		S.	D.	P.	S.	D.	P.
Present	1	आप्नोमि	आप्नुवः	आप्नुमः	अश्नुवे	अश्नुवहे	अश्नुमहे
	2	आप्नोषि	आप्नुथः	आप्नुथ	अश्नुषे	अश्नुवाथे	अश्नुध्वे
	3	आप्नोति	आप्नुतः	आप्नुवन्ति	अश्नुते	अश्नुवाते	अश्नुवते
Imperf.	1	आप्नवम्	आप्नुव	आप्नुम	आश्नुवि	आश्नुवहि	आश्नुमहि
	2	आप्नोः	आप्नुतम्	आप्नुत	आश्नुथाः	आश्नुवाथाम्	आश्नुष्वम्
	3	आप्नोत्	आप्नुताम्	आप्नुवन्	आश्नुत	आश्नुनाताम्	आश्नुवत

PARASMAIPADA			ĀTMANEPADA				
	S.	D.	P.	S.	D.	P.	
Imperat	1	आप्नवानि	आप्नवाव	आप्नवाम	अश्नवै	अश्नवावहै	अश्नवामहै
	2	आप्नुहि	आप्नुतम्	आप्नुत	अश्नुष्व	अश्नुवाथाम्	अश्नुष्वम्
	3	आप्नोतु	आप्नुताम्	आप्नुवन्तु	अश्नुताम्	अश्नुवताम्	अश्नुवताम्
Potent	1	आप्नुयाम्	आप्नुयाव	आप्नुयाम	अश्नुवीय	अश्नुवीषहि	अश्नुवीमहि
	2	आप्नुयाः	आप्नुयातम्	आप्नुयात	अश्नुवीथाः	अश्नुवीयाथाम्	अश्नुवीष्वम्
	3	आप्नुयात्	आप्नुयाताम्	आप्नुयुः	अश्नवीत	अश्नुवीयाताम्	अश्नुवीरन्

16. Irregular verb of the fifth Conjugation

The root श्रु (to hear) is changed to श्र before inserting नु ।

Present : श्रणोमि श्रणुवः श्रणुमः, etc., like सु (see No. 14).

EXERCISE 2

I. Vocabulary

पतिः *m.* husband

सखि (सखा) *m.* friend

सुधीः *m.* wise

दुधीः *m.* foolish

सेनानीः *m.* general

अग्रणीः *m.* leader

ग्रामणीः *m.* village-chief

परत्र in the next world

तृषा thirst, desire

तृषार्त thirsty, covetous

क्षि (क्षिणोति) to destroy

दु (दुनोति) to give pain

शक् (शक्नोति) to be able

श्रु (श्रणोति) to hear

साध् (साध्नोति)

to accomplish

आप् (आप्नोति) to obtain

हि (हिनोति) to send

सि (सिनोति-सिनुते) to tie

स्त्रु (स्त्रुणोति-स्त्रुणुते)

to spread, to scatter

अश् (अश्नुते)

to pervade

चि (चिनोति-चिनुते)

to collect

धु (धुनोति-धुनुते)

to shake

वृ (वृणोति-वृणुते)

to choose

सु (सुनोति-सुनुते)

to sprinkle

जन्य् (जनयते)

to produce

मानवः man

II. Translate the following into English :

(१) लोभेन बुद्धिश्चलति लोभो जनयते तृषाम् ।

तृषार्तो दुःखमाप्नोति परत्रेह च मानवः ॥

(२) ग्रामणीः सुधियं पुत्रमाप्नोतु । (३) सेनान्ये द्रुतमहिर्नोद्राजा (४) पत्युराज्ञां सेवितुं शक्नुयाः । (५) अग्रण्यो वचांसि न शृण्वन्ति दुधियः । (६) पवनो वृक्षान् धुनोति । (७) यानि कुसुमानि सखायाववृष्वार्तां तानि त्वं किमक्षिणोः ? (८) यदा भेषा आकाश-मन्त्रवते तदा पक्षिणस्तरुणां शाखासु तिष्ठन्ति । (९) पराजितं शत्रुमपि न दुन्युर्जेतारः । (१०) वनं गत्वा वयं भूमौ पर्णान्यस्त्रुणुमहि । (११) स्वकर्म साधुहि । (१२) अनले जलं सुनुष्वेति ग्रामण्योक्तः सखा तथाकरोत् ।

III. Conjugate . शक् in the pres. 3rd pers. dual ; चि in the imperfect ātm. 1st pers. sing. ; आप् in the potential, 2nd pers. plur. ; सि in the imperative parasm., 3rd pers. sing. ; अश् in the pres., 1st pers. dual ; स्त्रु in the imperfect ātm, 3rd pers. plur. ; धु in the imperative ātm. 1st pers. plur. ; श्रु in the potential, 2nd pers. sing. ; साध् in the pres., 3rd pers. sing. ; हि in the imperative, 2nd pers. sing.

VI. Translate the following into Sanskrit :

(1) Tie the horse and do not torment (दु) him. (2) O foolish boy ! you are not even able to collect a little wood ! (3) Those who hear the words of the wicked destroy their own happiness. (4) A wise village-chief chooses wise companions. (5) May you all obtain long life ! (6) Were you to finish (साध्) this work within five days, you might collect much money. (7) There is no saying (=one cannot say) how and when the thief came and went. (8) A leader should always send messengers to the kings whom he wishes to see. (9) Among those jewels choose that which you like. (10) As the wind shakes the leaves of trees, so anger shakes the body of the wicked. (11) Why did the girls sprinkle so much water on the flowers ? (12) The fragrance of the flowers which the girl has scattered pervades the house.

LESSON 3

IRREGULAR MASCULINE NOUNS IN उ AND ऊ
THE EIGHTH CONJUGATION (तनादि)
NUMERALS FROM 19 TO 99

17. The noun कौष्टु ऋ. (jackal) is declined like नेतृ (see Part I, No. 52) in the nom. sing., dual and plural and in the acc. sing. and dual ; before terminations beginning with a vowel, except the acc. plur. and the gen. plur., it is optionally declined like नेतृ ।

S. D. P.

Nom.	कौष्टु	कौष्टारौ	कौष्टारः
Acc.	कौष्टारम्	कौष्टारौ	कौष्टून्
Instr.	कौष्टुना कौष्ट्रा	कौष्टुभ्याम्	कौष्टुभिः
Dat.	कौष्टुवे कौष्ट्रे	कौष्टुभ्याम्	कौष्टुभ्यः
Abl.	कौष्टोः कौष्टुः	कौष्टुभ्याम्	कौष्टुभ्यः
Gen.	कौष्टोः कौष्टुः	कौष्ट्वोः कौष्ट्रोः	कौष्टूनाम्
Loc.	कौष्टौ कौष्टरि	कौष्ट्वोः कौष्ट्रोः	कौष्टुषु
Voc.	कौष्टो	कौष्टारौ	कौष्टारः

18. Masculine nouns in ऊ are declined, before all terminations beginning with a vowel, like nouns ending with a consonant :

प्रतिभू m. (bail, guarantee) -stem : प्रतिभुव

	S.	D.	P.
Nom.	प्रतिभूः	प्रतिभुवौ	प्रतिभुवः
Acc.	प्रतिभुवम्	प्रतिभुवौ	प्रतिभुवः
Instr.	प्रतिभुवा	प्रतिभूभ्याम्	प्रतिभूमिः
Dat.	प्रतिभुवे	प्रतिभूभ्याम्	प्रतिभूभ्यः
Abl.	प्रतिभुवः	प्रतिभूभ्याम्	प्रतिभूभ्यः
Gen.	प्रतिभुवः	प्रतिभुवोः	प्रतिभुवाम्
Loc.	प्रतिभुवि	प्रतिभुवोः	प्रतिभूषु
Voc.	प्रतिभूः	प्रतिभुवौ	प्रतिभुवः

19. The eighth Conjugation (तनादि)

- (1) The verbal base is formed by adding उ to the root, e.g. :
तन्-उ=तनु-
- (2) उ becomes औ in the strong forms (see No. 8), e.g. : तनो-
- (3) The final उ of the base
is optionally dropped before ष् and म्
is changed to ष् before weak terminations beginning with a
vowel.
- (4) The हि of the 2nd pers. sing. of the imperative parasm. is
dropped.

20. तन् (to stretch) : strong base तनो- ; weak base तनु-

Present	1	तनोमि	तनुवः तन्वः	तनुमः तन्मः	तन्वे	तनुवहे तन्वहे	तनुमहे तन्महे
	2	तनोषि	तनुथः	तनुथ	तनुषे	तन्वाथे	तनुध्वे
	3	तनोति	तनुतः	तन्वन्ति	तनुते	तन्वाते	तन्वते
Imperf.	1	अतनवम्	अतनुव अतन्व	अतनुम अतन्म	अतन्वि	अतनुवहि अतन्वहि	अतनुमहि अतन्महि
	2	अतनोः	अतनुतम्	अतनुत	अतनुथाः	अतन्वाथाम्	अतनुध्वम्
	3	अतनोत्	अतनुताम्	अतन्वन्	अतनुत	अतन्वाताम्	अतन्वत
Imperat.	1	तनवानि	तनवाव	तनवाम	तनवै	तनवावहै	तनवामहै
	2	तनु	तनुतम्	तनुत	तनुध्व	तन्वाथाम्	तनुध्वम्
	3	तनोतु	तनुताम्	तन्वन्तु	तनुताम्	तन्वाताम्	तन्वताम्
Potent.	1	तनुयाम्	तनुयाव	तनुयाम	तन्वीय	तन्वीवहि	तन्वीमहि
	2	तनुयाः	तनुयातम्	तनुयात	तन्वीथाः	तन्वीयाथाम्	तन्वीध्वम्
	3	तनुयात्	तनुयाताम्	तनुयुः	तन्वीत	तन्वीयाताम्	तन्वीरन्

21. Irregular verb of the eighth Conjugation.

The root कृ (to do, to make) forms its weak base in कुरु and its strong base in करो ।

The final उ of the weak base is always dropped before व्, म्, and य् ।

The parasmaipada is given in Part I, Nos. 51 & 62.

The ātmanepada is as follows :

Present	1	कुर्वे	कुर्वहे	कुर्महे	Imperat.	1	करवे	करवावहे	करवामहे
	2	कुरुषे	कुवाथि	कुरुध्वे		2	कुरुष्व	कुवाथाम्	कुरुध्वम्
	3	कुरुते	कुवति	कुर्वते		3	कुरुताम्	कुवाताम्	कुर्वताम्
Imperf.	1	अकुर्वि	अकुर्वहि	अकुर्महि	Potent.	1	कुर्वीय	कुर्वीवहि	कुर्वीमहि
	2	अकुरुथाः	अकुवाथाम्	अकुरुध्वम्		2	कुर्वीथाः	कुर्वीयाथाम्	कुर्वीध्वम्
	3	अकुरुत	अकुवाताम्	अकुर्वत		3	कुर्वीत	कुर्वीयाताम्	कुर्वीरन्

22. Numerals from 19 to 99

The cardinals from 19 to 99 are formed as follows :

(1) The numbers from एक to नवन् are prefixed to the multiples of 10.

(2) द्वि, त्रि and अष्टन् are changed to द्वा, त्रय and अष्टा necessarily before 20 and 30. optionally before 40, 50, 60, 70 and 90.

(3) Before 80, द्वि, त्रि and अष्टन् remain unchanged.

(4) The multiples of ten are : विंशति, त्रिंशत्, चत्वारिंशत्, पञ्चाशत्, षष्टि, सप्तति, अशीति, नवति ।

(5) Instead of नवन् prefixed to the lower multiple of ten, एकोन, ऊन or एकाक्ष may be prefixed to the higher. Thus : 19 : नवदशन् or एकोनविंशति, ऊनविंशति, एकाक्षविंशति ; 49 : नवचत्वारिंशत् or एकोनपञ्चाशत्, ऊनपञ्चाशत्, एकाक्षपञ्चाशत्, etc.

(6) Cardinals from ऊनविंशति to नवनवति (from 19 to 99) are **feminine** nouns declined like मति (see Part I, No. 50), used in the singular. The plural noun which follows is either in the same case or in the genitive, e.g. : by 38 men—अष्टात्रिंशता नरैः or नराणाम् ।

23. The **ordinals** from 19th to 99th are formed as follows :

(1) From 19th to 29th : -विंशति is changed either to -विंश or to -विंशतितम ।

(2) From 29th to 59th : -त्रिंशत्, -चत्वारिंशत् and पञ्चाशत् are changed respectively either to -त्रिंश, -चत्वारिंश and -पञ्चाश or to -त्रिंशत्तम, चत्वारिंशत्तम and -पञ्चाशत्तम ।

(3) From 59th to 99th :

(a) The compound ordinals have two optional forms : -षष्टि is changed either to षष्ट or to षष्टितम ; -सप्तति, either to सप्तत or to सप्ततितम ; अशीति, either to अशीत or to -अशीतितम ; नवति, either to नवत or to नवतितम ।

(b) The simple ordinals (multiples of 10th) have only one form ; षष्टितम, सप्ततितम, अशीतितम, नवतितम ।

(4) The ordinals from 19th to 99th form their feminine in ई ।

EXERCISE 3

1. Vocabulary

क्रोष्टु (क्रोष्ट) jackal

प्रतिभूः m. bail, security

स्वयंभूः m. the Supreme

मनोभूः m. god of love

ऋतुः m. season

जन्तुः m. animal

पांशुः m. dust

सम्-चि (संचिनोति-संचिनुते) to amass

अप-चि (अपचिनोति-अपचिनुते) to waste

अव-चि (अवचिनोति-अवचिनुते) to pluck

निस्-चि (निश्चिनोति-निश्चिनुते) to decide, to

ascertain

आ-वृ (आवृणोति-आवृणुते) to cover, to conceal

अपा-वृ (अपावृणोति-अपावृणुते) to open, to expose

वि-वृ (विवृणोति-विवृणुते) to reveal, to explain

सम्-वृ (संवृणोति-संवृणुते) to cover, to restrain

तन् (तनोति-तनुते) to spread	अप-कृ to do harm (+ gen. ;) उप-कृ to help (+ gen.)
वन् (वनुते) to beg	आविस् कृ (आविष्करोति) to discover
क्षण् (क्षणोति क्षणुते) to destroy, to kill	परि-कृ (परिष्करोति) to cleanse
कृ (करोति-कुरुते) to do	प्रति-कृ (प्रतिकरोति) to remedy
आत्मसात् कृ to appropriate	तिरस्-कृ (तिरस्करोति) to rebuke, to eclipse
	अलम्-कृ (अलं करोति) to decorate
	सम्-कृ (संस्करोति) to repair, to polish, to prepare

II. Translate the following into English :

(१) ये परेषामुपकुर्वन्ति ते पुण्यं संचिन्वन्ति । (२) यदि ममापराधो नास्ति त्वं किमर्थं ममापकरोषि ? (३) स्वयंभुवः प्रभावं विवृणुते विश्वम् । (४) क्रोष्टारं दृष्ट्वा वनस्य जन्तवस्तं हन्तुं निरचिन्वन् । (५) बर्त्मनः पांशौ कन्ये मातुर्हारमाविष्कृतवत्यौ । (६) अतिथीनामागमनात् पूर्वं बधूर्युद्दं परिष्कुर्यात् । (७) यथा व्योम ताराभिरलंक्रियते तथा मानवः शरीरं भूषणैर्बुद्धिं ज्ञानेन हृदयं च गुणैरलंकरोतु । (८) यदि त्वं व्याधिं न विवृणुयास्तर्ह्यहं कथं प्रतिकुर्याम् । (९) क्षतानां शत्रूणां शरीराप्याहृत्याग्रणीस्तेषामन्नाप्यात्मसादकरोत् । (१०) द्वादश सखायो ग्रामपथः समीपमगच्छन् । (११) एष शिष्यो ज्ञानेन गुरुमपि तिरस्करोति । (१२) त्वयापचितं धनं दरिद्रेभ्यो दातुं शक्येत । (१३) पञ्चमस्य मासोऽष्टाविंशो दिवसे फलानि संचीयेरन् । (१४) ये पञ्चसप्ततिर्बालकानाममात्यस्य गृहे वृत्तिमाप्तमगच्छंस्तेषामूनविंशतिरेव वृत्तिं लब्धवन्तः । (१५) त्र्यशीत्या सृत्यैः सेवितो राजा प्रासादं प्राविशत् ।

III. Conjugate : सम्-कृ in the imperative ātm. ; तन् in the potential parasm. ; अपा-वृ in the imperfect parasm. ; क्षण् in the present ātm.

IV. Give the nom. sing. of the following cardinals : 21, 32, 43, 54, 65, 76, 87, 98,

V. Give the nom. sing. fem. of the following ordinals : 23rd, 34th, 45th, 50th, 67th, 78th, 81st, 90th.

VI. Translate the following into Sanskrit :

- (1) Twenty-two soldiers ran to the palace and not one of them was able to open the door. (2) I have many friends. (3) A man has two hands, two feet, two eyes, two ears, one nose, one mouth and thirty-two teeth. (4) The fame of the son enhances (=spreads तन) the glory of the father. (5) Those who waste their fortune never do any good to their friends. (6) Decorate your mind with virtæ ; a virtuous man is like a light in the night. (7) Where have you plucked those flowers? (8) The rogue conceals his fickle mind under (by) sweet words. (9) Were you to give me 36 rupees, I would yet refuse the work. (10) Happy men should not do harm to the unfortunate. (11) When I am depressed I rebuke everybody. (12) Out of the 47 horses which I saw yesterday I have chosen the two white ones. (13) In a year there are six seasons, twelve months and fifty-two weeks. (14) We decided to leave our home and to roam about the wide world. (15) Do your work and do not listen to those who rebuke you.

LESSONS 4

IRREGULAR FEMININE NOUNS IN ई AND ऊ
 THE NINTH CONJUGATION (क्रयादि)
 NUMERALS FROM 100 TO 1,000

25. Monosyllabic feminine stems in ई and ऊ are declined, before terminations beginning with a vowel, like stems ending with a consonant. They may, however, take optionally the terminations of नदी and बधू (see Part I, Nos. 38 & 58) from the dat. sing. onward.

धी f. (thought) -stem : धिय

भू f. (earth) -stem : भुव्

S. D. P. S. D. P.

Nom.	धीः	धियौ	धियः	भूः	भुवौ	भुवः
Acc.	धियम्	धियौ	धियः	भुवम्	भुवौ	भुवः
Instr.	धिया	धीभ्याम्	धीभिः	भुवा	भूभ्याम्	भूमिः
Dat.	धिये धियै	धीभ्याम्	धीभ्यः	भुवे भुवै	भूभ्याम्	भूभ्यः
Abl.	धियः धियाः	धीभ्याम्	धीभ्यः	भुवः भुवाः	भूभ्याम्	भूभ्यः
Gen.	धियः धियाः	धियोः	धियाम् धीनाम्	भुवः भुवाः	भुवोः	भुवाम् भूनाम्
Loc.	धियि धियाम्	धियोः	धीषु	भुवि भुवाम्	भुवोः	भूषु
Voc.	धीः	धियौ	धियः	भूः	भुवौ	भुवः

25. The feminine noun स्त्री (woman) (stem स्त्रिय्) has no visarga in the nom. sing., and takes the terminations of नदी. It has optional forms in the acc. sing. and plural.

Nom.	स्त्री	स्त्रियौ	स्त्रियः
Acc.	स्त्रियम् स्त्रीम्	स्त्रियौ	स्त्रियः, स्त्रीः
Instr.	स्त्रिया	स्त्रीभ्याम्	स्त्रीभिः
Dat.	स्त्रिये	स्त्रीभ्याम्	स्त्रीभ्यः
Abl.	स्त्रियाः	स्त्रीभ्याम्	स्त्रीभ्यः
Gen.	स्त्रियाः	स्त्रियोः	स्त्रीणाम्
Loc.	स्त्रियाम्	स्त्रियोः	स्त्रीषु
Voc.	स्त्रि	स्त्रियौ	स्त्रियः

26. The feminine nouns लक्ष्मी (goddess of wealth), तन्त्री (lute) and तरी (boat) are declined like नदी but have visarga in the nom. sing. :

Nom. sing. Acc. plur. Instr. sing. Instr. plur. Gen. plur.

लक्ष्मीः	लक्ष्मीः	लक्ष्म्या	लक्ष्मीभिः	लक्ष्मीणाम्
तन्त्रीः	तन्त्रीः	तन्त्र्या	तन्त्रीभिः	तन्त्रीणाम्
तरीः	तरीः	तर्या	तरीभिः	तरीणाम्

27. The ninth Conjugation (क्वादि)

(1) The verbal base is formed by adding नी to the root, e.g. अश्-नी ।

(2) नी becomes ना in the strong forms, e.g. : अश्-ना ।

(3) Roots having a penultimate nasal drop it before taking नी and ना, e.g. : ग्रन्थ् ग्रन्थी-ग्रन्था- ।

(4) नी becomes न् before weak terminations beginning with a vowel.

(5) Roots ending with a consonant form their 2nd pers. sing. imperat. parasm. in आन instead of हि, without the addition of नी, e.g. : गृहाण ।

28. क्री (to buy) : strong base क्रीणा- ; weak base क्रीणी-

		PARASMAIPADA			ĀTMANEPADA		
		S.	D.	P.	S.	D.	P.
Present	1	क्रीणामि	क्रीणीवः	क्रीणीमः	क्रीणे	क्रीणीवहे	क्रीणीमहे
	2	क्रीणासि	क्रीणीथः	क्रीणीथ	क्रीणीषे	क्रीणाथे	क्रीणीध्वे
	3	क्रीणाति	क्रीणीतः	क्रीणन्ति	क्रीणीते	क्रीणाते	क्रीणते
Imperf.	1	अक्रीणाम्	अक्रीणीव	अक्रीणीम	अक्रीणि	अक्रीणीवहि	अक्रीणीमहि
	2	अक्रीणाः	अक्रीणीतम्	अक्रीणीत	अक्रीणीथाः	अक्रीणाथाम्	अक्रीणीध्वम्
	3	अक्रीणात्	अक्रीणीताम्	अक्रीणन्	अक्रीणीत	अक्रीणाताम्	अक्रीणत
Imperat.	1	क्रीणानि	क्रीणाव	क्रीणाम	क्रीणै	क्रीणावहै	क्रीणामहै
	2	क्रीणीहि	क्रीणीतम्	क्रीणीत	क्रीणीष्य	क्रीणाथाम्	क्रीणीध्वम्
	3	क्रीणातु	क्रीणीताम्	क्रीणन्तु	क्रीणीताम्	क्रीणाताम्	क्रीणताम्
Potent.	1	क्रीणीयाम्	क्रीणीयाव	क्रीणीयाम	क्रीणीय	क्रीणीवहि	क्रीणीमहि
	2	क्रीणीयाः	क्रीणीयातम्	क्रीणीयात	क्रीणीथाः	क्रीणीयाथाम्	क्रीणीध्वम्
	3	क्रीणीयात्	क्रीणीयाताम्	क्रीणीयुः	क्रीणीत	क्रीणीयाताम्	क्रीणीरन्

29. Irregular verbs of the ninth Conjugation

ज्ञा (to know) changes to जा—जानामि जानीवः जानीमः, etc.

ज्या (to grow old) changes to जि—जिनामि जिनीवः जिनीमः, etc.

ग्रह् (to seize) changes to गृह्—गृह्णामि गृहीवः गृहीमः, etc.

2nd pers. sing. imperat. parasm. : गृहाण [see No. 27(5)].

क्षुम् (to tremble) does not follow the rule ordering the change of न् to ण् (see Part I, No. 17) क्षुभ्नामि क्षुभ्नीवः क्षुभ्नीमः, etc.

Several roots ending with long vowels shorten their final vowel : ली (to adhere) लिनाति ; धू (to sake) धुनाति ; पू (to purify) पुनाति ; छ् (to cut) छुनाति ; द् (to tear) दृणाति ; शृ (to hurt) शृणाति ; स्तृ (to spread) स्तृणाति ।

30. Numerals from 100 to 1,000

The cardinals from 100 to 1,000 are formed as follows :

(a) The multiples of 100 are : शतम्, द्विशतम् or द्वे शते, त्रिशतम् or त्रीणि शतानि, चतुःशतम् or चत्वारि शतानि, पञ्चशतम् or पञ्च शतानि ; षट्शतम् or षट् शतानि ; सप्तशतम् or सप्त शतानि ; अष्टशतम् or अष्ट शतानि ; नवशतम् or नव शतानि ; सहस्रम्, दशशतम् or दश शतानि ।

(b) The intermediary cardinals are formed with the help of अधिक, e.g. 121 : एकविंशत्यधिकं शतम् or एकविंशत्यधिकशतम् ।

343 : त्रिचत्वारिंशदधिकं त्रिशतम् or त्रिचत्वारिंशदधिकत्रिशतम् ।

785 : पञ्चाशीत्यधिकं सप्तशतम् or पञ्चाशीत्यधिकसप्तशतम् ।

(c) The cardinals from 100 to 1,000 are neuter nouns. The plural noun which follows is either in the same case or in the genitive, e.g. : in 526 villages = षड्विंशत्यधिके पञ्चशते ग्रामेषु or ग्रामाणाम् ।

31. The ordinals from 100th to 1,000th are formed with शततम and सहस्रतम । The feminine is in ई,

e.g. : the 356th day = षट्पञ्चाशदधिकत्रिशततमो दिवसः ।

the 291st night = एकनवत्यधिकद्विशततमी रात्रिः ।

EXERCISE 4

I. Vocabulary

सखी female companion	भू (भूः) earth	छ (छनाति-छनीते) to cut
युवती young woman	भ्रू (भ्रूः) eyebrow	पू (पुनाति-पुनीते) to purify
पत्नी wife	अश् (अश्नाति) to eat	दृ (दृणाति) to tear
श्री (श्रीः) beauty, prosperity	क्लिश् (क्लिश्नाति) to torment	शृ (शृणाति) to tear, to injure
ही (हीः) shame	क्षुभ् (क्षुभ्नाति) to disturb	स्तृ (स्तृणाति-स्तृणीते) to strew
स्त्री woman	पुष् (पुष्णाति) to nourish	ज्ञा (जानाति-जानीते) to know
धी (धीः) thought	पृ (पृणाति) to fill	ग्रह् (ग्रह्णाति गृह्णीते) to seize
लक्ष्मीः goddess of wealth	बन्ध् (बन्ध्नाति) to bind	ज्या (जिनाति) to grow old
तन्त्रीः lute	मन्थ् (मन्थ्नाति) to churn	केवलम् only पुरा formerly
तरीः boat	मुष् (मुष्णाति) to steal	शनैः शनैः slowly
	धू (धुनाति) to shake	मृषा falsely, in vain
	ली (लिनाति) to adhere	वरम् rather

The twelve months and the six seasons :

वैशाखः (April-May)	} ग्रीष्मः summer	कार्तिकः (Oct.-Nov.)	} हिमः हेमन्तः cold season
ज्यैष्ठः (May-June)		अग्रहायणः (Nov.-Dec.)	
आषाढः (June-July)	} वर्षाः f. pl. monsoon	पौषः (Dec.-Jan.)	} शिशिरः winter
श्रावणः (July-Aug.)		माघः (Jan.-Feb.)	
भाद्रः (Aug.-Sept.)	} शरत् f. autumn	फाल्गुनः (Feb.-March)	} वसन्तः spring
आश्विनः (Sept.-Oct.)		चैत्रः (March-April)	

II. Translate the following into English :

(१) शिशिरश्च वसन्तश्च प्रीष्णो वर्षाः शरद्धिमः ।

इति वरसरस्यर्तूनां षण्णां नामानि ज्ञायन्ते ॥

(२) घटं जलेन पृथीहि । (३) यो धेनुममुष्णात्तं बधान । (४) हे साधो, भवानस्माकं गृहे प्रविशन्नेव सर्वेषां धियः पुनाति । (५) लक्ष्मीः श्रियं युष्मभ्यं यच्छतु । (६) व्याघ्री निशि ग्रामे भ्रमन्ती त्रयोदश धेनूरपाहरत् पञ्च च स्त्रियोऽदृणात् । (७) येषां हृदयं भोगे लिनाति तेषां मनांसि शान्तिं नानुभवन्ति । (८) येषां हृदयं भगवति लिनाति तान् दुःखं न क्लिश्नाति । (९) यथा समुद्रस्योर्मयस्तरां धुनन्ति तथा संसारस्य विपदो जनानां चेतः क्षुभन्ति ।

(१०) कोऽर्थः पुत्रेण जातेन यो न विद्वान्न धार्मिकः ।

काणेन चक्षुषा किं वा चक्षुः पीडैव केवलम् ॥

(११) शोकस्थानसहस्राणि भयस्थानशतानि च ।

दिवसे दिवसे मूर्खमाविशन्ति न पण्डितम् ॥

(स्थान=cause ; आ-विश्=to assail)

III. Conjugate : ल् in the pres. parasm. ; प् in the potential ; क्लिश् in the imperfect ; ज्ञा in the imperative ६th atm. ; प्रह् in the present parasm.

IV. Give the nom. of the following cardinals : 235, 348, 579, 888, 777.

V. Give the nom. sing. masc. of the following ordinals : 467th, 600th, 915th, 521st, 793rd.

VI. Translate the following into Sanskrit :

(1) I did not know that the guests had arrived. (2) Seize the rascal by the hair and bind him with a rope. (3) A man had two sons. One day, the younger son told his father : "I want to seek prosperity in another country. I know that you have amassed much money. Give me my share (भागः) so that (येन) I may be able to see the world." The father gave him his share and the boy went away. While leaving the house, he thought : "With the 500 rupees which my father gave me, I can live for many months." As the months passed (गम्), he slowly squandered (अप-चि) his wealth. Then, overwhelmed with shame, he decided (निस्-चि) to go back

home. His old father was on the road. As soon as (यदैव-तदैव) he saw him, he seized him in his arms and said : "My son ! sorrow filled my heart when you left me. I knew that your path was strewn with dangers. Seeking prosperity you found misery and shame. Come, open the door of your father's house and let us all rejoice ! For my son was dead and he lives again."

LESSON 5

IRREGULAR NEUTER NOUNS IN इ THE SECOND CONJUGATION (अदादि)

32. Four neuter nouns in इ borrow a stem in -अन् (like नामन्) before terminations beginning with a vowel from the instrumental sing. onward. For the rest, they are declined like वारि (see Part I, No. 64).

अक्षि (eye) अस्थि (bone) दधि (curd) सक्थि (thigh)

Nom. sing.	अक्षि	अस्थि	दधि	सक्थि
Acc. plur.	अक्षीणि	अस्थीनि	दधीनि	सक्थीनि
Instr. sing.	अक्षणा	अस्थना	दध्ना	सक्थना
Dat. sing.	अक्षणे	अस्थने	दध्ने	सक्थने
Abl. sing.	अक्षणः	अस्थनः	दध्नः	सक्थनः
Gen. sing.	अक्षणः	अस्थनः	दध्नः	सक्थनः
Gen. dual.	अक्षणोः	अस्थनोः	दध्नोः	सक्थनोः
Gen. plur.	अक्षणाम्	अस्थनाम्	दध्नाम्	सक्थनाम्
Loc. sing.	अक्षिणि अक्षणि	अस्थिनि अस्थनि	दधिनि दधनि	सक्थिनि सक्थनि
Loc. dual.	अक्षणोः	अस्थनोः	दध्नोः	सक्थनोः

33. The second Conjugation. (अदादि) Preliminary remarks.

In the fifth, eighth and ninth conjugations the terminations are easily added because the verbal base ends with a vowel. In the second, third and seventh Conjugations difficulties arise because, in many cases, the terminations are added to a verbal base ending in a consonant.

34. In the second, third and seventh conjugations, the हि of the 2nd pers. sing. imperat. parasm. is changed to धि when the verbal base ends with a consonant except a nasal or a semi-vowel.

35. Besides the sandhi rules given in Part I, No. 72 special attention should be paid to the following :

36. Before weak terminations beginning with a vowel, the final इ and उ, short or long, of a verbal base are changed respectively to इय् and उव्,

e.g. : वी + अन्ति = वियन्ति ; अस्तु + इ = अस्तुवि ।

37. Before terminations beginning with a nasal or a semi-vowel, the consonant sandhi offers no special difficulty.

38. The terminations स् and त् of the 2nd and 3rd pers. sing. imperf. parasm. are dropped after a verbal base ending with a consonant. The final consonant of the base is then treated according to the rule given in Part I, No. 72(3).

e.g. : अलेह् + स् = अलेह् = अलेट् ; अहन् + त् = अहन् ।

The final द् of a verbal root is optionally changed to visarga in the 2nd pers. sing. imperf. parasm.

e.g. : अवेद् + स् = अवेत् or अवेः ; अरुणध् + स् = अरुणद् + स् = अरुणत् or अरुणः ।

The final स् of a verbal root is always changed to त् in the 3rd pers. sing. imperf. parasm. and is optionally changed to त् in the 2nd pers.

e.g. : अशास् + त् = अशात् ; अशास् + स् = अशाः or अशात् ।

39. Before terminations beginning with a consonant except a nasal or a semi-vowel :

(1) *The final aspirate of a verbal base loses its aspiration,*
e.g. : रुणध् + सि = रुणद-सि = रुणत्सि ।

(2) *A soft aspirate, after losing its aspiration, throws it back, if possible, on the previous syllable,*

e.g. : अदोह् + स = अदोष् = अदोक् = अघोक् ; दुह् + च्चे = दुघ् च्चे = दुग्च्चे = धुग्च्चे ।

(3) *The previous rule does not apply before the termination धि of the 2nd pers. sing. imperat. parasm.,*

e.g. : दुह् + धि = दुग्धि ।

(4) *It does not apply either before terminations beginning with त् or थ्, in which case the lost aspiration is thrown forward on the following त् or थ् which are softened,*

e.g. : दोह् + ति = दोग् + ति = दोग्धि ; दुह् + थ = दुग्थ ।

40. *Before terminations beginning with a consonant except a nasal or a semi-vowel. the final ह् of a verbal base is changed to ढ्. When, however, the verbal root begins with द्, the final ह् is changed to घ्.*

41. *Before terminations beginning with स् (i.e. before सि, से, and ख) ह् and ष् are changed to क्,*

e.g. : लेह् + सि = लेट् + सि = लेक्षि ; द्विष् + ख = द्विक्ख ।

42. *Before terminations beginning with त्, थ् and ध्, the final ह् of a verbal root is dropped, while the following त्, थ् and ध् are changed to ढ् and a preceding short vowel is lengthened,*

e.g. : लिह् + त = लिढत् = लिढः = लीढः ; लिह् + धि = लिढ्धि = लिढि = लीढि ।

43. *The final स् of a verbal base is dropped before soft dentals,*

e.g. : शास् + धि = शाधि ।

44. *When a verbal root ends with a conjunct consonant having क् or स् for its first member, it drops that क् and स् before a termination beginning with a consonant except a nasal or a semi-vowel,*

e.g. : चक्ष्- चष्टे ।

45. In the second Conjugation (अदादि)

- (1) The terminations are added directly to the verbal root.
- (2) Final and short medial vowels takes ḡuṇa in the strong forms.
- (3) धि replaces हि in the 2nd sing. imperat. parasm. when the verbal root ends with a consonant.

46. दुह् (to milk) : strong base दोह् ; weak base दुह्

		PARASMAIPADA			ĀTMANEPADA		
		S.	D.	P.	S.	D.	P.
Present	1	दोह्मि	दुहः	दुह्यः	दुहे	दुहहे	दुह्यहे
	2	दोक्षि	दुग्धः	दुग्ध	धुक्से	दुहाथे	धुग्ध्वे
	3	दोग्मिध	दुग्धः	दुहन्ति	दुग्धे	दुहाते	दुहते
Imperf.	1	अदोहम्	अदुह	अदुह्य	अदुहि	अदुहहि	अदुह्यहि
	2	अधोक्	अदुग्धम्	अदुग्ध	अदुग्धाः	अदुहाथाम्	अधुग्ध्वम्
	3	अधोक्	अदुग्धाम्	अदुहन्	अदुग्ध	अदुहाताम्	अदुहत
Imperat.	1	दोहानि	दोहाव	दोहाम	दोहै	दोहावहै	दोहामहै
	2	दुग्मिध	दुग्धम	दुग्ध	धुक्स्व	दुहाथाम्	धुग्ध्वम्
	3	दोग्धु	दुग्धाम्	दुहन्तु	दुग्धाम्	दुहाताम्	दुहताम्
Potent.	1	दुह्याम्	दह्याव	दुह्याम	दुहीय	दुहीवहि	दुहीमहि
	2	दुह्याः	दुह्यातम्	दुह्यात	दुहीथाः	दुहीयाथाम्	दुहीच्वम्
	3	दुह्यात्	दुह्याताम्	दुह्युः	दुहीत	दुहीयाताम्	दुहीरन्

47. लिह् (to lick) strong base लेह्; weak base लिह्, gives a good illustration of the sandhi rules explained above (see Nos. 34-42)

(1) Before terminations beginning with a vowel, a nasal or a semi-vowel, no difficulty : लिहन्ति, लेहानि, लिहः, अलिहाथाम्, लिह्याम्, लिहीय, etc.

(2) In the 2nd & 3rd pers. sing. imperf. parasm. :

अलेह् + स् = अलेट् ; अलेह् + त् = अलेट् ;

(3) Before terminations beginning with a consonant except a nasal or a semi-vowel :

(a) Before सि, से and स्व—लेह् + सि = लेट् + सि = लेक्षि ; similarly : लिह्ने, लिह्व ।

(b) Before terminations beginning with त्, थ् and ध् :

लेट् + ति = ले + टि = लेटि ; लिह् + थ् = लि + ट् = लीट् ; अलिह् + ध्वम् = अलि + ट्वम् = अलीट्वम् ।

48. Irregular verbs of the second Conjugation

The second conjugation counts many irregular verbs. The most important are given here below and in the next lesson.

Verbs ending in -आ

They keep आ all through ; the termination of the 3rd pers. plur. imperf. is optionally उस्, before which the आ is dropped.
या (to go)

PRESENT

IMPERFECT

1	यामि	यावः	यामः	अयाम्	अयाव	अयाम
2	यासि	याथः	याथ	अयाः	अयातम्	अयात
3	याति	यातः	यान्ति	अयात्	अयाताम्	अयान् अयुः

IMPERATIVE

POTENTIAL

1	यानि	याव	शाम	यायाम्	यायाव	यायाम
2	याहि	यातम्	यात	यायाः	यायातम्	यायात
2	यातु	याताम	यान्तु	यायात्	यायाताम्	यायुः

49. इ (to go) is regular except for the 3rd pers. plur. of the present and imperat., which are respectively वन्ति and यन्तु ।

Remember that the augment of the imperf. forms वृद्धि with the vowel इ [see Part I, No. 47(3)] अ + ए + अम् = अ + अयम् = आयम् ।

Imperat. : ए + आनि = अयानि ।

50. अधि-इ ऋत्म्. (अधी) (to study) is regular—Remember the sandhi rule given in No. 36 : The final इ of a base is changed to इय् before a termination beginning with a vowel.

Present : अधि + इ + ए = अधि + इये = अधीये ।

Imperf. : अधि + अ + इ + इ = अधि + अ + इयि = अधि + ऐयि = अधीयि ।

Imperat. : अधि + ए + ऐ = अधि + अयै = अध्ययै ।

Potential : अधि + इ + ईय = अधि + इयीय = अधीयीय ।

51. Verbs ending in -उ

The final उ takes वृद्धि before a strong termination beginning with a consonant.

नु (to praise) strong base before consonant : नौ

strong base before vowel : नो

weak base : नु

Present : नौमि नुवः नुमः, etc.

Imperf. : अ + नो + अम् = अनवम् ; अ + नौ + स् = अनौः ; etc.

Imperat. : नो + आनि = नवानि ; नौ + तु = नौतु ; नु + अन्तु = नुवन्तु ।

Potential : नुयाम्, etc.

The 3 verbs स्तु (to praise), तु (to grow) and रु (to sound) are conjugated like नु but they optionally insert ई before all terminations beginning with a consonant.

Present : स्तौमि or स्तवीमि ; स्तुथ स्तुवीथ ।

Imperf. : अस्तौत् or अस्तवीत् ; अस्तुत or अस्तुवीत ।

Imperat. : स्तौतु or स्तवीतु ; स्तुतम् or स्तुवीतम् ।

Potential : स्तुयाम् or स्तुवीयाम् ।

52. शी atm. (to lie down) takes guna all through. The 3rd pers. plur. of the pres., imperf. and imperat. are respectively : शेरते, अशेरत, शेस्ताम् ।

Present : शे + ए = शये ; शेवहे, etc.

Imperf. : अ + शे + इ = अशयि ; अशेवहि, etc.

Imperat. : शे + ऐ = शयै ; शयावहै, etc.

Potential : शे + ईय = शयीय, etc.

53. ब्रू (to speak) inserts ई before strong terminations beginning with a consonant.

Present : ब्रौ + ई + मि = ब्रवीमि ; ब्रूवः ; ब्रूमः, etc.

Imperf. : अब्रौ + अम् = अब्रवम् ; अब्रू + इ = अब्रुवि ; अब्रौ + ई + त् = अब्रवीत् ।

Imperat. : ब्रौ + ऐ = ब्रवै ; ब्रौ + ई + तु = ब्रवीतु ।

Potential : ब्रयाम्, etc. ; ब्रुवीय, etc. (see No. 36).

EXERCISE 5

I. Vocabulary

अक्षि eye	लिह् (लेढि-लिडे) to lick	नु (नौति) to praise
अस्थि bone	ख्या (ख्याति) to tell	स्तु (स्तौति-स्तुवीते)
दधि curds	दा (दाति) to cut	to praise
सक्थि thigh	भा (भाति) to shine	रु (रौति) to cry,
समुन्नतिः f. prosperity	मा (माति) to measure	to yell, to sound
प्र-आप् (प्राप्नोति)	या (याति) to go	तु (तौति)
to obtain	वा (वाति) to blow	to increase, to grow
वि-आप् (व्याप्नोति)	जा (जाति) to bathe	शी (शेते) to lie down
to pervade	अनु-ज्ञा (अनुजानाति-अनु-जानीते) to allow	ब्रू (ब्रवीति-ब्रूते) to tell
अव-ज्ञा (अवजानाति)	वनवासिन् (वनवासी)	अस् (अस्ति) to be
to despise	forest-dweller	प्रति-ज्ञा (प्रतिजातीते)
हस्तिन् (हस्ती)	इ (एति) to go	to promise
elephant	अधि-इ (अधीते) to read	वचकः cheat
दुह् (दोग्धि-दुग्धे)		युक्त proper
to milk		प्रत्ययः belief, trust

II. Translate the following into English :

अस्ति ब्रह्मारण्ये कपूरतिलको नाम हस्ती । तमवलोक्य सर्वे शृगाला अचिन्तयन् यद्ययं केनाप्युपायेन क्षियेत तदस्माकमेतस्य देहेन महद् भोजनं भवेत् । तत्रैको वृद्धशृगालः प्रत्यजानीत—अहं बुद्धिप्रभावेन तस्य हस्तिनो मृत्युं साधोमीति । अनन्तरं स वचकः कपूर-तिलकसमीपं यात्वा प्रणम्याब्रवीत्—देव दृष्टिप्रसादं कुर्विति । हस्ती ब्रूते—कस्त्वम् ? कुतः समायात इति । सोऽवदत्—जम्बूकोऽहम् । सर्वेवनवासिभिः पशुभिमिलित्वा भवन्तं निकषा प्रस्थापितः (deputed) । विना राजानं वर्यं जीवितुं न शक्नुमः । एतस्यारण्यस्य भवन्तं राजानमश्रुमहि । मया सह शीघ्रमागम्यतां देवेनेति । ततः कपूरतिलकः शृगालवर्त्मना धावन् महापङ्के निमग्नः । ततः स हस्त्यरौत् पङ्के निपतितोऽहं क्षिये । पश्य पश्य-मां रक्षेति । तं परिहस्यावदच्छृगालः—भवान् मम लाङ्गूलं गृह्णातु । मम वचसि त्वया प्रत्ययः कृतस्तस्मादनु-भूयतामशरणं दुःखम् । ततो महापङ्के निमग्नो हस्ती शृगालैर्भक्षितः । सर्वे जम्बूका वृद्धस्य वचकस्य बुद्धिप्रभावमस्तुवन् ।

III. Conjugate : दुह् in the pres. parasm. ; लिह् in the imperf. ātm. ; भा in the imperative ; अधि-इ in the potential ; शी in the present ; ब्रू in the imperfect parasm.

IV. Translate the following into Sanskrit :

- (1) We read the whole day and our eyes were giving us pain. (2) Collect those scattered bones. (3) We should lie down in the grass. (4) A sweet fragrance pervaded the forest as the traveller began to roam among the trees. (5) May prosperity shine in your life ! (6) It is not proper to put your trust (प्रत्ययं कृ) in the words of a cheat. (7) When you told me that you despised me, my eyes quivered. (8) While the cowherd was milking the cows, we sat down and ate curds. (9) You should measure the place where the well is to be dug. (10) Standing at the gate of the city, the hero with his powerful thighs and his strong arms did not allow the enemy to enter. (11) While the sweet breeze of spring is blowing, let us bathe in the river. (12) We praise thee, O Lord, for thy splendour pervades the universe. (13) A woman cried in the night and we ran outside the house to see where she lay.

LESSON 6

NOUNS IN ओ AND औ—SECOND CONJUGATION (cont.)

54. गो m. & f. (bull, cow)

नौ f. (ship)

	S.	D.	P.	S.	D.	P.
Nom.	गौः	गावौ	गावः	नौः	नावौ	नावः
Acc.	गाम्	गावौ	गाः	नावम्	नावौ	नावः
Instr.	गवा	गोभ्याम्	गोभिः	नावा	नौभ्याम्	नौभिः
Dat.	गवे	गोभ्याम्	गोभ्यः	नावे	नौभ्याम्	नौभ्यः
Abl.	गोः	गोभ्याम्	गोभ्यः	नावः	नौभ्याम्	नौभ्यः
Gen.	गोः	गवोः	गवाम्	नावः	नावोः	नावाम्
Loc.	गवि	गवोः	गोषु	नावि	नावोः	नौषु
Voc.	गौः	गावौ	गावः	नौः	नावौ	नावः

55. Irregular verbs of the second Conjugation (cont.)

अद् (to eat) is regular except in the 2nd and 3rd pers. sing. imperf. where it inserts अ before the terminations स् and त्।

Imperf. : आदम् आदः आदत्।

56. अस् (to be) drops अ before weak terminations and drops स् before terminations beginning with स् and च्. It inserts ई before the स् and त् of the 2nd and 3rd pers. sing. imperf., and its 2nd pers. sing. imperat. is एधि. For the conjugation of अस् (see Part I, No. 63).

57. आस् atm. (to sit) drops its final स् before च् (see No. 43).

58. द्विष् (to hate) optionally takes the termination उस् in the 3rd pers. plur. imperf. parasm.

Present : द्वेष्+सि=द्वेक्षि=(see No. 37) ; द्वेष्+ति=द्वेष्टि ;
द्विष्+थ=द्विष्ट ।

Imperf. : अद्वेष्+स्=अद्वेष्=अद्वेष्ट् ; अद्विषन् or अद्विषुः ।

Imperat. : द्विष्+थि=द्विट्+ठि=द्विट्ठि ।

Potential : द्विष्याम्, etc. ; द्विषीय, etc.

59. मृज् (to cleanse) takes वृद्धि in its strong forms.—Strong stem : मार्ज् ।

It optionally takes वृद्धि before weak terminations beginning with a vowel, i.e. in the 3rd pers. plur. pres., imperf. and imperat.

Present : मार्ज्मि मृज्वः मृज्मः ; मृजन्ति or मार्जन्ति ।

Imperf. : अमार्ज्+स्=अमार्ज्त् ; अमृजन् or अमार्जन् ।

Imperat. : मृज्+थि=मृट्+ठि=मृट्ठि ; मार्ज्+तु=मार्ज्त्तु ; मृजन्तु or मार्जन्तु ।

60. हन् (to kill) drops its न् before weak terminations beginning with त् and थ् ; it drops its अ and changes its ह् to घ् in the 3rd pers. plur. pres. imperf. and imperat. Its 2nd per. sing. imperat is जहि ।

PRESENT

IMPERFECT

1	हन्मि	हन्वः	हन्मः	अहनम्	अहन्व	अहनम्
2	हंसि	हथः	हतः	अहन्	अहतम्	अहत
3	हन्ति	हतः	घ्नन्ति	अहन्	अहताम्	अघ्नन्

IMPERATIVE

POTENTIAL

1	हनानि	हनाव	हनाम	हन्याम्	हन्याव	हन्याम
2	जहि	हतम्	हत	हन्याः	हन्यातम्	हन्यात
3	हन्तु	हताम्	घ्नन्तु	हन्यात्	हन्याताम्	हन्युः

61. अन् (to breathe), झ्वस् (to sigh), स्वप् (to sleep) and रुद् (to weep) insert इ before all terminations beginning with a consonant except य्; they insert ई or अ before the स् and त् of the 2nd and 3rd pers. sing. imperfect.

अन् PRESENT

झ्वत् IMPERFECT

1	अनिमि	अनिवः	अनिमः	अञ्चसम्	अञ्चसिच	अञ्चसिम
2	अनिषि	अनिथः	अनिथ	अञ्चसः अञ्चसीः	अञ्चसितम्	अञ्चसित
3	अनिति	अनितः	अनन्ति	अञ्चसत् अञ्चसीत्	अञ्चसितम्	अञ्चसन्

रुद् IMPERATIVE

स्वप् POTENTIAL

1	रोदानि	रोदाव	रोदाम	स्वप्याम्	स्वप्याव	स्वप्याम
2	रुदिहि	रुदितम्	रुदित	स्वप्याः	स्वप्यातम्	स्वप्यात
3	रोदितु	रुदिताम्	रुदन्तु	स्वप्यात्	स्वप्याताम्	स्वप्युः

62. Five verbs belonging to the second conjugation have some characteristics of the third conjugation : चकास् (to shine), जागृ (to be awake), जक्ष् (to eat), दरिद्रा (to be poor) and शास् (to order) drop the न् of the terminations अन्ति and अन्तु and take the termination उस् in the 3rd. pers. plur. imperf.

चकास् Pres. : 3rd pers. plur. : चकासति ।

Imperf. : 2nd pers. sing. : अचकाः or अचकात् (see No. 34) ;
3rd pers. plur. : अचकासुः ।

Imperat. : 2nd pers. sing. चकाधि or चकाद्धि ; 3rd. pers. plur. : चकासतु ।

जागृ The final ऋ take गुण before the उस् of the 3rd pers. plur. imperf. : अजागरुः ।

जक्ष् inserts इ before all terminations beginning with a consonant except य् and ई or अ in the 2nd and 3rd pers. sing. imperf. It is, therefore, conjugated like अन् (see No. 58) except for the 3rd pers. plur. pers., imperf. and imperat. : जक्षति, अजक्षुः, जक्षतु ।

दरिद्रा drops its final आ before weak terminations beginning with a vowel, and changes it to इ before weak terminations beginning with a consonant.

Pres. : 3rd pers. : दरिद्राति दरिद्रितः दरिद्रति ।

शास् changes its आ to इ before weak terminations beginning with a consonant. The second pers. sing. imperat. is शाधि ।

Pres. : 3rd pers. : शास्ति शिष्टः शासति ।

EXERCISE 6

I. Vocabulary

गो (गौः) <i>m. f.</i> bull, cow	आ-या (आयाति) to come	चकास् (चकास्ति) to shine जागृ (जागति) to wake
नौ (नोः) <i>f.</i> boat	अद् (अत्ति) to eat	जक्ष (जक्षति) to eat
पूरः flood, current	आस् (आस्ते) to sit	दरिद्रा (दरिद्राति) to be poor
कला digit of the moon	द्विष् (द्वेष्टि-द्विष्टे) to hate	शास् (शास्ति) to rule ; to instruct
देहिन् (देही) man	मृज् (मार्षि) to wipe	वि-श्वस् (विश्वसिति) to confide in, to rely on (+loc.)
यौवनम् youth	हन् (हन्ति) to kill	किंशुकः tree with red flowers
भुजः arm	अन् (अनिति) to breathe	बहिः fire
अम्बुधारा shower	श्वस् (श्वसिति) to sigh	अवनम्र bowed, bent
अम्बरम् sky	स्वप् (स्वपिति) to sleep	अंशुकम् garment
अजन्तक mad	रद् (रोदिति) to weep	

II. Translate the following into English :

(१) पूरा नदीनां पुष्पाणि वृक्षाणां शशिनः कलाः ।

क्षीणानि पुनरायान्ति यौवनानि न देहिनाम् ॥

(२) The sky during the rainy season :

हसतीव बलाकाभिर्नृत्यतीव तडिद्बुधैः ।

रोदित्वाभ्रुधाराभिरुन्मत्तकमिवाम्बरम् ॥

(३) न परस्थापराधेन परेषां दण्डमाचरेत् ।

आत्मनावगतं कृत्वा बध्नीयात्पूजयेच्च वा ॥

(४) त्वयि विश्वसिति मे हृदयम् । (५) यदा विडालः स्वपिति तदा मूषका नृत्यन्ति ।

(६) स मां द्वेष्टीति जानाम्यहम् । (७) भुजबलेन राजा शत्रूणां शतानि हन्तु । (८) शिष्यस्तेऽहं शाधि माम् । (९) वृक्षाणां पत्रेषु यदा वायुरवात्तदा सर्वे पक्षिणोऽजागरुः ।

(१०) आदीप्तवह्निसदृशैरपयातपत्रैः सर्वत्र किंशुकवनैः कुसुमावनम्रैः ।

सद्यो वसन्तसमयेन समागतेयं रक्तांशुका नववधूरिव भाति भूमिः ॥

III. Conjugate अद् in the present ; आस् in the imperfect ; द्विष् in imperative ; मृञ् in the potential ; हन् in the present ; रुद् in the imperfect ; चकास् in the imperative ; दरिद्रा in the potential.

IV. Translate the following in the Sanskrit :

(1) Three cows were eating grass near the well. (2) Do not kill those innocent people. (3) While the sun was shining, we sat and talked. (4) Those poor children are asleep and yet they sigh. (5) Why should you weep? Nobody here hates you. (6) The showers have wiped the dust away. (7) Wake up, boys, eat your food and go to the teacher's house. (8) Those who rely on the words of the wicked are like fools who sleep when the house is on fire. (9) As soon as the sound of the lute was heard, the boats began to move. (10) There is no peace for those (of those) who sleep when they should be awake. (11) How can that man abandoned by all rule (over) the country? (12) Four hundred and thirty-six enemies were seized. (13) Although the wicked may hate you, do not torment anybody. (14) The cold season has come : let us sit at home while the cold wind is blowing. (15) Those are poor who long for greater riches.

LESSON 7

IRREGULAR NOUNS IN अन्
THIRD CONJUGATION (ह्लादि)

63. पन्थन् m. (path) strong stem : पन्थान्- ; the nom. sing. is पन्थाः
middle stem : पथि-
weak stem : पथ्

Nom. sing.	Acc. sing.	Acc. plur.	Intr. sing.	Instr. plur.
पन्थाः	पन्थानम्	पथः	पथा	पथिभिः

64. अहन् n. (day) is declined like नामन् (see Part I, No. 102) except that the nom. sing. is अहः and the middle stem is अहस् ।

Nom. sing.	Nom. dual	Nom. plur.	Instr. sing.	Instr. plur.	Loc. plur.
अहः	अह्नी अहनी	अहानि	अह्ना	अहोभिः	अहःसु

65. श्वन् m. (dog) is declined like राजन् (see Part I, No. 102) except that the weak stem is श्वन्- ।

Nom. sing.	Acc. sing.	Acc. plur.	Instr. sing.	Instr. plur.	Voc. sing.
श्व	श्वानम्	श्वनः	श्वना	श्वभिः	श्वन्

66. युवन् m. (young man) is declined like राजन् except that the weak stem is यून- ।

Nom. sing.	Acc. sing.	Acc. plur.	Instr. sing.	Instr. plur.	Voc. sing.
युवा	युवानम्	यूनः	यूना	युवभिः	युवन्

67. मघवन् m. (Indra) is declined like राजन् except that the weak stem is मघोन् ।

Nom. sing. Acc. sing. Instr. sing. Instr. plur. Voc. sing.

मघवा	मघवानम्	मघोना	मघवभिः	मघवन्
------	---------	-------	--------	-------

68. Compounds ending in -हन् take आ in the nom. sing. only. Their strong stem ends in -हन् ; their middle stem in -ह ; their weak stem in -म् । वृत्रहन् m. (Indra).

Nom. sing. Acc. sing. Instr. sing. Instr. plur. Voc. sing.

वृत्रहा	वृत्रहणम्	वृत्रघ्ना	वृत्रहभिः	वृत्रहन्
---------	-----------	-----------	-----------	----------

69. The third Conjugation (द्वादि)

(1) The verbal root is formed by reduplication.

(2) In the strong forms (see No. 8) the final vowel and the short medial vowel of a root take guṇa.

(3) The 3rd pers. plur. pres. and imperat. parasm. drop the न of their termination : -अति instead of -अन्ति ; -अतु instead of -अन्तु ।

(4) The 3rd pers. plur. imperf. parasm. takes the termination -उस् before which a final आ is dropped and final इ, उ and ऋ, short or long take guṇa.

(5) The sandhi rule given in No. 36 does not apply when the final इ or उ of a polysyllabic verbal base are preceded by a single consonant, e.g. : जुहु + अति = जुह्वति ; विभी + अति = विभ्यति ; but जिह्वी + अति = जिह्वयति ।

70. Rules of Reduplication

Reduplication consist in repeating before a verbal root that initial portion of it which ends with its first vowel. Reduplication is subject to special rules.

(1) An initial aspirate loses its aspiration in reduplication, e.g. : भिद्-बिभिद्-

(2) An initial guttural is changed to the corresponding palatal in reduplication, e.g. : कम्-चकम्- ; initial ह् is changed to ज् ।

(3) When a root begins with a conjunct consonant, its first consonant alone appears in reduplication. e.g. : क्षिप्-किक्षिप्-चिक्षिप् ।

(4) But when a root begins with a sibilant followed by a hard consonant, it is the latter which appears in reduplication, e.g. : स्तु-तु स्तु=तुष्टु . But : स्मृ-सस्मृ ।

(5) A long vowel becomes short in reduplication, e.g. : नी-निनी ।

(6) Medial ए becomes इ in reduplication ; medial ओ and औ become उ in reduplication.

(7) Final ए, ऐ and ओ become अ in reduplication, e.g. : गै-जगै ।

(8) ऋ and ॠ become इ in reduplication, e.g. : मृ-बिमृ ।

71. हु (to sacrifice) : strong base जुहो ; weak base जुहु ।

This root is conjugated regularly except in the 2nd pers. sing. imperat. : जुहुधि ।

PRESENT

IMPERFECT

1	जुहोमि	जुहुवः	जुहुमः	अजुहवम्	अजुहुव	अजुहुम
2	जुहोषि	जुहुथः	जुहुथ	अजुहोः	अजुहुतम्	अजुहुत
3	जुहोति	जुहुतः	जुहति	अजुहोत्	अजुहुताम्	अजुहुतुः

IMPERATIVE

POTENTIAL

1	जुह्वानि	जुह्वाव	जुह्वाम	जुहुयाम्	जुहुयाव	जुहुयाम
2	जुहुधि	जुहुतम्	जुहुत	जुहुयाः	जुहुयातम्	जुहुयात
3	जुहोतु	जुहुताम्	जुहुतु	जुहुयात्	जुहुयाताम्	जुहुयुः

72. Irregular verbs of the third Conjugation

दा (to give) and धा (to put) form their weak base in दद् and दध् ।

Their 2nd pers. sing. imperat. parasm. are देहि and धेहि respectively.

The weak base of धा, i.e. दध्, does not conform to the sandhi rule given in No. 39(4), but follows the rule given in No. 39(2). In other words, before weak terminations beginning with a consonant, दध् is changed to धद्, e.g. : दध्+तः=धद्+तः=धत्तः ।

दा : strong base ददा ; weak base दद्

	PARASMAIPADA			ĀTMANEPADA		
Present						
1	ददामि	दद्वः	दद्यः	ददे	दद्वहे	दद्यहे
2	ददासि	दत्थः	दत्थ	दत्से	ददाथे	दद्व्थे
3	ददाति	दत्तः	ददति	दत्ते	ददाते	ददते

धा : strong base दधा ; weak base दध्

Imperf.					
1	अदधाम्	अदध्व	अदध्म	अदधि	अदध्वहि
2	अदधाः	अधत्तम्	अधत्त	अधत्थाः	अदधाथाम्
3	अदधात्	अधत्ताम्	अदधुः	अधत्त	अदधाताम्

73. भी (to feat) optionally changes its final ई to इ before weak terminations beginning with a consonant.

Strong base बिभे- ; weak base बिभी- ।

Present : बिभेमि ; बिभीवः or बिभिवः ; बिभी+अति=बिभ्यति

[see No. 69(5)].

Imperf. : अबिभे+अम्=अबिभयम् ; अबिभी+उः=अबिभयुः

[see No. 69(4)].

74. हा (to depart) and मा (to measure) form their base into जिही- and मिमी-; they drop the final ई before terminations beginning with a vowel.

Present : मिमे, मिमीषे ; जिहे, जिहीषे, etc.

Imperfect : अमिमि, अमिमीथाः ; अजिहीबहि, अजिहाथाम्, etc.

Imperative : मिमै, मिमावहै ; जिहीताम्, जिहाथाम्, जिहताम् ।

Potential : मिमीय, मिमीथाः ; जिहीत, जिहीयाताम्, जिहीरन् ।

75. हा (to abandon) : strong base जहा-; weak base जही-, or जहि-, the final ई or इ being dropped before weak terminations beginning with a vowel or with य्. The 2nd pers. sing. imperat. has three optional forms : जहाहि, जहीहि, जहिहि ।

Present : जहामि, जहीवः or जहिवः ; 3rd pers. plur. : जहति ।

Imperfect : अजहाम्, अजहीव or अजहिव ; 3rd pers. pl. : अजहुः ।

Imperative : जहातु, जहीताम् or जहिताम्, जहतु ।

Potential : जह्याम्, etc

76. निञ् (to cleanse) and षिञ् (to separate) take गुण in reduplication ; the radical vowel does not take गुण before strong terminations beginning with a vowel.

Present : नेनेज्म, नेनेक्षि, नेनेक्षि ; वेविज्मः, वेविकथ, वेविजति ।

Imperfect : अनेनिज्म, अनेनेक् ; अवेविज्म, अवेविक, अवेविजुः ।

Imperative : नेनिजानि, नेनिगिध, नेनेक्तु ; वेविजाम, वेविक, वेविजतु ।

Potential : नेनिज्याम्, etc.

77. Roots ending in ऋ and ॠ [see No. 70(8)]

सृ (to carry) पू (to fill) : strong base बिभर्-, पिपर-

weak base बिभृ-, पिपूर् [see Part 1, No. 68(7)]

Present : बिभर्ति, बिभृतः, बिभ्रति ; पिपर्ति, पिपूर्तः, पिपुरति ।

Imperfect : अबिभः, अबिभृताम्, अबिभरुः ; अपिपरम्, अपिपूर्ताम्, अपिपरुः ।

Imperative : बिभृहि, बिभर्तु ; पिपूहि, पिपर्तु ।

Potential : बिभृत्याम्, etc. ; पिपूर्याम्, etc.

EXERCISE 7

I. Vocabulary

पन्थन् (पन्थाः) m. path	हु (जुहोति) to offer, to sacrifice	दा (ददाति दत्ते) to give
अहन् (अहः) n. day	प (पिपति) to fill	धा (दधाति धत्ते) to put
ध्वन् (ध्वा) m. dog	भी (बिभेति) to fear	निज् (नेनेक्ति नेनिक्ते) to wash
युवन् (युवा) m. young man	हा (जहाति) to abandon	विज् (वेवेक्ति वेविक्ते) to separate
मघवन् (मघवा) m. Indra	ही (जिह्वेति) to be ashamed	मृ (बिभर्ति बिभृते) to support
वज्रहन् (वज्रहा) m. Indra	मा (मिमीते) to measure	मारकत (ती) of emerald
पात्रता पात्रत्वम् worthiness	हा (जिहीते) to depart	द्युतिः f. lustre
काचः glass	वीतराग one without passion	सन्निधानम् vicinity, contact
काश्चनम् gold		प्रवीणता proficiency
संसर्गः contact		नभस् (नभः) n. sky
अधरोत्तर topsy-turvy	मही earth	हानिः f. loss, damage

II. Translate the following into English :

(१) काचः काश्चनसंसर्गाद्धत्ते मारकतौ द्युतिम् ।

तथा सत्सन्निधानेन मूर्खो याति प्रवीणताम् ॥

(२) विद्या ददाति विनयं विनयाद्याति पात्रताम् ।

पात्रत्वाद्धनमाप्नोति धनाद्धर्मं ततः सुखम् ॥

(३) पततु नभः स्फुटन्तु गिरयो मिलन्तु वारिधयः ।

अधोत्तरमस्तु जगत् का हानिर्वीतरागस्य ॥ (K.M.I., p. 92,6)

(४) पथि युवानौ शुना सह चलन्तौ गृहे प्रविशन्तं स्तेनमपश्यताम् । (५) येभ्यो भगवान् शक्तिं ददाति ते कस्माद् बिभ्यति ? (६) वृत्रघ्ने किं जुहुयाम ? (७) द्वाभ्यामहोभ्यां सर्वे जना ग्राममजहुः । (८) या माता पुत्रान् जहाति सा जिह्नीयात् । (९) यथा पिता पुत्रान् पुष्णाति तथा भगवान् नरान् बिभर्ति । (१०) यानि पात्राण्यनेनिजं तानि त्वं कुत्रादधाः ?

III. Conjugate दा in the pres. ātm. ; पृ in the imperative ; हु in the imperfect ; भो in the potential ; विज् in the pres. par. ; हा (to abandon) in the imperfect ; हा (to depart) in the imperative ; धा in the potential ātm.

IV. Translate the following into Sanskrit :

- (1) Those dogs do not bite ; do not be afraid of them (abl.).
- (2) The jars which we two have filled with water can be put in the house.
- (3) Why should I be ashamed ? I have not abandoned my friends.
- (4) Three young men support all the people of the village.
- (5) For five days the priests have sacrificed goats.
- (6) Go and measure the tank which was dug by the twenty-five men chosen by my father.
- (7) One without passion fears nothing (abl.).
- (8) If both of you were to give fifty rupees, we could buy many books and the children could read.
- (9) Nobody knows how to wash these clothes which were left on the sea-shore by the rich merchants.
- (10) As long as (यावत् ..तावत्) the king supported us, we feared nobody and everybody feared us.
- (11) On the path by which the wounded soldiers departed many people were crying.
- (12) At the sight of those afflicted people, my eyes were filled with tears.
- (13) Young men are attracted by the lustre of gold.
- (14) Everybody knows that those who are ashamed of their conduct (instr.) never attain worthiness.

LESSON 8

IRREGULAR NOUNS MISCELLANEOUS SEVENTH CONJUGATION (रुधादि)

78. दोस् *m.* (arm) is optionally declined like दोषन् from the accus. plur. onward.

Nom. sing. Nom. plur. Acc. plur. Instr. plur. Loc. sing. Loc. plur.

दोः	दोषः	दोषः	दोभिः	दोषि	दोःषु
		दोष्णः	दोषभिः	दोष्णि	दोषसु
				दौषणि	

79. आशिस् *f.* (blessing) lengthens its इ in the nom. sing. and before terminations beginning with a consonant.

Nom. sing. Nom. plur. Instr. sing. Instr. plur. Loc. plur.

आशीः	आशिषः	आशिषा	आशीभिः	आशीःषु
------	-------	-------	--------	--------

80. दिव् *f.* (sky) has द्यौः in the nom. sing. ; its stem remains दिव् before terminations beginning with a vowel ; it becomes द्यु before terminations beginning with a consonant ; its accus. sing. is optionally द्याम् ।

Nom. sing. Nom. plur. Acc. sing. Instr. plur. Loc. sing.

द्यौः	दिवः	दिवम् द्याम्	द्युभिः	द्युषु
-------	------	--------------	---------	--------

81. पुंस् *m.* (man) strong stem : पुमांस् ; middle stem : पुम् ; weak stem : पुंस् ।

Nom. sing. Acc. sing. Acc. plur. Instr. plur. Loc. plur. Voc. sing.

पुमान्	पुमांसम्	पुंसः	पुम्भिः	पुंसु	पुमन्
--------	----------	-------	---------	-------	-------

82. अनड्वह् *m.* (ox) strong stem : अनड्वह्; middle stem : अनडुत्; weak stem : अनडुह्. The nom. and voc. sing. are respectively : अनड्वान् and अनड्वन् ।

Nom. sing.	Acc. sing.	Acc. plur.	Instr. plur.	Loc. plur.
अनड्वान्	अनड्वहम्	अनडुहः	अनडुभिः	अनडुसु

83. अप् *f.* (water) is declined only in the plural. It lengthens its अ in the nom. and voc. and changes प् to त् before भिः and भ्यः ।
आपः, अपः, अभिः, अद्भ्यः, अद्भ्यः, अपाम्, अप्सु, आपः ।

84. The seventh Conjugation (रुधादि)

(1) All the verbs of the seventh conjugation end with a consonant.

(2) Before the formation of the verbal base, a penultimate nasal is dropped.

(3) In the strong forms (see No. 8), न is inserted between the radical vowel and the final consonant, e.g. : रुध् becomes रुधन् ।

(4) In the weak forms, न् is inserted between the radical vowel and the final consonant, e.g. : रुध् becomes रुधन् ।

85. रुध् (to obstruct) : strong base रुधन्; weak base रुधन् ।

PARASMAIPADA

ATMANEPADA

S. D. P. S. D. P.

Present

1	रुध्मि	रुध्वः	रुध्मः	रुध्वे	रुध्वहे	रुध्महे
2	रुध्मि	रुध्वः	रुध्मः	रुध्वे	रुध्वहे	रुध्महे
3	रुध्मि	रुध्वः	रुध्मन्ति	रुध्वे	रुध्वहे	रुध्महे
Imperf.						
1	अरुध्मम्	अरुध्वम्	अरुध्मम्	अरुध्वि	अरुध्वहि	अरुध्महि
2	अरुध्मत् अरुध्मः	अरुध्वम्	अरुध्वः	अरुध्वाम्	अरुध्वाम्	अरुध्वम्
3	अरुध्मत्	अरुध्वाम्	अरुध्वन्	अरुध्वाम्	अरुध्वाम्	अरुध्वत

		PARASMAIPADA			ATMANEPADA		
		S.	D.	P.	S.	D.	P.
Imperat.	1	रुणधानि	रुणधाव	रुणधाम	रुण धै	रुणधावहै	रुणधामहै
	2	रुन्द्वा	रुन्द्वाम्	रुन्द्वा	रुन्त्स्व	रुन्दाथाम्	रुन्द्वाम्
	3	रुणद्वा	रुन्द्वाम्	रुन्धन्तु	रुन्द्वाम्	रुन्दाताम्	रुन्धताम्
Potential	1	रुन्ध्याम्	रुन्ध्याव	रुन्ध्याम	रुन्धीय	रुन्धीवहि	रुन्धीमहि
	2	रुन्ध्याः	रुन्ध्याताम्	रुन्ध्यात	रुन्धीथाः	रुन्धीयाथाम्	रुन्धीच्वम्
	3	रुन्ध्यात्	रुन्ध्याताम्	रुन्ध्युः	रुन्धीत	रुन्धीयाताम्	रुन्धीरन्

86. भिद् (to split) Pres. Parasm. युज् (to join) Pres. ātm.

1	भिनधि	भिन्द्वः	भिन्द्यः	युञ्जे	युञ्ज्वहे	युञ्ज्महे
2	भिनत्सि	भिन्त्यः	भिन्त्य	युङ्क्षे	युञ्जाथे	युङ्क्ष्वे
3	भिनत्ति	भिन्तः	भिन्दन्ति	युङ्क्ते	युञ्जाते	युञ्जते

भञ्ज् (to break) Imperf. par. रिच् (to evacuate) Imperf. atm.

1	अभनजम्	अभञ्ज्व	अभञ्ज्म	अरिञ्चि	अरिञ्च्वहि	अरिञ्चमहि
2	अभनक्	अभङ्क्तम्	अभङ्क्त	अरिङ्क्थाः	अरिञ्चाथाम्	अरिङ्क्वम्
3	अभनक्	अभङ्क्ताम्	अभञ्जन्	अरिङ्क्त	अरिञ्चाताम्	अरिञ्चत

पिष् (to grind) Imperat. par. क्षुद् (to pound) Imperat. ātm.

1	पिनषाणि	पिनषाव	पिनषाम	क्षुणदै	क्षुणदावहै	क्षुणदामहै
2	पिण्ड्वि	पिष्टम्	पिष्ट	क्षुन्त्स्व	क्षुन्दाथाम्	क्षुन्द्वाम्
3	पिनष्टु	पिष्टाम्	पिषन्तु	क्षुन्ताम्	क्षुन्दाताम्	क्षुन्दताम्

हिंस (to kill) potential par. : हिंस्याम् हिंस्याव हिंस्याम, etc.

भुञ् (to eat) potential atm. : भुञ्जीय भुञ्जीवहि भुञ्जीमहि, etc.

87. Irregular verb of the seventh Conjugation

तृह् (to kill) inserts ने instead of न before strong terminations beginning with a consonant : तृणेहि तृंहः तृंहाः ; but अतृणहम् ; तृणहानि, etc.

For the treatment of final ह् revise the sandhi rules under Nos. 40, 41 and 42.

EXERCISE 8

I. Vocabulary

दोः *m.* arm

आशिस् *f.* blessing

दिव् (द्यौः) *f.* sky

पुंस् (पुमान्) *m.* man

अनड्वह् (अनड्वान्) *m.* ox

अप् (आपः) *f.* water

मनाक् a little

करुणा compassion

भङ्गिः *f.* wave, current

तरङ्गित overflowing

दृश् (दृक्) *f.* glance

राज्यम् kingdom

अञ्ज् (अनक्ति) to anoint

इन्ध् (इन्द्रे) to kindle

क्षुद् (क्षुणत्ति क्षुन्ते)

to pound

छिद् (छिनत्ति छिन्ते)

to cut

पिष् (पिनष्टि) to grind

भञ्ज् (भनक्ति) to break

भिद् (भिनत्ति भिन्ते)

to split

भुज् (भुनक्ति) to protect

भृज् (भृङ्क्ते) to eat,

to enjoy

युज् (युनक्ति युङ्क्ते)

to join

नि युज् to appoint

रुध् (रुणद्धि रुन्द्रे)

to obstruct

शिष् (शिनष्टि)

to leave

वि-शिष्

to distinguish

हिंस् (हिनस्ति)

to injure

अञ्जलिः *m.* folded

hands

अञ्जलि बन्ध् to fold

hands

प्रतिदिनम् daily

सुकृतम् good action

दुष्कृतम् evil deed

स्नानम् bath, bathing

तैलम् oil

नित्यकर्म daily duties

मेलनम् gathering

II. Translate into English :

(१) न धनं न च राज्यसंपदं न हि विद्यामिदमेकमर्थये ।

मयि वेहि मनागपि प्रभो करुणाभङ्गतरङ्गितां दशम् ॥ (K.M.II. p. 56, 16)

(२) अग्निमिन्त्स्व शाखाश्छिन्दि गां दुग्धि धान्यं पिण्डीति शिष्यो गुरुणोक्तः ।

(३) योऽस्मानसृजत् तं ध्यात्वा प्रतिदिनं वयमञ्जलिं बध्नीमः । (४) हिमवांस्तुङ्गैः शिखरैर्मस्तां

गतिं रुणद्धि । (५) साधवः सुकृतानां फलं स्वर्गे भुञ्जते दुर्जना दुष्कृतानां फलं नरकेऽनुभवन्ति ।

(६) स्नानात् पूर्वं देहं तैलेनाञ्ज्याः । (७) अनड्डुहां पादा भूमौ स्तीर्णानि कुसुमान्यक्षुन्दन् ।

(८) यान् भुञ्जन्ति राजानस्तानुच्चपदे नियुञ्जन्ति । (९) एतौ पुमांसौ विज्ञानेन विशिष्येते ।

(१०) दोर्भ्यां शत्रुं गृहीत्वा बली वीरस्तस्य शिरोऽभिनत् । (११) त्वं भोजनं न भुङ्क्त्वा

किमेतावदशिनट् ? (१२) यदि त्वं मम कर्मण्याशिषं युञ्जीथा न कोऽपि ममोद्यमं भञ्ज्यात् ।

(१३) The hypocrit :

तावद् दीर्घं नित्यकर्म यावत्स्याद् द्रष्टृमेलनम् ।

तावत् संक्षिप्यते सर्वं यावद् द्रष्टा न विद्यते ॥ (K.M.V., p. 123, 92)

III. Conjugate अञ् in the present ; छिद् in the imperfect atm. ; पिष् in the imperative ; भञ् in the imperfect ; भुञ् in the potential atm. ; रुष् in the present parasm. ; हिंस् in the imperative.

IV. Translate into Sanskrit :

(1) Those who injure their friends do not enjoy the happiness of life. (2) His knowledge distinguishes him from all his companions. (3) Two elephants led by the prince have crushed (छुद्) the flowers of the garden. (4) Let the rogues break the houses and obstruct the paths : their evil deeds are not forgotten by him who protects us. (5) Hundreds of oxen have been killed by the waters of the river. (6) Having obtained my father's blessing, I kindled the fire and folded my hands. (7) While in the sky the stars were shining (loc. abs.), we felt the compassion of the Lord coming down upon us. (8) If you cut this rope, the boat will be carried away (potential) by the waves. (9) The poets praised the king thus :

May you enjoy your kingdom for a hundred years : may you break the strength of your enemies ; may you appoint good ministers : may you daily protect the life of your subjects and check (रुध्) the course of the wicked. (10) The charioteer yoked (युज्) two horses to the chariot. (11) When you eat food at a friend's house, you should not leave anything untouched. (12) The lightning split two big trees and killed five oxen.

LESSON 9

THE ACCUSATIVE CASE AGREEMENT OF THE ADJECTIVE

88. The general rules governing the use of the Accusative were given in Part 1, No. 14.

(1) The accusative case is used to denote the direct object of transitive verbs and the objective complement : मम भ्रातरं नेतारं न्ययुनक् ।

(2) Verbs denoting a movement govern the accusative of the place towards which the movement is directed : ग्रामं गच्छामि ।

(3) A very idiomatic use of No. (2) is the following : the accusative of an abstract noun governed by a verb meaning 'to go' : स कीर्तिं याति—He goes to fame—he becomes famous ; अमरलोकतां व्रजति—He goes to immortality—he becomes immortal.

89. Some intransitive verbs govern the accusative :

(1) The time during which an action lasts is put in the accusative.

स वने त्रीन् दिवसानभ्रमत्—He roamed about the forest for three days.

(2) The distance during which an action lasts is put in the accusative :

अश्वो योजनं धावेत्—The horse should run for one *yojana*.

(3) The following verbs govern the accusative instead of the locative :

अधि-शी to sleep upon, to dwell. शिलापट्टमधिशेते—He reclines on a stone-slab.

अधि-ष्ठा to occupy, to dwell. पातालमधितिष्ठति—He dwells in hell.

अधि-आस् to lie down, to dwell. पर्णशालामध्यास्ते—He dwells in a hut.

अभि-नि-विश् to resort to. सन्मार्गमभिनिविशते—He resorts to the good path.

अधि-वस् to reside. गिरिमधिवसति—He resides in the mountain.

अनु-वस् to dwell near to. नदीमनुवसामि—I dwell near the river.

आ-वस् to dwell. पुरीमिमामावसति—He dwells in this town.

उप-वस् to dwell. वनमुपवसन्ति—They dwell in the forest.

N.B. When उप-वस् means 'to fast' it does not govern the accusative.

90. Double accusative

(1) Transitive verbs denoting a movement govern a double accusative, viz. the accusative of their direct object and the accusative of the place towards which the movement is directed. Such are :

कृष् to draw, to pull. घेनुं गृहं कर्षति—He pulls the cow to the house.

नी to lead, to carry. अतिथिं ग्रामं नय—Lead the guest to the village.

वह् to carry. षधूर्षटं कूपं वहति—The young woman carries the jar to the well.

हृ to take away. पुस्तकानि गृहं हरतु—Let him take his books home.

(2) Twelve transitive verbs, with their synonyms, govern a double accusative, viz. the accusative of their direct or primary object and the accusative of a secondary object which normally would be put in some other case.

Primary object Secondary object

ञि to collect	फलानि	वृक्षं	चिनोति	He collects fruits from the tree.
जि to win	शतं	भ्रातरं	जयति	He wins one hundred from his brother.
दण्ड् to fine	स्तेनं	शतं	दण्डयति	He fines the thief with one hundred.
दुह् to milk	पयो	गां	दोग्धि	He milks milk from the cow.
पच् to cook	तण्डुलान्	ओदनं	पचति	He cooks rice into boiled rice.
प्रच्छ् to ask	पन्थानं	बन्धुं	पृच्छति	He asks the path from his friend.
ब्रू to speak	नीतिं	शिष्यान्	ब्रूते	He explains morality to the pupils.
मध् to churn	सुधां	समुद्रं	मथ्नाति	He churns nectar from the sea.
मुष् to steal	हार	राजानं	मुष्णाति	He steals a necklace from the king.
याच् to beg	दयां	पितरं	याचते	He begs pity from his father.
रुध् to obstruct	शत्रुं	कारागारं	रुणद्धि	He confines the enemy in jail.
शास् to instruct	धर्म	जनान्	शास्ति	He teaches duty to the people.

The secondary object of the above 12 verbs will, however, be put in its normal case whenever special stress is laid on its special relation with the action, e.g. : (It is not from a goat), it is from a cow that he milks milk. धेनोः पयो दोग्धि ।

91. The change of voice of verbs governing a double accusative :

(1) For the four verbs given under No. 90(1), the primary object becomes the subject in the passive voice, the secondary object remaining unchanged.

Active : अतिथिं ग्रामं नय । Passive : अतिथिग्रामं नीयताम् ।

(2) For the verbs given under No. 90(2), the **secondary** object becomes the subject in the passive voice, the primary object remaining unchanged.

Active : सुधां समुद्रं मथ्नाति । *Passive* : सुधां समुद्रो मथ्यते ।

92. The **double accusative** governed by the **causative** will be treated latter (*see* No. 147).

93. **Prepositions** governing the **accusative**

अन्तरा between	उभयतः on both sides of	अनु after, towards
अन्तरेण without	सर्वतः on all sides	अभि towards
concerning	अभितः, परितः around	उप near, below
विना without	समया, निकषा near	उपर्युपरि above
धिक् fie on	परि, प्रति towards	अधोघः, अघ्यधि below

94. **Agreement of Adjective**

(1) In Part I, No. 66, the general rule of the agreement of the adjective was given as follows : **The adjective, whether it be used as an epithet or as a predicate, agrees with the noun it qualifies in gender, number and case.** The same rule is expressed in the following Sanskrit verse :

विशेष्यस्य हि यल्लिङ्गं विभक्तिवचने च ये ।

तानि सर्वानि योज्यानि विशेषणपदेष्वपि ॥

(2) When several nouns are qualified by the same adjective.

(a) the **gender** of the adjective will be feminine, if all nouns are feminine.

It will be **masculine** if at least one of the nouns is masculine.

It will be **neuter** if at least one of the nouns is neuter.

(b) the **number** of the adjective will be dual or plural according to the total number of the nouns.

e.g. : सुन्दरे (fem. dual) लता माला च ; सुन्दरौ (masc. dual) लता वृक्षश्च ; सुन्दरे (neut. dual) पुष्पं वृक्षश्च ; सुन्दराः (masc. plur.) लते वृक्षश्च ; सुन्दराणि (neut. plur.) वृक्षो लता पुष्पं च ।

(3) In many cases, the previous rule is not observed. The adjective often agrees with the closest noun, e.g., पुष्पं लता वृक्षश्च सुन्दरः ।

EXERCISE 9

I. Vocabulary

अधि-शी (2A) to recline	मदः pride	सधन rich
अधि-ष्ठा (1P) to occupy	दोग्ध्री milk-cow	उदयः rise, prosperity
अभि-नि-विश् (6A) to resort to	उद्भवः birth, origin	जन्तुः m. living being
अधि-वस् (1P) to reside	वन्थ्य barren	अधीन subject to, depending on
अनु-वस् (1P) to dwell near	उप-युज् (7A) to use	use
आ-वस् (1P) to dwell	passive : to be of	रोगादित sick
उप-वस् (1P) to dwell, to fast	use	विफल useless
कुलम् family	अक्षय imperishable	वि-रु (2P) to cry
श्रुतम् fame	अकलङ्क spotless	धान्यम् grain, rice
रूपम् form, beauty	विवेकः judgment,	तीव्रव्यथ one who suffers acutely
शौर्यम् bravery	conscience	अमरता immortality
प्राधान्येन generally	अमल pure, sinless	शोकः sorrow
उज्ज्वल bright	निर्धन poor	
	सुखिन् happy	
	राजनीतिः f. politics	

II. Translate into English :

(१) कुलं वित्तं धृतं रूपं शौर्यं दानं तपस्तथा ।

प्राधान्येन मनुष्याणां सप्तैते मदहेतवः ॥ (K.M. VI, p. 66,4)

- (२) गुणवत्कुलजातोऽपि निर्गुणः केन पूज्यते ।
द्रोग्भीकुलोद्भवा धेनुर्वन्ध्या कस्योपयुज्यते ॥ (K.M. VI, p.67, 13)
- (३) दयैव विदिता विद्या सत्यमेवाक्षयं धनम् ।
अकलङ्कविवेकानां शीलमेवामलं कुलम् ॥ (K.M. VI, p.68, 30)
- (४) निर्धनाः सुखिनो दृष्टाः सधनाश्चातिदुःखिताः ।
सुखदुःखोदये जन्तोर्द्विधाधीने धनेन किम् ॥ (K.M. VI, 78, 57)
- (५) रोगादितः स्पृशति नैव दशापि भोज्यं तीव्रव्यथः स्पृहयते मरणाय जन्तुः ।
सर्वौषधेषु विफलेषु यदा विरौति धान्यैर्धनेन च तदा वद किं करोति ॥
(K.M. VI, p. 79. 63)

(६) दोग्भीं नय क्षेत्रं तां च दुग्धं दुग्धि । (७) यद् वनमुपवसन्ति मुनयस्तन्निकषा बहवो जन्तवो रोगादिताः शेरते । (८) ये सन्मार्गमभिनिविशन्ते तेऽमरतां यान्ति । (९) द्वादश वर्षाणि रामोऽरण्यमथ्यवसत् । (१०) नदीमनुवसन्तः प्रतिदिनं वृक्षान् मधुराणि फलानि संचिन्वन्ति । (११) अमलमाकाशं सर्वत उज्ज्वलास्ताराश्चाकासति । (१२) ये राजनीतिं शिष्यान् शासति तेषु देशस्य कल्याणमधीनम् ।

III. Change the voice in the following :

- (१) मामुपदेशमपृच्छताम् । (२) शिक्षस्व कथामब्रुवम् । (३) धान्यं गृहं वहाम ।
(४) शोको मम हृदयं शान्तिं मथ्नाति । (५) अलयः कुसुमानि रेणुं मुष्णन्ति ।

IV. Translate into Sanskrit :

(1) Pride leads men to destruction. (2) Even fame cannot rob a spotless mind of its beauty. (3) In the forest where we dwelt for two years, the trees, the creepers and the flowers were beautiful. (4) You should not recline on the earth in a cold night. (5) Just as a barren cow is of no use, so also a worthless son is a burden to his family. (6) Let those who suffer acutely beg peace and happiness from God. (7) People were taught their duty by men whose conscience was spotless. (8) Let us pluck those sweet fruits from those high trees. (9) Around the fire which shone in the dark, people were sitting. (10) Without judgment man is unable to resort to good conduct. (11) When the gods were churning nectar from the ocean, Garuda begged for some nectar.

LESSON 10

PRIMARY AND SECONDARY SUFFIXES
POTENTIAL PASS. PART.

98. All Sanskrit words are supposed to be derived from the original verbal roots. The first process of derivation operates on the verbal root itself. Its field of operation extends to all forms directly derived from the verbal roots, excepting the conjugation of finite tenses and moods. The suffixes used are called **primary suffixes** (कृत् प्रत्यय).

The second process of derivation operates on words already formed by the addition of primary suffixes. The suffixes used are called **secondary suffixes** (तद्धित प्रत्यय).

96. In representing the various suffixes, Sanskrit grammarians use the following device. Before or after the suffix proper, they add one or two letters which are meant to indicate the changes which the original root or word must undergo before it takes the suffix. Those extra letters are called the **anubandha** or **indicatory sign**. The anubandha may indicate some change in the accent of the word ; with that we are not concerned. It may also indicate the change of some vowels to guṇa or vṛddhi, and that is what will retain our attention, e.g. : the root कृ + the suffix अक = कारक. The final vowel of the root has taken vṛddhi. To indicate that before the suffix अक the final vowel of a root takes vṛddhi, the suffix is written णक, the letter ण being the **anubandha** showing that vṛddhi is ordered before the suffix अक.

97. **Meaning of anubandha in primary suffixes**

(1) **General rule** : Before primary suffixes, the final vowel and the short medial vowel of a root take guṇa.

(2) When the anubandha is क् or क् there is no guṇa, e.g. : कृ+क=कृत. The suffix of the past pass. part. is त् ; it is preceded by the anubandha क् which debar the application of the general rule.

(3) When the anubandha is ज् or ण् the final vowel and the medial short अ of a root take vṛddhi, while a final आ becomes आय् , e.g. : भू+उकञ्=भावक ; धा+णक=धायक ।

(4) When the anubandha is घ्, the final च् of a root is changed to क् and the final ज् is changed to ग्, e.g. शुच्+घञ्=शोक ।

(5) When the anubandha is प्, त् is added to a root ending with a short vowel, e.g. : अनु-कृ+त्यप्=अनुकृत्य ।

98. **The Participles.** All participles are formed by primary suffixes. The five forms of the potential passive participle are formed by five primary suffixes called the कृत्य-प्रत्यय ।

(1) -तव्य, before which a final vowel (except आ) and a short medial vowel take guṇa. श्रु-श्रोतव्य=which should be heard

आप्-आप्तव्य=which should be obtained

छिद्-छेत्तव्य =which should be cut

गम्-गन्तव्य =which should be gone to

Note the following : दृश्-दृष्टव्य=which should be seen

वह-वोढव्य =which should be carried

ग्रह्-ग्रहीतव्य=which should be seized

(2) -अनीय, before which a final vowel and a short medial vowel take guṇa. स्मृ-स्मरणीय=to be remembered, worth remembering

दृश्-दर्शनीय=to be seen, worth seeing

पूज्-पूजनीय =to be worshipped, worthy of worship

(3) -ण्यत् (ṅ) ya (t). This suffix is reserved to roots ending with ङ् or with a consonant. The anubandha ण् orders the vrddhi of a final vowel and of a penultimate अ ; त् is also anubandha.

कृ-कार्य =to be done	पठ्-पाठ्य =to be read
वच्-वाच्य =to be said	हस्-हास्य =to be laughed at
छिद्-छेद्य =to be cut	सिच्-सेच्य =to be sprinkled

(4) यत् ya (t). This suffix is reserved to roots ending with a vowel, to those ending with a labial and to शक् and सह् . Before -यत् a final vowel takes guṇa, and a final आ is changed to ए.

जि-जेय =conquerable	पा-पेय =drinkable
श्रु-श्रव्य =audible	शक्-शक्य =possible
लभ्-लभ्य =obtainable	सह्-सह्य =bearable

(5) क्यप् (k) ya (p). This suffix is reserved to a few roots only.

The anubandha क् debars all guṇa ; the anubandha प् ordains the addition of त् to roots ending with a short vowel.

इ-इत्य =to be gone to	शास्-शिष्य =to be taught, pupil
स्तु-स्तुत्य =to be praised	द-दृत्य =to be respected
सृ-सृत्य =to be supported, servant	कृ-कृत्य =to be done

99. The potential passive participle is used

either impersonally, in the neuter singular :

मया गन्तव्यम्—(it has to be gone by me)—I have to go.

or as an adjective qualifying a noun or a pronoun :

राजा मन्त्रिभिः स्तुत्यः—The king is to be praised by the ministers.

the participle शक्य, used as an adjective, either agrees with the noun it qualifies or remains in the neuter singular :

ते मया रक्षितुं शक्याः or ते मया रक्षितुं शक्यम्—They can be saved by me.

The potential passive participle conveys the meaning of obligation, of fitness or of the future :

मया गन्तव्यम्—I must go

एतद् दर्शनीयम्—This is worth seeing

त्वया द्रष्टव्यम्—You will see

EXERCISE 10

I. Vocabulary

भी (भीः) <i>f.</i> fear	सत् good	सत्यवादिन् truthful
त्रै (1A) (त्रायते) to protect	असत् evil	आ-काङ्क्ष् (1PA) to desire
कृतान्त Yama, god of death	वादिन् (वादी) opponent	नाटकम् play, drama
प्रह्नु bowing humbly	विजीगीषु desirous to win	सकृत् once
विह्वल perturbed, alarmed	प्र-दा (3PA) to grant, to bestow	द्विः twice
विह्वलता distress	नटः actor	त्रिः thrice
वारः day, time	नटी actress	चतुः four times
ग्रहः planet	दम्भः deceit, hypocrisy, pride	पञ्चकृत्वः five times
शुक्लम् star, lunar mansion	दाम्भिकः (की) deceitful, proud	षट्कृत्वः six times
त्रितयम् group of three	श्रोत्रियः learned brahmin	सप्तकृत्वः seven times
वाचस्पतिः preceptor of the gods	सुहुः often	एकधा in one way
मृशम् greatly		द्विधा द्वेषा in two ways
		त्रिधा त्रेषा in three ways
		षोढा in six ways

II. The nine planets : सूर्यश्चन्द्रो मङ्गलश्च बुधश्चापि बृहस्पतिः

शुक्रः शनैश्चरो राहुः केतुश्चेति प्रहा नव ॥

The sun, the moon, Mars, Mercury, Jupiter, Venus, Saturn, Rāhu and Ketu are the nine planets.

From the seven first planets the names of the days are derived :
रविवारः, सोमवारः, मङ्गलवारः, बुधवारः, बृहस्पतिवारः, शुक्रवारः, शनिवारः ।

III. Translate into English :

(१) अथोऽस्मि यद्यपि सतां चरितात्तथापि

मां त्रातुमर्हसि कृतान्तभिया श्रयन्तम् ।

प्रहेषु विह्वलतया शरणागतेषु

नो साधवो विदधते सदसद्विवेकम् ॥ (K.M. VI, p. 24, 19)

(२) स्तोतव्यैः स्तूयते नित्यं सेवनीयैश्च सेव्यते ।

न बिभेति न जिह्हेति तथापि धनिको जनः ॥ (K.M. V, p. 120, 63)

(३) वारान् केचिद् प्रहान् केचित् केचिदक्षणि जानते ।

त्रितयं ये विजानन्ति ते वाचस्पतयः स्वयम् ॥ (K.M. V, p. 117, 21)

(४) न भेतव्यं न बोद्धव्यं न श्राव्यं वादिनो वचः ।

ऋटिति प्रतिवक्तव्यं सभासु विजिगीषुभिः ॥ (K.M. V, p. 115, 1)

(५) प्रदीयते विदुष्येकं कवौ दश नटे शतम् ।

सहस्रं दाम्भिके लोके श्रोत्रिये तु न किञ्चन ॥ (K.M. V, p. 122, 82)

(६) यदि मम वचः कर्तव्यं त्वयात्र स्थातव्यम् । (७) कियन्मया देयम् ? (८) अस्माभिः

सदा सत्यवादिभिर्भवितव्यम् । (९) विफला वृक्षाश्छेद्याः । (१०) यदलभ्यं तन्नाकाङ्क्षणीयम् ।

IV. Give the resulting forms of the following :

वह् + तव्य ; दा + तव्य ; पा + अनीय ; ह् + अनीय ; धृ + ष्यत् ; त्यज + ष्यत् ;
चि + यत् ; अनु-मा + यत् ; कृ + क्यप् ; शास् + क्यप् ।

V. Translate into Sanskrit :

(1) All the fruits should be counted. (2) Here are two poets worthy of praise. (3) Say what you have to say. (4) All those who should have come have not arrived. (5) If you want to see some-

thing worth seeing, go and see the new play. (6) One should never be deceitful. (7) If you have to stand in a big assembly, remember that modesty is better than pride. (8) This water should not be drunk. (9) The country should never be abandoned. (10) If the voice of the speaker is to be heard, you all should sit in silence.

LESSON 11

THE INSTRUMENTAL CASE PRESENT PARTICIPLES

100. The general rules governing the use of the Instrumental were given in Part I, No. 21.

The Instrumental conveys the notion :

(1) of the agent of a passive verb : मया श्रुतम्—It was heard by me.

(2) of the instrument : हस्तेन पाषाणं क्षिप—Throw the stone with your hand.

(3) of that which accompanies the action (with or without the preposition सह) : मित्रेण (सह) क्रीडामि—I play with my friend.

(4) of cause or reason : तेनापराधेन कुप्यति पिता—Owing to this offence my father is angry.

101. The Instrumental is used also :

(1) to express the time and the space within which the action is performed : द्वादशभिर्वर्षैर्व्याकरणं श्रूयते—Grammar is learnt within twelve years. त्रिभिर्योजनैश्चत्वारि नगराण्यपश्यम्—Within the distance of three *yojanas* I saw four towns.

(2) to express the price : पुस्तकं पञ्चमी रूपकैः क्रीणामि—I buy the book for five rupees.

(3) to express the manner : प्रकृत्या दयालुः—Compassionate by nature.

(4) to express the way or the vehicle by which a motion is performed : केन मार्गेण गतः ?—By what road has he gone ? अश्वेन प्रासादम-चलत्—He left for the palace on horseback.

(5) with adjectives denoting similarity or identity : मया सदृशः—Similar to me. राज्ञा तुल्यः—Like a king.

(6) to express the limb of the body affected by some defect : अक्ष्णा काणः—Blind of one eye.

(7) with the prepositions सह, सार्धम्, समम्, साकम् (all meaning 'with') and विना (without).

(8) with words meaning 'possessed of', 'endowed with', 'deprived of' : सर्वैर्गुणैः समायुक्तः—Endowed with all virtues. मित्रैर्हीनः—Deprived of friends

(9) with expressions meaning 'what is the use?', 'there is no use', etc. such as : किं धनेन ? or धनेन किं क्रियते ?—What is the use of wealth ?—को ते धनेनार्थः ?—What is the use of wealth to you ? मम तवोपदेशेन न प्रयोजनम्—I have no need of your advice.

(10) with अलम् and कृतम् meaning 'enough with' : अलं विलापेन—Enough with your lamentation.

102. The present participle active (parasmaipada), the present participle active (ātmanepada), and the present participle passive are formed by the addition of the primary suffixes:

शत् (ś) at (ṛ) and शानच् (ś) āna (c) (see Part I, No. 83).

Present participle active parasmaipada

The termination अन्ति or अति of the 3rd pers. plur. of the present active is replaced by अत् ।

The declension of the present part in अत् has been given in Part I, No. 83.

The verbs of the 3rd conjugation and those of the 2nd conjugation which have अति in the 3rd pers. sing. (see No. 62) do not insert न् in their strong forms and are, therefore declined like मरुत् (see Part I, No. 76).

The same applies optionally to verbs of the sixth conjugation.

Verbal root	3rd pers. plur.	Pres. Part.		
जाग्र्	जाग्रति	जाग्रत्	जाग्रतौ	जाग्रतः
दा	ददति	ददत्	ददतौ	ददतः
हु	जुहति	जुहत्	जुहतौ	जुहतः

The feminine of the present participles which do not insert न् in their strong forms is also formed without न् (see Part I, No. 111), e.g. : masc. : ददत्; fem. : ददती ।

103. Present participle active ātmanepada

(1) The verbs which have अन्ते in the 3rd pers. plur. present, i.e. the verbs of the 1st, 4th, 6th and 10th conjugations add मान् to the verbal base (see Part I, No. 83), e.g. : लभ् लभन्ते लभमान् ।

(2) The verbs which have अते in the 3rd pers. plur. present, i.e. the verbs of the 2nd, 3rd, 5th, 7th, 8th and 9th conjugations replace अते by आन, e.g. :

द्विष्	द्विषते	द्विषाण	रुध्	रुन्धते	रुन्धान
दा	ददते	ददान	तन्	तन्वते	तन्वान
सु	सुन्वते	सुन्वान	क्री	क्रीणते	क्रीणान

The pers. part. of आस् (to sit) is आसीन्
of शी (to lie down) is शयान्

104. All verbs form their present participle passive in मान [see Part I, No. 83(2)].

EXERCISE 11

I. Vocabulary

बाध् (1A) to oppress, to resist	मनोभवः god of love मनोभवपक्वः the course of passion	नर्मदा the Narmada River
व्याधः hunter	प्रभातम् dawn	विशाल big
अनु-धाव् to pursue	मध्याह्नः noon	शालमली silk-cotton tree
त्यागः renunciation	दिनेशः sun	नि-वस् (1P) to dwell
त्यागिन् one who gives up, donor	अस्तः sunset	नीडः नीडम् nest
कुलीनः of a good family	अस्तग setting	खगः bird
पापिन् sinner	स्थविर old	नभस् (तभः) n. sky
कदर्यं miserly	काललीला the whim of time	वृष्टिः f. rain
श्रुतम् the Vedas	नाम indeed	संयुक्त fitted with
वृत्तम् conduct, custom	इत्थम् thus	निर्वात protected from the wind
प्र-वृत् (1A) to engage in	बानरः monkey	अव-स्था (1A) to stay उपशमः cessation

II. Translate into English :

- (१) त्यागिना किं दरिद्रेण किं कुलीनेन पापिना ।
तुष्टेन किं कदर्येण दर्पान्धेन बुधेन किम् ॥ (K.M. VI, p. 69, 33)
- (२) न श्रुतेन न वित्तेन न वृत्तेन न कर्मणा ।
प्रवृत्तं शक्यते रोद्धुं मनोभवपथे मनः ॥
- (३) बालः प्रभाते मध्याह्ने तरुणः स्थविरोऽस्तगः ।
दिने दिने दिनेशोऽपि क्रियते काललीलया ॥
- (४) क्व क्रीडति क्व चरति क्व करोति वृत्तिं
वारि क्व नाम पिबति खपिति क्व नाम ।
इत्थं मृगं निरपराधमबाधमानं
व्याधोऽनुधावति वधाय धनुर्दधानः ॥
- (५) विद्वानेवोपदेष्टव्यो नाविद्वास्तु कदाचन ।
बानरानुपदिश्याथ स्थानभ्रष्टा ययुः खगाः ॥ (ययुः perfect=they went)

अस्ति नर्मदातीरे विशालः शाल्मलीतरुः । तत्र तरोबिन्दुषु नीडेषु पक्षिणो निवसन्ति सुखेन । अथैकदा वर्षासु नीलमेघैरावृते नभसि महती वृष्टिरभवत् । ततो वानराश्च तरुतल-
ऽवस्थितान् शीताकुलान् कम्पमानानवलोक्य कृपया पक्षिभिरुक्तम् । भो भो वानराः शृणुत ।

अस्माभिर्निर्मिता नीडाश्चञ्चुमात्राहृतैस्तृणैः ।

हस्तपादादिसंयुक्ता यूयं किमिति सीदथ ॥

नच्छ्रुत्वा वानरैश्चिन्तितम् । अहो निर्वातनीडेष्ववस्थिताः सुखिनः पक्षिणोऽस्माच्चिन्दन्ति ।
भवतु तावद् वृष्टेरुपशमः । अनन्तरं शान्तायां वृष्ट्यां तैर्वा नरैर्वृक्षमारुह्य सर्वे नीडा भग्ना-
स्तेषामण्डानि चाधः क्षिप्तानि ।

III. Justify the instrumental case in the words underlined in Exercise II.

IV. Give the nom. sing. masc. of the pres. part. active of प्रा, गै, भी, हन्, आप्, मृ, कृ, बन्ध् ।

Give the nom. sing. fem. of the pres. part. active of स्था, अद्, जागृ, मन्, प्रह्, स्वप्, छिद् ।

Give the pres. part. passive of दा, वच्, स्तु, प्रह्, मुच्, धृ, ज्ञा ।

V. Translate into Sanskrit :

- (1) I saw the two girls collecting wood in the forest.
- (2) While the rain was falling (loc. abs.) the weary traveller sat under a big tree.
- (3) There is no one like him.
- (4) The path by which you came is being obstructed by the enemies.
- (5) Those who stay in their houses (=those staying in their houses) when their friends are in danger are to be blamed.
- (6) For how much did you buy these beautiful books?
- (7) What is the use of learning to one who follows the wrong path?
- (8) The house ought to be built within five weeks.
- (9) That man blind of one eye goes by the name of Devadatta (=is Devadatta by name).
- (10) It is said by many that the leader has left the country with 500 soldiers
- (11) Due to your offence, we are all unable to go home
- (12) Enough with that singing !

LESSON 12

THE PERFECT TENSE (लिट्)

105. The perfect tense expresses an action of the remote past which was not witnessed by the speaker. That is why it is never used in the first person except when the speaker wants to express a state of mind or an action of which he was not conscious, e.g., I spoke during my sleep.

106. There are two kinds of perfect :

(1) The reduplicative perfect which is common to all monosyllabic roots beginning with a consonant or with अ, आ and short इ, उ, ऋ.

(2) The periphrastic perfect used with roots beginning with a long vowel except आ and with the roots of the 10th conjugation and other derivative roots (see No. 114.)

Exceptions : द्य् (to pity), कास् (to cough), आस् (to sit) take the periphrastic perfect.

-ऊणु (to cover) and ऋच्छ (to go) take the reduplicative perfect.
-उष् (to burn), विद् (to know), भी (to fear), भृ (to support), हृ (to take away), ही (to blush), जायृ (to awake) and दरिद्रा (to be poor) take both forms of the perfect.

107. The reduplicative perfect

The reduplicative perfect follows the rules of reduplication given under No. 70, with the following modifications :

(1) A radical ऋ becoms अ in reduplication, e.g. कृ-चकृ।

(2) Initial अ followed by a single consonant is reduplicated in आ e.g. : अद्-आद्।

(3) Initial अ followed by a conjunct consonant and initial ऋ become आन् in reduplication, e.g. : अंश्-आनंश् ; ऋच्-आनृच्।

(4) Initial इ and उ reduplicate in ई and ऊ when the radical vowel does not take guṇa; in इय् and उय् when the radical vowel takes guṇa (see No. 108), e.g. : इष्-ईष् इयेष्; उष्-ऊष् उवोष्।

108. The terminations

The terminations of the 1st, 2nd and 3rd pers. sing. parasm. are strong; the other terminations are weak.

	PARASMAIPADA			ĀTMANEPADA		
	S.	D.	P.	S.	D.	P.
1	अ	व	म	ए	बहे	महे
2	थ	अयुः	अ	से	आथे	ध्वे
3	अ	अतुः	उः	ए	आते	इरे

Before the strong terminations :

(1) A medial short vowel takes guṇa, e.g. : तुद्-तुतोद्।

(2) A medial short अ and a final vowel take vṛddhi in the 3rd pers. sing.; vṛddhi or guṇa in the first pers.; guṇa in the 2nd pers., e.g. : कृ 1st pers. : चकार or चकर; 2nd pers. : चकथे; 3rd pers. : चकार।

109. Before terminations beginning with a consonant, all roots insert इ except कृ, सं, मृ, वृ, स्तु, इ, सु, and भ्रु।

Before the termination थ(2nd pers. sing. parasm.), roots ending in short ऋ, except कृ, स्तु and वृ, do not insert इ, e.g. : स्मृ-सस्मथे. Most of the roots ending with other vowels than ऋ insert इ optionally before थ।

110. Special sandhi rules

(1) Before a termination beginning with a vowel :

The final इ, ई and ऋ of the base, when preceded by a single consonant, become य् and र् respectively.

e.g. : निनी + इव = निनियव; चकृ + उः = चक्रुः।

When preceded by a compound consonant, they become इय् and अर् respectively.

e.g. शिश्रि+उः=शिश्रियुः । तस्तृ+उः=तस्तरुः ।

The final उ, ऊ and ऋ always become उव् and अर् respectively.

e.g. : युयु+उः=युयुवुः । चकृ+उः=चकरुः ।

(2) घे is changed to द्वे when preceded by any vowel except अ, आ or इ ।

111. The Perfect of तुद् (to strike) : strong base तुतोद्; weak base तुतुद्

PARASMAIPADA

ĀTMANEPADA

S.

D.

P.

S.

D.

P.

1	तुतोद्	तुतुदिव	तुतुदिम	तुतुदे	तुतुदिवहे	तुतुदिमहे
2	ततोदिथ	तुतुदथुः	तुतुद	तुतुदिषे	तुतुदाथे	तुतुदिध्वे
2	ततोद्	तुतुदतुः	तुतुदुः	तुतुदे	तुतुदाते	तुतुदिरे

The Perfect of गद् (to speak) : strong base जगद् जगाद् ; weak base जगद्

1	जगद् जगाद्	जगदिव	जगदिम	जगदे	जगदिवहे	जगदिमहे
2	जगदिथ	जगदथुः	जगद	जगदिषे	जगदाथे	जगदिध्वे
3	जगाद्	जगदतुः	जगदुः	जगदे	जगदाते	जगदिरे

The Perfect of नी (to lead) : strong base निने निनै ; weak base निनी

1	निनय निनाय	निन्यिव	निन्यिम	निन्ये	निन्यिवहे	निन्यिमहे
2	निनेथ निनयिथ	निन्यथुः	निन्य	निन्यिषे	निन्याथे	निन्यिध्वे
3	निनाय	निन्यतुः	निन्युः	निन्ये	निन्याते	निन्यिरे

The Perfect of कृ (to do) : strong base : चकृ चकार् ; weak base चकृ ।

1	चकृ चकार	चकृव	चकृम	चक्रे	चकृवहे	चकृमहे
2	चकथ	चकथुः	चक	चकृषे	चक्राथे	चकृद्वे
3	चकार	चकतुः	चकृः	चक्रे	चक्राते	चक्रिरे

112. Roots ending in आ take औ in the 1st and 3rd pers. sing. parasm. They drop their आ before other terminations and optionally in the 2nd pers. sing. parasm. The same rule applies to roots ending in ए, ऐ and ओ .

धा (to put) : strong base दधा
weak base दध्

गै (to sing) : strong base जगा
weak base जग्

PARASMAIPADA

ĀTMANEPADA

1	दधौ	दधिव	दधिम	जगे	जगिवहे	जगिमहे
2	दधाथ दधित्	दधथुः	दध	जगिषे	जगाथे	जगिध्वे
3	दधौ	दधतुः	दधुः	जगे	जगाते	जगिरे

The root ह्ये, however, is treated as हू : जुहाव जुहुवतुः जुहुवुः ।

113. Roots which have a medial अ preceded and followed by a single consonant, and which keep their initial consonant unchanged in reduplication drop the reduplication, and change the अ to ए before weak terminations. This change occurs also in the 2nd pers. sing. parasm, when इ is inserted before थ .

पत् (to fall) : strong base पपत् पपात् लभ् (to obtain) : weak base लेभ्
weak base पेत्

PARASMAIPADA

ĀTMANEPADA

1	पपत् पपात्	पेतिव	पेतिम	लेभे	लेभिवहे	लेभिमहे
2	पपत्थ पेतित्थ	पेतथुः	पेत	लेभिषे	लेभाथे	लेभिष्वे
3	पपात्	पेतथुः	पेतुः	लेभे	लेभाते	लेभिरे

N.B. The root भञ्, although beginning with an aspirate, is conjugated like पत्, e.g. : 3rd pers. : बभाज भेजतुः भेजुः. The same applies to त् (ततार, तेरतुः, तेरुः), त्रप् (तत्राप, त्रेपतुः, त्रेपुः) and अप-राध् (अपरराध, अपरेधतुः, अपरेधुः).

114. The roots वच् (to speak), वद् (to speak), वप् (to sow), वस् (to dwell) and वह् (to carry) reduplicate in उ. Before weak terminations, the radical व is also changed to उ, which, together with the उ of the reduplication, contracts into ऊ.

Strong base Weak base 3rd pers. sing. 3rd pers. dual 3rd pers. plur.

वच्	उवच्	उवाच्	ऊच्	उवाच	ऊचतुः	ऊचुः
वद्	उवद्	उवाद्	ऊद्	उवाद	ऊदतुः	ऊदुः
वप्	उवप्	उवाप्	ऊप्	उवाप	ऊपतुः	ऊपुः
वस्	उवस्	उवास्	ऊप्	उवास	ऊपतुः	ऊषुः
वह्	उवह्	उवाह्	ऊह्	उवाह	ऊहतुः	ऊहुः

115. The roots यञ् (to sacrifice) reduplicates in इ. Before weak terminations, the radical य is also changed to इ, which, together with the इ of the reduplication, contracts into ई. Thus :

इयञ् or इजाञ्	ईजिव	ईजिम
इयजिथ	ईजथुः	ईज
इयाञ्	ईजतुः	ईजुः

116. The Roots व्यध् (to pierce), स्वप् (to sleep), and ग्रह् (to seize) reduplicate as follows : विव्यध्, सुष्वप्, जग्रह्. Before weak terminations, the radical य, व and र are changed to इ, उ and ऋ respectively. The change of य to इ, of व to उ and of र to ऋ is called Samprasāraṇa.

Strong base Weak base 3rd pers. sing. 3rd pers. dual 3rd pers. plur.

व्यध्	विव्यध्	विव्याध्	विविध्	विव्याध	विविधतुः	विविधुः
स्वप्	सुष्वप्	सुष्वाप्	सुषुप्	सुष्वाप	सुषुपतुः	सुषुपुः
ग्रह्	जग्रह्	जग्राह्	जगृह्	जग्राह	जगृहतुः	जगृहुः

117. The roots जन् (to be born), खन् (to dig), गम् (to go), घस् (to eat) and हन् (to kill) drop their medial अ before weak terminations. The ह् of हन् is changed to घ.

गम् strong base जगम् जगाम्
weak base जग्म्

जन् weak base जज्ञ्

PARASMAIPADA

ĀTMANEPADA

1	जगम	जगाम	जगिमव	जगिमम	जज्ञे	जज्ञिवहे	जज्ञिमहे
2	जगमिथ	जगन्थ	जगमथुः	जगम	जज्ञिषे	जज्ञाथे	जज्ञिध्वे
3	जगाम		जगमतुः	जगमुः	जज्ञे	जज्ञाते	जज्ञिरे

118. The roots चि (to collect), जि (to conquer) and हि (to impel) change their radical consonant to a guttural.

Strong stem Weak stem 3rd pers. sing. 3rd pers. dual 3rd pers. plur.

चि	चिके	चिकै	चिकि	चिकाय	चिक्वतुः	चिक्वुः
जि	जिगे	जिगै	जिगि	जिगाय	जिग्यतुः	जिग्युः
हि	जिघे	जिघै	जिघि	जिघाय	जिघ्यतुः	जिघ्युः

119. The root भू takes the irregular base बभूव् and keeps its long ऊ throughout.

	S.	D.	P.
1	बभूव	बभूविव	वभूविम
2	बभूविथ बभूथ	बभूवथुः	बभूव
3	बभूव	बभूवतुः	बभूवुः

120. The root अह् (to say) has not all the forms of the perfect. The first person is completely lacking and so is the second person plural.

1	—	—	—
2	आत्थ	आहथुः	—
3	आह	आहतुः	आहुः

121. The root विद् (to know) forms a perfect without reduplication, which has present meaning.

1	वेद	विद्व	विद्व
2	वेत्थ	विदथुः	विद
3	वेद	विदतुः	विदुः

EXERCISE 12

I. Vocabulary

अनु-ष्ठा (1PA) to perform	अप-दिश् (6P) to pretend, to feign	अप-ह्नु (2A) to hide, to deny
अनु-सम्-धा (अनुसंधा) (3P) to search, to inquire	अप-नी (1P) to remove	अप-आ-वृ (अपावृ) (5P) to open
अनु इ (अन्वि) (2P) to follow, to accompany	अप-भाष् (1A) to abuse	अप-अस् (अपास्) (4PA) to throw away, to discard
अन्वित followed, endowed	अप-राष् (5P) to offend	अपि-धा (3PA) to shut, to cover
अनु-इष् (अन्विष्) (6P) to seek, to look for	अप-वद् (1PA) to revile, to deny (A)	अप-ईक्ष् (अपेक्ष्) (1A) to expect, to wait for, to require
अप-क्रम् (1P) to flee	अप-वृ (5PA) to open, to disclose	अभि-चर् (1P) to offend, to conjure
अप-ज्ञा (9A) to deny, to disown	अप-हन् (2P) to destroy	अभि-ज्ञा (9PA) to recognize
विभवः wealth	अप-हृ (1P) to take away	अभि-धा (3PA) to say, to name
वकारः word beginning with the letter व्	विहीन deprived of	अनित्यता instability
लोहकारः blacksmith	गौरवम् importance, respect	अश्रद्धा lack of faith
भस्त्रा bellows	समागमः association	निष्फलता failure, uselessness
	अहोरात्रम् day and night	पूजा worship

II. Translate into English :

(१) विद्यया वपुषा वाचा वस्त्रेण विभवेन च ।

एभिः पञ्चवकारैस्तु नरः प्राप्नोति गौरवम् ॥

(२) यस्य धर्मविहीनानि दिनान्यायान्ति यान्ति च ।

स लोहकारभस्त्रेव श्वसन्नपि न जीवति ॥

(३) त्यज दुर्जनसंसर्गं भज साधुसमागमम् ।

कुह पुण्यमहोरात्रं स्मर नित्यमनित्यताम् ॥

(४) अश्रद्धया कृता पूजा दानं गङ्गस्तपो व्रतम् ।

सर्वं निष्फलतां याति पुष्पं बन्ध्यतरोरिव ॥

(५) अधीयानेषु पुत्रेषु माता कूपं गत्वा जलमानिनाय । (६) बन्धवश्चुकुपुरिति ते मेनिरे ।

(७) व्याधः पक्षिणो वृक्षे दृष्ट्वा द्वौ जघान । (८) सैनिका बहून् शरान् चिक्षिपुः किन्तु जेतुं न शेकुः । (९) दुष्यन्तो राजा शकुन्तलां नाभिजज्ञे । (१०) युदां रात्रिं कुत्र निन्यथुः ?

(११) ग्रामे भ्रमन्तश्चत्वारो नरा अस्माभिर्दृष्टा इति सर्वं ऊचुः । (१२) यदा कन्ये जगदतुस्तदा बालौ जग्मतुः ।

III. Conjugate in the perfect अप-कर्म, अपि-धा, अधि-शी, अनु-ष्ठा and अनु-कृ.

IV. Translate into Sanskrit, using the perfect wherever possible :

(1) The enemies fled. (2) The two rogues removed all the jewels. (3) It is said that the tiger destroyed many cows and goats. (4) I have heard that you two looked for me for a long time and could not find me. (5) After the child had been killed by falling into the well, the village-chief covered the well. (6) The two sons of the merchant discarded all the wealth which they had received from their father and departed to the forest. (7) On all sides of the palace soldiers stood during the night in order to protect the young prince. (8) Although many have reviled those who do good (उप-कृ) to the poor, we should not desist from protecting the disinherited. (9) As soon as the servant opened the door, all the courtiers entered the assembly hall. (10) See how the lack of faith has led them to destruction. (11) Many years ago a son was born to the king. (12) Formerly there was a big lake where the swans sported among the lotuses.

LESSON 13

THE PERIPHRASTIC PERFECT
PERFECT PARTICIPLES

122. The periphrastic perfect (see No. 106)

To form the periphrastic perfect, a verbal noun in the accusative is derived from the verbal base by the addition **आम्**. To that verbal noun the reduplicative perfect of **कृ**, **भू** or **अस्** is added. In classical Sanskrit the perfect of **अस्** is used much more frequently than that of **कृ** or **भू**.

Before the addition of **आम्** a final vowel and a short medial vowel take guṇa, except the short **इ** of **विद्**.

गण् verbal noun : गणयाम्

ईक्ष् verbal noun : ईक्षाम्

1	गणयामास	गणयामासिव	गणयामासिम	ईक्षाश्चक्रे	ईक्षाश्चकृवहे	ईक्षाश्चकृमहे
2	गणयामासिथ	गणयामासथुः	गणयामास	ईक्षाश्चकृषे	ईक्षाश्चकाथे	ईक्षाश्चकृद्वे
3	गणयामास	गणयामासतुः	गणयामासुः	ईक्षाश्चक्रे	ईक्षाश्चकाते	ईक्षाश्चकिरे

123. When the roots भी, ही, शृ and हु are conjugated in the periphrastic perfect, they are reduplicated as in the 3rd conjugation (see No. 67) before the addition of **आम्**. Thus :

भी	बिभी	बिभे + आम्	विभयाम्	विभयामास ।
ही	जिही	जिहे + आम्	जिहयाम्	जिहृथांबभूव ।
शृ	बिशृ	बिभर् + आम्	विभराम्	विभराश्चकार ।
हु	जुहु	जुहो + आम्	जुहवाम्	जुहवामास ।

124. The Perfect Passive is identical with the perfect ātmanepada.

Thus : जघान he killed

जन्ने he was killed

कथयामास he said

कथयामासे it was said

125. Perfect participles

(1) The perfect participle passive is formed by the primary suffix क्त (k) ta. The anubandha क् debars guṇa. The formation of the perfect passive participle has been explained in part I, No. 84.

(2) There are two different formations of the perfect participle active : the first with the primary suffix क्तवतु (k) tavat (u) (see Part I, No. 85) ; the second with the primary suffixes क्तवसु (k) vas (u) and कानच् (k) āna (c). क्तवसु is used for roots conjugated in the parasmaipada, कानच् for those conjugated in the ātmanepada.

(3) The perfect participle active parasmaipada (क्तवसु)

The strong and middle stems are formed by adding वास् and वत् to the weak base of the perfect ; if the weak base is monosyllabic, इ is inserted. The weak stem is formed by taking the 3rd pers. plur. and changing the visarga to स्.

Root	Weak perf. base	Strong stem	Middle stem	3rd pers. plur.	Weak stem
कृ	चकृ	चकृवास्	चकृवत्	चक्रुः	चक्रुस्
नी	निनी	निनीवास्	निनीवत्	निन्युः	निन्युस्
गम्	जग्म्	जग्मिवास्	जग्मिवत्	जग्मुः	जग्मुस्
स्था	तस्थ्	तस्थिवास्	तस्थिवत्	तस्थुः	तस्थुस्
तन्	तेन्	तेनिवास्	तेनिवत्	तेनुः	तेनुस्

(4) The perfect participle active ātmanepada (कानच्) is formed by adding आन to the weak base, exactly as the termination आते of the 3rd pers. dual is added, e.g. : जन् जज्ञाते जज्ञान् ।

For the declension of the perfect participles formed with the suffixes क्तवतु and क्तवसु, see Part I, Nos. 85 & 100.

For the formation of the feminine, see Part I, Nos. 111 (1) and 112.

The perfect part. pass. (क्त) and the perfect participle ātmanepada (कानच्) are declined like nouns in अ-आ-अम् ।

EXERCISE 13

I. Vocabulary

अति-चर् (1P) to vio- late, to neglect	अनु-कृ (8PA) to imitate	अनु-सुध् (4A) to awake, to be aware of
अति-जीव् (1P) to survive	अनु-कम्प् (1A) to take pity, to sympa- thize with (+acc.)	अनु-मन् (4A) to agree, to sanction
अति-तृ (1P) to overcome	अनु-गम् (1P) to follow	अनु-मा (2P, 3A) to infer, to guess
अति-रिच् (7PA) to surpass	अनु-ग्रह् (9P) to favour, to oblige	अनु-युज् (7A) to exa- mine, to order
अति-वृत् (1A) to exceed	अनु-त्तप् (1P) to heat, to annoy	अनु-रुध् (7PA) to obs- tract, to obey, to entreat
अधि-कृ (8PA) to authorize, to refer to	अनु-त्तप् (4A) to repent	अनु-शास् (2P) to rule, to teach
अधि-गम् (1P) to acquire	अनु-नद् (1P) to echo (+ acc.)	
अधि-रूह् (1P) to ascend	अनु-नी (IP) to request	
सहधर्मिणी wife	हर्षः joy	सूत्रम् thread
जन्मतिथिः m.f. } birth- जन्मदिनम् } day	उरफुल्ल opened, expanded	वाम left ; दक्षिण right
उप-हृ (1P) to offer	परम् but	कौतुहलम् curiosity
उपकारिन् benefactor	प्रतिपदम् on each foot	वासयष्टिः f. perch
	अपकारिन् evil-doer	साधुत्वम् goodness

II. Translate into English :

(१) उपकारिषु यः साधुः साधुत्वे तस्य को गुणः ।

अपकारिषु यः साधुः स साधुः सद्भिर्बुध्यते ॥

(२) दीपको नाम्ना कश्चिन्नरः सहधर्मिण्या जन्मतिथौ तस्यै शुकमेकमुपजहार । तस्याश्च पक्षिणं दृष्टवत्या नेत्रे हर्षेणोःफुल्ले बभूवतुः । सोवाच—अहो सौन्दर्यमस्य शुकस्य । परं

किमिति प्रतिपदं सूत्रमेकं संबद्धं दृश्यत इति । दीपकः प्रतिबभाषे—सूत्रमेकमाकृष्य दृश्यतामिति । अथ सा वामपदे बद्धं सूत्रमाचर्ष । आकृष्टे सूत्र एव शुक्रो भाषितुमारोभे—नमस्ते मातरिति । ततश्च दक्षिणपदे बद्धं सूत्रं तयाकृष्टम् । शुकेन चोक्तं—मृशं प्रीतोऽस्मि भवत्या दर्शनेनेति । ततश्च कोतुहलाद् विस्मिता सा पप्रच्छ—यदि द्वे सूत्रे युगपदेवाकृष्येते किं वा स्यादिति । शुका जगाद—हे मूढे, अहं तर्हि वासयष्टेः पतेयमिति ।

III. Exercises on the formation of participles.

(1) Form the present part. act. parasm. (शतृ) of the following verbs :

अति-त ; अधि-कृ ; अनु-मा ; अनु-शास् ।

(2) Form the present part. act. ātm. (शानच्) of the following verbs :

अति-रिच् ; अति-वृत् ; अनु-कम्प् ; अनु-बुध् ।

(3) Form the pres. part. pass. of the following verbs :

अनु-प्रह् ; अधि-कृ ; अधि-गम् ; अनु-ष्ठा ।

(4) Form the past part. pass. (क्त) of the following verbs :

उप-हृ ; अनु-मा ; अति-जीव् ; अनु-बुध् ।

(5) Form the past part. act. in क्वत् of the following verbs :

अनु-नी ; अनु-रुध् ; अनु-मन् ; अनु-गम् ।

(6) Form the perfect part. in क्वसु of the following verbs :

दह् ; अधि-गम् ; उप-हृ ; आ-नी ।

(7) Form the perfect part. ātm. (कानच्) of the following verbs :

लभ् ; मन् ; कम्प् ; कृ ।

IV. Change the voice in the following :

- (१) केन त्वमधिकृतः ? (२) भवत्याहमनुगृहीतः । (३) किं युष्माभिरनुमितम् ?
(४) अनुनयद्भिः पुत्रैः पितानुगतः । (५) सखीभिरनुकम्पिता शकुन्तला ।

V. Conjugate the following verbs in the periphrastic perfect :

कथ् ; ईक्ष् ; एध् ; चुर् ; सान्त्व् ।

LESSON 14

THE DATIVE CASE—PRIMARY SUFFIXES (*cont.*)

126. The general rules governing the use of the Dative were given in Part I, No. 22,

The Dative case denotes :

(1) the **indirect object** of verbs meaning

to give : दरिद्रेभ्यो धनं देहि—Give money to the poor.

to tell, to announce : पित्रे वृत्तान्तमकथयत्—He related the incident to his father.

to promise : विप्राय गां प्रत्यजानीथाः—You promised a cow to the brahmin.

to send : राज्ञे दूतो विसृष्टः—A messenger was sent to the king.

to owe : मित्राय द्वे पुस्तके धारयामि—I owe two books to my friend.

(2) the **purpose** of the action : पुष्पेभ्यो वनं गच्छेः—You should go to the forest for flowers.

(3) the person or thing in whose **advantage** the action is done : पुत्रेभ्यो धनं संचिनोति—He gathers money for his sons.

127. The dative is used also :

(1) with verbs meaning

to please : एतन्मे न रोचते—This does not please me (I do not like this) (*see* Part I, No. 44).

to desire, to long for : यशसे न स्पृहयामि—I do not long for fame.

to be angry, to be jealous, to envy, to do harm : मित्राय न क्रुध्येः—You should not be angry with your friend. धनिने ईर्ष्यति—He is jealous of the rich man.

गुणिनेऽस्यति—He envies the virtuous man. बालेभ्यो वृहति—He does harm to the boys.

N.B. कृष्, द्रह् and असूय preceded by a preposition govern the accusative.

to be fit for, to conduce to : भक्तिज्ञानाय कल्पते—Piety conduces to knowledge. The verbs भू and अस् can be used in that sense : सुखाय भवति विनयः—Modesty leads to happiness.

(2) with words of salutation like नमः, स्वागतम्, खस्ति, कुशलम् ।

(3) with adjectives meaning 'able', with the indeclinable अलम् in the sense of 'equal to, a match for', and with the verb प्र-भू 'to be a match for'. शत्रवे समर्थो वीरः—The hero is able (to cope with) the enemy. भ्रात्रे गोपालोऽलम्—Gopāla is a match for his brother. दैत्येभ्यो हरिः प्रभवति—Hari is a match for (is able to cope with) the demons.

128. Primary suffixes (cont.)

(1) The indeclinable past participle is formed with the primary suffixes क्त्वा (k) tvā and ल्यप् (l) ya (p) (see part I, No. 115).

(2) Another form of the indeclinable past participle is formed with the primary suffix णमुल् (n) am (ul). The anubandha ण् ordains vrddhi a final vowel and penultimate अ.

e.g. : श्रु-श्रौ + अम् = श्रावम् ; भुज्-भोजम् ; हस्-हासम्

The verb हन् has the irregular form घातम् ।

(3) Use of the indeclinable past participle in णमुल् ।

It conveys the idea of a past action repeated several times and is then used as follows : स्मारं स्मारं वीरवधं सोऽरोदीत्—Having remembered again and again the death of the heroes, he broke into tears.

It is also used at the end of compounds, sometimes in an active, sometimes in a passive meaning, e.g. : समूलघातं व्यनाशयदरीन्—He exterminated his enemies (=He destroyed his enemies having killed them to the root). वन्दिद्राहं गृहीता—She was taken captive=She was seized (having been taken captive).

129. The infinitive of purpose is formed with the suffix तुमुन् tum (un) (*see* Part I, No. 122).
130. Feminine abstract nouns are formed by the primary suffix क्तिन् (k) ti (n).

The verbal root undergoes the same changes as in the past pass. part (*see* Part I, No. 84), e.g. : श्रु-श्रुति (hearing) ; स्म-स्मृति (memory) ; भुज्-भुक्ति (enjoyment) ; श्रम्-श्रान्ति (fatigue) ; गम्-गति (movement) ; स्था-स्थिति (position) ; बुध्-बुद्धि (intelligence).

Those feminine nouns are declined like मति (*see* Part I, No. 50).

131. Primary suffixes forming agent-nouns.

(1) णक (n) aka. The anubandha ण् ordains vr̥ddhi of a final consonant and of a penultimate अ, and the addition of य् after roots ending in आ, ए, ऐ and ओ, e.g. : नी-नायक (leader) ; नश्-नाशक (destroyer) ; मुच-मोचक (liberator) ; दा-दायक (donor) ; पच् (पाचक) cook.

(2) तृच् tr̥ (c), e.g. : नी-नेतृ ; गम्-गन्तृ ; दा-दातृ ; सृ-भर्तृ ।

Many verbs insert इ before the suffix तृच् (*see* No. 134).

For the declension of these nouns (*see* Part I, No. 52).

(3) अण् a (n). The anubandha ण् ordains vr̥ddhi of a final vowel and of a penultimate अ, and the addition of य् after roots ending with आ, ए, ऐ and ओ, e.g. : कुम्भ् करोति (कुम्भ + कृ) = कुम्भकार (potter) ; तन्तून् वयति (तन्तु + वे) = तन्तुवाय (weaver) ; कर्णम् धरति (कर्ण + धृ) = कर्णधार (helmsman) ; वारि वहति (वारि + वह्) = वारिवाह (cloud).

These nouns are masculine.

(4) णिनि (n) in (i). The anubandha ण् ordains vr̥ddhi of a final vowel and of a penultimate अ, and the addition य् after roots ending with आ, ए, ऐ and ओ, e.g. : मन्त्र-मन्त्रिन् ; प्रवस्-प्रवासिन् ; अपराध्-अपराधिन्. Like

अण् (see above), णिनि can be used with verbal roots preceded by a noun; it then conveys the idea of habit or repetition, e.g. : मांसं भुङ्क्ते (मांस + भुञ्) = मांसभोजिन् ; सत्यं वदति (सत्य + वद्) = सत्यवादिन् ; प्राणान् ददाति (प्राण + दा) = प्राणदायिन् ; मनो हरति (मनस् + ह) = मनोहारिन् ।

For the declension of these nouns and adjectives, see Part I, No. 92.

For the formation of the feminine, see Part I, No. 111 (4).

(5) अच् a (c) forms agent-nouns

with ह् preceded by a direct object, e.g. : रोगं हरति (रोग + ह्) = रोगहर ; दुःखं हरति (दुःख + ह्) = दुःखहर ।

with अर्ह् preceded by a direct object, e.g. : निन्दामर्हति (निन्दा + अर्ह्) = निन्दार्ह ।

with शी preceded by a locative, e.g. : शय्यायां शेते (शय्या + शी) = शय्याशय ; भूमौ शेते (भूमि + शी) = भूमिशय ।

with a few other roots : पच्-पच (cook) ; चल्-चल (moving) ; सर्प्-सर्प (snake) ; दिव्-देव (god) ; चर्-चर (spy).

EXERCISE 14

I. Vocabulary

प्र-हि (5P) to send	द्विह् (4P) to bear malice	पातः fall, ruin	लवणः salt
वि-सृज् (6P) to send	स्वागतम् welcome	नम्रता modesty	भोज्यम् food
असूय् (असूयति) to envy	द्वेषः hatred	वक्त्रम् face	रासभः donkey
ईर्ष्य् (1P) to be jealous	प्रीतिः f. love	न्यायः law	परितोषः contentment

अभि-द्बुह् (4P) to assail, to plot against (+acc.)	अभि-भू (1P) to over- come	अभि-अर्थ् (अभ्यर्थ्) (10A) to request
अभि नन्द् (1P) to rejoice, to congratu- late, to welcome	अभि-मन् (4A) to de- sire, to allow	अभि-अस् (अभ्यस्) (4PA) to practise, to repeat
अभि-नी (1P) to lead towards, to act, to represent	अभि-युज् (7A) to apply oneself, to accuse	अभ्यसूयति to envy (+acc.)
अभि-प्र-इ (अभिप्रे) (2P) to intend, to aim at	अभि-शप् (1PA) to curse	अभ्यागम् (1P) to visit
	अभि-सिच् (अभिषिच्) (6PA) to appoint, to crown	अभि-उप-इ (अभ्युपे) (2P) to approach, to accept

II. Translate into English :

(१) द्वेषः कस्य न दोषाय प्रीतिः कस्य न भूतये ।

दर्पः कस्य न पाताय नोन्नत्यै कस्य नम्रता ॥ (K.M. VI, p. 69,32)

(२) अङ्गेन गात्रं नयनेन वक्त्रं न्यायेन राज्यं लवणेन भोज्यम् ।

धर्मेण हीनं खलु जीवितं च न राजते चन्द्रमसा निशा च ॥

(३) यः परेभ्योऽसूयति स आत्मने द्वह्यति । (४) प्रासादं शरणाय गतान् जनान् राजाभ्यनन्दत् । (५) मुक्तये सुजन ईश्वरं पूजयति । (६) यदा त्वं मित्रायै नं शठं प्राहिनोस्तदा किं त्वयाभिप्रेतम् ? (७) दर्पः सुखाय न कल्पते । (८) शत्रून् पराजितान् श्रुत्वा सेनानीर्दूतं वृषाय प्रजिघाय (see No. 118) । (९) यः शत्रुभ्योऽपि न कुप्यति यो धनिभ्योऽपि नेर्ष्यति यो दुर्जनेभ्यः प्रभवति तस्मै भगवान् शान्तिं ददाति ।

III. Derive the following :

(1) अभिमन् + क्तिन् ; ख्या + क्तिन् ; सज् + क्तिन् ; क्षम् + क्तिन् ।

(2) श्रु + णक् ; पठ् + णक् ; सिच् + णक् ; मुच् + णक् ; गौ + णक् ; नश् + णक् ।

(3) अभिनी + तृच् ; गम् + तृच् ; वृत् + तृच् ; सेव् + तृच् ।

(4) Form nouns with the suffix अण् out of the following :

मालां करोति ; सूत्रं धरति ; तन्त्रं वयति ।

(5) स्था + णिनि ; ग्रह् + णिनि ; उत्सह् + णिनि ।

(6) Form nouns with suffix अच् out of the following :
भागं हरति ; पूजामर्हति ; शिलायां शेते ।

IV. Translate into Sanskrit :

(1) Hail to thee, poet ! Thou hast composed a poem which pleases all of us. (2) The sage cursed (perfect) the girl because her conduct did not please him. (3) All that you do and say is for your ruin, (4) The king was crowned for the welfare of the people. (5) People generally hate those who plot against them. (6) You are accused of having reviled your benefactors : relate to us all that happened.

LESSON 15

THE FUTURE TENSE

132. There are two forms of the future in Sanskrit :

(1) The periphrastic future (लृट्) which expresses remote future events.

(2) The simple future (लृट्) which expresses any future event, whether immediate or remote.

133. With regard to both futures, verbal roots are divided into three classes :

(1) The सेट् roots (स + इट्), i.e. the roots which insert a short इ before the terminations.

(2) The अनिट् roots (अन् + इट्), i.e. the roots which do not insert a short इ.

(3) The वेट् roots (वा + इट्), i.e. the roots which insert a short इ optionally.

134. The rules presiding over the division of verbal roots into सेट्, अनिट् and नेट् roots are complicated. They may be stated as follows :

(1) First general rule : All the roots of the tenth conjugation and of the derivative conjugations (see No. 144), all the roots ending with consonants, and all the roots ending with long ऋ and long ऊ insert इ before the terminations of the periphrastic future.

Exceptions : The following roots do not insert इ

among the roots ending in क् -शक्

among the roots ending in च् - पच् मुच् रिच् वच् विच् सिच्

among the roots ending in छ् -प्रच्छ्

among the roots ending in ज् -त्यज् निज् भज् भञ् भुज् भ्रज् मरज् मुज् यज् युज् रज् रुज् विज् सृज् सञ् स्वज्

among the roots ending in द् -अद् क्षुद् खिद् छिद् तुद् नुद् पद् भिद् विद् शद् सद् स्कन्द् खिद्

among the roots ending in ध् -कुध् क्षुध् वुध् बन्ध् युध् राध् रुध् व्यध् शुध् साध् सिध्

among the roots ending in न् -मन् हन्

among the roots ending in प् -आप् क्षिप् तप् तृप् त्रप् हृप् लिप् लृप् वृप् शप् सृप् स्वप्

among the roots ending in भ् -यभ लभ रभ्

among the roots ending in म् -गम् नम् यम् रम्

among the roots ending in श् -कुश् दंश् दिश् हश् मृश् रिश् रुश् लिश् विश् स्पृश्

among the roots ending in ष् -कृष् तुष् त्विष् दुष् द्विष् पिष् पुष् मृष् विष् शिष् शुष् श्लिष्

among the roots ending in स् -धस् वस्

among the roots ending in ह् -दह् दिह् दुह् नह् रुह् लिह् वह्

(2) Second general rule : All the roots of the first nine conjugations ending in vowels except long ऋ and long ऊ do not insert इ before the terminations of the future.

Exceptions : The following roots insert -दरिद्रा (the final आ being dropped), त्रि, धि, डी, शी यु, रु, उ, स्तु, क्षु, क्षणु, ऊर्णु, जागृ, वृ ।

(2) **Third general rule :** The following roots optionally insert इ before the terminations of the future : रध् मुह् द्वह् लिह् नश् लुभ् सह् कृत् चत् ।

135. The periphrastic future (लृट्)

(1) A verbal noun formed with the suffix वृच् [see No. 131 (2)] in the nom. masc. sing. is prefixed to the present tense of the auxiliary भस् in the 1st and 2nd persons. In the 3rd person, the verbal noun is not followed by the auxiliary and takes the forms of the nom. sing., dual and plur. masc. : -ता ; -तारौ ; तारः ।

(2) The final vowel and the short medial vowel of the verbal roots take guṇa. The verbs of the tenth conjugation keep the base of the present tense (see Part I, No. 32).

(3) Examples of periphrastic future :

	भू			शी		
1	भवितास्मि	भवितास्वः	भवितास्मः	शयिताहे	शयितास्वहे	शयितास्महे
2	भवितासि	भवितास्थः	भवितास्थ	शयितासे	शयितासाथे	शहिताध्वे
3	भविता	भवितारौ	भवितारः	शयिता	शयितारौ	शयितारः

135. The simple future (लृट्)

(1) All roots ending in short ऋ insert इ before the terminations. गम् inserts इ before the terminations of the simple future parasm.

हन् inserts इ both in the parasm. and the ātmanepada.

(2) Terminations of the simple future

PARASMAIPADA

ĀTMANEPADA

1	स्यामि	स्यावः	स्यामः	स्ये	स्यावहे	स्यामहे
2	स्यसि	स्यथः	स्यथ	स्यसे	स्येथे	स्यध्वे
3	स्यति	स्यतः	स्यन्ति	स्यते	स्येते	स्यन्ते

Before those terminations, the final vowel and the short medial vowel of a root take guṇa. The roots of the tenth conjugation keep the base which they assume in the present tense.

गण् in the simple future

लभ् in the simple future

1	गणयिष्यामि	गणयिष्यावः	गणयिष्यामः	लप्स्ये	लप्स्यावहे	लप्स्यामहे
2	गणयिष्यसि	गणयिष्यथः	गणयिष्यथ	लप्स्यसे	लप्स्येथे	लप्स्यध्वे
3	गणयिष्यति	गणयिष्यतः	गणयिष्यन्ति	लप्स्यते	लप्स्येते	लप्स्यन्ते

137. Irregularities of the future

(1) प्रह् inserts long ई before the terminations of the future : प्रहीता ; प्रहीष्यति ।

(2) Roots ending in long ऋ insert short इ or long ई optionally, e.g. : तृ -तरिता or तरीता ; तरिष्यति or तरीष्यति ।

(3) The future of वह् is बोढा, वक्ष्यति ।

(4) The future of प्रच्छ् is प्रष्टा, प्रक्ष्यति ।

(5) वस् changes its final स् to त् in the simple future : वत्स्यति ।

(6) Roots with a medial short ऋ either gunate it or replace it by र् ; दृश् and सृज् always replace ऋ by र् , thus :

दृश्	द्रष्टा	द्रक्ष्यति	कृष्	कर्ष्ठा or क्रष्टा	कक्ष्यति or क्रक्ष्यति
सृज्	स्रष्टा	स्रक्ष्यति	स्पृश्	स्पृष्ठा or स्पष्टा	स्पक्ष्यति or स्पक्ष्यति

EXERCISE 15

I. Vocabulary

आयुस् (आयुः) n. age, life	मूक dumb, silent मूलम् root, base	अवधानम् attention, care
प्रश्नः question मौहूर्तिकः astrologer द्रव्यम् substance, money	अवकाशः opportunity अवकाशं लभ् to get an opportunity	अवनी earth अवयवः limb अवश free, certain अविरत continuous अविरतम् continually
द्रुमः tree	अवदात pure, bright	
अव-कृ (6P) to bestow अव-गण् (10P) to despise अव-गाह् (1A) to dive into, to be absorb- ed in अव-प्रह् (9PA) to let loose अव-धा (3A) to apply oneself, to be attentive	अव-रुध् (7PA) to ob- struct, to confine (+ 2 acc.) अव-लम्ब् (1A) to hang down, to lean on आ-कृष् (1P) to attract, to bend (a bow) आ-क्षिप् to interrupt. to refer	आ-चम् (1P) to sip, to rinse the mouth आ-ज्ञा (9P) to as- certain आ-ध्मा (1P) to in- flate, to sound आ-न्ना (1P) to hand down, to repeat, to learn

II. Translate into English :

(१) आयुःप्रश्ने दीर्घमायुर्वाच्यं मौहूर्तिकैर्जनैः ।

जीवन्तो बहु मन्यन्ते मृताः प्रक्ष्यन्ति कं पुनः । (K.M.V. p. 117, 16)

(२) यदा नगरं यास्यथ तदावकाशं लब्ध्वा मम भ्रातुर्गृहं गमिष्यथ । (३) हतो
वा प्राप्स्यसि स्वर्गं जित्वा वा भोक्ष्यसे महीम् । (४) सर्वैरपि परित्यक्त्य मे त्वं
शरणं दास्यसि । (५) युष्मान् यदि गृहं नावरोत्स्ये यूयं मामविरतं पीडयिष्यथ ।
(६) नेत्राहूतो वीरो रणक्षेत्रे गत्वा धनुराकर्ष्यति । (७) जलाभावाद् द्विचत्वारिंशद-
धिकशतं जना मरिष्यन्ति । (८) यदा मुनिर्युष्मानभिभाषिष्यते तदा यूयमवधास्यथ

इति ममाशा । (९) दरिद्रेषु प्रभूतं धनं वितरीष्यति राजा । (१०) मां ब्रवाणं न
 क्रुचिदाक्षेप्यति । (११) त्वरस्व सखे तमसि न किञ्चिद् द्रक्ष्यावः । (१२) प्रबलेन वायुना
 बहूनि फलानि पतिष्यन्ति ।

III. Conjugate in the periphrastic future : गम् मन् and श्रम् ।
 Conjugate in the simple future : ईक्ष्, धा, ग्रह् and स्पृश् ।

IV. Translate into Sanskrit :

(1) Those who lean on a shaking tree will not stand for a long time. (2) Why do you remain silent? People will despise you if you do not (=will not) ask any question. (3) You will bathe, rinse your mouth and dive into the pure water. (4) Those who interrupt the teacher continually will get no chance to learn (=for learning). (5) Many things will attract you in the new country where you intend to go. (6) Apply yourselves, boys. Attention is the cause (the root) of knowledge. (7) If you want to be free, do not obstruct the path of others. (8) The earth will shine in the light of the sun. (9) When I (shall) see your father, I shall tell him how you despised my advice. (10) The two girls whose songs we have heard will leave this city tomorrow. (11) Plenty of work is left to be done : shall we go without doing it? (12) No wise man will ever think that he knows everything. (13) They will fight and die but their country will be free. (14) Fools alone think that they will never fall into adversity. (15) What will you eat? There is not much but all there is is yours.

LESSON 16

FUTURE TENSE (cont.)—CONDITIONAL (लृङ्)
BENEDICTIVE (आशीर्लिङ्)

138. The future passive is identical with the future ātmanepada.

Thus : जेष्यति=he will conquer ; जेष्यते=he will be conquered.

Roots ending with a vowel and the roots हन्, ग्रह् and दृश् have an optional form in the future passive. The final vowel takes vrddhi, a final आ is changed to आय् and हन्, ग्रह् and दृश् are changed to घान्, ग्राह् and दर्शन् respectively. इ is then inserted and the ātmanepada terminations are added. Thus :

Roots	Periphrastic future passive		Simple future passive	
	Normal form	Optional form	Normal form	Optional form
श्रु	श्रोताहे	श्राविताहे	श्रोष्ये	श्राविष्ये
नी	नेताहे	नायिताहे	नेष्ये	नायिष्ये
हन्	हन्ताहे	घानिताहे	हनिष्ये	घानिष्ये
ग्रह्	ग्रहीताहे	ग्राहिताहे	ग्रहीष्ये	ग्राहिष्ये
दृश्	दृष्टाहे	दर्शिताहे	दर्शये	दर्शिष्ये

139. The future participles (स्यत्, स्यमान)

The parasm. and ātm. participles of the simple future are formed in the same way as the present participles of the 6th conjugation.

The termination स्यन्ति of the 3rd pers. plur. parasm. is replaced by स्यत्।

The termination स्यन्ते of the 3rd pers. plur. ātm. is replaced by स्यमान।

ज्ञा	ज्ञास्यन्ति	ज्ञास्यत्,	ज्ञास्यन्ते	ज्ञास्यमान ;	ज्ञायिष्यन्ते	ज्ञायिष्यमाण
श्रु	श्रोष्यन्ति	श्रोष्यत् ;	श्रोष्यन्ते	श्रोष्यमाण ;	श्राविष्यन्ते	श्राविष्यमाण
हन्	हनिष्यन्ति	हनिष्यत् ;	हनिष्यन्ते	हनिष्यमाण ;	घानिष्यन्ते	घानिष्यमाण
पत्	पतिष्यन्ति	पतिष्यत् ;	पतिष्यन्ते	पतिष्यमाण		
वह्	वक्ष्यन्ति	वक्ष्यत् ;	वक्ष्यन्ते	वक्ष्यमाण		

The declension of the future participle *parasm.*, is the same as that of the verbs of the 6th conjugation, i.e. they optionally keep the *न्* in their strong forms.

Masc. : दास्यन् or दास्यत् दास्यन्तौ or दास्यतौ दास्यन्तः or दास्यतः ।

Neut. : दास्यत् दास्यन्ती or दास्यती दास्यन्ति ।

The feminine is either दास्यन्ती or दास्यती ।

The future participle is often used in the sense of 'about to' or 'going to' e.g. : गमिष्यन् about to go ; घानिष्यमाणा कन्या the girl about to be killed.

140. The Conditional (लृङ्)

The Conditional is used to express a condition which is not or has not been realized.

It must be used in both the conditional and the main clauses.

Terminations

The Conditional is formed from the simple future exactly as the imperfect is formed from the present of the first conjugation : the augment *अ* is prefixed to the verb and the terminations are as follows :

PARASMAIPADA

ĀTMANEPADA

1	स्यम्	स्याव	स्याम	स्ये	स्यावहि	स्यामहि
2	स्यः	स्यतम्	स्यत	स्यथाः	स्येथाम्	स्यध्वम्
3	स्यत्	स्यताम्	स्यन्	स्यत	स्येताम्	स्यन्त

The insertion of इ follows exactly the same rules as in the simple future and the irregularities are the same as those of the simple future (see Nos. 136 & 137).

कृ in the conditional

लभ् in the conditional

1	अकरिष्यम्	अकरिष्याव	अकरिष्याम	अलप्स्ये	अलप्स्यावहि	अलप्स्यामहि
2	अकर्ि ष्यः	अकरिष्यतम्	अकरिष्यत	अलप्स्यथाः	अलप्स्येथाम्	अलप्स्यध्वम्
3	अकरिष्यत्	अकरिष्यताम्	अकरिष्यन्	अलप्स्यत	अलप्स्येताम्	अलप्स्यन्त

141. The **Conditional passive** is identical with the atmanepada and is subject to the same **optional** transformations as the future passive (see No. 138), e.g. : यदि पितागमिष्यत् सर्वेऽतोक्ष्यन् — Were my father to come, all would be pleased. यदि मूर्खेण नानायिष्यध्वं (or नानैष्यध्वं) व्यजेष्यध्वम् — If you had not been led by a fool, you would have conquered.

142. The **Benedictive** (आशीर्लिङ्)

The **Benedictive** expresses a wish of the speaker or a blessing conferred by him on some other person.

(1) Before the **Parasmaipada terminations**, the verbal root is treated as in the passive voice [see Part I, Nos. 68 & 71 (3)], the य् of the passive being replaced by the following terminations :

1	यासम्	यास्व	यास्म
2	याः	यास्तम्	यास्त
3	यात्	यास्ताम्	यासुः

e.g. : जि

1	जीयासम्	जीयास्व	जीयास्म
कृ	क्रियाः	क्रियास्तम्	क्रियास्त
वप्	उप्यात्	उप्यास्ताम्	उप्यासुः

Roots ending in आ, ए, ऐ and ओ change their final vowel to ए when it is preceded by a single consonant, to आ or ए when it is preceded by a conjunct consonant. Thus :

दा	1	देयासम्	देयास्व	देयास्म
गै	2	गेयाः	गेयास्तम्	गेयास्त
ग्लै	3	{ ग्लेयात् ग्लयात्	{ ग्लेयास्ताम् ग्लयास्ताम्	{ ग्लेयासुः ग्लयासुः

But पा (to protect) has always पायासम् पायास्व पायास्म, etc. While पा (to drink) has always पेयासम्, पेयास्व, पेयास्म, etc.

(2) Before Ātmanepada terminations :

इ is inserted in the case of set roots, optionally in the case of vet roots. Roots ending in ऋ preceded by a conjunct consonant, the root वृ and roots ending in long ऋ are vet. The final vowel and the short medial vowel take guṇa when इ is inserted ; when इ is not inserted, a short medial vowel and final short ऋ remain unchanged, while a final ऋ is changed to ईर् and to ऊर् after a labial.

The inserted इ is lengthened in the Benedictive of प्रह्.

The Ātmanepada terminations are as follows :

1	सीय	सीवहि	सीमहि
2	सीष्टाः	सीयास्थाम्	सीध्वम्
3	सीष्ट	सीयास्ताम्	सीरन्

कृ in the Benedictive ātm.

सेव् in the Benedictive ātm.

1	कृषीय	कृषीवहि	कृषीमहि	सेविषीय	सेविषीवहि	सेविषीमहि
2	कृषीष्टाः	कृषीयास्थाम्	कृषीढ्वम्	सेविषीष्टाः	सेविषीयास्थाम्	सेविषीध्वम्
3	कृषीष्ट	कृषीयास्ताम्	कृषीरन्	सेविषीष्ट	सेविषीयास्ताम्	सेविषीरन्

143. The **Benedictive passive** is identical with the *ātmanepada* and is subject to the same **optional** transformations as the future passive (see No. 138). Thus :

नी	नेषीय or नायिषीय	दृश्	दृक्षीय or दर्शिषीय
ग्रह	ग्रहीषीय or प्राहिषीय	दा	दासीय or दायिषीय

EXERCISE 7

I. Vocabulary

आ-राध् (5P) to propitiate	आविर्भू (1P) to appear	आ-शङ्क् (1A) to sus- pect, to fear
आ-लप् (1P) to converse	आविष्कृ (8PA) to reveal, to manifest	आ-शिल्ष् (4P) to embrace
आ-लिख् (6P) to draw, to sketch	आ-वृ (5PA, 9PA) to cover, to conceal, to shut in	आ-श्वस् (2P) to take heart
आ-लिङ्ग (10P) to embrace	आ-वृत् (1A) to turn round	आ-सद् (1P) to sit near, to find
आ-लोक् (10P) to perceive	आ-शस् (1A) to hope for, to bless	आ-हृ (1PA) to fetch, to eat
आ-लोच् (10PA) to see, to consider		आ-हे (1P) to call, to invoke
अंशः share, portion	अकण्ठ accidental	आ-हे (1A) to pro- voke, to challenge
अंशिनश् sharer, heir	अक्षः axis, pivot, die	अगदः medicine
अंशुः m. ray	अक्षम unfit, unable	अङ्कः lap, sign
अंसः shoulder	अखिल whole, entire	अङ्कुरः (रम्) sprout, blade
		अङ्कुशः goad, hook

II. Translate into English :

(१) विक्रीते हस्तिनि किमङ्कुशे विवादः ? (२) आश्वसिहीति मयोक्ताया आशङ्कितायाः स्वसुमुखे शान्तिराविष्कृता । (३) भगवान् देशं पायात् । (४) तव मनोरथाः परिषीरन् । (५) गमिष्यन्त्यै शकुन्तलायै वनवासिनो दानानि ददुः । (६) यदि यूयं कार्यमारप्स्यमाना भगवन्तमारात्स्यत सिद्धिं प्राप्स्यत । (७) त्वं यदि सखायं वने न पर्यत्यक्ष्यः स नामरिष्यत् । (८) रवेरशुभिस्तमसि नशिष्यत्यखिलं विश्वमानन्दे वेपते । (९) भारमंसे कृत्वाकाण्डा विपदो मासङ्कल । (१०) प्रादिष्यमाणाः स्तेना द्वारमपावृत्याधावन् ।

- III. (1) Give the future participle active of ज्ञा, नम् and याच् ।
 (2) Give the future participle passive of दृश् , भिद् and श्रु ।
 (3) Conjugate आ-वृ and आ-श्वस् in the conditional.
 (4) Conjugate गम् and स्था in the benedictive active.

LESSON 17

THE DERIVATIVE VERBS—THE CAUSATIVE— THE ABLATIVE CASE

114. There are four categories of derivative verbs. They are : the Causative (णिच्), the Desiderative (सन्), the Frequentative (or Intensive) (यङ्) and the Denominative (नामधातु) The first three are derived from verbal roots, the fourth is derived from nominal stems.

145. The Causative (णिच्)

The Causative indicates that the subject causes another to perform the action signified by the verbal root.

Formation

The Causative is formed like the verbs of the 10th conjugation (see Part I, No. 32) :

Guna of short medial vowel

Vṛiddhi of final vowel

Addition of अय

Besides :

Roots with a short medial अ take vṛiddhi except : गम् , चम् , शम् , घट् , प्रथ् , व्यथ् , जन् and त्वर्

e.g. : पत् पातयति ; but जन् जनयति . When शम् means 'to see', it has शामयति ।

Roots ending in आ, ए, ऐ and ओ insert प् before the addition of अय् ; दा दापयति ; गे गापयति ।

ऋ and ह्री take गुण and insert प्-अर्पयति, ह्येपयति ।

जि and क्री change their final vowel to आ and insert प्-जापयति, कापयति ।

पा (to drink) has पाययति ; पा (to protect) has पालयति ।

प्री and धु insert न् optionally : प्रीणयति प्राययति ; धुनयति धावयति ।

रुह् has two forms : रोहयति and रोपयति ।

अधि-इ has अध्यापयति ।

हन् has घातयति ।

भी has भापयते or भीययते (to inspire fear, to look frightful)
भाययति (to frighten with some instrument).

146. The Causative is conjugated like the verbs of the 10th conjugation and takes both parasm. and ātm. terminations.

e.g. : श्रु (to hear). Causative base श्रावय् (to cause to hear).

	Parasmaipada	Ātmanepada	Passive
Present	श्रावयति	श्रावयते	श्राव्यते
Imperfect	अश्रावयत्	अश्रावयत	अश्राव्यत
Imperative	श्रावयतु	श्रावयताम्	श्राव्यताम्
Potential	श्रावयेत्	श्रावयेत	श्राव्येत
Perfect	श्रावयामास	श्रावयामासे	श्रावयामासे
Periph. future	श्रावयिता	श्रावयिता	श्रावयिता
Simple future	श्रावयिष्यति	श्रावयिष्यते	श्रावयिष्यते
Conditional	अश्रावयिष्यत्	अश्रावयिष्यत	अश्रावयिष्यत
Benedictive	श्राव्यात्	श्रावयिषीष्ट	श्रावयिषीष्ट

147. Construction of the Causative

(1) The subject of intransitive verbs used in a non-causative form becomes the object of the causative.

e.g. : उद्याने वृक्षो रोहति—A tree grows in the garden.

उद्याने वृक्षं रोपयामि—I cause a tree to grow (=I plant a tree) in the garden.

मित्राय त्वं कुप्यसि—You are angry with your friend.

मित्राय त्वां किं कोपयति—What makes you angry with your friend ?

(2) The subject of transitive verbs used in non-causative form is usually put in the instrumental when the verb becomes causative.

e.g. : दासी अन्नं पचति—The maidservant cooks the food.

सा दास्या अन्नं पाचयति—She makes the maidservant cook the food. (She has the food cooked by the maidservant).

(3) **Exceptions.** The following transitive verbs follow the same rule as the intransitive verbs :

Verbs denoting movement : पुत्रो ग्रामं गच्छति—The son goes to the village.

पिता पुत्रं ग्रामं गमयति—The father makes his son go the village.

नी and वह्, however, do not conform to this rule.

धात्री शिशुं नयति—The nurse carries the child.

माता धान्या शिशुं नाययति—The mother makes the nurse carry the child.

दासो भारं वहति—The servant carries the burden.

भर्ता दासेन भारं वाहयति—The master makes the servant carry the burden.

But, when वह् means 'to blow' or 'to flow', being intransitive, it follows the rule of intransitive verbs : नदी वहति—The river flows. स्रष्टा नदीं वाहयति—The Creator makes the river flow.

Verbs meaning 'eating' and 'drinking' : बाला मोदकानश्नन्ति—Children eat sweetmeats. माता बालान् मोदकानाशयति—The mother makes children eat sweetmeats. पथिको जलं पिबति—The traveller drinks water. अहं पथिकं जलं पाययामि—I make the traveller drink water.

अद्, खाद् and भक्ष्, however, do not conform to this rule.

शत्रुणा विषं खादयति (भक्षयति, or आदयति)—He make the enemy eat poison.

Verbs meaning 'to understand', 'to read', 'to see', 'to speak'.

शिष्याः पुस्तकमधीयते बोधन्ति च—The pupils read and understand the book. गुरुः शिष्यान् पुस्तकमध्यापयति बोधयति च—The preceptor makes the pupils read and understand the book.

The verb दृश् (to see) conforms to this rule in the parasmaipada; in the ātmanepada it optionally does so : तं दर्शय गृहम्—Make him see (show him) the house. But तं or तेन गृहं दर्शयस्व ।

कृ and हृ in the causative optionally govern either the accusative or the instrumental of the subject of the non-causative verb.

पापमकरोः—You committed a sin.	कस्त्वा कस्त्वया	} पापमकारयत्—Who caused you to commit a sin ?
आसनं हर—Remove the seat.	शृत्यं शृत्येन	

148. The Ablative case

The general rules governing the use of the Ablative were given in Part I, No. 29.

The Ablative case denotes :

(1) The origin from which the action proceeds : नगरादागच्छामि— I am coming from the city.

(2) The cause or motive : लोभाद् धनं मुष्णाति—Out of greed he steals money.

(3) The point in time or space from which distance is counted : वनाद् गृहं योजनम्—The house is a yojana from the forest.

149. The Ablative case is governed by verbs meaning :

to desist from, to neglect : अधिकारात् प्रमत्तः—neglecting his duty.
क्रोधाद् विरम—Desist from anger (stop being angry).

to fear, to ward off, to protect from : व्याघ्राद् बिभेति हरिणः—The deer fears the tiger. पापाद् मां रक्ष—Protect me from sin.

the verb पराजि, when meaning 'to find unbearable'. अध्ययनात् पराजयते—He finds study unbearable.

150. The following adjectives, prepositions and locutions govern the **Ablative** :

अन्य, इतर, भिन्न (other, different) एतस्मादन्य उपायो नास्ति—There is no other means than this.

आरात् (at a distance) ; अप (away from) ; प्रति (in exchange of) ; आ (from, up to) ; प्रभृति, आरभ्य (from) ; बहिः (outside) ; ऊर्ध्वम् (after) ; प्राक्, पूर्वम् (before) ; अनन्तरम् (after) ; ऋते (except) ; पृथक्, विना (without).

151. After a comparative, the term of comparison is put in the **Ablative**. भीमाद् बलीयान्—Stronger than Bhīma.

EXERCISE 17

I. Vocabulary

उत्कृष् (1P) to raise, to extract, to enhance	उत्पद् (4A) to be born, to arise, to happen	उत्सह् (1A) to be able, to dare
उत्क्षिप् (6PA) to throw up, to reject	उत्प्रेक्ष् (1A) to look up, to expect, to fancy	उदास् (2A) to be in-different, to be inactive
उत्खन् (1P) to dig up	उत्खु (1A) to jump up, to float	उदाह् (1P) to relate, to cite
उत्तप् (1P) to warm, to torture, to excite	उत्सद् (1P) to sink, to decay	उद्दि (2P) to rise, to arise
उद्-रूपा (उत्था) (1P) to get up, to arise		उद्दिश् (6PA) to point out, to refer, to intend
		उद्दीप् (4A) to blaze up.
तस्करः thief, robber	नरत्वम् human dignity	प्रमादः negligence
अहंकारः pride, self-love	प्रबन्धः bond, composition	अद्भुत wonderful
दायादः heir, relative	अब्धिः m. sea, ocean	अध्वन् (अध्वा) m. way, distance, journey
दुष्प्राप difficult to obtain	चिन्तामणिः m. philosopher's stone	अनुकूल favourable

II. Translate into English :

(१) प्रकाशयत्यहंकारं प्रवर्तयति तस्करान् ।

प्रोत्साहयति दायदाँलक्ष्मीः किञ्चिदुपस्थिता ॥ (K.M. V, p. 120, 58)

(२) यः प्राप्य दुष्प्रापमिदं नरत्वं धर्मं न यत्नेन करोति मूढः ।

क्लेशप्रबन्धेन स लब्धमब्धौ चिन्तामणिं पातयति प्रमादात् ॥

(३) दण्डेन तस्करान् भायय । (४) तमः शिशन् भीययते । (५) प्रमादो दुःखमुत्पादयति । (६) नेत्रा विसृष्टो दूतोऽस्मानुदासीनानुत्थापयति । (७) मां गृहं गमयित्वा त्वं मां किमाशयिष्यसि ? (८) नद्या जले वृक्षाणां शाखा उत्प्लावयामः । (९) राज्ञी पुत्रमजनयत् । (१०) बहवोऽपि दोषा दुर्जनं न ह्येपयन्ति । (११) तृषार्तावतिथी किञ्चिज्जलं पाययेत् । (१२) न केनापीदं कर्म कारयितुं शक्यसि । (१३) यो वायुं वापयति नदीं बाहयति ताराश्चाकलयति वृक्षान् रोहयति स संसारस्य विपत्त्वञ्चानं त्वां दर्शयिष्यति ।

III. Translate into Sanskrit :

(1) May a favourable wind make your ship cross the ocean !
 (2) His exploit made him worthy of (=made him deserve) fame.
 (3) My sins make me tremble in the presence of God. (4) You frightened me (=you made me fear) with your big sword. (5) If you want to accept my price, I shall make you sell many books.
 (6) Those whom the king had confined in the palace were made to lie down with the servants. (7) Have the men brought in (=make the men enter). (8) Make those children stop (desist from) their play. (9) The master made me study the whole day. (10) If they torture him continually, they will make him die. (11) The leader did not know the way and made us roam from village to village.
 (12) Make your brother fill five jars with water. (13) The wind made the branches bow down and caused the fruits to fall.
 (14) Your conduct makes me hate you. (15) What makes you despondent ? (16) The prosperity of the country should make you take heart.

LESSON 18

THE DESIDERATIVE (सन्)—THE GENETIVE CASE

152. The Desiderative conveys the idea of wish or readiness to do an action. The subject of the wish and of the action conveyed by the verbal root must be the same.

Formation :

(1) The root is reduplicated according to the general rules (see No. 70) with the following modifications :

The radical vowels अ, आ and ऋ reduplicate in इ.

e.g. : तन्-तितन् ; स्था-तिष्ठा ; सज्-सिसज् ।

But radical ऋ preceded by a labial reduplicates in उ, e.g. : मृ-मुमृ ।

(2) स् is added to the reduplicated root with or without an intermediary इ according to the rules given in No. 134. The following roots, however, receive special treatment :

Roots ending in उ, ऊ, ऋ and ॠ are anit̄ except ऋ, कृ, गृ, घृ and पू ।
स्मि and प्रच्छ् are set̄.

वृत्, वृध् and क्लप् are anit̄ in the parasm. and set̄ in the ātm.

कम् and गम् are set̄ in the parasm. and anit̄ in the ātm.

(3) Anit̄ roots remain unchanged before the स् of the desiderative.

Exceptions :

The final इ and उ of anit̄ roots is lengthened, e.g. : दृ-दुदृष् ।

The final ऋ and ॠ of anit̄ roots are changed to ईर् and, after labials, to ऊर्, e.g. : तृ-तितीर्ष् ; मृ-मुमूर्ष् ।

The medial अ of अधिगम् and हन् is lengthened and the ह् of हन् is changed to घ् ; अधिजिगास्, जिघास् ।

(4) Set̄ roots gūṇate a final vowel and short medial vowel, e.g. : कृ-चिकरिष् ।

Exceptions :

Guṇa is optional in the case of roots beginning with consonants, containing a short medial इ or उ and ending in any consonant except य्, e.g. : मुद्-मुमुदिष् or मुमोदिष् ।

(5) Terminations—To the स् of the desiderative अ is added and the terminations of the present tense of the first conjugation are then appended. The parasmaipada and ātmanepada terminations are used according to the normal conjugation of the primitive verbal root.

Exceptions

मृ (to die) is parasm. in the desiderative,

ज्ञा, श्रु, स्मृ and दृश् are ātmanepada in the desiderative.

153. The Conjugation of वृत् in the Desiderative.

Aniṭ in the Parasmaipada

Seṭ in Ātmanepada

Base : विवृत्स

Base : विवर्तिष

1	विवृत्सामि	विवृत्सावः	विवृत्सामः	विवर्तिषे	विवर्तिषावहे	विवर्तिषामहे
2	विवृत्ससि	विवृत्सथः	विवृत्सथ	विवर्तिषसे	विवर्तिषेथे	विवर्तिषध्वे
3	विवृत्सति	विवृत्सतः	विवृत्सन्ति	विवर्तिषते	विवर्तिषेते	विवर्तिषन्ते

154. A few difficult and irregular desideratives :

आप् ईप्सति	दा दित्सति	मा मित्सति	शक् शिक्षति	दृश् दृदृक्षते
गम् जिगमिषति	धा धित्सति	मुच् मुमुक्षते	हन् जिघांसति	श्रु शुश्रूषते
चि चिकिषति	पत् पित्सति	रभ् रिप्सते	अधी अधिजिगांसते	स्मृ सुस्मूर्षते
ञि जिगीषति	पद् पित्सते	लभ् लिप्सते	ज्ञा जिज्ञासते	मृ मुमूर्षते

155. A few verbs are conjugated as desideratives while keeping their original meaning : कित् (चिकित्सति) to administer medicine ; तित्ज् (तितिक्षते) to bear, to forgive ; गुप् (जुगुप्सते) to censure ; बध् (बीभत्सते) to abhor ; मन् (मीमांसते) to consider.

156. From the desiderative base, adjectives in उ and feminine nouns in आ are derived :

Verbal root	Desider. base	Adjective	Noun
भुज् to eat	बुभुक्ष्	बुभुक्षु hungry	बुभुक्षा hunger
ज्ञा to know	जिज्ञास्	जिज्ञासु inquisitive	जिज्ञासा desire to know
जि to conquer	जिगीष्	जिगीषु contending with	जिगीषा rivalry
पा to drink	पिपास्	पिपासु thirsty	पिपासा thirst
लभ् to get	लिप्स्	लिप्सु desirous of getting	लिप्सा desire to get
मुच् to release	मुमुक्ष्	मुमुक्षु desirous of release	मुमुक्षा desire of release
मृ to die	मूर्ष्	मूर्षु about to die	मूर्षा desire of death

157. The Genitive case

The general rules governing the use of the Genitive were given in Part I, No. 30.

The Genitive is used :

(1) to indicate the connection between two nouns expressed by the preposition 'of'.

(2) with verbs meaning 'to be' to translate the English verb 'to have' (see Part I, No. 30).

(3) with verbs meaning 'to be master of', 'to have mercy', 'to remember', 'to favour', 'to trust in'.

e.g. : पुत्राणां प्रभवति—He has control over his sons.

शत्रोर्दयते—He has mercy on his enemy.

मातुः स्मरामि—I remember my mother.

भक्तस्य प्रसीद—Favour thy devotee.

तस्य न विश्वसिमि—I do not trust in him.

(4) often, instead of the dative, after verbs meaning 'to give', 'to tell', 'to promise', 'to show', 'to send' (see No. 126).

e.g. : तेषां दीयतां शरणम्—Let shelter be given them.

वृत्तान्तं मे कथय—Tell me what happened.

158. Genitive is used also :

(1) with nouns derived by means of primary suffixes (see Nos. 130 & 131).

e.g. : सेनाया नेता—The leader of the army.

(2) instead of the instrumental, with past passive participles used in the meanings of the PRESENT [see Part I, No. 86(3)].

e.g. : रामस्य or रामेण पूजितः—honoured by Rāma.

(3) after superlatives, e.g. : नराणां श्रेष्ठः—The best of men.

(4) with adjectives meaning 'dear', 'dependent on', 'versed in', 'equal to',

e.g. : स राज्ञः प्रिय आसीत्—He was dear to the king.

मुनेरायत्तं मम जीवनम्—My life depends on the sage.

शास्त्राणामभिज्ञोऽसि—You are well-versed in the śāstras.

तस्य तुल्यो न कोऽप्यस्ति—No one is equal to him [cfr. No. 101(5)].

(5) with the following prepositions : उपरि (above) अधः (below), पश्चात् (behind), अग्रे (in front of), समक्षम् (in the presence of), कृते (for the sake of).

(6) with adverbs in तस् and स्तात् indicating direction : अप्रतः, पुरतः, पुरस्तात् (before), परतः, परस्तात् (beyond), उपरिष्ठात् (above), अधस्तात् (below).

(7) with nouns indicating vicinity : अन्तिक, सकाश, सन्निधि, समीप, पार्श्वे ।

These nouns can be used in the accusative, ablative and locative.

e.g. : राज्ञः समीपं गच्छ—Go near the king.

राज्ञः सकाशादागतः—He has come from the king.

मम पार्श्वे तिष्ठ—Stand beside me.

159. Genitive of time

(1) The genitive is used for the locative after adverbs denoting frequency or repetition within a definite period.

e.g. : संवत्सरस्य त्रिः काशीं गच्छामि—I go thrice a year to Banaras.

(2) To express the sense of 'since', a noun in the genitive qualified by a past participle is used in connection with an expression of time.

e.g. : मुनेरागतस्य पञ्चमो दिवसः—The sage came five days ago (literally : this is the fifth day of the sage having arrived).

160. For the Genitive absolute (see Part I, No. 119).

EXERCISE 18

I. Vocabulary

उद्-हृन् (उद्धृन्) (2P) to raise up, to excite	उद्-वह् (1P) to marry उद्-विज् (6A) to be grieved, to fear, to be tired of	उप-गम् (1P) to approach उप-चर् (1P) to serve, to attend upon, to nurse
उद्-धृ (1P, 10P) to draw out, to res- cue, to sustain	उज्जम् (1P) to raise, to impend उञ्जी (1P) to lead up, to rescue	उप-भुज् (7PA) to enjoy, to eat
उद्-भिद् (7PA) to break up, to open	उन्मिष् (6P) to open the eyes, to bloom, to expand	उप-मा (2P, 3A) to compare
उद्-यम् (1A) to raise, to be ready, to strive	उप-क्रम् (1A, 4P) to begin	उप-लभ् (1A) to know, to perceive
चिकित्सकः doctor प्रवर्तनम् getting on, progress	हादनम् joy, delight हृषे (1A.) to neigh, to whinny	हिमालयः Himalaya हिमम् frost

बहुमानः respect, esteem	होमः burnt offering	हित proper,
आरम्भः beginning	हृष् (1P, 4P)	beneficial, well-
मध्यः मध्यम् middle	to rejoice	disposed (+loc.)
अन्तः end	हिल्लोलः wave, caprice	हिंसा injury, harm
	हिरण्यम् gold	हर्षः joy, thrill

II. Translate into English :

(१) The medical profession seen by ,nic :

प्रवर्ततार्थमारम्भे मध्ये त्वौषधहेतवे ।

बहुमानार्थमन्ते च जिहीर्षन्ति चिकित्सकाः ॥ (K.M.V., p. 118, 28)

(३) Praise of knowledge :

मातेव रक्षति पितेव हिते नियुङ्क्ते

कान्तेव चाभिरमयत्यपनीय दुःखम् ।

कीर्तिं च दिक्षु वितनोति तनोति लक्ष्मीं

किं किं न साधयति कल्पलतेव विद्या ॥

(३) हेषमाना अश्वास्तृणं बुभुक्षन्ति । (४) ये हिरण्यं लिप्सन्ते ते परेषामुन्नतिं रुहसन्ति । (५) कुरुक्षेत्रे युयुत्सवः पाण्डवाः कौरवाश्च समवेताः । (६) दिवसस्य पञ्चवृत्त्वस्त्वं मातरं दिदृक्षसे । (७) ये सिष्णासन्ति ते नदीं गच्छन्तु ।

(८) दुर्जनः एज्जनो भूयात् सज्जनः शान्तिमाप्नुयात् ।

शान्तो मुच्येत बन्धेभ्यो मुक्तश्चान्यान् विमोचयेत् ॥

(९) किं ये दित्ससि ? (१०) यद् वस्तु त्रिभी रूप्यैश्चिक्रीषथ तन्मम देशे द्वाभ्यां विक्रीयते । (११) पुत्रः पितरमनुसिसीर्षति । (१२) किं त्वया विवक्षितम् ?

III. Translate into Sanskrit, using the Desiderative wherever possible :

(1) What do they wish to say ? (2) If you want to go, I shall not detain (obstruct) you. (3) I cannot understand how people desire to acquire wealth. (4) Those who are willing to pay will be allowed to enter. (5) This horse does not want to run ; why should you beat him ? (6) Six months have passed since the king was crowned. (7) What does the fool wish to do

with his stick ? (8) There are here plenty of books which I want to read, but I have no time (9) If they are willing to eat and drink what we give them, they may stay. (10) No one wishes to be abandoned by his friends. (11) If you ever see my brother, tell him that I am anxious to see him. (12) Those who wish to serve God should be ready to serve men. (13) I want to hear a beautiful song. (14) She does not want to sing. (15) Who is willing to give his life to save the country ?

LESSON 19

THE FREQUENTATIVE (यङ्) THE LOCATIVE CASE PRONOUNS

161. The Frequentative (यङ्) conveys the idea of repetition or of intensity. It is exclusively limited to monosyllabic roots beginning with a consonant.

Formation

(1) The root is **reduplicated** according to the general rules (see No. 70) with the following modifications :

The vowel in reduplication takes guṇa, e.g. : रुद्-रोरुद् ; नी-नेनी ।

The short अ in reduplication is lengthened, e.g. : तप्-तातप् ।

Roots ending in अन् , अम् and अल् reduplicate their final consonant and do not lengthen the अ, e.g. : जन्-जजन् ; गम्-जङ्गम् ; गल्-जङ्गल् ।

Roots with a medial ऋ insert ई after reduplication, e.g. : चत्-नरीचत् ; कृष्-चरीकृष् ।

Roots ending in ऋ reduplicate in ए and change their radical ऋ to री, e.g. : कृ-चेकी ; स-सेसी ; ह-जेही ।

(2) The reduplicated root is then treated like the passive, viz. य is added with the **ātmanepada** terminations of the present.

162. The Frequentative of चृत्

1	नरीचृत्ये	नरीचृत्यावदे	नरीचृत्यामहे
2	नरीचृत्यसे	नरीचृत्येथे	नरीचृत्यध्वे
3	नरीचृत्यते	नरीचृत्येते	नरीचृत्यन्ते

163. Irregularities of the frequentative :

दह् दन्दह्यते ; चर् चञ्चुर्यते ; पद् पनीपद्यते ; पत् पनीपत्यते ।

164. In the conjugational tenses and moods (see No. 6) the frequentative is conjugated regularly. In the future, perfect and benedictive, roots ending with a consonant drop the य of the frequentative, e.g. : तप् frequentative

present	: तातप्यते	future	: तातप्स्यते
imperfect	: अतातप्यत	perfect	: तातपाञ्चके
imperative	: तातप्यताम्	benedictive	: तातप्सीष्ट
potential	: तातप्येत		

165. The Locative case

The general rules governing the use of the Locative were given in Part I, No. 35.

The Locative is used :

(1) to indicate the place where the action takes place.

(2) to indicate the time at which the action takes place.

(3) after some verbs indicating movement, such as 'to fall', 'to put', 'to throw', 'to enter' (see also Accusative).

166. The Locative is used also :

(1) to denote the object towards which an action is directed or to which it refers :

मातरि स्निह्यामि—I feel affection towards my mother.

मूले विवदेते—The two are disputing about the price.

(2) with nouns denoting lordship or claim :

ग्रामे स्वामी—master of (over) the village.

अंशे दायदः—heir to a part.

व्यवहारे साक्षी—witness in a law-suit.

(3) with adjectives meaning 'skilful', 'well-versed', 'disposed', etc.

युद्धे निपुणः—skilful in war.

मयि हितः—favourable to me.

(4) sometimes instead of the dative with verbs meaning 'to give', 'to bestow', 'to promise', 'to sell'.

धनं दरिद्रेषु वितरति—He gives money to the poor.

त्वयि प्रतिजाने—I promise to you.

(5) to render the meaning of 'among', especially with the superlative :

नरेषु त्वं श्रेष्ठः—Thou art the best among men.

(6) Locative absolute (see Part I, Nos. 117 & 118).

167. Pronouns

Personal pronouns : (see Part I, No. 67).

(1) The ablative sing. and plur. of अस्मद् and युष्मद्, viz. मत् अस्मत्, त्वत् and युष्मत् are usually replaced by synonyms formed with the suffix तस् viz मत्तः, अस्मत्तः, त्वत्तः and युष्मत्तः ।

(2) भवत्, the honorific form, is always used in the third person (see Part I, No. 91).

अत्र and तत्र can be prefixed to भवत् to express greater respect.

168. Demonstrative pronouns : तद् एतद् इदम् अदस् (see Part I, Nos. 67, 69, 70).

Concerning the demonstrative pronouns and the pronouns and adverbs derived from them, the following kārīkā may be useful :

इदम् प्रत्यक्षगतं समीपतरवति चैतदो रूपम् ।

अदसस्तु विप्रकृष्टे तदिति परोक्षे विजानीयात् ॥

इदम् indicates an object which is perceived.

एतत् indicates an object which is very near.

अदस् indicates an object which is far away.

तद् indicates an object which is not perceived.

169. The relative pronoun (see Part I, No. 114).

Remember that the relative pronoun यद् must always be used in connection with its correlative demonstrative pronoun तद् ।

170. The interrogative pronoun (see Part I, No. 113).

171. Possessive pronouns

The possessive pronouns can be expressed by the genitive of the personal pronouns. They have also an adjectival form in ईय, derived from the personal pronouns : मदीय, अस्मदीय, त्वदीय, युष्मदीय, तदीय. 'Mine' and 'Thine' have also another form : मामक and तावक ।

172. Indefinite pronouns

(1) The interrogative pronoun किम् followed by the indeclinable particles चित्, चन or अपि becomes an indefinite pronoun meaning 'some', a 'certain'. कश्चित् कौचित् केचित्

काचन केचन काश्चन

किमपि केऽपि कान्यपि

(2) यः कः and यः कश्चित् mean 'whosoever'.

(3) कति 'how many', तति 'so many', and यति 'as many' have no case-ending in the nom. and acc. ; in the other cases, they are declined like the plural of मुनि. Thus : कति, कति, कतिभिः, कतिभ्यः, कतीनाम्, कतिषु ।

(4) अन्य 'other', अन्यतर 'either', इतर 'other', कतर 'which of the two?', कतम 'which of many?', एकतम 'one' are declined like सर्व (see Part I, No. 96) except in the nom. and acc. neuter sing. which ends in द्-अन्यत् कतरद् ।

173. Reflexive pronouns

(1) स्वयम् is indeclinable and is used, mostly with a nominative, for all persons and numbers.

(2) आत्मन् 'self' is used in the singular as reflexive pronoun in all persons and genders.

(3) स्व, declined like सर्व, is a reflexive adjective used for all persons and numbers.

(4) निज is used like स्व as a reflexive adjective.

174. Pronominal adjectives

सर्व 'all' (see Part I, No. 96).

उभ 'both' is declined in the dual only.

उभय 'both' is declined either in the sing. or in the plur. but not in the dual.

पूर्व 'eastern', अवर 'western', दक्षिण 'southern', उत्तर 'northern', अधर 'inferior', पर 'other', अपर 'other', अन्तर 'outer', स्व 'own' are declined like सर्व; in the abl. and loc. sing. masc. and neuter and in the nom. plur. masc. they optionally follow the declension of nouns in अ, e.g. : पूर्वस्मात् or पूर्वात्; अवरस्मिन् or अवरे; स्वे or स्वाः ।

अर्ध 'half', अल्प 'little', कतिपय 'some', प्रथम 'first' and चरम 'last' are declined like nouns in अ. They optionally follow the declension of सर्व in the nom. masc. plur., e.g. : अल्पाः or अल्पे ।

द्वितीय and तृतीय are optionally declined like सर्व in the dat., abl., gen. and loc. sing. of all genders (see Part I, No. 132).

EXERCISE 19

I. Vocabulary

उप-सद् (1P) to sit near, to approach, to serve	उपहस् (1P) to deride, to laugh at, to sur- pass	उपास् (2A) to wait upon, to be engaged in
उप-सेव् (1A) to serve, to practise	उपहृ (1P) to fetch, to offer, to employ	उप-ईक्ष् (उपेक्ष्) (1A) to neglect, to despise
उपस्कृ (8PA) to pre- pare, to provide with	उपाकृ (8PA) to bring, to summon, to invite	नि-क्षिप् (6P) to put down, to entrust
उपस्था (1PA) to stand near, to serve, to be present (A)	उपाधा (35A) to place near, to wear	नि-ग्रह् (9P) to check, to chastise
स्वर wanton, free स्वेदः perspiration खादु sweet, tasteful स्वयम् oneself स्वप्नः sleep, dream स्व one's own	स्रोतस् (स्रोतः) n. stream, current स्पष्ट distinct, clear स्पर्शः touch, contact स्नायुः m. muscle, sinew स्थिर steady, firm	स्तोत्रम् praise, hymn स्तिमित still, calm स्तनः breast स्कन्धः shoulder, trunk of a tree सोपानम् steps, stairs, ladder

II. Translate into English :

(१) रोह्यमाना बालिका रोगार्तां मातरमुपसीदति । (२) यद्यपि त्वां न्यञ्जरीगृह्ये
तथापि ममाज्ञामुपेक्षसे । (३) स्वप्ने मित्रमदरीदृश्ये । (४) गायिका सुन्दराणि स्तोत्राण्य-
जेगीयत । (५) तव गृहे वयमबोधुज्यामहि । (६) उभयस्य वृक्षस्य तले फलानि
पनीपत्यन्ते ।

(७) नवे वयसि यः शान्तः स शान्तः सद्भिरुच्यते ।

धातुषु क्षीयमाणेषु शमः कस्य न जायते ॥ (धातु = physical vigour)

- (८) मूर्खा यत्र न पूज्यन्ते धान्यं यत्र सुसञ्चितम् ।
दम्पत्योः कलहो नास्ति तत्र श्रोः स्वर्धमागता ॥
- (९) असहायः समर्थोऽपि तेजस्वी किं करिष्यति । (असहाय friendless)
निर्वाते ज्वलितो वह्निः स्वयमेव प्रशाम्यति ॥ (निर्वातः a place
without wind)
- (१०) धनवन्तमदातारं दरिद्रं चातपस्विनम् ।
उभावम्भसि मोक्षव्यौ गले बद्ध्वा महाशिलाम् ॥ (गलः neck)

III. Translate into Sanskrit :

- (1) You have repeatedly transgressed the order of the king.
(2) Speak distinctly. (3) This merchant sells sweet fruits.
(4) Enough with your song! I have heard it again and again.
(5) When you are depressed, try to laugh at yourself. (6) The
master was intensely angry with me. (7) You are a wanton young
man. (8) In the still night, we heard the soft hymns sung by the
inhabitants of the forest. (9) The current of the river, striking the
bank again and again, will soon make the trees fall. (10) You
yourselves have repeatedly told me that you did not want to return
home. (11) Make the people move away from here (इतः); they
have repeatedly thrown stones, and have destroyed many things.

LESSON 20

COMPOUNDS (समासः)

175. The varicus case-endings indicate the various relations that exist between the words of a sentence. Those mutual relations are called व्यपेक्षा by the Sanskrit grammarians. Every word having its case-ending, besides being related to other words in the sentence, retains its individuality and can be further qualified or determined by other words. When I say, e.g. : वीरः शत्रुणा हतः I am free to specify further the character of the hero and of the enemy. तरुणो वीरो दृशंसेन शत्रुणा हतः. The young hero was killed by the cruel enemy.

176. The Sanskrit language is characterized by its capacity to combine two or more words standing in mutual grammatical relations into one single word. The words thus combined or 'thrown together' (समस्यन्ते) form what is called a समासः or compound. They can no longer be treated separately, they form an indivisible whole. Their grammatical unity is called एकार्थिभावः. If, instead of शत्रुणा हतः, I write शत्रुहतः, in one word, I am no longer able to qualify the word शत्रु by a separate adjective, for शत्रुहतः has become an indivisible whole qualifying the word वीरः ।

177. (1) All words of a sentence can be compounded except the verbs conjugated in a finite tense.

(2) Except in a few cases (अलुक् समासः) the words that are compounded lose their case-ending, the last member alone keeping its case-ending.

(3) In general, the form assumed by nouns and adjectives in a compound is that of the stem as it appears before the case-ending -भिः of the instr. plur.—Masc. and neuter nouns in अ and pronouns preserve their normal stem, e.g. : बने वासी = वनवासी ; नद्याः तीरम् = नदीतीरम् ; राज्ञः पुरुषः = राजपुरुषः । तेन कृतम् = तत्कृतम् ।

(4) The rules of sandhi must be observed between the various members of a compound, e.g. : दीर्घ + आयुस् = दीर्घायुः ।

178. Classification of compounds

Compounds are generally divided into four classes :

(1) द्वन्द्व—उभयपदार्थप्रधानः । The *dvandva* compound is the compound in which both members have equal importance.

(2) तत्पुरुषः—उत्तरपदार्थप्रधानः । The *tatpuruṣa* compound is the compound in which the second member is more important than the first.

(3) बहुव्रीहि—अन्यपदार्थप्रधानः । The *bahuvrihi* compound is the compound in which another word is more important than the members of the compound itself.

(4) अव्ययीभावः—पूर्वपदार्थप्रधानः । The *avyayībhāva* compound is the compound in which the first member is more important than the second.

The compounds which cannot be classified under the fourfold division given above are given the general appellation of सुप् सुपा, i.e. compounds consisting of two or more inflected words.

179. Within the above classification, three types of *samāsa*s can be distinguished : (1) अनित्यः समासः, i.e. the *samāsa* which can be expounded into its various parts without changing the meaning e.g. : शत्रुहतो वीरः = शत्रुणा हतो वीरः ।

(2) नित्यः समासः, i.e. the *samāsa* which cannot be expounded into its various part either because such an expounding would change the meaning, or because such an expounding would require the use of different words, e.g. : कृष्णदेहः means 'a bee'. By expounding the *samāsa*, I obtain कृष्णः देहः यस्य सः, i.e. 'anything which has a black body'. Similarly, कन्यान्तरम् means 'another girl'. To expound that *samāsa*, I must use a word different from अन्तर, viz. अन्या कन्या ।

(3) अलुक् समासः, i.e. the *samāsa* in which the various members do not lose their case-ending, e.g. : परस्मैपदम्, आत्मनेपदम् ।

180. Some important modifications take place at the end of samāsas : the most common are listed here below :

(1) When ऋच्, पुर्, अप्, धुर् and पथिन् stand at the end of a samāsa, they become ऋच, पुर, अप, धुर and पथ ।

(2) सामन् and लोमन् preceded by प्रति, अनु or अव become साम and लोम ।

(3) भूमि preceded by कृष्ण, पाण्डु or a numeral becomes भूम ।

(4) नदी and गोदावरी preceded by a numeral become नद and गोदावर ।

(5) चतुर् preceded by त्रि or उप becomes चतुर ।

(6) वर्चस् preceded by ब्रह्मन्, हस्तिन्, पत्य or राजन् becomes वर्चस ।

(7) तमस् preceded by अव, सम् or अन्ध becomes तमस ।

(8) अच्चन् preceded by a preposition becomes अच्च ।

181. The Dvandva Samāsa combines together two or more nouns which, not compounded, would be joined by the conjugation च (and). There are two kinds of dvandva samāsa :

(1) इतरेतरद्वन्द्वः, in which the various members are considered separately. The gender of the compound is that of its last member. The number is dual if there are two members, plural if there are more than two members, e.g. : सुखं च दुःखं च =सुखदुःखे ; अश्वश्च धेनुश्च गर्दभी च =अश्वधेनुगर्दभ्यः ।

(2) समाहारद्वन्द्वः, in which the various members are taken collectively. It is always neuter sing., e.g. : पाणयश्च पादाश्च =पाणिपादम् ।

182. The order of the words in a dvandva compound :

(1) Words beginning with a vowel and ending in अ should get the first place : धेनुश्च अश्वश्च =अश्वधेनु ।

(2) When the previous rule finds no application, words ending in इ or उ should get the first place : इन्दुश्च सूर्यश्च =इन्दुसूर्यौ ।

(3) Words having fewer syllables are placed first. Among words having the same number of syllables, that one comes first which has more short syllables : मुनिश्च विद्वाश्च =मुनिविद्वांसौ ।

(4) Names of seasons and planets keep their normal order (see Exercise 4, I and Exercise 10, II)

(5) The names of the four castes keep their normal order and names of brothers follow the order of seniority.

183. The samāhāra-dvandva is used in the following circumstances:

(1) When the members of the compound are words denoting limbs of the body, parts of an army, rivers or countries of different genders, small animals or insects, animals having a natural antipathy towards each other, e.g. : कर्णौ च नेत्रे च = कर्णनेत्रम् ; रथिकाश्च आरोहाश्च = रथिकारोहम् ; गङ्गा च शोणश्च = गङ्गाशोणम् ; मशकाश्च माचिकाश्च = मशकमाचिकम् ; विडालाश्च मूषिकाश्च = विडालमूषिकम् ।

(2) When the members of the compound are words denoting inanimate substances, e.g. . यवश्च धान्यं च = यवधान्यम् ।

(3) When the members of the compound are words denoting opposite states or qualities, the samāhāra-dvandva is optional, e.g. : सुखं च दुःखं च = सुखदुःखम् or सुखदुःखे ; शीतं च उष्णं च = शीतोष्णम् or शीतोष्णे ।

184. Irregular samāhāra-dvandvas

(1) Samāhāra-dvandvas ending with a palatal, द्, ष् or ह् add अ before the neuter singular, e.g. : वाक् च त्वक् च = वाक्त्वचम् ; छत्रं च उपानहौ च = छत्रोपानहम् ।

(2) The following are irregular samāhāra-dvandvas :

नक्तं च दिवा च = नक्तं दिवम् }
रात्रौ च दिवा च = रात्रिदिवम् } day and night.

अहनि च दिवा च = अहदिवम् every day.

अहश्च रात्रिश्च = अहोरात्रम् day and night.

अक्षिणी च भ्रुवौ च = अक्षिभ्रुवम् the eyes and eyebrows.

185. Irregular itaretara-dvandvas

(1) When the two members end in ऋ and denote a blood relation or a relation based on learning, the first changes its final ऋ to आ. The same applies when पुत्र is preceded by such a noun in ऋ, e.g.: वक्ता च श्रोता च=वक्ताश्रोतारौ; माता च पिता च=मातापितरौ; पिता च पुत्रश्च=पितापुत्रौ। But नेता च गन्ता च=नेतृगन्तारौ।

(2) When the names of two gods are compounded, the last vowel of the first is changed to आ, except when वायु is one of the two names. अग्नि lengthens its final इ before सोम and वरुण. Thus: मित्रावरुणौ, अग्नीषोमौ, अग्नीवरुणौ। But अग्निवायू।

(3) स्त्री च पुमांश्च=स्त्रीपुंसौ—Man and woman.

ऋक् च साम च=ऋक्सामे—The Rigveda and the Sāmaveda.

वाक् च मनश्च=वाङ्मनसे—Word and mind.

द्वौश्च पृथ्वी च= { द्यावापृथिव्यौ }
{ दिवसपृथिव्यौ } Heaven and earth.

जाया च पतिश्च=जायापती, जंपती, दंपती—Husband and wife.

EXERCISE 20

I. Vocabulary

नि-धा (3PA) to entrust, to put down	निरस् (4P) to cast out, to dispel	निदिश् (6P) to assign, to define
नि-पत् (1P) to fall down, to fall upon	निरीक्ष (1A) to gaze at	नि-श्वस् (2P) to sigh
नि-बन्ध् (9P) to fasten, to arrange, to compose	नि-रूप् (10PA) to see, to observe	नि-षिघ् (1P) to pre- vent, to forbid
नि-मन्त्र् (10) to invite	निर्गम् (1P) to go out, to appear	निष्क्रम् (1PA) to depart
नि-भस्ज् (6P) to sink	निर्णी (1P) to decide	नि-सृज् (6P) to release, to give, to dismiss

जातिः <i>f.</i> birth, race, caste	साहसम् violence, boldness	साफल्यम् usefulness, success
सूनुः <i>m.</i> son	सारमेयः (यी) dog	सान्द्र compact, dense
सुधा nectar	सारङ्ग (ङ्गी) spotted	सानुः <i>m.</i> peak, plateau
सीमन् (सीमा) <i>f.</i> : सीमा boundary, limit	सारः essence, summary, sap, heroism	साधना fulfilment, adoration
सिन्धुः <i>m.</i> , sea, Indus	सायम् in the evening	सागरः sea, ocean
सिद्धिः <i>f.</i> completion, success	साम्प्रतम् now	साक्षात् in the pre- sence of, in person, directly
	सामग्री collection	

II. Form the following dvandva samāsas :

पाणी च पादौ च । पदातिकारुच (foot-soldiers) धानुष्कारुच (archers) ।
रामरुच लक्ष्मणरुच । अहिरुच नकुलरुच (mungoose) । स्वसा च भ्राता च । जाया च पतिरुच ।
गृहं च उद्यानं च । आपच्च विपच्च । शोकरुच आनन्दरुच । अग्निरुच रन्धनं च । अग्निरुच
वरुणरुच । अग्निरुच वायुरुच । वृष्टिरुच वायुरुच । गङ्गा च यमुना च । पत्राणि च पुष्पाणी च ।
अक्षिणी च भ्रुवौ च । वाक् च मनरुच । नदी च कासाररुच । प्रियं च अप्रियं च ।
चरं च अचरं च ।

III. Translate into English :

(१) निजां जातिं विस्मृत्य पितापुत्रौ प्रामात् निर्जग्मतुः । (२) यदा मन्त्री निजं नामा-
श्रावयत्तदा शठस्तेनौ कम्पितुमारोभाते । (३) मातापितरौ त्वगमवर्धयताम् । (४) स्वसाभ्रातरौ
विदेशात् स्वदेशमागतौ निजान् गुणान् दर्शयिष्यतः । (५) अध्वधेनुम्यां तृणं देहि । (६) भारवि-
कालिदासयोः काव्यानि मया पठितानि । (७) सम्पद्विपदे बुध उदास्ते । (८) राजराज्ञ्यौ
प्रासादमत्यजतामिति कोऽत्र प्रत्ययः ? (९) वीराणामागमने गृहमागौद्यानि पत्रपुष्पमालाभि-
रलङ्कृतानि ।

LESSON 21

TATPURUSA SAMASA

186. उत्तरपदार्थप्रधानः तत्पुरुषः—The Tatpuruṣa samasa combines together two words, the first of which qualifies or specifies the second. The gender of the samasa is determined by its last member.

There are various ways in which a word can specify or qualify another. Accordingly there are also various types of tatpuruṣa samasas.

(1) A verbal form is specified by a noun in an oblique case (i.e. in any case except the nom. and the voc.). The resulting compound is called the **case-tatpuruṣa**.

(2) An adjective qualifies a noun. The resulting compound is called **Karmadhāraya**. When the adjective is numeral, the resulting compound is called **Dvigu**.

(3) Indeclinables and prepositions specify verbal forms and nouns. The resulting compounds are **Gati-samāsa**, **Prādi-samāsa** and **Naṅ-tatpuruṣa**.

Some कृत् प्रत्यय s are added to verbal roots on the condition that some other word be attached to them. The resulting compounds are called **Upapada-samāsas**.

187. Some modifications take place at the end of tatpuruṣa samāsas :

(1) अङ्गुलि becomes अङ्गुल when preceded by a numeral or an indeclinable, e.g. : निरङ्गुलः । गो becomes गव, e.g. : परमगवः ।

(2) रात्रि becomes रात्र if preceded by अहन् , सर्व, a word denoting a part of the night, a numeral or an indeclinable, e.g. सर्वरात्रः ।

(3) राजन् , अहन् and सखि become राज, अह and सख at the end of a tatpuruṣa.

(4) अहन् becomes अह if preceded by a numeral, an indeclinable, सर्व or a word denoting a part of the day.

188. Case-tatpuruṣa

(1) द्वितीया-तत्पुरुषः

- (a) A noun in the accusative can form a compound with the following participles : श्रित, अतीत, पतित, गत, अत्यस्त, प्राप्त, आपन्न. All these participles are used in an active sense (कर्तरि क्तः).
- (b) The accusative of duration can form a compound with participles and nouns, e.g. : वर्षं यज्ञः 'a sacrifice lasting for one year=वर्षयज्ञः ।

(2) तृतीया-तत्पुरुषः

- (a) A noun in the instrumental denoting the agent or the instrument can form a compound with a verbal form, especially with the passive participle.
- (b) A noun in the instrumental can form a compound with the following adjectives : पूर्व, सदृश, सम, मिश्र, अवर and their synonyms.
- (c) A noun in the instrumental can form a compound with another noun when the latter is produced by the former, e.g. : सदाचारेण सुखम्=सदाचारसुखम् 'happiness (produced) by good conduct'; धान्येन अर्थः=धान्यार्थः 'wealth (produced) by grain.

(3) चतुर्थी-तत्पुरुषः

- (a) A noun in the dative can form a compound with another noun denoting the material out of which the thing is made. e.g. : उपानहे चर्म 'leather for a shoe'—उपानचर्म ।
- (b) A noun in the dative denoting the purpose can form a compound with the following words : अर्थ, बलि, हितं, सुख, रक्षित ।

N.B. The compounds formed with अर्थ are Nitya-samāśas assuming the form of adjectives, e.g. : 'food for the child'—बालार्थम् अन्नम् ; 'a garland for the girl'—कन्यार्था माला, etc.

- (4) पञ्चमी-तत्पुरुषः
- A noun in the ablative can form a compound with भय, भीत, भीति and भी ।
 - A noun in the ablative can form a compound with निर्गत and जुगुप्सु ।
 - A noun in the ablative can form a compound with the following passive participles : अपेत, उपोढ, मुक्त, पतित, अपत्रस्त, provided the action signified by those participles be gradual and not sudden.
- (5) षष्ठी-तत्पुरुषः
- In general, a noun in the genitive can form a compound with another noun.
 - Words expressing one part of a whole can form a compound with a noun in the gen. sing. expressing the whole. Words expressing one part are placed first, e.g. : पूर्व कायस्य 'the front part of the body = पूर्वकायः'. So अपर, अधर, उत्तर, अर्ध, मध्य, etc. This type of compound is called एकदेशी समासः ।
 - In No. 159 (2) we have seen expressions like मासो जातस्य तस्य 'He was born one month ago'. Compounding is also possible in such cases and the words denoting time remain first. Thus : मासजातः, वर्षमृतः, etc.
- (6) सप्तमी-तत्पुरुषः
- A noun in the locative can form a compound with the following adjectives : शौण्ड ; वीण, पट्ट, पण्डित, कुशल, चपल, निपुण, धूर्त, कितव, व्याज, अधीन ।
 - A noun in the locative can form a compound with the preposition अन्तर् । गृहे अन्तः = गुहान्तः 'inside the house'.
 - A noun denoting the part of day or night when an action is done can form a compound with a past pass. part., e.g. : मध्याह्ने दृष्टः = मध्याह्नदृष्टः ।

EXERCISE 21

I. Vocabulary

परा-भू (1P) to defeat परा-मृश् (6P) to reflect परा-अस् (4P) to expel परि-चि (5PA) to acquire परि-णम् (1PA) to stoop, to change into, to result परि-त्यज् (1P) to give up	परि-धा (3PA) to wear परि-मा (2P, 3A) to measure, to estimate परि-वृत् (1A) to turn परि-शिष् (7P) to leave परिष्कृ (8PA) to adorn, to polish	परि-हस (1P) to laugh at, to surpass पर्यस् (4P) to throw around, to upset प्र-गल्भ् (1A) to be bold, to be proud प्र-णम् (1P) to bow down
सहित accompanied सहायः friend, helper सहस्रम् a thousand ससंभ्रमम् hastily, in confusion सरस्वती goddess of learning, speech सरस् (सरः) n. lake	संमुख (°खा °खी) facing, opposite संभोगः enjoyment, pleasure संप्रति now समीपम् समीपे near, in the vicinity of समान equal, like, same	समाजः meeting, society सभ्य well-bred संन्यासः polite संन्यासः renunciation संन्यासिन् ascetic सन्देहः doubt, risk, peril सनातन (°नी) eternal, permanent सततम् continually, always

II. Form compounds with the following :

पाणिना गृहीतः । मर्ध्यं रात्रेः । भयस्य हेतुः । संभोगैः भुक्तः । ग्रामं प्राप्तः । राज्ञः समीपम् । प्रभौ अधीनः । क्रीडायां निपुणः । शकेन पराभूतः । नगरात् परास्तः । आसनाय दारु । कमलेन सदृशः । क्षुधया पीडितः । अस्माभिः दृष्टः । मासः आगतस्य तस्य । दुःखम्

आपन्नः। जनेभ्यः हितम्। कृष्णाय बलिः। नप्तृभ्यः रक्षितः। चोरात् भीतः। संसारात् मुक्तः। गोपालस्य सखा।

III. Translate into Sanskrit. (The italicized portions should be translated by tatpuruṣa compound) :

- (1) *Defeated by his enemies*, the general abandoned his soldiers. (2) *The wheels of the chariot* were turning fast. (3) Take and polish *the wood for the door*. (4) *Near the lake* the ascetic reflects on the peril of pleasure. (5) I was expelled from the house *by my brother's friend*. (6) Well-bred persons do not laugh *at others' defects*. (7) Do not be proud *of the work done by you* ; others younger than you could have done it as well. (8) *At midday* we sat in the *shade of trees on the river's bank*. (9) Remember the heroes *killed one year ago*. (10) While departing hastily the servant upset the jar *placed in the corner of the house by my mother*. (11) The clothes *worn by the actors* were beautiful. (12) I know of no hero *equal to Rāma*.

LESSON 22

KARMADHĀRAYA—DVIGU AND PRĀDI-SAMĀSAS

189. Karmadhāraya compound

A tatpuruṣa with both members in the same case is a karmadhāraya. The most common form of karmadhāraya is the compound formed by an adjective and the noun it qualifies. नीलम् उत्पलम् = नीलोत्पलम्। The adjective महत् assumes the form महा-।

Two adjectives can also be compounded :

- (1) Two past passive participles the second of which is preceded by the negative particle अ, e.g. : दृष्टं च तद् अदृष्टं च = दृष्टादृष्टम् 'seen and not seen', i.e. 'half-seen'.

(2) Two adjectives denoting colour, e.g. : श्वेतं च रक्तं च = श्वेतरक्तम् 'white and red'.

(3) Two past passive participles indicating two consecutive action, e.g. : पूर्वं सुप्तः पश्चादुत्थितः = सुप्तोत्थितः 'first asleep then aroused.'

190. The karmadhāraya compound is frequently used to express a comparison or a simile. There are three elements in a simile : the thing to be compared (उपमेयम् or उपमितम्), the thing to which it is compared (उपमानम्) and the common quality which makes the comparison possible (सामान्यो धर्मः). The karmadhāraya compound combines :

either the उपमानम् and the सामान्यो धर्मः, e.g. : अनल इव उष्णः = अनलोष्णः ।
or the उपमानम् and the उपमितम् । In that case, the सामान्यो धर्मः remains understood, and the उपमितम् is placed first, e.g. :
व्याघ्र इव पुरुषः = पुरुषव्याघ्रः ।

191. The metaphorical karmadhāraya also places the उपमितम् first, while the सामान्यो धर्मः remains understood, e.g. : कमलमेव मुखम् = मुखकमलम् ।

192. The dvigu compound is a karmadhāraya the first member of which is a numeral. The most common form of dvigu is that which expresses an aggregate (समाहारः). The samāhāra dvigu is usually in the neuter singular, e.g. : त्रिभुवनम् । In some cases, it is feminine, e.g. : त्रिलोकी, पञ्चराजी ।

193. The prādi samāsa combines a preposition with a noun, while a participle is understood. The prādi samāsa is an adjective which agrees with the noun it qualifies, except when the second member is in the nom.

प्रगतः आचार्यः = प्राचार्यः 'eminent teacher'

अभिगतः मुखम् = अभिमुखः 'facing'

अतिक्रान्तः वेलात् = अतिवेलः 'exceeding the limit'

अतिक्रान्तः मायाम् = अतिमायः 'beyond illusion.'

अतिक्रान्तः मात्राम्=अतिमात्रः 'exceeding the measure'

उद्युक्तः युद्धाय=उद्युद्धः 'ready for fight'

निष्क्रान्तः ग्रामात्=निर्ग्रामः 'departed from the village' etc., etc.

194. Two indeclinables कु and अ from karmadhāraya compounds with nouns and adjectives.

(1) कु means कुत्सित 'bad', It becomes क्त् before a vowel and before the word रथ, का before पथिन् and when it means 'a little'.
कुत्सितः पन्थाः=कापथम् ; ईषत् (little) जलम्=काजलम् ; कुत्सितः अश्वः=कदश्वः ।

(2) अ (नङ्) is a negative particle. It becomes अन् before a vowel. न कृतम्=अकृतम् ; न आदरः=अनादरः disregard.

N.B. In a tatpuruṣa formed with अ the modifications indicated in Nos. 180 & 187 do not take place, except for पथिन् which follows them optionally, e.g. : न राजा=अराजा ; न पन्था=अपन्थाः or अपथम् ।

EXERCISE 22

I. Vocabulary

प्रणि-पत् (1P) to prosecute oneself	प्रति-दा (3PA) to exchange	प्रत्या-दिश् (6P) to reject, to repudiate
प्र-णी (1P) to lead forth, to compose	प्रतिनि-धा (3PA) to substitute, to replace	प्र-बुध् (4A) to awake
प्र-तन् (8PA) to diffuse, to display	प्रति-पद् (4A) to attain, to admit, to happen	प्र-भू (1P) to arise, to prevail
	प्रति-भा (2P) to shine, to appear	प्र-मद् (4P) to be drunk, to neglect

सङ्घः group, society	श्वापदः (दी) beast of prey	श्याम black, dark श्यामा night
संग्रामः battle	श्लोकः verse, stanza	श्मश्रु n. beard
संख्या number	श्रुतिः f. hearing, rumour, revelation	श्मशानम् burning ground
संकेतः gesture, sign	श्राद्धम् funeral rite	शौण्ड (दी) skilled in (+ loc.)
संकरः mixture	श्रद्धा trust, faith, reverence	शोभन (नी) shining, beautiful
संकटम् narrow passage, difficulty	श्येनः hawk	शैलः mountain
षोढा in six ways		शेषः end, rest, result

II. (1) Expound the samāsas in the following stanza :

द्वेषदर्पहता विद्या कामक्रोधहतां मतिः ।

लोभमोहहता वृत्तियेषां तेषां क्रियायुषा ॥ (K.M. VI, p. 88)

(2) Expound the following samāsas :

श्वेताश्वः, महानदी, महामन्त्री, मेघश्यामः, चरणकमले, शोकोदधिः, पद्मगवम्, त्रिभुवनम्, कुपुरुषः, अभिप्रासादः, निर्नगरः ।

III. Translate into Sanskrit (the italicized portions should be rendered by samāsas) :

(1) *At the end of life* we remember all the difficulties which we had to overcome. (1) *By a gesture of the head*, he repudiated the wretched girl. (3) *Facing the burial ground*, we began to move and our hearts were immersed in an ocean of grief. (4) *His white beard*, his beautiful face and his compassionate eyes made him look like a sage. (5) The general, skilled in battle, told the tired soldiers : "The enemy, like a hawk, will fall upon you ; but be steady like a mountain !" (6) On the bank of the big river, many men (महाजनः) stood around the king's chariot, ready to join battle. (7) Afflicted by sickness, rejected by

his friends, ashamed of his own conduct, the man prostrated himself at the feet of his old father and begged for compassion. (8) The chief minister was replaced by a group of men expert in politics. (9) Faith and devotion are conducive to happiness. (10) In the book composed by the teacher, there are many fine stanzas.

LESSON 23

DENOMINATIVES (नामधातु)—GATI-SAMĀSA UPAPADA-SAMĀSA

195. Nominal stems can be transformed into verbal bases by the addition of specific suffixes. Those suffixes are the following :

(1) क्यच् (k) ya (c). This suffix usually conveys the idea of a personal desire of the subject. The resulting verb is conjugated in the **parasmaipada**.

Before this suffix :

final अ and आ are changed to ई । पुत्रम् इच्छति—'He wishes for a son'=पुत्रीयति ।

final इ and उ are lengthened. पतिम् इच्छति पतीयति ।

final ऋ is changed to री । नेतारम् इच्छति=नेत्रीयति ।

stems in अन् are treated like stems in अ । राजानम् इच्छति=राजीयति ।

The suffix क्यच् also conveys the idea of 'treating like', e.g. : शिष्यान् पुत्रानिव आचरति—'He treats his pupil like sons'=शिष्यान् पुत्रीयति ।

(2) काम्यच् kāmya (c). This suffix conveys the idea of a personal desire of the subject. The resulting verbs is conjugated in the **parasmaipada**.

धनम् इच्छति=धनकाम्यति । यशः इच्छति=यशष्काम्यति ।
पुत्रम् ऐच्छत्=अपुत्रकाम्यत् ।

(3) क्विप् (—) The verbal base is formed directly and conveys the idea of 'acting like'. The resulting verb is conjugated in the **parasmaipada**.

Before this suffix :

a final vowel takes guna. कृष्ण इव आचरति=कृष्णति ; कविरिव
आचरति=कवयति । पितेव आचरति=पितरति ।
the penultimate अ of stems in अन् is lengthened. राजेव
आचरति=राजानति ।

(4) क्यच् (k) ya (ñ). This suffix usually conveys the idea of 'acting like'.

The resulting verb is conjugated in the **ātmanepada**.

Before this suffix :

final अ, इ and उ are lengthened, final ऋ is changed to री ।
तरुण इव आचरति=तरुणायते । सखा इव आचरति=सखीयते । पितेव आचरति
=पित्रीयते ।

stems in अन् lose their final न् and lengthen the अ । राजेव
आचरति=राजायते ।

stems in अस् optionally lose their final स् and lengthen
the अ ; अप्सरस् does so necessarily. विद्वानिव आचरति=विद्वायते
or विद्वस्यते । अप्सरा इव आचरति=अप्सरायते 'she acts like a
nymph'.

feminine stems not ending in का drop their feminine termination.
हरिणी इव आचरति=हरिणायते । But बालिका इव आचरति
=बालिकायते ।

The suffix क्यच् is also used to convey other meanings :

शब्दायते he makes noise	धूमायते he sends out smoke
कलहायते he quarrels	सुदिनायते the weather is fair
बाष्पायते he sheds tears	दुदिनायते the weather is bad
फेनायते he emits foam	सुखायते he enjoys happiness
उष्मायते he emits heat	दुःखायते he suffers misery

196. Verbal formations akin to the denominative.

(1) च्चि । This suffix is attached to nominal stem in connection with the verbs कृ, भू and अस् to convey the idea that the subject or the object of the verb becomes what is denoted by the nominal stem.

Before this suffix :

- final अ and आ are changed to ई
- final इ and उ are lengthened
- final ऋ becomes री

अशुक्लं शुक्लं करोति = शुक्लीकरोति । अलघुः लघुः भवति = लघुभवति ।

अशुचिं शुचिं करोति = शुचीकरोति । अनेता नेता भवति = नेत्रीभवति ।

(2) Adverbial expressions can be affixed to verbal roots.

The most common are the following :

सत्कृ to honour	साक्षात्कृ to see	मनसिकृ to decide
असत्कृ to dishonour	मिथ्याकृ to falsify	ऊररीकृ } to assent,
अलंकृ to adorn	नमस्कृ to salute	ऊरीकृ } to consent
पुरस्कृ to place before	प्रादुर्भू to appear	श्रद्धा to believe, to
अस्तंगम् to set	आविष्कृ to reveal	trust
तिरोभू to disappear	आविर्भू to appear	हस्तेकृ } to marry
तिरस्कृ to blame	ऊरसिकृ to realize	पाणौकृ }

(3) When a nominal stem with the suffix च्चि or an adverbial expression is prefixed to verbal roots, it is called 'gati', while a preposition prefixed to a verbal root is called 'upasarga'. When-

ever an indeclinable, whether upasarga on gati, is compounded with a verbal root, the indeclinable past participle (see Part I, No. 115) replaces त्वा by स्यप्. There is one exception: a verb preceded by the negative particle अ (नञ्) forms its indecl. past in त्वा ।

e.g. : अलङ्कृत्य, अस्तंगम्य, आविर्भूय, etc. But अलब्ध्वा ।

197. The Gati-samāsa is the samāsa combining a 'gati' and a non-finite verbal form, e.g. : ऊरीकृत्य, ऊरीकृतः, etc. Some of the words given above [No. 196 (2)] can be used independently without forming a samāsa with the verb. Thus, e.g. : तिरस्, साक्षात्, मिथ्या, नमस्, प्रादुस् and भाविस्, when used with the verb कृ are optionally 'gatis'. The indeclinable past part., therefore, will have two forms, one which is not a samāsa, साक्षात् कृत्वा, and the other which is a gati-samāsa, साक्षात्कृत्य ।

198. Upapada samāsa. There are certain verbal roots which take a primary suffix only when another word is prefixed to them. The word in virtue of which the primary suffix is added to the root is called 'upapada' and the resulting samāsa, is called upapada-samāsa. For examples see Nos. 131(5) & 206.

कुम्भं करोति = कुम्भ-कृ-अण् = कुम्भकारः । Thus also : मालाकारः, सूत्रकारः, etc.
शोकं करोति (causes grief) = शोक-कृ-ट = शोककरः । Thus also : यशस्करः,
हितकरः, etc.

जले चरति = जल-चर-ट = जलचरः । Thus also : वनचरः, निशाचरः, etc.

शत्रुं हन्ति = शत्रु-हन्-ट = शत्रुघ्नः । Thus also : पापघ्नः, कृतघ्नः, etc.

गृहे तिष्ठति = गृह-स्था-क = गृहस्थः । Thus also : मध्यस्थः, वनस्थः, etc.

N.B. When a verbal root takes a primary suffix independently of any upapada, the samāsa it may form with another word will not be an upapada-samāsa, but usually a षष्ठी-तत्पुरुषः, e.g. : सुखस्य प्राप्तिः = सुखप्राप्तिः । पयसां धरः = पयोधरः, etc.

EXERCISE 23

I. Vocabulary

प्र-सुद (1A) to be de- lighted	वि-कृ (8PA) to change, to spoil	वि-भज् (1PA) to distribute
प्र-या (2P) to set out		वि-रुध् (7PA) to oppose
प्र-वस् (1P) to go abroad	वि-क्री (9A) to sell	वि-स्तृ (5PA) to spread
प्र-शंस् (1P) to praise	वि-प्रह् (9PA) to fight, to divide	वि-भञ्ज् (7P) to reveal
प्र-शम् (4P) to stop		व्यप-ईक्ष् (1A) to care for, to expect
प्र-स्था (1A) to depart	वि-नश् (4P) to perish	
श्वङ्गम् horn	शीघ्र quick, rapid	शार्दूलः leopard, panther
शून्य empty	शिला stone	शापः curse, oath
शुभ्र bright, white	शिथिल loose, languid	शाकः शाकम् vegetable
शुभ beautiful, auspi- cious	शिखा crest, flame	शशः hare, rabbit
शुक्ल white	शाश्वत (ती) eternal	शरणम् protection, refuge
शीत, शीतल cool. cold	शाला room, stall	शय्या bed, couch

II. Translate into English :

(१) येन शुक्लीकृता हंसा शुकाश्च हरितीकृताः ।

मयूरादिचित्रिता येन स ते वृत्तिं विधास्यति ।

(२) यो न पुत्रायते स न पुत्रीयेत् । (३) सुखदुःखे त्वं मत्समीपस्थः सर्वदासखीयथाः ।

(४) यो मित्राणि शत्रूयति स निन्दाईः । (५) युवां यदा कलहयेथे तदा वयं दुःखा-
यामहे । (६) जलं शीतलीकृत्य मां पायय । (७) शिलाशयेन दरिद्रशिशुना शोक-
पीडिता माताहृता । (८) बाष्पायमानान् शरणागतान् पुत्रीयेत् साधुः । (९) दयाशून्यं
हृदयं न प्रशंसनीयम् । (१०) शुभाशुभं समीकुर्वन्तः शाश्वतीं शान्तिमनुभवन्ति ।

III. Expound and name the samāsas underlined in Exercise II.

IV. Translate the following into Sanskrit (the italicized portions should be rendered by samāsas) :

- (1) *Pleasures lasting for a moment* make the heart languid. (2) *Lying on your bed* the whole day you should not expect to succeed (success) in your examination. (3) Make the room empty and prepare the food *for the guests*. (4) Who desires to live *deprived of happiness*? (5) *Having falsified the words of the witnesses* the rogue was punished. (6) *The flames of the fire* make the room reddish. (7) *Strong like a leopard* and *quick like a rabbit* the thief departed after stealing *my mother's jewels*. (8) The monkeys *staying on the tree* began to throw fruits at the man *lying on the ground*. (9) The current of the river *having become rapid* carried away the *small boat*. (10) Holding the ox by the horns, the *strong man* made him fall on the ground.

LESSON 24

BAHUVRĪHI-SAMĀSA

199. अन्यपदार्थप्रधानो बहुव्रीहिः। The bahuvrīhi compound is always an adjective qualifying a noun expressed or understood.

Special rules relating to the bahuvrīhi :

(1) The adjective महत् assumes the form महा as first member of a bahuvrīhi.

(2) सक्थि and अक्षि denoting members of the body become सक्थ and अक्ष at the end of a bahuvrīhi.

(3) मूर्धन् becomes मूर्ध when preceded by द्वि or त्रि.

(4) प्रजा and मेधा become प्रजस् and मेधस् when preceded by अ, दुस् or सु ।

(5) धर्म becomes धर्मन् when preceded by one single word.

(6) धनुस् becomes धन्वन् at the end of a bahuvrīhi.

(7) गन्ध becomes गन्धि when preceded by उद्, पूति, सु, सुरभि or by a term of comparison.

(8) पाद् becomes पात् when preceded by a term of comparison, a number or सु ।

(9) All bahuvrīhis may take the suffix क; some take it necessarily; those ending with a comparative in ईयस् never take it.

(10) A feminine noun or an adjective having a corresponding masculine form and standing in apposition with the second member of a bahuvrīhi usually assumes its masculine form.

200. The appositional bahuvrīhi is the bahuvrīhi in which both members are in the same case. The appositional bahuvrīhi is always the contracted form of an adjectival clause. Let us take an example :

A man whose heart is kind = a **kind-hearted** man.

'kind-hearted' replaces the adjectival clause 'whose heart is kind.'

(1) The relative pronoun and the verb have been dropped.

(2) The predicate has been put before the subject and the combination of both results into an adjective 'kind-hearted'.

(3) In Sanskrit that adjective must agree with the noun it qualifies. Although the second member of that adjective is a noun, it loses its value as a noun since it forms an adjective with the predicate.

201. Application : In Sanskrit, there is illimited scope for the formation of bahuvrīhi compounds.

(1) The agreement of the bahuvrīhi :

नरः यस्स हृदयं दयालु (भवति) । The relative pronoun and the verb are dropped : the predicate is placed before the subject : दयालुहृदय । Although हृदयं is a neuter noun, it has now become part of an adjective qualifying नरः । Therefore, we shall have दयालुहृदयः नरः ।

Similarly : नारी यस्याः हृदयं दयालु (भवति)=दयालुहृदया नारी ।
मित्रं यस्य हृदयं दयालु (भवति)=दयालुहृदयं मित्रम् ।

(2) The scope of bahuvrīhi : all forms of adjectival clauses can be transformed into bahuvrīhis :

- स ग्रामः यं जलं प्राप्तम् =प्राप्तजलो ग्रामः—A village in which the water has reached.
- स बालः येन आहारः भुक्तः=भुक्ताहारो बालः—The boy by whom food was eaten.
- स देवः यस्मै अजः उपहृतः=उपहृताजः देवः—The god to whom a goat was offered.
- स तडागः यस्मात् शिशुः उद्धृतः=अद्धृतशिशुः तडागः—The lake from which the child was rescued.
- स मुनिः यस्य मनः शान्तम्=शान्तमनाः मुनिः—The sage whose mind is at rest.
- स देशः यस्मिन् बहवः वीराः (सन्ति)=बहुवीरः देशः—The country in which there are many heroes.

N.B. The usual way of expounding a bahuvrīhi is as follows :

व्याकुलमनाः पिता=व्याकुलं मनः यस्य स पिता ।

202. When the first member of a bahuvrīhi is a verb preceded by a preposition (upasarga), the verb itself is optionally dropped and the preposition alone retained, e.g. : विगतः रागः यस्मात् सः=विगतरागः or विरागः ।

When the negative particle अ with a verb meaning 'to be' is the first member of a bahuvrīhi, the particle अ alone is optionally retained, e.g. : अविद्यमानं मलं यस्य सः=अविद्यमानमलः or अमलः ।

203. From what precedes, one should have a clear understanding of the difference that exists between a bahuvrīhi on the one hand and a karmadhāraya, prādi-samāsa and nañ-tatpuruṣa on the other. In the latter, the noun standing as the second member of the samāsa retains its noun-value. महाबाहुः 'a big arm' ; प्राचार्यः 'an

expert master' ; अपन्याः 'no road'. In the bahuvrīhi, on the contrary, the noun standing as second member of the samāsa totally loses its noun-value : महाबाहुः वीरः 'a hero with big arms' ; निराशः जनः 'a desperate person' ; अपथः देशः 'a roadless country'.

204. The two particles दुस् and सु are prefixed to nouns and verbs to form karmadhāraya and bahuvrīhi samāsas.

(1) दुस्। The final स् of दुस् is changed to ष् before क् and प्। It conveys the meaning of 'bad', 'evil', 'wicked', 'inferior', 'difficult'.

Karmadhārayas : दुरध्वः 'a bad road' ; दुरवस्था 'a bad condition' ; दुर्जनः 'a wicked man' ; दुष्कालः 'bad time', etc.

Bahuvrīhis : दुरक्ष 'weak-eyed' ; दुरुत्तर 'unanswerable' ; दुर्बुद्धि 'foolish' ; दुश्चरित 'ill-behaved' ; दुष्प्रजस् 'having bad subjects', etc.

(2) सु। This particle conveys the meaning of 'good', 'proper', 'beautiful', 'easy', 'very'.

Karmadhārayas : सूक्तिः 'good speech' ; सुजनः 'a good man' ; सुदिनम् 'a fine day' ; सुनीतिः 'good conduct' ; सुमतिः 'good disposition', etc.

Bahuvrīhis : स्वाकार 'well-formed', सुपात् 'having beautiful feet' ; सुमतिः 'very wise' ; सुव्रत 'virtuous', etc.

205. Non-appositional bahuvrīhi :

(1) Bahuvrīhis containing a comparison :

चन्द्रस्य इव शोभा यस्य सः = चन्द्रशोभः—One whose splendour is like the moon's.

व्यग्रस्य इव आभा यस्य सः = व्यग्राभः—One who has the appearance of a tiger.

(2) Bahuvrīhis with their second member in the locative :

असिः पाणौ यस्य सः = असिपाणिः—One having a sword in his hand.

चन्द्रः शेखरे यस्य सः = चन्द्रशेखरः—One having the moon on his crest.

- (3) Bahuvrīhis formed with सह (सह optionally becomes स) :
 भार्यया सह = सहभार्यः or सभार्यः—With his wife.
 पुत्रेण सह = सहपुत्रः or सपुत्रः—With his son.

205. Feminine of bahuvrīhis .

The general rules given in Part I, Nos. 108-112, apply to the bahuvrīhis with the following exceptions :

(1) When the second member of a bahuvrīhi denotes a limb of the body and has simple consonant before its last vowel, the feminine is formed with आ or ई, e.g. : सुकेशः । सुकेशा or सुकेशी ।

(2) If such words, however, have more than two syllables, the feminine is in आ, e.g. : सुनयनः । सुनयना ।

(3) The two previous rules do not apply to bahuvrīhis ending with नासिका (nose), उदर (belly), ओष्ठ (lip), जङ्घा (thigh), दन्त (tooth), कर्ण (ear), श्यङ्ग (horn), अङ्ग (limb), गात्र (body), कण्ठ (throat) and पुच्छ (tail). Such bahuvrīhis form their feminine in आ or ई ।

EXERCISE 24

I. Vocabulary

व्यव-स्था (1A) to be arranged, settled	वि-आप् (5P) to pervade व्या-पृ (6A) to be engaged in	संवृ (5PA, 9A) to cover, to hide, to happen
व्यव-हृ (1P) to deal with, to prosecute	व्युत्-पद् (4A) to origi- nate, to be produced	संवृध् (1A) to grow up, to increase
व्या-कृ (8PA) to explain, to analyse	संयुज् (7PA) to join, to endow	संशी (2A) to waver, to doubt
व्या-ख्या (2P) to explain, to expound	संवद् (1P) to address, to tally with, to resemble	संसृ (1P) to ap- proach, to turn round
		संहन् (2P) to unite, to collect

शब्दः sound, word	व्युत्पत्तिः <i>f.</i> origin, scholarship, proficiency	व्यवहारः conduct, business, law-suit
शपथः curse, oath	व्यायामः exercise, effort	व्यवस्था arrange-
शंखः शंखम् conch-shell	व्यापारः business, profession	ment, position, state, condition
शंका doubt, apprehension	व्याजः fraud, deceit	व्यर्थ, व्यर्थक useless, vain
शकुनिः bird	व्याकुल perplexed, alarmed	व्यथा pain, anguish
श्रीडा shame		

II. Expound the following bahuvrīhi-samāsas :

व्यर्थकः । तीव्रव्ययः । कृताहारः । संवृतमुखी । सधनः । अधनः । निर्मला । चक्र-
मस्तकः । लुषारकान्तिः । विस्मृतनामा । निराशः । जम्बूकव्याजः । विरागः । निःसशयः ।
अकृतकृत्यः । निष्फलव्यायामः ।

III. Translate into English :

- (१) गुणवान् सुचिरस्थायी दैवेनापि न सह्यते ।
तिष्ठत्येकां निशां चन्द्रः श्रीमान् सपूर्णमण्डलः ॥
- (२) अहो कुटिलबुद्धीनां दुर्ग्राहमनसां मनः ।
अन्यद्वचसि कण्ठेऽन्यदन्यदोष्ठपुटे स्थितम् । (ओष्ठपुटम् the fold of the lips)
- (३) यथा गजपतिः श्रान्तश्ङ्गायार्थी वृक्षमाश्रितः ।
विभ्रम् तं द्रुमं हन्ति तथा नीचः स्वमाश्रयम् ॥
- (४) दुर्जनः सुजनीकर्तुं यत्नेनापि न शक्यते ।
संस्कारेणापि लशुनं कः सुगन्धीकरिष्यति ॥ (लशुनम्=garlic)
- (५) दानं भोगो नाशस्तिस्त्रो गतयो भवन्ति वित्तस्य ।
यो न ददाति न भुङ्क्ते तस्य तृतीया गतिर्नाशः ॥
- (६) दुःखी दुःखाधिकान् पश्येत् सुखी पश्येत् सुखाधिकान् ।
आत्मानं हर्षशोकाभ्यां शत्रुभ्यामिव नार्पयेत् ॥

IV. Translate the following into Sanskrit (the italicized portions should be rendered by samāsas) :

- (1) Men whose minds are pure never waver in doing their duty. (2) Our teacher, a man of great scholarship (=whose scholarship is great) has explained to us the story of Rāma and Sītā. (3) Many persons of scanty means (=whose means were scanty) have lived and died with joy and courage. (4) Those boys are guileless. (5) Those to whom pleasure and pain are the same (सम) can support all adversities. (6) The long-bearded sage, together with his pupils, lives in a forest in which there are many wild beasts. (7) Those who ask for money (धनार्थिनः) should make an effort to obtain a profession. (8) My father whose mind was perturbed with grief refused to prosecute his enemies. (9) Your words in which there is no truth do not tally with the declaration of the witnesses. (10) When you are angry, you look like a lion ; when your mind is calm, your face has the brightness of the moon.

LESSON 25

PRIMARY SUFFIXES (cont.)—SECONDARY SUFFIXES

206. A few more primary suffixes are given below :

क। (k) a. The anubandha क् debaras guṇa. This suffix is added to roots ending in long आ and preceded by a noun in the accusative (or in the locative before the root स्था), or by a preposition. The final आ of the root is dropped.

e.g. : जलं ददाति (जल-दा+क)=जलदः (cloud) ; मधु पिबति (मधु-पा+क)=मधुपः (bee) ; गृहे तिष्ठति (गृह-स्था+क)=गृहस्थः (house-holder) ; अभि-जानाति (अभि-ज्ञा+क)=अभिज्ञः (expert) ; नि-भाति (नि-भा+क)=निभः (light, appearance) ; सु-तिष्ठति (सु-स्था+क)=सुस्थ (healthy).

ड। (d) a. This suffix is added to the root जन् preceded by a preposition or a noun and to the root गम् preceded by सु, दुस् or a noun ; जन् becomes ज्ञ and गम् becomes ग.

e.g. : सरसि जायते (सरस्-जन्+ड)=सरोजम् (lotus) ; अण्डात् जायते (अण्ड-जन्+ड)=अण्डजः (bird) ; अग्रं जायते (अग्र-जन्+ड)=अग्रजः (elder).

अध्वानं गच्छति (अध्वन्-गम्+ड)=अध्वगः (traveller) ; खे गच्छति (ख-गम्+ड)=खगः (bird) ; सुखेन गच्छति (सु-गम्+ड)=सुग (moving easily)

क्विवप् (kvip). The whole suffix is anubandha.

e.g. : परिषीदति (परि-सद् + क्विवप्)=परिषद् (assembly) ; मित्रं द्वेष्टि (मित्र-द्विष्+क्विवप्)=मित्रद्विष्ट (one who hates his friends) ; धर्मं वेत्ति (धर्म-विद्+क्विवप्)=धर्मविद्. The anubandha प् ordains the addition of त् after roots ending in a short vowel e.g. : शत्रून् जयति (शत्रु-जि+क्विवप्)=शत्रुजित् ।

207. ल्युट् (ana). This suffix is added to verbal root to form verbal nouns denoting either the action itself or the instrument or the place where the action takes place. The verbal nouns thus derived are all neuter.

(1) The action itself : गम्+ल्युट्=गमनम् ; चि+ल्युट्=चयनम् , etc.

(2) The instrument : चर्यते अनेन (चर्+ल्युट्)=चरणम् (foot) ; भूष्यते अनेन (भूष्+ल्युट्)=भूषणम् (ornament).

(3) The place : भूयते अस्मिन् (भू+ल्युट्)=भवनम् (house) ; स्थीयते अस्मिन् (स्था+ल्युट्)=स्थानम् (place).

घञ्। (gh) a (ñ). The anubandha ष् orders the change of final च् and ज् to क् and ग्। The anubandha ञ् orders वृद्धि of final vowels and of penultimate अ. The verbal nouns thus derived are all masculine.

e.g. : भञ्+घञ्=भागः (share) ; लभ्+घञ्=लाभः (acquisition).

Thus also : भुज्-भोगः ; युज्-योगः ; दह्-दाहः , etc.

208. Secondary suffixes (तद्धित प्रत्यय) (see No. 95).

General rules : (1) Before most of the secondary suffixes the first vowel of the original word takes vṛddhi.

(2) When the suffix begins with य् or a vowel, a final अ and इ are dropped, and a final उ takes गुण.

209. There is a great variety of secondary suffixes. We shall limit ourselves to the most important.

(1) अण् । a (ṅ). This suffix is used in a variety of meanings :

to denote the descendant (अपत्य) of somebody, e.g. :

मृगोरपत्यम् (मृगु + अण्) = भागवः । Thus also : यदु + अण् = यादवः ।

to denote the devotee of a particular deity, e.g. :

विष्णु + अण् = वैष्णवः । शिव + अण् = शैवः ।

to denote one born or living in a particular place,

e.g. : मथुरा + अण् = माथुरः (one born or living in Mathurā);

विदेह + अण् = वैदेहः, etc.

to form abstract nouns, e.g. : शिशोर्भावः (शिशु + अण्) = शैशवम् (childhood); सुरभि + अण् = सौरभम्, etc.

(2) ठक् । ika. This suffix is used to denote the descendant of somebody, e.g. : रेवत्या अपत्यम् (रेवती + ठक्) = रैवतिकः ।

one born in a particular place or time, e.g. : वसन्त + ठक् = वासन्तिकः ।

something fitting, e.g. : समाजे साधुः (समाज + ठक्) = सामाजिकः ।

something belonging to, e.g. : वेद + ठक् = वैदिकम् ।

(3) ढक् । eya. This suffix is used to denote the descendant of somebody, e.g. : अत्रेरपत्यम् (अत्रि + ढक्) = आत्रेयः ।

the devotee of a deity, e.g. : अग्नि + ढक् = आग्नेयः ।

(4) यञ् । ya (ñ). This suffix is used to denote the descendant of somebody, e.g. : चणकस्यापत्यम् (चणक + यञ्) = चाणक्यः ।

abstract nouns, e.g. : समत्य भावः (सम + यञ्) = साम्यम् । Similarly,
सुन्दर + यञ् = सौन्दर्यम् । मूर्ख + यञ् = मौर्ख्यम्, etc.

210. Besides the suffixes अण् and यञ्, other suffixes are used to form abstract nouns :

(1) त्व । tva. This suffix forms **neuter** nouns, e.g. : प्रभुत्वम् (lordship) ; अन्धत्वम् (blindness) ; राजत्वम् (royalty), etc.

(2) तल् । ta (l). This suffix forms **feminine** nouns, e.g. : शुक्लता (whiteness) ; पटुता (cleverness), etc.

(3) इमनिच् । iman (ic). This suffix forms **masculine** nouns declined like राजन् (see Part I, No. 102). Before इमनिच् a final vowel is dropped, e.g. : नील नीलिमा । रक्त रक्तिमा । लघु लघिमा ।

Irregular formations :

पृथु प्रथिमा	मृश भ्रशिमा
मृदु म्रदिमा	प्रिय प्रेमा
दृढ द्रढिमा	महत् महिमा
कृश क्रशिमा	गुरु गरिमा
ह्रस्व ह्रसिमा	दीर्घ द्राधिमा

211. Several suffixes convey the meaning of 'possessed of' :

(1) विनि । vin (i). This suffix is added to stems ending in स् and to माया, मेधा and लज्, e.g. मेधाविन् (talented) ; तेजस्विन् (spirited).

(2) इन् । in. This suffix is added to nouns ending in अ and to व्रीहि, माया, दंष्ट्रा, e.g. : धनिन्, मायिन्, etc.

(3) मतुप् । mat (up), e.g. : बुद्धिमत्

मत् is changed to वत् after words ending in म्, अ or आ, after words having म् or अ as penultimate, and after words ending with a mute, excepting the nasals (see Part I, No. 2).

e.g. : धनवत्, विद्यावत्, लक्ष्मीवत्, यशस्वत्, तडित्वत्, etc.

For the declension of nouns and adjectives in विन् and इन् see Part I, No. 92.

For their feminine see Part I, No. 111.

For the declension of nouns and adjectives in मन् and वन् see Part I, No. 82. For their feminine see Part I, No. 111.

212. (1) वत्तिच् । vat (ic). This suffix denotes similarity and the words formed by it are indeclinable. The similarity must refer to an action. वीरवत् युध्यते—He fights like a hero.

(2) मयट् । maya (ṭ). This suffix conveys the meaning of 'made of' and 'full of', e.g. : काष्ठमय (made of wood) ; घृतमय (full of ghee).

(3) मात्रच् । mātra (c). This suffix means 'measuring so much', 'reaching as far as'. By extension of the meaning of the word मात्रम् (measure), it often means 'mere', 'only'. After past passive participles, it means 'as soon as'.

e.g. : जानुमात्र—Reaching up to the knee.

जातिमात्रेण—By mere caste.

प्रविष्टमात्रे दूते—As soon as the messenger entered.

EXERCISE 25

I. Vocabulary

संकृ (6P) to mix	संदिश् (6P) to grant, to advise, to appoint	समाप् (5P) to finish
संगम् (1A) to come together, to meet	संधा (3PA) to join, to fit	संप्राप् (5P) to reach
संजन् (4A) to arise, to become	संन्यस् (4PA) to deposit, to give up	संभज् (1P) to divide
संतुष् (4P) to be satisfied		संभुज् (7A) to eat, to enjoy

व्यक्तिः <i>f.</i> manifestation, individual	वेला time, shore	वेगः speed, violence
व्यग्र perplexed, intent on	वेदः sacred know- ledge, the Veda	वृषः bull
वैश्यः man of the 3rd caste	वेतनम् wages, salary	वृकः wolf
वैराग्यम् indifference	वेणुः bamboo-flute	वीणा lute
वैरम् hostility	वेणिः, वेणी <i>f.</i> braid of hair	विस्मयः wonder, surprise
		विषयः object, scope

II. Give the resulting forms of :

- (1) Suffix क् । अन्नं ददाति । वारि ददाति । भूमिं पाति । मध्ये तिष्ठति ।
वृक्षे तिष्ठति ।
- (2) Suffix ड् । पङ्कात् जायते । अनु जायते । द्विः जायते । दूरं गच्छति ।
पारं गच्छति ।
- (3) Suffix क्विप् । सभायां सीदति । ब्रह्म वेत्ति । सेनां नयति (*see* No. 12).
- (4) Suffix ल्युट् । भुज्+ल्युट् । पत्+ल्युट् । स्पृ+ल्युट् । रुद्+ल्युट् । क्रियते
अनेन । यायते अनेन । साध्यते अनेन ।
- (5) Suffix घञ् । ल्यञ्+घञ् । नश्+घञ् । हस्+घञ् । स्पृश्+घञ् ।

III. Give the resulting forms of :

- (1) Suffix अण् । वरुणस्यापत्यम् । यूतो भावः ।
- (2) Suffix ठक् । अलङ्कारं वेत्ति । लोक+ठक् । वेदे साधुः ।
- (3) Suffix ढक् । गङ्गाया अपत्यम् । शुभ्रस्यापत्यम् ।
- (4) Suffix यञ् । उलूकस्यापत्यम् । अदितेरपत्यम् । बालस्य भावः । उदारस्य भावः ।
- (5) Suffixes त्व and तल् । शूरस्य भावः । मूर्खस्य भावः । मनुष्यस्य भावः ।
- (6) Suffix इमनिच् । पटोर्भावः । शीतस्य भावः । मृदोर्भावः । दीर्घस्य भावः ।
- (7) Suffix विनि । तपस्+विनि । माया+विनि ।
- (8) Suffix इन् । गुण+इन् । केश+इन् ।
- (9) Suffix मतुप् । भ्रान्ति+मत्तुप् । हिम+मत्तुप् ।

LESSON 26

AVYAYĪBHĀVA-SAMĀSA

213. पूर्वपदार्थप्रधानोऽव्ययीभावः । The avyayībhāva samāsa is an adverbial samāsa formed by an undeclinable joined to a noun. The indeclinable confers to the whole samāsa either the meaning of one of the cases or some other adverbial meaning such as proximity, likeness, etc.

214. (1) Final long vowels are shortened and final अ becomes अम्.

(2) The following words add अ at the end of an avyayībhāva. शरद्, अनस्, मनस्, उपानह्, हिमवत्, दिश्, दृश्, चेतस् and चतुर्।

(3) After प्रति, पर, सम् and अनु, the word अक्षि becomes अक्ष । प्रत्यक्षम्, परोक्षम्, समक्षम्, अन्वक्षम् ।

(4) Masculine nouns in अन् take अम् at the end of an avyayībhāva. Neuter nouns in अन् do so optionally.

(5) नदी optionally becomes नदम् and गिरि optionally becomes गिरम् at the end of an avyayībhāva.

(6) Words ending with mutes except nasals optionally add अम् at the end of an avyayībhāva.

215. (1) अधि conveys the meaning of the locative : अधिहरि in Hari.

(2) अनु conveys the meaning of nearness or of suitability : अनुनदम् or अनुनदि near the river ; अनुरूपम् in a suitable manner.

(3) अप, परि, बहिः and words in अच् meaning direction combine with nouns in the ablative : वनात् बहिः=बहिर्वनम् ; प्राग् ग्रामात्=प्राग्ग्रामम् ; परि नगरान्=परिनगरम्, etc.

(4) अभि and प्रति convey the meaning of direction : अभिगृहम् ; प्रतिगृहम् । प्रति also has a distributive sense : प्रतिदिनम् , प्रत्यहम् ।

(5) अति conveys the meaning of something which is past : अतिनिद्रम् beyond sleeping time.

(6) स conveys the meaning of similarity and totality : सदृशम् similarly ; सत्तणम् down to the grass.

(7) यथा conveys the meaning of proportion : यथाशक्ति according to one's power ; यथाविधि according to fate.

(8) आ conveys the meaning of limit : आजीवनम् up to the end of life ; आबालम् from childhood.

(9) उप conveys the meaning of proximity : उपतीरम् near the shore.

EXERCISE 26

I. Vocabulary

प्रसक्त continual	लक्षणिन् knowing the signs	निनादः sound, noise
पुरस्कृत enhanced	अकृतात्मन् uncontrolled	द्विरदः elephant
शरभः fabulous animal	विकल्मष pure	बृंहितम् roaring
चमरः yak	प्रेत्यभावः state after death	शाल्यम् dart, arrow
सुमरः deer	निरयः hell	प्रहर्तृ (र्ता) killer
अप-सृप् (1P) to move away	रुहः deer	परासु dying, dead
शक्रः Indra	विपिनम् forest	भुर्जगः serpent
सुरः god	तुरंग (म) horse	कृष्य tilled
प्र-धृष् (1P) to be bold ; causative, to attack		सदारः with his wife
		और्वः a Bhārgava whose fire is concealed in the sea

II. From the Ayodhyā-kāṇḍa of the Rāmāyana.

Hearing that Rāma is going into exile, Sitā insists on accompanying him. Rāma explains to her that the hardships of forest-life are not meant for her. Sitā replies (Canto XXIX and XXX) :

एतत् तु वचनं श्रुत्वा सीता रामस्य दुःखिता ।

प्रसक्ताश्रुमुखी मन्दमिदं वचनमब्रवीत् ॥

ये त्वया कीर्तिता दोषा वने वस्तव्यतां प्रति ।

गुणानित्येव तान् विद्धि तव स्नेहपुरस्कृताः ॥

मृगाः सिंहा गजाश्चैव शार्दूलाः शरभास्तथा ।

चमराः सुमराश्चैव ये चान्ये वनचारिणः ॥

अदृष्टपूर्वरूपत्वात् सर्वे ते तव राघव ।

रूपं दृष्ट्वापसर्पयुस्तव सर्वे हि बिभ्यति ॥

त्वया च सह गन्तव्यं मया गुरुजनाज्ञया ।

त्वद्वियोगेन मे राम त्यक्तव्यमिह जीवितम् ॥

न हि मां त्वत्समीपस्थामपि शक्नोऽपि राघव ।

सुराणामीश्वरः शक्तः प्रधर्षयितुमोजसा ॥

पतिहीना हि या नारी न सा शक्ष्यति जीवितुम् ।

काममेवंविधं राम त्वया मम निर्दिशितम् ॥

अथापि च महाप्राज्ञ ब्राह्मणानां मया श्रुतम् ।

पुरा पितृगृहे सत्यं वस्तव्यं किल मे वने ॥

लक्ष्मिभ्यो द्विजातिभ्यः श्रुत्वाहं वचनं गृहे ।

वनवासकृतोत्साहा नित्यमेव महाबल ॥

कृतादेशा भविष्यामि गमिष्यामि त्वया सह ।

कालश्चायं समुत्पन्नः सत्यवान् भवतु द्विजः ॥

वनवासे हि ञानामि दुःखानि बहुधा किल ।
 प्राप्यन्ते नियतं वीर पुरुषैरकृतात्मभिः ॥
 कन्यया च पितुर्गृहे वनवासः श्रुतो मया ।
 भिक्षिण्याः शमश्रुताया मम मातुरिहाप्रतः ।
 प्रसादितश्च त्रै पूर्वं त्वं मे बहुतिथं प्रभो ।
 गमनं वनवासस्य काङ्क्षितं हि सह त्वया ॥
 शुद्धात्मन् प्रेमभावाद्धि भविष्यामि विकल्मषा ।
 भर्तारमनुगच्छन्ती भर्ता हि परदैवतम् ॥
 प्रेत्यभावे हि कल्याणः संगमो मे सदा त्वया ।
 श्रुतिर्हि श्रुयते पुण्या ब्राह्मणानां यशस्विनाम् ॥
 इहलोके च पितृभिर्या स्त्री यस्य महाबल ।
 अद्धिर्दत्ता स्वधर्मेण प्रेत्यभावेऽपि तस्य सा ॥
 एवमस्मात् स्वकां नारीं सुवृत्तां हि पतिव्रताम् ।
 नाभिरोचयसे नेतुं त्वं मां केनेह हेतुना ॥
 भर्ता पतिव्रतां दीनां मां समां सुखदुःखयोः ।
 नेतुमर्हसि काकुत्स्थ समानसुखदुःखिनीम् ॥
 यदि मां दुःखितामेवं वनं नेतुं न चेच्छसि ।
 विषमग्निं षडं बाहमास्थास्ये मृत्युकारणात् ॥
 यस्त्वया सह स स्वर्गो निरयो यस्त्वया विना ।
 इति जानन् परां प्रीतिं गच्छ राम मया सह ॥

From Kālidāsa's Raghuvamśa, canto IX, 72-82. Daśaratha, by mistake, kills a young man, the sole support of his blind parents.

अथ जातु रुरोगृहीतवत्सर्मा विपिने पार्श्वं चरैरलक्ष्यमाणः ।
 श्रमफेनमुचा तपस्विगाढां तमसां प्राप नदीं तुरंगमेण ॥

कुम्भपूरणभवः पटुरुच्चैरुच्चचार निनदोऽम्भसि तस्याः ।
 तत्र स द्विरद्वृंहितशङ्की शब्दपातिनमिषुं विससर्ज ॥
 हा तातेति क्रन्दितमाकर्ण्य विषण्णस्तस्यान्विष्यन् वेतसगूढं प्रभवं सः ।
 शाल्यप्रोतं वीक्ष्य सकुम्भं मुनिपुत्रं तापादन्तःशल्य इवासीत् क्षितिपोऽपि ॥
 तेनावतीर्य तुरगात् प्रथितान्वयेन पृष्ठान्वयः स जलकुम्भनिषण्णदेहः ।
 तस्मै द्विजेतरतपस्विसुतं रखलद्भिरात्मानमक्षरपदैः कथयांबभूव ॥
 तच्चोदितश्च तमदुद्धतशल्यमेव पित्रोः सकाशमवसन्नदशोर्निनाय ।
 ताभ्यां तथागतमुपेत्य तमेकपुत्रमज्ञानतः स्वचरितं नृपतिः शशंस ॥
 तौ दंपती बहु विलप्य शिशोः प्रहृत्रां शल्यं निखातमुदहारयतामुरस्तः ।
 सोऽभूत् परासुरथ भूमिपतिं शशाप हस्तापितैर्नयनवारिभिरेव वृद्धः ॥
 दिष्टान्तमाप्स्यति भवानपि पुत्रशोकादन्त्ये वयस्यहृमिवेति तमुक्तवन्तम् ।
 आक्रान्तपूर्वमिव मुक्तविषं भुजंगं प्रोवाच कोसलपतिः प्रथमापराद्धः ॥
 शापोऽप्यदृष्टतनयाननपद्मशोभे सानुग्रहो भगवता मयि पातितोऽयम् ।
 कृप्यां दहन्नपि खलु क्षितिमिन्धनेद्धो बीजप्ररोहजननीं ज्वलनः करोति ॥
 इत्थंगते गतघृणः किमर्थं विधत्तां वध्यस्तवेत्यभिहितो वसुधाधिपेन ।
 एधान् हुताशनवतः स मुनिर्ययाचे पुत्रं परासुमनुगन्तुमनाः सदारः ॥
 प्राप्तानुगः सपदि शासनमस्य राजा संपाद्य पातकविलुप्तधृतिनिवृत्तः ।
 अन्तर्निविष्टपदमात्मविनाशहेतुं शापं दधज्ज्वलनमौर्वभिवाम्बुराशिः ॥

सुजनो न याति विकृतिं परहितनिरतो विनाशकाळेऽपि ।
 छेदेऽपि चन्दनतरुः सुरभयति मुखं कुठारस्य ॥

यत्करोत्यरुचिं क्लेशं तृष्णां मोहं प्रजागरम् ।
 न तद्धनं कदर्याणां हृदयव्याधिरेव सः ॥

LESSON 27

THE AORIST (लुङ्)

216. The Aorist is a past tense denoting the completion of an action. It also conveys the sense of the past continuous. It is often used in narratives and in dialogues.

217. The Aorist has two main varieties :

(1) The first variety is characterized by the insertion of a sibilant between the root and terminations. It has four different forms.

(2) The second variety adds the terminations either directly to the root or with the intermediary letter अ. It has three different forms.

218. The first variety of the Aorist

All four forms take the augment अ like the imperfect (see I, No. 47).

The four forms differ among themselves according to the element inserted before the terminations. The first form inserts स, the second inserts स्, the third inserts इप् and the fourth inserts सिप् ।

219. (1) The first form : characterized by the insertion of स ।

- (i) Only a few roots ending in श् and ह् take this form.
- (ii) A medial short vowel remains unchanged,
- (iii) The combination of the final श् or ह् of the root with स yields the sound क्ष ।
- (iv) The parasmaipada terminations are the same as those of the imperfect of the 1st conjugation (I, No. 48), the final अ of the base being dropped before अम् and अन् and being lengthened before व and म ।
- (v) The ātmanepada terminations are the same as those of the imperfect of the 2nd conjugation (II, No. 9)

except for the 3rd pers. plur. which is in अन्त. The final अ of the base is dropped before इ and अन्त and lengthened before वहि and महि ।

(vi) The augment अ is prefixed to the verb.

दिश् Aorist par.

दुह् Aorist ātm.

1	अदिक्षम्	अदिक्षाव	अदिक्षाम	अधुक्षि	अधुक्षावहि	अधुक्षामहि
2	अदिक्षः	अदिक्षतम्	अदिक्षत	अधुक्षथाः	अधुक्षथाम्	अधुक्षध्वम्
3	अदिक्षत्	अदिक्षताम्	अदिक्षन्	अधुक्षत	अधुक्षताम्	अधुक्षन्त

220. (2) The second form : characterized by the insertion of स् ।

- (i) Roots ending in consonants or in other vowels than आ take this form.
- (ii) A final vowel and short medial vowel take vrddhi in the parasmaipada.
- (iii) A final vowel except ऋ takes guṇa in the ātmanepada.
- (iv) The terminations both parasm. and ātm. are those of the imperfect of the 2nd conj. (II, No. 9); but the 2nd and 3rd sing. parasm. take ईः and ईत् respectively and the 3rd plur. parasm. takes उः ।
- (v) The augment अ is prefixed to the verb.

कृ Aorist par.

शप् Aorist ātm.

1	अकार्षम्	अकार्ष्व	अकार्ष्म	अशप्सि	अशप्सवहि	अशप्समहि
2	अकार्षीः	अकार्ष्णम्	अकार्ष्ण	अशप्थाः	अशप्सथाम्	अशप्ध्वम्
3	अकार्षीत्	अकार्ष्णाम्	अकार्ष्णुः	अशप्त	अशप्सताम्	अशप्सत

Irregularities :

- (i) Final न् and म् become anusvāra before the स् of the aorist : अमंस्त (from मन्), अरंस्त (from रम्)
- (ii) वस् become वत् in the aorist : अवात्सीत् ।
- (iii) दा, धा and स्था take the aorist with स् in the ātmanepada, after changing their final आ to इ, e.g. : अदिवि, अदिष्वहि, अदिष्महि, etc.
- (iv) दृश्, सृज् and स्पृश् become respectively : अद्राक्षीत्, अस्त्राक्षीत्, अस्प्राक्षीत् ।

221. (3) The third form : characterized by the insertion of इष् ।

- (i) Roots ending in consonants or in other vowels than आ take this form.
- (ii) A final vowel takes वृद्धि and a short medial vowel takes गुण in the parasmaipada.
- (iii) A final vowel and short medial vowel take गुण in the ātmanepada.
- (iv) The terminations both parasm. and ātm. are those of the imperfect of the 2nd conj. (II, No. 9) ; but the 2nd and 3rd sing. parasm. take ईः and ईत् respectively and the 3rd plur. parasm. takes उः ।
- (v) The augment अ is prefixed to the verb.

बुध् Aorist par.

शी Aorist ātm.

1	अबोधिषम्	अबोधिष्व	अबोधिष्म	अशयिषि	अशयिष्वहि	अशयिष्महि
2	अबोधीः	अबोधिष्टम्	अबोधिष्ट	अशयिष्ठाः	अशयिष्ठाथाम्	अशयिष्ट्वम्
3	अबोधीत्	अबोधिष्ठाम्	अबोधिष्ठुः	अशयिष्ट	अशयिष्ठाताम्	अशयिष्ठत

Irregularities :

मद् and बद् take वृद्धि in the parasm. : अमादिषम् ; शवादीत् ।

222. (4) The fourth form : characterized by the insertion of सिष् ।

(i) Only a few roots ending in आ take this form.

(ii) There is no ātmanepada and the parasm. terminations are those of the imperfect of the 2nd conj. (II, No. 9) ; but the 2nd and 3rd sing. take ईः and ईत् respectively and the 3rd plur. takes उः ।

(iii) The augment अ is prefixed to the verb.

या Aorist par.

1	अयासिषम्	अयासिष्व	अयासिष्म
2	अयासीः	अयासिष्टम्	अयासिष्ट
3	अयासीत्	अयासिष्टाम्	अयासिषुः

223. The second variety of the aorist

(1) The first form

(i) The root remains unchanged.

(ii) The terminations of the imperfect of the 1st conj. (I, No. 84) are added after insertion of an intermediary अ which is dropped before अम्, अन् and अन्त, and lengthened before व, म, बहि and मद्दि ।

(iii) The augment अ is prefixed to the verb.

This aorist is conjugated exactly like an imperfect of the 6th conjugation.

Irregularities :

(i) ख्या shortens its final आ. Thus : अख्यम् अख्याव अख्याम, etc.

- (ii) दृश् take guṇa. अदर्शत् अदर्शताम् अदर्शन् ।
- (iii) अस् 'to throw' assumes the form अस्थ्. Thus : आस्थम् आस्थाव आस्थाम, etc.
- (iv) पत् becomes अपप्तम् अपप्ताव अपप्ताम, etc.
- (v) वच् becomes अवोचम् अवोचाव अवोचाम, etc.

224. (2) The second form

- (i) A few roots ending in आ and the root भू take this form.
- (ii) There is no ātmanepada and the parasmaipada terminations are added directly to the root. The 3rd plur. is in उः before which a final आ is dropped.
- (iii) The augment अ is prefixed to the verb.

दा Aorist Par.

1	अदाम्	अदाव	अदाम
2	अदाः	अदातम्	अदात
3	अदात्	अदाताम्	अदुः

Irregularities :

भू changes its final ऊ to ऊव् in the 1st sing. and the 3rd plur. which is in अन् ।

1	अभूवम्	अभूव	अभूम
2	अभूः	अभूतम्	अभूत
3	अभूत्	अभूताम्	अभूवन्

Irregularities :

(1) A short medial अ is lengthened : पद् अपादि, except in गम्, रच् and वध् which have अगभि, अरचि and अवधि, while रभ् has अरग्भि ।

(2) पृ has अपूरि ।

(3) Verbs of the 10th conj. and causatives drop their final अय ।

227. The aorist without the augment is used with मा in the sense of the imperative : मा कार्पीः । मा भूत्, etc.

EXERCISE 27**I. Vocabulary**

ज्या bow-string
 कृष्णसारः antelope
 कार्मुकम् bow
 पिनाकिन् m. Śiva
 भङ्गः curve
 स्यन्दनः chariot
 भूयसा almost
 दर्भः kind of grass
 अद्धा truly
 वाञ्चिन् horse
 निपातः fall
 अतिपातः neglect

उदग्र high
 विद्यत् n. sky
 स्तोकम् a little
 उर्वी earth
 उत्खातिन् uneven
 रदिमः m. rein
 संयमनम् drawing in
 दुरासद् difficult to
 overtake
 वक्र crooked
 अतिलोल very fragile
 बज्रसार adamantine
 आतिथेय due to guests

अभीषुः m. rein
 निरूपय to act
 निरायत् stretched out
 चामरः chowrie
 निश्च्युत steady
 ज्वः speed
 रथ्यः horse
 सूक्ष्म small, minute
 प्र-ग्रह् to check,
 to stop
 निश्चित sharp
 सायकः arrow
 सत्कारः hospitality

II. Translate the following into English :

King Duṣyanta's arrival at Kaṇva's hermitage.

ततः प्रविशति मृगानुसारी सशरचापहस्तो राजा रथेन सूतश्च ।

सूतः— (राजानं मृगं चावलोक्य) आयुष्मन्

कृष्णसारे ददच्चक्षुस्त्वयि चाधिज्यकार्मुके ।

मृगानुसारिणं साक्षात् पश्यमीव पिनाकिनम् ॥ १

राजा— सूत, दूरममुना सारङ्गेण वयमाकृष्टाः । अयं पुनरिदानीमपि

ग्रीवाभङ्गाभिरामं सुहुरनुपतति स्यन्दने बद्धदृष्टिः

पश्चार्धेन प्रविष्टः शरपतनभयाद् भूयसा पूर्वकायम् ।

दर्भैर्धाविलीढैः श्रमविवृतमुखभ्रंशिभिः कीर्णवर्मां

पश्योदप्रप्लुतत्वाद् वियति बहुतरं स्तोकमुर्व्यां प्रयाति ॥ २

(सविस्मयम्) तदेष कथमनुपतत एव मे प्रयत्नप्रेक्षणीयः संवृतः ?

सूतः— आयुष्मन्, उत्खातिनी भूमिरिति मया रश्मिसंयमनाद् रथस्य मन्दीकृतो वेगः ।

तेन मृग एष विप्रकृष्टान्तरः संवृतः । संप्रति समदेशवर्तिनस्ते न दुरासदो भविष्यति ।

राजा— तेन हि मुच्यन्तामभीषवः ।

सूतः— यदाज्ञापयत्यायुष्मान् । (रथवेगं निरूप्य) आयुष्मन्, पश्य पश्य ।

मुक्तेषु रश्मिषु निरायतपूर्वकाया निष्कम्पचामरशिखा निमृतोर्ध्वकर्णाः ।

आत्मोद्धतैरपि रषोभिरलङ्घनीया धावन्त्यमी मृगजवाक्षमयेव रथ्याः ॥ ३

राजा— यदालोके सूक्ष्मं व्रजति सहसा तद्विपुलतां

यदद्धा विच्छिन्नं भवति कृतसंधानमिव तत् ।

प्रकृत्या यद्वक्रं तदपि समरेखं नयनयो —

न मे दूरे किञ्चित् क्षणमपि न पार्श्वे रथजवात् ॥ ४

सूत, पश्यैनं व्यापाद्यमानम् । (शरसंधानं नाटयति)

(नेपथ्ये) भो भो राजन्, आश्रममृगोऽयं न हन्तव्यो न हन्तव्यः ।

सूतः— (आकर्ष्याव्लोक्य च) आयुष्मन्, अस्य खलु ते बाणपथवर्तिनः कृष्णसारस्यान्तरे

तपस्विन उपस्थिताः ।

राजा — (ससंभ्रमम्) तेन हि प्रगृह्यन्तां वाञ्छिनः ।

सूतः — तथा (रथं स्थापयति । ततः प्रविशत्यात्मनातृतीयो वैखानसः) ।

वैखानसः — (हस्तमुद्यम्य) राजन्, आश्रममृगोऽयं न हन्तव्यो न हन्तव्यः ।

न खलु न खलु वाणः संनिपात्योऽयमस्मिन्

मृदुनि मृगशरीरे पुष्पराशाविवाग्निः ।

क वत हरिणकानां क्षीवितं चातिलोर्ल

क च निशितनिपाता वज्रसाराः शरास्ते ॥ ५

तत् साधुकृतसंधानं प्रतिसंहर सायकम् ।

आर्तत्राणाय वः शस्त्रं न प्रहर्तुमनागसि ॥ ६

राजा — एष प्रतिसंहतः । (यथोक्तं करोति)

वैखानसः — सदृशमेतत् पुरुवंशप्रदीपस्य भवतः ।

जन्म यस्य पुरोर्वंशे युक्तरूपमिदं तव ।

पुत्रमेवंगुणोपेतं चक्रवर्तिनमाप्नुहि ॥ ७

इतरौ — (बाहू उद्यम्य) सर्वथा चक्रवर्तिनं पुत्रमाप्नुहि ।

राजा — (सप्रणामम्) प्रतिगृहीतम् ।

वैखानसः — राजन्, समिदाहरणाय प्रस्थिता वयम् । एष खलु कण्वस्य कुलपतेरनुमालिनी-
तीरमाश्रमो दृश्यते । न चेदन्यकार्यातिपातः प्रविश्य प्रतिगृह्यतामातिथेयः
सत्कारः ।

From Kālidāsa's Abhijñāna-Sakuntalam, Act 1.

VERBAL ROOTS WITH

From the present tense (लट्) both active and passive, the imperfect, imperative, potential and present participle are derived. The perfect, the future, the causative and desiderative are given independently.

Roots of the first Conjugation (भ्वादि)

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
अङ्क् to mark	अङ्क्ते अङ्क्यते	आनङ्क्ते	अङ्क्ष्यते	अङ्कयति
अश्क् to worship	अश्क्ते अश्क्यते	आनश्क्ते	अश्क्ष्यति	अश्कयति
अट् to roam	अटति अट्यते	आट	अटिष्यति	आटयति
अय् to go	अयते अय्यते	आये	अयिता	आययति
परा-अय्— पलाय to fly	पलायते पलाय्यते	पलाये	पलायिता	पलाययति
अर्चक् to worship	अर्चति अर्च्यते	आनर्च	अर्चिष्यति	अर्चयति
अर्जक् to earn	अर्जति अर्ज्यते	आनर्ज	अर्जिष्यति	अर्जयति
अर्हक् to deserve	अर्हति अर्ह्यते	आनर्ह	अर्हिष्यति	अर्हयति
अव् to protect	अवति अव्यते	आव	अविष्यति	आवयति
ईक्ष् to see	ईक्षते ईक्ष्यते	ईक्षाश्चक्रे	ईक्षिष्यते	ईक्षयति
ईर्ष्य् to envy	ईर्ष्यति	ईर्ष्याश्चकार	ईर्ष्यिष्यति	ईर्ष्ययति
ईह् to aim at	ईहते ईह्यते	ईहाश्चक्रे	ईहिष्यति	ईहयति
उष् to burn	ओषति उष्यते	उवोष	ओषिष्यति	ओषयति
ऊह् to infer	ऊहते ऊह्यते	ऊहाश्चक्रे	ऊहिष्यते	ऊहयति
एध् to grow	एधते एध्यते	एधाश्चक्रे	एधिष्यते	एधयति
कण् to sound	कणति कण्यते	चकाण	कणिष्यति	कणयति
कथ् to praise	कथते कथ्यते	चकथे	कथिष्यते	कथयति
कम् to desire		{ चकमे कामयाश्चक्रे	कामयिष्यते	कामयते

THEIR PRINCIPAL PARTS

Among the verbal derivatives, the potential passive part., the past pass. part. (क्त), the indeclin. past part. (क्त्वा and ल्यप्) and the infinitive (तुमुन्) will figure in the following list.

Roots of the first Conjugation (भ्वादि)

Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	Ind. past part.		Infinitive
			क्त्वा	ल्यप्	
अञ्चिक्रिषते अञ्चिचिषति अटिटिषति अयिषते	अञ्चितव्य अञ्च्य	अञ्कृत अञ्चित अटित	अञ्चित्वा अटित्वा	पर्यञ्च्य	अञ्चितुम् अटितुम्
पलायिषते अचिचिषति अजिजिषति अजिहिषति अविचिषति ईचिक्षिषते	अर्चनीय अर्जनीय अर्हणीय ईक्षणीय ईक्षितव्य	पलायित अचित अजित अहित अचित ईक्षित	अचित्वा अजित्वा अहित्वा ईक्षित्वा	उपाज्ये	पलायितुम् अचितुम् अजितुम् अहितुम् ईक्षितुम्
ईधियिषति ईजिहिषते	ऊहितव्य	ईधित ईहित उथित ऊहित एधित कथित कान्त	ईधित्वा ईहित्वा ऊहित्वा एधित्वा कथित्वा	परीक्ष्य	ईधितुम् ईहितुम् ओषितुम्
एदिधिषते चिक्रिषति चित्थिषते	कत्थितव्य कमनीय	कथित कथित कान्त	कथित्वा कथित्वा {कामयित्वा कान्त्वा कमित्वा		एधितुम् कथितुम् कामयितुम्

Roots of the first Conjugation (भ्वादि) contd.

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
कम्प् to shake	कम्पते कम्प्यते	चकम्पे	कम्पिष्यते	कम्पयति
काङ्क्ष् to desire	काङ्क्षति काङ्क्ष्यते	चकाङ्क्ष	काङ्क्षिष्यति	काङ्क्षयति
काश् to shine	काशते काश्यते	चकाशे	काशिष्यते	काशयति
कास् to cough	कासते कास्यते	कासाश्चके	कासिष्यते	कासयति
कित् to cure	चिकित्सति (II, 155)	चिकित्साश्च- कार	चिकित्सिष्यति	चिकित्सयति
कृष् to draw	कर्षति कृष्यते	चकर्ष	{ कर्षयति कर्षयति	कर्षयति
कल्प् to be fit	कल्पते	चकल्पे	{ कल्पिष्यते कल्पयते कल्प्यते	कल्पयति
क्रन्द् to cry	क्रन्दति क्रन्द्यते	चक्रन्द	क्रन्दिष्यति	क्रन्दयति
क्रम् to go	क्रामति क्रमते क्रम्यते	चक्राम	क्रमिष्यति	क्रमयति
क्रीड् to play	क्रीडति क्रीड्यते	चिक्रीड	क्रीडिष्यति	क्रीडयति
क्रुश् to cry	क्रोशति क्रुशयते	चुक्रोश	क्रोशयति	क्रोशयति
क्षम् to bear	क्षमते क्षम्यते	चक्षमे	क्षमिष्यते क्षंस्यते	क्षमयति
क्षर् to flow	क्षरति क्षर्यते	चक्षार	क्षरिष्यति	क्षारयति
क्षि to decay	क्षयति क्षीयते	चिक्षाय	क्षेपिष्यति	क्षाययति
क्षीव् to spit	क्षीवति क्षीव्यते	चिक्षीव		
क्षुम् to be agitated	क्षोभते	चुक्षुभे	क्षोभिष्यते	क्षोभयति
खन् to dig	खनति-ते खायते खन्यते	चखान	खनिष्यति	खानयति
पाद् to eat	खादति खाद्यते	चखाद	खादिष्यति	खादयति
गद् to say	गदति गद्यते	जगाद	गदिष्यति	गादयति

Roots of the first Conjugation (भ्वादि) cont.

Desiderative	Pot. pass. part	P. P. P.	Ind. past part.		Infinitive
			क्त्वा	त्यप्	
चिकम्पिषते चिकाङ्क्षिषति चिकाशिषते चिकासिषते चिकित्सिषति	कम्पनीय काङ्क्षणीय काशनीय कासनीय	कम्पित काङ्क्षित काशित कासित चिकित्सित	कम्पित्वा काङ्क्षित्वा काशित्वा कासित्वा	प्रकम्प्य आकाङ्क्ष्य प्रकाश	कम्पितुम् काङ्क्षितुम् काशितुम् कासितुम्
चिकृक्षति	कर्षणीय	कृष्ट	कृष्ट्वा	आकृष्य	कर्षुम् कृष्टुम्
चिकल्पिषते	कल्पनीय	कल्प	{ कल्पित्वा कल्पत्वा		{ कल्पितुम् कल्पितुम्
चिक्रन्दिषति चिक्रमिषति	क्रन्दनीय क्रमणीय क्रम्य	क्रन्दित क्रान्त	{ क्रन्दित्वा क्रान्त्वा	अतिक्रम्य	क्रन्दितुम् क्रमितुम्
चिक्रीडिषति चिकृक्षति चिक्षमिषते	क्रोष्टव्य क्षन्तव्य	क्रीडित कृष्ट क्षान्त	क्रीडित्वा कृष्ट्वा { क्षामित्वा क्षान्त्वा		क्रीडितुम् क्रीष्टुम् { क्षमितुम् क्षन्तुम्
चिक्षरिषति चिक्षीषति	क्षय्य	क्षरित { क्षित क्षीण	क्षित्वा	प्रक्षीय	क्षरितुम् क्षेतुम्
चुक्षुमिषते		क्षुभित			
चिखणिषति	खननीय	खात	खणित्वा खात्वा		खनितुम्
चिखादिषति जिगदिषति	खाद्य गद्य	खादित गदित	खादित्वा गदित्वा		खादितुम् गदितुम्

Verbal root	Pres. act. & pass	Perfect	Future	Causative
गम् to go	गच्छति गम्यते	जगाम	गमिष्यति	गमयति
गर्ज् to roar	गजति गर्ज्यते	जगर्ज	गर्जिष्यति	गर्जयति
गर्ह् to censure	गर्हते गर्ह्यते	जगर्हे	गर्हिष्यते	गर्हयति
गाह् to dive	गाहते गाह्यते	जगाहे	{ गाहिष्यते घाक्ष्यते	गाहयति
गुप् to protect	गोपायति गुप्यते	जुगोप	गोपिष्यति	गोपयति
गुप् to censure	जुगुप्सते (II, 155) जुगुप्स्यते	जुगुप्साच्चक्र	जुगुप्सिष्यते	
गुह् to hide	गूहति-ते गुह्यते	{ जुगूह जुगूहे	{ गूहिष्यति-ते घोक्ष्यति-ते	गूहयति
गै to sing	गायति गीयते	जगौ	गास्यति	गापयति
प्रस् to swallow	प्रसते प्रस्यते	जप्रसे	प्रसिष्यते	प्रसयति
ग्लै to be weary	ग्लायति ग्लायते	जग्लौ	ग्लास्यति	ग्लापयति
घट् to happen	घटते	जघटे	घटिष्यति	घटयति
घुष् to sound	घोषति घष्यते			घोषयति
घृष् to rub	घर्षति	जघर्ष	घर्षिष्यति	
घ्रा to smell	जिघ्रति घ्रायते	जघ्रौ	घ्रास्यति	घ्रापयति
चम् to sip आ-चम्	आचामति	आचाम	आचमिष्यति	
चर् to walk	चरति चर्यते	चचार	चरिष्यति	चारयति
चर्च् to chew	चर्वति चर्व्यते	चचर्व	चर्चिष्यति	
चल् to move	चलति चलयते	चचाल	चलिष्यति	चालयति

Roots of the first Conjugation (भ्वादि) cont.

Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	Ind. past part.		Infinitive
			क्त्वा	त्वाप्	
जिगमिषति	गम्य गमनीय गन्तव्य	गत	गत्वा	{ आगम्य आगत्य	गन्तुम्
जिगर्जिषति		गर्जित	गर्जित्वा		गर्जितुम्
जिगर्हिषते	गर्ह्य गर्हणीय	गर्हित	गर्हित्वा		गर्हितुम्
{ जिगाहिषते	गाहनीय	गाढ	गाहित्वा		गाहितुम्
{ क्षिषाक्षते			गाढ्वा		गाढुम्
{ जुगुपिषति	गोपनीय	गुप्त	{ गुपित्वा		{ गोपितुम्
{ जुगुप्सति		जुगुप्सित	{ गुप्त्वा		{ गोप्सुम्
जुगुक्षति-ने	गुह्य	गूढ	{ गूहित्वा		गूहितुम्
			{ गूढ्वा		गोढुम्
जिगासति	गेय	गीत	गीत्वा	संगाय	गातुम्
जिप्रसिषते		प्रस्त	{ प्रसित्वा		प्रसितुम्
			{ प्रस्त्वा		
जिग्लासति		ग्लान	ग्लात्वा	संग्लाय	ग्लातुम्
जिघटिषते	घटनीय	घटित	घटित्वा		घटितुम्
	घोषनीय	घुष्ट	घषित्वा	संघृष्य	घषितुम्
		घृष्ट	घृष्ट्वा		
जिघ्रासति	घ्रातव्य घ्रेय	{ घ्रात	जिघ्रित्वा	आघ्राय	घ्रातुम्
		{ घ्राण			
आचिचमिषति		आचान्त		आचम्य	
चिचरिषति	चरितव्य चरणीय	चरित	चरित्वा	परिचर्य	चरितुम्
	चर्व्य	चर्वित			
चिचलिषति	चलितव्य	चलित	चलित्वा	संचल्य	चलितुम्

Roots of the first Conjugation (भ्वादि) cont.

Verbal root	Pres. act & pass.	Perfect	Future	Causative
चित् to notice	चेतति चित्यते	चिचेत	चेतिष्यति	चेतयति
चुम्ब् to kiss	चुम्बति चुम्ब्यते	चुचुम्ब	चुम्बिष्यति	
चेष्ट् to stir	चेष्टते चेष्ट्यते	चिचेष्टे	चेष्टिष्यते	चेष्टयति
च्यु to fall	च्यवते	चुच्युवे	च्योष्यते	च्यावयति
च्युत् to drop	च्योतति	चुच्योत	च्योतिष्यति	च्योतयति
जप् to mutter	जपति जप्यते	जजाप	जपिष्यति	जापयति
जल्प् to murmur	जल्पति जल्प्यते	जजल्प	जलिष्यति	जल्पयति
जि to conquer	जयति जीयते	जिगाय	जेष्यति	जापयति
जीव् to live	जीवति जीव्यते	जिजीव	जीविष्यति	जीवयति
जृम्भ् to yawn	जृम्भते जृम्भ्यते	जजृम्भे	जृम्भिष्यते	जृम्भयति
ज्वल् to burn	ज्वलति ज्वल्यते	जज्वाल	ज्वलिष्यति	ज्वलयति
डी to fly	डयते डीयते	डिड्ये	डयिष्यते	डाययति
ढौक् to approach	ढौकते	डुढौके	ढौकिष्यते	
तक्ष् to cut	तक्षति तक्ष्यते	ततक्ष	तक्षिष्यति	
तप् to shine	तपति तप्यते	तताप	तप्स्यति	तापयति
तर्ज् to threaten	तर्जति तर्ज्यते	ततर्ज	तर्जिष्यति	
तिज् to endure	तितिक्षते (II, 155)	तितिक्षाच्चके	तितिक्षिष्यते	तेजयति
तृ to cross	तरति तीर्यते	ततार	{ तरिष्यति { तरीष्यति	तारयति
त्यज् to eave	त्यजति त्यज्यते	तत्याज	त्यक्ष्यति	त्याजयति
त्रप् to be ashamed	त्रपते	त्रेपे	{ त्रपिष्यते { त्रप्स्यते	त्रपयति
त्रस् to fear	त्रसति त्रस्यते	तत्रास	त्रसिष्यति	त्रासयति
त्रै to protect	त्रायति त्रायते	तत्रे	त्रास्यते	त्रापयति

Roots of the first Conjugation (भ्वादि) cont.

Desiderative	Pot. pass. part.	I. P. P.	Ind. past part.		Infinitive
			त्वा	त्स्य्	
चिचेतिषति		चित्त	{ चितित्वा चेतित्वा		चेतितुम्
चुचुम्बिषति चिचेष्टिषते		चुम्बित चेष्टित	चेष्टित्वा		चुम्बितुम् चेष्टितुम्
चुच्योतिषति जिज्जपिषति जिज्जलिषति जिगीषति जिजीविषति	जेय जीवनीय जीवितव्य	च्युत च्युतित जपित जल्पित जित जीवित	च्युतित्वा जपित्वा जल्पित्वा जित्वा जीवित्वा	विजित्य	च्योतितुम् जपितुम् जल्पितुम् जेतुम् जीवितुम्
जिज्ज्वलिषति डिडयिषते		जृम्भित ज्वलित डयित डीन डौकित तष्ट	जृम्भित्वा डयित्वा तक्षित्वा तष्ट्वा	उड्डीय	डयितुम् { तक्षितुम् { तष्टुम्
तितप्सति तितर्जिषति	तप्तव्य	तप्त तर्जित	तर्जित्वा		तन्वितुम्
{ तित्तीर्षति { तितरिषति	तरणीय	तीर्ण	तीर्त्वा	अवतीर्थ	{ तरितुम् { तरीतुम् तर्तुम्
तित्यक्षति { तित्रपिषते { तित्रप्सते	त्यज्य त्यक्तव्य त्रपणीय	त्यक्त त्रप्त	त्यक्तत्वा { त्रपित्वा { त्रप्तत्वा	परित्यज्य	त्यक्तुम् { त्रपितुम् { त्रप्तुम्
तित्रसिषति तित्रासते	त्रासनीय त्रातव्य	त्रस्त त्रात त्राण	त्रसित्वा		त्रसितुम् त्रातुम्

Roots of the first Conjugation (भ्वादि) cont.

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
त्वर् to hurry	त्वरते त्वर्यते	तत्त्वरे	त्वरिष्यते	त्वरयति
त्विष् to shine	त्वेषति-ते	तित्वेष तित्विषे	त्वेष्यति-ते	
दंश् to bite	दशति दश्यते	ददंश	दंक्ष्यति	दंशयति
दय् to pity	दयते	दयाञ्चक्रे	दयिष्यते	
दल् to burst	दलति	ददाल	दलिष्यति	दलयति
दह् to burn	दहति दह्यते	ददाह	दक्ष्यति	दाहयति
दृश् to see	पश्यति दृश्यते	ददर्श	द्रक्ष्यति	दर्शयति
द्युत् to shine	द्योतते द्युत्यते	दियुते	द्योतिष्यते	द्योतयति
द्भु to melt	द्रवति द्रूयते	दुद्राव	द्रोष्यति	द्रावयति
धाव् to run, to wash	धावति-ते धाव्यते	दधाव दधावे	धाविष्यति-ते	धावयति
धृ to hold	धरति-ते ध्रियते	दधार दध्रे	धरिष्यति-ते	धारयति
धे to suck	धयति धीयते	दधौ	धास्यति	धापयति
ध्मा to blow	धमति ध्मायते	दध्मौ	ध्मास्यति	ध्मापयति
ध्यै to ponder	ध्यायति ध्यायते	दध्यौ	ध्यास्यति	ध्यापयति
ध्वन् to sound	ध्वनति ध्वन्यते	दध्वान	ध्वनिष्यति	{ ध्वनयति ध्वानयति
ध्वंस् to perish	ध्वंसते ध्वंस्यते	दध्वंसे	ध्वंसिष्यते	ध्वंसयति
नट् act	नटति नट्यते	ननाट	नटिष्यति	नाटयति
नद् to sound	नदति नद्यते	ननाद	नदिष्यति	नादयति
नन्द् to be pleased	नन्दति नन्द्यते	ननन्द	नन्दिष्यति	नन्दयति
नम् to salute	नमति नम्यते	ननाम	नंस्यति	{ नमयति नामयति
नर्द् to roar	नर्दति नर्द्यते	ननर्द	नर्दिष्यति	नर्दयति

Roots of the first Conjugation (भ्वादि) cont.

Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	Ind. past part.		Infinitive
			क्त्वा	ल्यप्	
तित्वरिषते		त्वरित तूर्ण त्विष्ट	त्वरित्वा		त्वरितुम्
दिदंक्षति दिदयिषते		दष्ट दयित दलित	दष्ट्वा		दंष्टुम्
दिधक्षति	दात्य	दग्ध	दग्ध्वा		दग्धुम्
दिदृक्षते	दर्शनीय द्रष्टव्य	दृष्ट	दृष्ट्वा	परिदृश्य	द्रष्टुम्
दियुतिषते	द्योत्य	द्युतित	द्युतित्वा		द्युतितुम्
दुद्रुषति		द्रुत	द्रुत्वा		द्रोतुम्
दिधाविषति-ते		{ धाषित धौत	{ धाषित्वा धौत्वा	अनुधाव्य	धावितुम्
दिधरिषति-ते	धरणीय	धृत	धृत्वा		धर्तुम्
दिधीर्षति-ते					
धित्सति		धीत	धीत्वा		धातुम्
दिध्मासति		ध्मात	ध्मात्वा		ध्मातुम्
दिध्यासति	ध्यातव्य ध्वेय	ध्यात	ध्यात्वा		ध्यातुम्
दिध्वनिषति		ध्वनित	ध्वनित्वा		ध्वनितुम्
दिध्वंसिषते		ध्वस्त	ध्वंसित्वा ध्वस्त्वा		ध्वंसितुम्
	नटनीय	नटित			
निनदिषति		नदित	नदित्वा		नदितुम्
निनन्दिषति	नन्दनीय	नन्दित			नन्दितुम्
निनंसति	नमनीय	नत	नत्वा	{ प्रणम्य प्रणत्य	नन्तुम्
निनदिषति		नर्दित			नर्दितुम्

Roots of the first Conjugation (भ्वाङ्) cont.

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
निन्द् to blame नी to lead पच् to cook पठ् to read पण् to bargain पत् to fall	निन्दति निन्द्यते नयति-ते नीयते पचति-ते पच्यते पठति पठ्यते पणते पण्यते पतति पत्यते	निनिन्द निनाय निन्ये पपाच पेचे पपाट पेणे पपात	निन्दिष्यति नेष्यति-ते पक्ष्यति-ते पठिष्यति पणिष्यते पतिष्यति	निन्दयति नाययति पाचयति पाठयति पातयति
पा to drink पुष् to nourish	पिबति पीयते पोषति पुष्यते	पपौ पुपोष	पास्यति पोषिष्यति	पाययति पोषयति
प्याय् to swell	प्यायते	पिप्ये	प्यायिष्यते	प्याययति
प्यै to grow प्रथ् to become famous	प्यायते प्रथते	पिप्ये प्रप्रथे	प्यास्यते प्रथिष्यते	प्रथयति
प्लु to float फल् to result	प्लवते प्लयते फलति	पुप्लुवे पफाल	प्लोष्यते फलिष्यति	प्लावयति फालयति
फुल्ल् to blossom बाध् to oppress	फुल्लति बाधते बाध्यते	पुफुल्ल बबाधे	फुल्लिष्यति बाधिष्यते	बाधयति
बुध् to know भज् to share भण् to speak भाष् to say भास् to shine भिक्ष् to beg	बोधति-ते बुध्यते भजति-ते भज्यते भणति भण्यते भाषते भाष्यते भासते भास्यते भिक्षते भिक्ष्यते	बुबोध बुबुधे बभाज भजे बभाण बभाषे बभासे बिभिक्षे	बोधिष्यति-ते भक्ष्यति-ते भणिष्यति भाषिष्यते भासिष्यते भिक्षिष्यते	बोधयति भाजयति भाणयति भाषयति भासयति भिक्षयति

Roots of the first Conjugation (भ्वादि) cont.

Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	Ind. past part.		Infinitive
			क्त्वा	ल्यप्	
निनिन्दिषति निनीषति-ते पिपक्षति-ते पिपठिषति पिपणिषते पिपतिषति	निन्द्य निन्दनीय नेतव्य पक्त्व्य पठितव्य पठनीय पण्य पतितव्य पतनीय	निन्दित नीत पक्व पठित पणित पतित	निन्दित्वा नीत्वा पक्त्वा पठित्वा पतित्वा	आनीय निपत्य	निन्दितुम् नेतुम् पक्तुम् पठितुम् पणितुम् पतितुम्
पिपासति पुपोषिषति	पानीय पोषणीय	पीन पुष्ट { प्यान पीन पीन प्रथित	पीत्वा { पुष्ट्वा { पोषित्वा प्यायित्वा	आपीय	पातुम् पोषितुम् प्यायितुम् प्रथितुम्
पुप्लुषते पिफलिषति		प्लुत { फलित { फुल्ल फुल्लित	प्लुत्वा फलित्वा		प्लुतुम् फलितुम्
बिबाधिषते	बाधनीय बाधितव्य	बाधित	बाधित्वा		बाधितुम्
बुबोधिषति-ते बिभक्षति-ते	बोधितव्य भञ्जनीय भणनीय	बोधित भक्त भणित	बोधित्वा भक्तवा भणित्वा	प्रबुध्य विभज्य	बोधितुम् भक्तुम् भणितुम्
बिभाषिषते विभाषिषते	भाष्य भाषणीय भास्य	भाषित भासित भिक्षित	भाषित्वा भासित्वा भिक्षित्वा		भाषितुम् भासितुम् भिक्षितुम्

Roots of the first Conjugation (भ्वादि) cont.

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
भू to be	भवति भूयते	बभूव	भविष्यति	भावयति
वृ to carry	भरति-ते भ्रियते	बभार बभ्रे	भरिष्यति-ते	भारयति
भ्रंश् to fall	भ्रंशते भ्रस्यते	बभ्रंशे	भ्रंशिष्यति	भ्रंशयति
भ्रम् to roam	भ्रमति-भ्रम्यते	बभ्राम	भ्रमिष्यति	भ्रमयति
भ्राज् to shine	भ्राजते भ्राज्यते	बभ्राजे	भ्राजिष्यते	भ्राजयति
मील् to close	मीलति	मिमिल	मीलिष्यति	मीलयति
मुण्ड् to shave	मुण्ढति मुण्ढ्यते	मुमुण्ढ	मुण्ढिष्यति	मुण्ढयति
मुद् rejoice	मोदते मुद्यते	मुमुदे	मोदिष्यते	मोदयति
मुर्छ् to faint	मूर्च्छति	मुमूर्च्छ	मूर्च्छिष्यति	मूर्च्छयति
मृष् to sprinkle	मर्षति मृष्यते	ममर्ष	{ मरिष्यति म्रक्ष्यति मर्ष्यति	मर्षयति
म्रा to think	मनति म्रायते	मम्रौ	म्रास्यति	म्रापयति
म्लै to fade	म्लायति	मम्लौ	म्लास्यति	म्लापयति
यज् to sacrifice	यजति-ते इज्यते	इयाज ईजे	यक्ष्यति-ते	याजयति
यत् to attempt	यतते यत्यते	येते	यतिष्यते	यातयति
यम् to check	यच्छति	ययाम	यंस्यति	यामयति
याच् to beg	याचति-ते याच्यते	ययाच ययाचे	याचिष्यति-ते	याचयति

Roots of the first Conjugation (भ्वादि) cont.

Desiderative	Pot. pass. part.	P.P.P.	Ind. past part.		Infinitive
			क्त्वा	ल्यप्	
बुभूषति	भवितव्य भवनीय	भूत	भूत्वा	अभिभूय	भवितुम्
{ बिभरिषति-ते बुभूषति-ते विभ्रं शिषते	भृत्य भरणीय	भृत	भृत्वा		भर्तुम्
विभ्रमिषति	भ्रमणीय	भ्रष्ट	{ भ्रशित्वा भ्रष्ट्वा		भ्रंशितुम्
बिभ्राजिषते		भ्रान्त	{ भ्रमित्वा भ्रान्त्वा		भ्रमितुम्
मिम्रीलिषति		भ्राजित	भ्राजित्वा		भ्राचितुम्
{ मुमुदिषते मुमोदिषते मुमूर्च्छिषति	मोदनीय	मीलित मुण्डित मुदित	मीलित्वा मुण्डित्वा मुदित्वा		मीलितुम् मुण्डितुम् मुदितुम्
		मूर्च्छित	मूर्त्वा		
		मूर्त्			
		मृष्ट	{ मर्षित्वा मृष्ट्वा		मर्षितुम्
मिन्नासति	न्नातव्य	न्नात	न्नात्वा		न्नातुम्
मिम्लासति		म्लान			म्लानुम्
यियक्षति-ते		इष्ट	इष्ट्वा		यष्टुम्
यियतिषते	यतितव्य यतनीय	यत			यतितुम्
यियंसति	यन्तव्य	यत	यत्वा	{ संयत्य संयन्य	यन्तुम्
यियाचिषति-ते	याचितव्य याचनीय	याचित	याचित्वा		याचितुम्

Roots of the first Conjugation (भ्वादि) cont.

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
रक्ष् to protect	रक्षिति रक्ष्यते	ररक्ष	रक्षिष्यति	रक्षयति
रञ्च् to be coloured	रञ्चति-ते रञ्यते	ररञ्च ररञ्चे	रञ्च्यति-ते	रञ्चयति
आ-रम् to begin	रभते	रेभे	रप्स्यते	रम्भयति
रम् to sport	रमते रम्यते	रेभे	रंस्यते	रमयति
राज् to shine	राजति-ते राज्यते	{ राज राजे रेजे	राजिष्यति-ते	राजयति
रुच् to be pleased	रोचते रुच्यते	रुरुचे	रोचिष्यते	रोचयति
रुद् to grow	रोहति रुह्यते	रुरोह	रोक्ष्यति	{ रोहयति रोपयति
लङ्च् to leap	लङ्चति-ते	ललङ्च ललङ्चे	लङ्चिष्यति-ते	लङ्चयति
लप् to talk	लपति लप्यते	ललाप	लपिष्यति	लापयति
लभ् to get	लभते लभ्यते	लेभे	लप्स्यते	लम्भयति
लष् to long for	लषति-ते लष्यते	ललाष लेषे	लषिष्यति-ते	लाषयति
लस् to shine	लसति लस्यते	ललास	लसिष्यति	
लश्च् to be ashamed	लजते लज्यते	ललज्जे	लजिष्यते	लजयति
वद् to tell	वदति उद्यते	उवाद	वदिष्यति	वादयति
वन्द् to salute	वन्दते वन्द्यते	ववन्दे	वन्दिष्यते	वन्दयति
वप् to sow	वपति-ते उप्यते	उवाप ऊपे	वप्स्यति-ते	वापयति
वम् to vomit	वमति वम्यते	ववाम	वमिष्यति	{ वमयति वामयति
वस् to dwell	वसति उच्यते	उवास	वत्स्यति	वासयति

Roots of the first Conjugation (भ्वादि) cont.

Desiderative	Pot. pass. parr.	p. p. p.	Ind. past part.		Infinitive
			त्वा	ल्यप्	
रिरक्षिषति	रक्षितव्य रक्षणीय	रक्षित	रक्षित्वा	संरक्ष्य	रक्षितुम्
रिरंक्षति-ते	रञ्जनीय	रक्त	रक्त्वा		रंक्तुम्
रिप्सते		रन्ध	रन्ध्वा	धारभ्य	रन्धुम्
रिरंसते	रमणीय	रत	रत्वा	{ विरम्य विरत्य	रन्तुम्
रिराधिषति-ते		राजित	राधित्वा	विराज्य	राधितुम्
रुचिषते		रुचित	रुचित्वा		रोचितुम्
रुक्षति	रोहणीय	रूढ	रूढ्वा	आरुह्य	रोहम्
लिलङ्घिषति-ते	लङ्घनीय	लङ्घित	लङ्घित्वा	विलङ्घ्य	लङ्घितुम्
लिलपिषति	लपितव्य लपनीय	लपित	लपित्वा	विलप्य	लपितुम्
लिप्सते	लभ्य लम्भनीय	लब्ध	लब्ध्वा		लब्धुम्
लिलधिषति-ते	लघ्य लघणीय	लघित	लघित्वा	अभिलघ्य	लघितुम्
		लज्जित			
विबदिषति	बदितव्य	उदित	उदित्वा	प्रत्युद्य	वदितुम्
विबन्दिषते	बन्दनीय	बन्दिता	बन्दिता		बन्दिताम्
विबप्सति-ते	बपनीय	उप्त	उप्तत्वा	समुप्य	बप्तुम्
विबमिषति	बमितव्य	वान्त	वमित्वा		बमितुम्
			वान्त्वा		
विबत्सति	उषितव्य	उषित	उषित्वा	आच्युष्य	वस्तुम्

Roots of the first Conjugation (भ्वादि) cont.

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
वह् to carry वाञ्छ् to wish वृत् to exist	बहति-ते उह्यते वाञ्छति वाञ्छ्यते वर्तते वृत्त्यते	उवाह ऊहे ववाञ्छ ववृत्ते	वक्ष्यति-ते वाञ्छिष्यति { वत्स्यति वतिष्यते वत्स्यति वधिष्यते	वाहयति वाञ्छयति वर्तयति वर्धयति
वृध् to grow	वर्धते वृध्यते	ववृधे	वत्स्यति वधिष्यते	वर्धयति
वृष् to rain वे to weave	वर्षति वृष्यते वयति-ते ऋयते	ववर्ष उवाय { ऊये ऊवे	वर्षिष्यति वास्यति-ते	वर्षयति वाययति
वेप् to tremble वेष्ट् to surround व्यथ् to suffer व्रज् to go शंस् to praise	वेपते वेप्यते वेष्टते वेष्ट्यते व्यथते व्यथ्यते व्रजति व्रज्यते शंसति शस्यते	विवेपे विवेष्टे विव्यथे वव्राज शशंस	वेपिष्यते वेष्टिष्यते व्यथिष्यते व्रजिष्यति शंसिष्यति	वेपयति वेष्टयति व्यथयति व्राजयति शंसयति
शङ्क् to doubt शप् to curse शम् to grow calm	शङ्कते शङ्क्यते शपति-ते शप्यते शमति शम्यते	शशङ्के शशाप शेपे शशाम	शङ्किष्यते शप्स्यति-ते शमिष्यति	शङ्कयति शापयति शमयति शामयति
शिक्ष् to learn शुच् to bewail	शिक्षते शिक्ष्यते शोचति शुच्यते	शिशिक्षे शुशोच	शिक्षिष्यति शोचिष्यति	शिक्षयति शोचयति
शुभ् to shine श्चुत् to ooze	शोभते श्चोतति श्चुत्यते	शुशुभे चुश्चेत	शोभिष्यते श्चोतिष्यति	शोभयति श्चोतयति
श्रि to reach	श्रयति-ते श्रीयते	शिश्राय शिश्रिये	श्रयिष्यति-ने	श्राययति

Roots of the first Conjugation (भ्वादि) cont.

Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	Ind. past part.		Infinitive
			त्त्वा	ल्यप्	
विवक्षति-ते	वहनीय	ऊढ	ऊढ्वा	प्रोह्य	वोढुम्
{ विवृत्सति विवर्तिषते	वाञ्छनीय	वाञ्छित	वाञ्छित्वा	परिवृत्त्य	वाञ्छिषुम्
	वर्तितव्य	वृत्त	वृत्त्वा		वर्तितुम्
{ विवृत्सति विवर्धिषते	वर्तनीय	वृद्ध			वर्धितुम्
विवर्षिषति	वर्धनीय	वृष्ट	वृष्ट्वा	अभिवृत्त्य	वर्षितुम्
विवासति ते	वातव्य	ऊत	ऊत्त्वा		वातुम्
		वेपित	वेपित्वा		वेपितुम्
		वेष्टित			
विव्यथिषते		व्यथित	व्यथित्वा		व्यथितुम्
विम्रजिषति		व्रजित	व्रजित्वा	परिव्रज्य	व्रजितुम्
शिशंसिषति	शस्य शंसनीय	शस्त	शंसित्वा		शंसितुम्
			शस्तुवा		
शिशंङ्क्षते	शङ्कनीय	शङ्कित	शङ्कित्वा	आशङ्क्य	शङ्कितुम्
शिशप्सति-ते		शप्त	शप्त्वा		शप्सुम्
शिशमिषति	शाम्य शमनीय	शान्त	{ शमित्वा शान्त्वा	निशम्य	शमितुम्
शिशिक्षिषते	शिक्षणीय	शिक्षित	शिक्षित्वा		शिक्षितुम्
{ शुशुचिषति शुशोचिषति	शोचनीय	शुचित	शुचित्वा		शुचितुम्
		शोचित	शोचित्वा		
		शोभित	शोभित्वा		शोभितुम्
शुश्रोतिषति		{ श्रुतित श्रोतित			
शिश्रयिषति-ते	श्रयितव्य श्रयणीय	श्रित	श्रित्वा	अश्रित्य	श्रयितुम्

Verbal root	Pres. act. & Pass.	Perfect	Future	Causative
श्लाघ् to praise	श्लाघते श्लाघ्यते	शश्लाघे	श्लाघिष्यते	
श्वि to swell	श्वयति श्वयते	{ शिञ्चाय शुशाव	श्वयिष्यति	श्वानयति
श्लिष् to spit	श्लीवति	{ तिष्ठेव टिष्ठेव	श्लेविष्यति	श्लेवयति
सञ्ज् to cling	सञ्जति सञ्ज्यते	ससञ्ज	सञ्जिष्यति	सञ्जयति
सद् to sit	सीदति सद्यते	ससाद	सत्स्यति	सादयति
ससृज् to get ready	ससृजति-ते ससृज्यते	ससृज	ससृजिष्यति-ते	
सह् to bear	सहते सह्यते	सेहे	सहिष्यते	साहयति
सिध् to go	सेधति सिध्यते	सिसेध	सेधिष्यति	सेधयति
सूद् to stike	सूदते सूद्यते	सुपूदे	सूदिष्यते	सूदयति
सृ to go	सरति स्रियते	ससार	सरिष्यति	सारयति
सृप् to creep	सर्पति सृप्यति	ससर्प	{ सृप्यति सृप्यति	सर्पयति
सेव् to serve	सेवते सेव्यते	सिषेवे	सेविष्यते	सेवयति
स्खल् to stumble	स्खलति स्खल्यते	चस्खाल	स्खलिष्यति	स्खलयति
स्तंभ् to fix	स्तंभते	तस्तंभे	स्तंभिष्यते	स्तंभयति
स्था to stand	तिष्ठति स्थायते	तस्थौ	स्थास्यति	स्थापयति
स्पन्द् to throb	स्पन्दते स्पन्द्यते	पस्पन्दे	स्पन्दिष्यते	स्पन्दयति
स्पर्ध् to challenge	स्पर्धते स्पर्ध्यते	पस्पर्धे	स्पर्धिष्यते	स्पर्धयति
स्फुट् to burst	स्फोटते	पुस्फुटे	स्फोटीष्यते	स्फोटयति

Roots of the first Conjugation (भ्वादि) cont.

Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	Ind. past part.		Infinitive
			क्त्वा	त्यप्	
शिक्षाधिषते	श्लाघ्य श्लाघनीय	श्लाघित श्लन	श्वयित्वा		श्लाधितुम्
तिष्ठेविषति		ष्यूत	{ छेवित्वा छयुत्वा		छेवितुम्
सिसङ्क्षति	सञ्जनीय	सक्त	सक्त्वा		सङ्क्षतुम्
सिषत्सति	साद्य सादनीय	सन्न	सत्त्वा		सत्तुम्
सिसज्जिषति		सज्जित	सज्जित्वा		सज्जितुम्
सिसद्दिषते	सद्य सोढव्य	सोढ	{ सद्वित्वा सोढ्त्वा	उत्सद्य	{ सद्वितुम् सोढुम्
{ सिषित्सति सिसिधिषति		सिद्ध	सेधित्वा	निषिध्य	सेधितुम्
सुसूदिषते					सूदितुम्
सिसीर्षति	सारणीय	सृत	सृत्वा	अनुसृत्य	सर्तुम्
सिसृप्सति		सृत	सृप्त्वा		सर्तुम्
सिसेविषते	सेव्य सेवनीय	सेषित	सेषित्वा	आसेव्य	सेषितुम्
		स्खलित	स्खलित्वा		स्खलितुम्
	स्तंभनीय	स्तब्ध			स्तंभितुम्
तिष्ठासति	स्थेय स्थातव्य	स्थित	स्थित्वा	प्रतिष्ठाय	स्थातुम्
	स्पर्धनीय	स्पन्दित	स्पन्दित्वा		स्पन्दितुम्
		स्पधित	स्पधित्वा		स्पधितुम्
		स्फुटित	स्फुटित्वा		स्फोटितुम्

Roots of the first Conjugation (भ्वादि) cont.

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
स्मि to smile	स्मयते स्मीयते	सिष्मिये	स्मेष्यते	{ स्माययति स्मापयति
स्मृ to remember	स्मरति स्मर्यते	सस्मार	स्मरिष्यति	स्मारयति
स्यन्द् to flow	स्यन्दते	सस्यन्दे	स्यन्दिष्यते	स्यन्दयति
स्रस् to fall	स्रंसते स्रस्यते	सस्रंसे	स्रंसिष्यते	स्रावयति
स्रु to flow	स्रवति	सुस्राव	स्रोष्यति	स्रावयति
स्वञ् to embrace	स्वञ्जते स्वञ्ज्यते	सस्वञ्जे सस्वञ्जे	स्वञ्क्ष्यते	स्वञ्जयति
स्वन् to sound	स्वनति	सस्वान	स्वनिष्यति	
खाद् to taste	खादते खाद्यते	सस्वादे	खादिष्यते	
खिद् to perspire	स्वेदते खिद्यते	सिष्मिदे	स्वेत्स्यते	
हस् to laugh	हसति हस्यते	जहास	हसिष्यति	हासयति
हृ to take	हरति-ते ह्रियते	जहार जहे	हरिष्यति-ते	हारयति
ह्रेष् to neigh	ह्रेषते ह्रेष्यते	जिह्रेषे		
ह्लाद् to be glad	ह्लादते	जह्लादे	ह्लादिष्यते	ह्लादयति
ह्वे to call	ह्वयति-ते ह्वयते	जुहाव जुहुवे	ह्वास्यति	ह्वाययति

Roots of the second Conjugation (भदादि)

अद् to eat	अत्ति अद्यते	{ आद जघास	अत्स्यति	आदयति
अन् to breathe	अनिति अन्यते	आन	अनिष्यति	आनयति
अस् to be	अस्ति अस्यते	बभूव	भविष्यति	भावयति
आस् to sit	आस्ते आस्यते	आसाञ्चके	आसिष्यते	आसयति
इ to go	एति ईयते	इयाय	एष्यति	आययति
अधि-इ to read	अधीते अधीयते	अधीजगे	अध्येष्यति	अध्यापयति

Roots of the first Conjugation (भ्वादि) cont.

Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	Ind. past part		Infinitive
			क्त्वा	त्यप्	
सिस्मयिषते	स्मयनीय	स्मित	स्मित्वा	विस्मित्य	
सुस्मृषते सिस्स्यन्दिषते	स्मर्य स्मरणीय	स्मृत स्यन्न स्यस्त स्युत स्वक	स्मृत्वा स्यन्ति	विस्मृत्य	स्मर्तुम् स्यन्दिदुम् स्वंसितुम्
सिस्वङ्क्षते		स्वनित स्वादित स्विदित स्विन्न	स्वक्त्वा स्विदित्वा		स्वङ्क्तुम् स्वादितुम् स्वेदितुम्
जिहसिषति जिहीर्षति-ते	हास्य हसनीय हर्तव्य हरणीय	हसित हत	हसित्वा हत्वा	विहस्य अपहृत्य	हसितुम् हर्तुम्
जिह्वादिषते जुह्वषति-ते	हूतव्य ह्वातव्य	ह्वादित हूत	हूत्वा	आहूय	ह्वातुम्

Roots of the second Conjugation (भदादि)

जिघत्सति	अदनीय	{ जग्ध अन्न	जग्ध्वा		अत्तुम्
अनिनिषति बुभूषति आसिषिषते ईयिषति अधिजिर्गासते	आस्य आसनीय इत्य एतव्य	अनित भूत आसित इत अधीत	अनित्वा भूत्वा आसित्वा इत्वा	अधीत्य	अनितुम् भवितुम् आसितुम् एतुम् अध्येतुम्

Roots of the second Conjugation (भदादि) cont.

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
ईश् to command	ईष्टे ईश्यते	ईशाञ्चक्रे	ईशिष्यते	ईशयति
कु to sound	कौति कनीति	चुकाब	कोष्यति	कावयति
ख्या to relate	ख्याति ख्यायते	चख्यौ	ख्यास्यति	ख्यापयति
चकास् to shine	चकास्ति	चकासाञ्चकार	चकासिष्यति	चकासयति
चक्ष् to speak	चष्टे	चचक्षे	कशास्यति	
जक्ष् to eat	जक्षिति जक्ष्यते	जजक्षे	जक्षिष्यति	जक्षयति
जागृ to weak	जागर्ति जागर्षति	जजागार	जागारिष्यति	जागरयति
दरिद्रा to be poor	दरिद्राति दरिद्र्यते	{ ददरिद्रौ दरिद्राञ्चकार	दरिद्रिष्यति	
दा to cut	दाति दीयते	ददौ	दास्यति	दापयति
दिह् to anoint	दिग्धि दिग्धे दिग्धते	दिदेह दिदिहे	धेक्ष्यति-ते	देहयति
दुह् to milk	दोग्धि दुग्धे दुग्धते	दुदोह दुदुहे	धोक्ष्यति-ते	दोहयति
द्रा to run	द्राति	द्दौ	द्रास्यति	
द्विष् to hate	द्वेष्टि द्विष्टे द्विष्यते	द्विद्वेष दिद्विषे	द्वेक्ष्यति-ते	द्वेषयति
नु to praise	नौति नूयते	नुनाब	नोष्यति	नावयति
पा to protect	पाति पायते	पपौ	पास्यति	पालयति
पृच् to touch	पृक्ते पृच्यते	पपृचे	पृचिष्यते	
ब्रु to speak	ब्रवीति ब्रुते उच्यते	उवाच ऊचे	वक्ष्यति-ते	वाचयति
भा to shine	भाति भायते	बभौ	भास्यति	भापयति
मा to measure	गाति मीयते	ममौ	मास्यति	मापयति
मृज् to wipe	माष्टि मृज्यते	ममार्ज	{ माञ्जिष्यति माक्ष्यति	मार्जयति
या to go	याति यायते	ययौ	यास्यति	यापयति
यु to join	यौति यूयते	युयाब	यविष्यति	यावयति
रु to cry	रौति रवीति रूयते	रुराब	रविष्यति	रावयति

Roots of the second Conjugation (भदादि) cont.

Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	Ind. past part.		Infinitive
			त्त्वा	त्यप्	
ईंशिक्षिषते चुकुषति	ईंशितव्य	ईंशित			
चिख्यासति चिचकासिषति	ख्येय	ख्यात चकासित ख्यात	ख्यात्वा चकासित्वा		ख्यातुम् चकासितुम्
जिजक्षिषति जिजागरिषति { दिदरिद्रासति { दिदरिद्रिषति		जक्षित जागरित दरिद्रित	जक्षित्वा		जक्षितुम् जागरितुम्
दिधिक्षति-ते दुधुक्षति-ते	दातव्य देय देह्य दोह्य	दत्त दिग्ध दुग्ध	दत्त्वा दिग्ध्वा दुग्ध्वा	संदिह्य	दातुम् देग्धुम् दोग्धुम्
दिद्विक्षति-ते नुनूषति पिपासति	द्वेषणीय पातव्य	द्विष्ट नुत पात	द्विष्ट्वा नुत्वा पात्वा		द्वेष्टुम् नोतुम् पातुम्
विवक्षति-ते बिभासति मित्सति { मिमाज्जिषति { मिमृक्षति यियासति { यियविषति { युयूषति रुरुषति	मातव्य मेय मार्ष्टव्य यातव्य	उक्त भात मित मृष्ट यात युत रुत	उक्त्वा भात्वा मित्वा मृष्ट्वा माज्जित्वा यात्वा युत्वा रुत्वा	प्रतिभाय निर्माय प्रयाय	वक्तुम् भातुम् मातुम् मार्ष्टुम् माज्जितुम् यातुम् यवितुम् रवितुम्

Roots of the second Conjugation (अदादि) cont.

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
रुद् to weep	रोदिति रुद्यते	रुरोद	रोदिष्यति	रोदयति
ला to give	लाति	ललौ	लास्यति	
लिह् to lick	लेढि लीढे लिह्यते	लिलेह लिलिहे	लेक्ष्यति	लेहयति
वच् to speak	वक्ति उच्यते	उवाच	वक्ष्यति	वाचयति
वश् to wish	वष्टि उच्यते	उवाश	वशिष्यति	वाशयति
वस् to wear	वस्ते वस्यते	ववसे	वसिष्यते	वासयति
वा to blow	वाति वायते	ववौ	वास्यति	वापयति
विद् to know	वेत्ति वेद विद्यते	विवेद	वेदिष्यति	वेदयति
वृज् to avoid	वृक्ते वृज्यते	ववृजे	वर्जिष्यति	वर्जयति
शास् to instruct	शास्ति शिष्यते	शशास	शासिष्यति	शासयति
शी to lie down	शेते शय्यते	शिश्ये	शशिष्यते	शाययति
श्वस् to breathe	श्वसिति श्वस्यते	शश्वास	श्वसिष्यति	श्वासयति
सू to bear	सूते स्यते	सुषुवे	{ सोष्यते सविष्यते	सावयति
स्तु to praise	{ स्तौति स्तवीति स्तुते स्तुवीते स्तूयते	तुष्टाव तुष्टुवे	स्तोष्यति	स्तावयति
स्ना to bathe	स्नाति स्नायते	सल्लौ	स्नास्यति	स्नापयति
स्वप् to sleep	स्वपिति सुष्यते	सुष्वाप	स्वप्स्यति	स्वापयति
हन् to kill	हन्ति हन्यते	जघान	हनिष्यति	घातयति
ह् to conceal	ह्ते	जुह्वे	होष्यते	हावयति

Roots of the second Conjugation (अदादि) cont.

Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. P.	Ind. past. part.		Infinitive
			त्त्वा	त्यप्	
रुद्विषति	रोदितव्य	रुदित	रुदित्वा		रोदितुम्
लिल्क्षति	लेह्य	लीढ	लीढ्वा		लेढुम्
विवक्षति	वक्तव्य वाच्य वाचनीय	उक्त	उक्त्वा	प्रोच्य	वक्तुम्
विवशिषति		उशित	उशित्वा		वशितुम्
विवसिषते		वसित	वसित्वा		वसितुम्
विवासति		वात	वात्वा		वातुम्
विविद्विषति	वेद्य वेदितव्य	विदित	विदित्वा		वेदितुम्
विवाञ्जिषते		वृक्त	वर्जित्वा		वर्जितुम्
शिशाशिषति	शिष्य शासनीय	शिष्ट	{ शिष्ट्वा शासित्वा		शासितुम्
शिशयिषते	शयितव्य शयनीय	शयित	शयित्वा	संशय्य	शयितुम्
शिश्वसिषति	श्वसनीय	श्वस्त श्वसित	श्वसित्वा	निश्वस्य	श्वसितुम्
सुसूषते		सूत	सूत्वा		सोतुम्
तुष्टृषति	स्तोतव्य	स्तुत	स्तुत्वा	प्रस्तुत्य	स्तोतुम्
सिष्णाषति	स्नातव्य	स्नात	स्नात्वा		स्नातुम्
सुषुप्सति	स्वप्नव्य	सुप्त	सुप्तत्वा	संसुप्य	स्वप्तुम्
जिघांसति	हन्तव्य घाल्य	हत	हत्वा	{ निहन्य निहत्य	हन्तुम्
जुहुषते		हुत	हुत्वा		होतुम्

Roots of the third Conjugation (ह्वादि)

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
गृ to go	इयति अर्यते	आर	अरिष्यति	अर्पयति
दा to give	ददाति दत्ते दीयते	ददौ ददे	दास्यति-ते	दापयति
धा to place	दधाति धत्ते धीयते	दधौ दधे	धास्यति-ते	धापयति
निज् to wash	नेनेक्ति नेनिके निज्यते	निनेज निनिजे	नेक्ष्यति-ते	नेजयति
पृ to fill	पिपति पूर्यते	पपार	{ परिष्यति { परीष्यति	पारयति
भी to fear	बिभेति भीयते	बिभाय	भेष्यति	{ भापयते { भाययति
शृ to hold	बिभर्ति बिभृते श्रियते	बभार बभ्रौ	भरिष्यति-ते	भारयति
मा to measure	मिमीते मीयते	ममे	मास्यते	मापयति
विच् to divide	विवेक्ति विविक्ते	विवेच विविचे	वेक्ष्यति-ते	वेचयति
विज् to separate	विवेक्ति विविक्ते विज्यते	विवेज विविजे	वेक्ष्यति-ते	वेजयति
हा to go	जिह्वीते हायते	जहे	हास्यते	हापयति
हा to abandon	जहाति हीयते	जहौ	हास्यति	हापयति
हु to offer	जहोति हूयते	जुहाव	होष्यति	हावयति
ह्री to blush	जिह्वेति ह्रीयते	जिहाय	ह्वेष्यति	ह्वेपयति

Roots of the fourth Conjugation (दिवादि)

अण् to breathe	अण्यति अण्यते	आणे	अणिष्यते	अणयति
अस् to throw	अस्यति अस्यते	आस	असिष्यति	आस्रयति
इष् to move	इष्यति इष्यते	इषे	एषिष्यति	एषयति

Roots of the third Conjugation (ह्वादि)

Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	Ind. past. part.		Infinitive
			त्त्वा	ल्यप्	
अरिषति द्विषति-ते ध्विषति-ते निनिषति-ते	अर्षणीय दातव्य देय धातव्य धेय धानीय	ऋत दत्त भात्त हित निक्त	ऋत्वा दत्त्वा हित्वा निक्त्वा	आदाय अभिधाय	अर्तुम् दातुम् धातुम् नेक्तुम्
{ पुर्षति पिपिषति बिभीषति	पूरणीय भेतव्य	पूर्ण भीत	पूर्त्वा भीत्वा		भेतुम्
बिभरिषति-ते	भरणीय	भृत	भृत्वा		भर्तुम्
मिषते विषति-ते विषति-ते	मातव्य मेय वेक्तव्य	मित विक्त विक्त	मित्वा विक्त्वा विक्त्वा		मातुम् वेक्तुम् वेक्तुम्
जिहासते जिहासति जुहूषति जिह्वीषति	हातव्य ह्येय होतव्य हव्य	हात हीन हुत हीत हीण	हात्वा हित्वा हुत्वा हीत्वा		हातुम् हातुम् होतुम् हेतुम्

Roots of the fourth Conjugation (दिवादि)

अणिषते असिषति	अस्तव्य असनीय	अणित अस्त	अणित्वा { असित्वा अस्त्वा	न्यस्य	अणितुम् असितुम्
एषिषति	एध्य एषणीय	इष्ट	इष्ट्वा		एषितुम्

Roots of the fourth Conjugation (दिवादि) cont.

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
ऋध् to prosper	ऋध्यति ऋध्यते	अनर्ध	अर्धयति	अर्धयति
कुप् to be angry	कुप्यति कुप्यते	चुकोप	कोपिष्यति	कोपयति
कृश् to become lean	कृश्यति	चकर्श	कशिष्यति	
क्रुध् to be angry	क्रुध्यति क्रुध्यते	चुक्रोध	क्रोत्स्यति	क्रोधयति
कृम् to be tired	कृम्यति कृम्यते	चकलाम	कलमिष्यति	कलमयति
क्लिद् to become wet	क्लियति क्लियते	चिक्लेद	{ क्लेदिष्यति क्लेत्स्यति	क्लेदयति
क्लिश् to be afflicted	क्लिश्यति क्लिश्यते	चिक्लिशे	क्लेशिष्यते	क्लेशयति
क्षम् to bear	क्षाम्यति क्षम्यते	चक्षाम	{ क्षमिष्यति क्षंस्यति	क्षमयति
क्षुध् to be hungry	क्षुध्यति क्षुध्यते	चुक्षोध	क्षोत्स्यति	क्षोधयति
क्षुभ् to tremble	क्षुभ्यति क्षुभ्यते	चुक्षोभ	क्षोभिष्यति	क्षोभयति
खिद् to suffer pain	खिद्यते	चिखिदे	खेत्स्यते	खेदयति
जन् to be born	जायते जन्यते	जज्ञे	जनिष्यते	जनयति
जृ to grow old	जीर्यति जीर्यते	जजार	{ जरिष्यति जरीष्यति	जरयति
ढी to fly	ढीयते	डिड्ये	डयिष्यते	डाययति
तप् to heat	तप्यते	तेपे	तप्यते	तापयति
तुष् to be pleased	तुष्यति तुष्यते	तुतोष	तोष्यति	तोषयति

Roots of the fourth Conjugation (दिवादि) cont.

Desiderative	Pot. part. pass	p. p. p.	Ind. past part.		Infinitive
			क्त्वा	ल्यप्	
अर्दिधिषति चुकोपिषति	क्रोधनीय	क्रुद्ध क्रुपित क्रुष्ट	क्रुद्ध्वा क्रुपित्वा क्रुशित्वा क्रुषित्वा		अधितुम् कोपितुम् कशितुम्
चुक्रुत्सति		क्रुद्ध क्लान्त	क्रुद्ध्वा क्लमित्वा क्लान्त्वा		क्रोदुम्
{ चिक्रिलदिषति { चिक्रिलत्सति चिक्रिलशिषते		क्षन्तव्य	विलक्ष { विलष्ट { विलक्षित	{ विलक्षित्वा { विलक्ष्त्वा { विलक्षित्वा	
{ चिक्षमिषते { चिक्षंसते चुक्षुत्सति	क्षान्त क्षुधित		{ क्षमित्वा { क्षान्त्वा क्षुधित्वा		{ क्षमितुम् { क्षन्तुम् क्षोधितुम्
चुक्षुभिषति	{ क्षुभित { क्षुब्ध		क्षुभित्वा		क्षोभितुम्
चिखित्सते	जनितव्य	खिन्न	खित्त्वा		खेत्तुम्
जिजनिषते { जिजीर्षति { जिजरिषति		जात जीर्ण	जनित्वा जरित्वा		जनितुम् जरितुम्
डिडयिषते		{ डयित { डीन	डयित्वा		डयितुम्
तितप्सते तुतुक्षति	तोष्टव्य तोषनीय	तप्त तुष्ट	तुष्ट्वा		तोष्टुम्

Roots of the fourth Conjugation (दिवादि) cont.

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
तृप् to be satisfied	तृप्यति तृप्यते	ततर्ष	{ तर्षिष्यति तर्ष्यति त्रर्ष्यति	तर्षयति
तृष् to be thirsty	तृष्यति	ततर्ष	तर्षिष्यति	तर्षयति
त्रस् to tremble	त्रस्यति त्रस्यते	तत्रास	त्रसिष्यति	त्रासयति
त्रुट् to break	त्रुच्यति त्रुच्यते	तुत्रोट	त्रुटिष्यति	त्रोटयति
दम् to be tamed	दाम्यति दम्यते	ददाम	दमिष्यति	दमयति
दिव् to play	दीव्यति दीव्यते	दिदेव	देविष्यति	देवयति
दीप् to shine	दीप्यते	दिदीपे	दीपिष्यते	दीपयति
दुष् to be wrong	दुष्यति दुष्यते	ददोष	दोक्ष्यति	दोषयति
दू to suffer	दूयते	दुदुवे	दविष्यते	दावयति
दृप् to be glad	दृप्यति दृप्यते	ददप	दर्षिष्यति	दर्षयति
द्रुह् to hate	द्रुह्यति द्रुह्यते	दद्रोह	{ द्रोहिष्यति द्रौक्ष्यति	द्रोहयति
नश् to perish	नश्यति नश्यते	ननाश	{ नशिष्यति नक्ष्यति	नाशयति
नह् to bind	नह्यति-ते नह्यते	ननाह नेहे	नत्स्यति-ते	नाहयति
चृत् to dance	चृत्यति चृत्यते	ननर्त	{ नर्तिष्यति नत्स्यति	नर्तयति
पद् to go	पद्यते	पेदे	पत्स्यते	पादयति
पुष् to nourish	पुष्यति पुष्यते	पुपोष	{ पोषिष्यति पोक्ष्यति	पोषयति

Roots of the fourth Conjugation (दिवादि) cont.

Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	Ind. past part.		Infinitive
			त्वा	ल्यप्	
{ तितृषिषति तितृप्सति		तृप्त	{ तर्षित्वा तृप्तत्वा		{ तर्षितुम् तर्प्सुम्
तितर्षिषति		तृषित	{ तृषित्वा तर्षित्वा		तर्षितुम्
तित्रसिषति	त्रासनीय	त्रस्त	त्रसित्वा		त्रसितुम्
तित्रुटिषति		त्रुटित	त्रुटित्वा		त्रोटितुम्
दिदमिषति		दान्त	{ दमित्वा दान्त्वा		{ दमितुम् दमितुम्
{ दिदेविषति दुद्यूषति		द्युत	द्युत्वा		देषितुम्
दिदीपिषते		दीप्त	दीप्त्वा		दीपितुम्
दुदुक्षति		दुष्ट	दुष्ट्वा		दोष्टुम्
दुदूषते		दूत			
दिदपिषति		दप्त	दर्षित्वा दृप्त्वा		दर्षितुम्
{ दुद्वहिषति दुध्रुक्षति	द्वह्य	{ द्वग्ध दूढ	{ द्वहित्वा द्वग्ध्वा दूढवा		{ द्रोहितुम् द्रोग्धुम् द्रोढुम्
{ निनशिषति निनंक्षति		नष्ट	{ नशित्वा नष्ट्वा		{ नशितुम् नष्टुम्
निनत्सति	नद्धव्य	नद्ध	नद्ध्वा		नद्धुम्
{ निनर्तिषति निनृत्सति	नृत्य नर्तितव्य	नृत्त	नर्तित्वा		नर्तितुम्
पित्सते	पादनीय	पन्न	पत्त्वा		पत्तुम्
{ पुपुषिषति पुपुक्षति	पोषणीय	{ पुषित पुष्ट	{ पोषित्वा पुष्ट्वा		{ पोषितुम् पोषितुम्

Roots of the fourth Conjugation (दिवादि) cont.

Verb: l root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
प्री to feel affection	प्रीयते	पिप्रिये	प्रेष्यते	प्राययति
बुध् to know	बुध्यते	बुबूधे	भोत्स्यते	बोधयति
भ्रंश् to fall	भ्रश्यति भ्रश्यते	बभ्रंश्	भ्रंशिष्यति	भ्रंशयति
भ्रम् to roam	भ्राम्यति भ्रम्यते	वभ्राम	भ्रमिष्यति	भ्रमयति
मद् to be glad	माद्यति मद्यते	ममाद	मदिष्यति	मादयति
मन् to think	मन्यते	मेने	मंस्यते	मानयति
मुह् to faint	मुह्यति मुह्यते	मुमोह	{ मोहिष्यति मोक्ष्यति	मोहयति
युज् to con- centrate	युज्यते	युयुजे	योक्ष्यते	योजयति
युध् to fight	युध्यते	युयुधे	योत्स्यते	योधयति
राध् to grow	राध्यति राध्यते	रराध	रात्स्यति	राधयति
रुष् to be angry	रुष्यति रुष्यते	रुरोष	{ रोषिष्यति रोक्ष्यति	रोषयति
लृष् to wish	लृष्यति-ते लृष्यते	ललाष लेषे	लृषिष्यति	लाषयति
ली to stick	लीयते	लिल्ये	{ लेष्यते लास्यते	{ लाल्यति लापयति
लुट् to roll	लुट्यति लुट्यते	लुलोट	लोटिष्यति	लोटयति
लुभ् to covet	लुभ्यति लुभ्यते	लुलोभ	{ लोभिष्यति लोप्स्यति	लोभयति

Roots of the fourth Conjugation (दिवादि) cont.

Desiderative	Pot. pass. part.	P. P. P.	Ind. past. part.		Infinitive
			त्वा	त्यप्	
पिप्रीषते		प्रीत	प्रीत्वा		प्रीतुम्
बुभुत्सते	बोधितव्य बोधनीय	बुद्ध	बुद्ध्वा	प्रबुध्य	बोद्धुम्
बिभ्रं शिषति		भ्रष्ट	{ भ्रं शित्वा भ्रष्ट्वा		भ्रं शितुम्
बिभ्रमिषति	भ्रमणीय	भ्रान्त	{ भ्रमित्वा भ्रान्त्वा		भ्रमितुम्
मिमदिषति	मद्य	मत्त	मदित्वा		मदितुम्
मिमांसते	मन्तव्य माननीय	मत	मत्वा		मन्तुम्
{ मुमुद्दिषति मुमुक्षति		मुग्ध मूढ	{ मोहित्वा मुग्ध्वा मूढ्वा	विमुह्य	{ मोहितुम् मोक्षुम् मोढुम्
	योग्य योजनीय				
ययुत्सते	योद्धव्य योधनीय	युद्ध	युद्ध्वा		योद्धुम्
रिरात्सति	राधनीय	राद्ध	दाद्ध्वा		राद्धुम्
रुषिषति		रष्ट	रुषित्वा		रोषितुम्
लिल्लिषति-ते	लप्य लषणीय	लषित	लषित्वा		लषितुम्
लिल्लिषते		लीन	लीत्वा		लेतुम् लातुम्
लुलुटिषति		लुटित	लुटित्वा		लोटितुम्
लुलुभिषति	लोभ्य	लुब्ध	लुब्ध्वा		लोब्धुम्

Roots of fourth Conjugation (दिवादि) cont.

Verbal root	Pres act. & pass.	Perfect	Future	Causative
विद् to be	विद्यते	विविदे	वेत्स्यते	
व्यध् to pierce	विध्यति विध्यते	विव्याध	व्यत्स्यति	व्याधयति
शप् to curse	शप्यति-ते शप्यते	शशाप शोपे	शप्स्यति ते	शापयति
शम् to grow calm	शाम्यति शाम्यते	शशाम	शमिष्यति	{ शमयति शामयति
शुध् to be pure	शुष्यति शुष्यते	शुशोध	शोत्स्यति	शोधयति
शुष् to be dried	शुष्यति शुष्यते	शुशोष	शोक्ष्यति	शोषयति
शो to sharpen	शयति शायते	शशौ	शास्यति	शाययति
श्रम् to be tired	श्राम्यति श्रम्यते	शश्राम	श्रमिष्यति	{ श्रमयति श्रामयति
श्लिष् to em- brace	श्लिष्यति श्लिष्यते	शिश्लेष	श्लेक्ष्यति	
सिध् to reach	सिध्यति सिध्यते	सिषेध	सेत्स्यति	सेधयति
सिब् to sew	सीव्यति सीव्यते	सिषेव	सेविष्यति	सेवयति
सो to destroy	स्यति सीयते	ससौ	सास्यति	साययति
स्निह् to feel affection	स्निह्यति स्निह्यते	स्निष्णेह	{ स्नेहिष्यति स्नेक्ष्यति	
खिद् to sweat	स्विद्यति स्विद्यते	सिष्वेद	स्वेत्स्यति	

Roots of the fourth Conjugation (दिवादि) cont.

Desiderative	Pot. pass. part.	P. P. P.	Ind. past. part.		Infinitive
			क्त्वा	ल्यप्	
विवित्सते विव्यत्सति शिशप्सति-ते	वेथ्य शाम्य	वित्त विद्ध शप्त शान्त	विद्ध्वा शप्त्वा शमित्वा शान्त्वा	निशम्य	व्यद्धुम् शप्तुम् शमितुम्
शुश्रुत्सति शुश्रुक्षति शिशासति शिश्रामिषति	शोधनीय शोषणीय	शुद्ध शुष्क शात शित श्रान्त झिलष्ट	शात्वा श्रमित्वा श्रान्त्वा	विश्रम्य	शोष्टुम् श्रमितुम्
सिषित्सति { सिसेविषति { सुस्यूषति सिषासति { सिस्त्रिहिषति { सिस्त्रिक्षति	सीव्य सेवितव्य क्षेद्य स्वेद्य	सिद्ध स्यूत सित स्त्रिघ स्त्रिवदित स्त्रिवज	सिद्ध्वा सेवित्वा स्यूत्वा सित्वा स्त्रिहित्वा स्त्रिह्वा स्त्रीह्वा		सेधितुम् सेवितुम् सातुम् क्षेद्युम्

Roots of the fifth Conjugation (स्वादि)

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
अक्ष् to reach	अक्ष्णोति अक्ष्यते	आनक्ष	{ अक्षिष्यति अक्ष्यति	अक्षयति
अश् to pervade	अश्नुते अश्यते	आनशे	{ अशिष्यते अश्यते	आशयति
आप् to obtain	आप्नोति आप्यते	आप	आप्स्यति	आपयति
क्षि to destroy	क्षिणोति क्षीयते	चिक्षाय	क्षेप्यति	क्षाययति
चि to collect	चिनोति चिनुते चीयते	{ चिचाय चिकाय चिच्ये चिक्ये	चेप्यति-ते	{ चापयति चाययति
तक्ष् to wound	तक्ष्णोति तक्ष्यते	ततक्ष	तक्षिष्यति तक्ष्यति	तक्षयति
दम्भ् to deceive	दम्भोति दम्भ्यते	ददम्भ	दम्भिष्यति	दम्भयति
दु to give pain	दुनोति दूयते	दुदाव	दोष्यति	दावयति
धु to shake	धुनोति धुनुते धूयते	दुधाव दुधुवे	धोष्यति-ते	धावयति
धृष् to be bold	धृष्णोति धृष्यते	दधर्ष	धषिष्यति	धर्षयति
मि to throw	मिनोति मिनुते मीयते	ममौ मिम्ये	मास्यति-ते	मापयति
राध् to propi- tiate	राध्णोति राध्यते	रराध	रात्स्यति	राधयति
वृ to choose	वृणोति वृणुते त्रियते	ववार वव्रे	वरिष्यति-ते वरीष्यति-ते	वारयति
शक् to be able	शक्नोति शक्यते	शशाक	शक्ष्यति	शाक्यति
श्रु to hear	श्रुणोति श्रूयते	शुश्राव	श्रोष्यति	श्रावयति
साध् to accom- plish	साध्नोति साध्यते	ससाध	सात्स्यति	साधयति
सि to bind	सिनोति सिनुते सीयते	सिषाय सिष्ये	सेष्यति	साययति

Roots of the fifth Conjugation (स्वादि)

Desiderative	Pot. pass. part	p. p. p.	Ind. past part.		Infinitive
			क्त्वा	त्यप्	
{ अचिक्षिषति अचिक्षति अशिषिषते		अष्ट	{ अक्षित्वा अष्ट्वा		{ अक्षितुम् अष्टुम्
अशिषिषते		अष्ट	अशित्वा अष्ट्वा		{ अशितुम् अष्टुम्
ईप्सति	आप्तव्य	आप्त	आप्तत्वा	प्राप्य	आप्तुम्
चिक्षीषति	क्षय्य	क्षीण क्षित	क्षित्वा		क्षेतुम्
{ चिक्वीषति-ते चिक्कीषति-ते	चयनीय	चित्त	चित्वा	संचित्य	चेतुम्
{ तितक्षिषति तितक्षति		तष्ट	{ तक्षित्वा तष्ट्वा		{ तक्षितुम् तष्टुम्
{ दिदम्भिषति धिप्सति धीप्सति		दब्ध	{ दम्भित्वा दब्ध्वा		दम्भितुम्
दुदृषति		दुत दून			
दुधूषति-ते		धूत धून	धूत्वा		धोतुम्
मिन्सति-ते	धर्षणीय	धृष्ट	मित्वा		मातुम्
{ रिरात्सति रित्सति	राधनीय	राद्ध	राद्ध्वा		राद्धुम्
{ विवरिषति-ते वुवूर्षति-ते	वरणीय	वृत	वृत्वा		{ वरितुम् वरीतुम्
शिक्षति	शक्य	शक्त	शक्त्वा		शक्तुम्
शुभ्रूषते	श्रोतव्य श्राव्य	श्रुत	श्रुत्वा	प्रतिश्रुत्य	श्रोतुम्
सिसात्सति	साध्य साधनीय	साद्ध	साद्ध्वा		साद्धुम्
सिसीषति		सित सिन	सित्वा		सेतुम्

Roots of the fifth Conjugation (खादि) cont.

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
सु to sprinkle स्तम्भ् to fix	सुनोति सुनुते स्यते स्तम्भोति स्तम्भ्यते	सुषाव सुषुवे तस्तम्भ	सोष्यति-ते स्तम्भिष्यति	सावयति स्तम्भयति
स्तृ to scatter	स्तृणोति स्तृणुते स्तर्यते	तस्तार तस्तरे	स्तरिष्यति-ते	स्तारयति

Roots of the sixth Conjugation (तुदादि)

इष् to wish उज्म् to abandon उञ्च् to glean ऋच्छ् to fail कुट् to curve कृत् to cut	इच्छति इध्यते उज्मति उञ्चति ऋच्छति कुटति कुट्यते कृन्तति कृत्यते	इयेष उज्माश्चकार उञ्चाश्चकार भानच्छ चुकोट चकर्त	एषिष्यति उज्मिष्यति उञ्चिष्यति ऋच्छिष्यति कुटिष्यति कर्तिष्यति	एषयति कोटयति कर्तयति
कृष् to plough कृ to scatter	कृषति-ते-कृष्यते किरति कीर्यते	चकर्ष चकार	{ कर्षति-ते कर्षयति-ते करिष्यति करीष्यति	कर्षयति कारयति
क्षिप् to throw गृ to devour	क्षिपति-ते-क्षिप्यते गिरति गीर्यते	चिक्षेप चिक्षिपे जगार	{ क्षेप्यति-ते गरिष्यति गरीष्यति	क्षेपयति गारयति
जुष् to like तुद् to strike वृद् to kill	जुषते जुष्यते तुदति-ते-तुद्यते वृहति वृष्यते	जुजुषे तुतोद तुतुदे ततर्ह	{ जोषिष्यते तोत्स्यति-ते तर्हिष्यति तर्ष्यति	जोषयति तोदयति
त्रुट् to tear	त्रुटति त्रुट्यते	तुत्रोट	त्रुटिष्यति	त्रोटयति

Roots of the fifth Conjugation (स्वादि) cont.

Desiderative	Pot. pass. part.	P. P. P.	Ind. past. part.		Infinitive
			क्त्वा	इयप्	
सुसूषति-ते तिस्तम्भिषति	स्तम्भनीय	सुत	सुत्वा		सोतुम्
		स्तब्ध	{ स्तम्भित्वा स्तब्ध्वा		स्तम्भितुम्
तिस्तीर्षति-ते		स्तृत	स्तृत्वा		स्तर्तुम्

Roots of the sixth Conjugation (तुदादि)

एषिषिषति	एषितव्य एषणीय	इष्ट उज्झित उञ्छित ऋच्छित	इष्ट्वा		एषितुम्
नुकुटिषति { चिकर्तिषति चिकृत्सति चिकृक्षति	कर्त्य कृष्य	कृत कृष्ट	कर्त्तवा कृष्ट्वा	उत्कृत्य	कर्तितुम् { कष्टुम् कष्टुम्
{ चिकरिषति चिकीर्षति चिक्षिप्सति-ते जिगरिषति	कीर्य क्षेप्य	कीर्ण क्षिप्त गीर्ण	कीर्त्वा क्षिप्त्वा	विकीर्य आक्षिप्य	{ करितुम् करीतुम् क्षेप्तुम् गरितुम्
तुतुत्सति-ते	तोद्य	तुष्ट तुञ्ज तुढ तुटित	तुत्त्वा { तर्हित्वा तृष्ट्वा तुटित्वा		तोदितुम् तर्हितुम् त्रोटितुम्

Roots of the sixth Conjugation (तुदादि) cont.

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
दिश् to show आद् to honour नुद् to impel वि-आ पृ to be engaged	दिशति-ते-दिश्यते आद्रियते नुदति-ते नुद्यते व्याप्रियते	दिदेश दिदिशे आदद्रे नुनोद् नुनुदे व्यापप्रे	देक्ष्यति-ते आदरिष्यते नोत्स्यति-ते व्यापरिष्यते	देशयति आदारयति नोदयति व्यापारयति
प्रच्छ् to ask भ्रश्च् to fry मस्च् to sink	प्रच्छति प्रच्छ्यते भ्रजति-ते भ्रज्यते मजति मज्यते	पप्रच्छ { बभर्ज बभ्रज { बभर्जे बभ्रजे ममज	प्रक्ष्यति { भर्ष्यति-ते { भ्रक्ष्यति-ते मह्क्ष्यति	प्रच्छयति भ्रजयति मजयति
मिल् to join मुच् to release मृ to die मृश् to consider लिख् to write लिप् to anoint लुप् to break उद्-विज् to tremble	मिलति-ते मिल्यते मुञ्चति-ते मुच्यते म्रियते मृषति मृश्यते लिखति लिख्यते लिम्पति-ते लिप्यते लुम्पति-ते लुप्यते उद्विजते	मिमेल मिमिले मुमोच मुमुचे ममार ममर्श लिलेख लिलेप लिलिपे लुलोप लुलुपे उद्विजिजे	मेलिष्यति मोक्ष्यति-ते मरिष्यति मर्ष्यति म्रक्ष्यति लेखिष्यति लेप्स्यति-ते लोप्स्यति-ते उद्विजिष्यते	मेलयति मोचयति मारयति मर्शयति लेखयति लेपयति लोपयति
विद् to gain विश् to enter सिच् to sprinkle सृच् to creat स्पृश् to touch स्फुर् to throb	विन्दति-ते विद्यते विशति विश्यते सिञ्चति-ते सिच्यते सृजति सृज्यते स्पृञ्चति स्पृञ्च्यते स्फुरति	बिवेद विविदे विवेश सिषेच सिषिचे ससर्ज पस्पर्श पुस्फोर	वेदिष्यति-ते वेक्ष्यति सेक्ष्यति-ते स्रक्ष्यति { स्पृक्ष्यति { स्पृर्ष्यति स्फुरिष्यति	वेशयति सेचयति सर्जयति स्पर्शयति { स्फोरयति { स्फारयति

Roots of the sixth Conjugation (तुदादि) cont.

Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	Ind. past part.		Infinitive
			त्त्वा	त्वाप्	
दिदिक्षति-ते आदिदरिषते नुनुत्सति-से	देष्टव्य देश्य दरणीय नोद्य	दिष्ट आहत नुत्त नुन्न व्यापृत	दिष्ट्वा नुत्त्वा	उद्दिश्य आहत्य	देष्टुम् आदत्तुम् नोदितुम्
पिपृच्छति { बिभ्रज्जिषति { बिभ्रज्जिषति मिमंक्षति	 मंक्तव्य	पृष्ट भ्रष्ट मम	पृष्ट्वा भ्रष्ट्वा { मंक्त्वा { मक्त्वा	आपृच्छ्य	प्रष्टुम् { भ्रष्टुम् { भ्रष्टुम् मङ्क्तुम्
मिमिलिषति-ते मुमुक्षति-ते मुमूर्षति मिमृक्षति लिलिखिषति लिलिप्सति-ते लुलुप्सति-ते	मोक्तव्य मोचनीय मर्तव्य मृश्य लिख्य लेखनीय लेप्य लुप्य लोप्य	मिलित मुक्त मृत मृष्ट लिखित लिप्त लुप्त उद्विप्त	मिलित्वा मुक्त्वा मृत्वा मृष्ट्वा लिखित्वा लिप्तत्वा लुप्तत्वा { विदित्वा { वित्त्वा	 विमृश्य आलिख्य उद्विज्य	मेलितुम् मोक्तुम् मर्तुम् मर्ष्टुम् म्रष्टुम् लेखितुम् लेप्तुम् लोप्तम् { वेदितुम् { वेत्तुम् वेष्टुम् सेक्तुम् स्रष्टुम् { स्पष्टुम् { स्पष्टुम्
विविक्षति सिसिक्षति सिसृक्षति पिस्पृक्षति पुस्फुरिषति	वेष्टव्य वेशनीय सेक्तव्य स्रष्टव्य सृज्य { स्पृष्टव्य { स्पर्शनीय	विष्ट सिक्त सृष्ट स्पृष्ट स्फुरित	विष्ट्वा सिक्त्वा सृष्ट्वा स्पृष्ट्वा 	उपविश्य	

Roots of the seventh Conjugation (रुधादि) contd.

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
अञ् to anoint	अनक्ति अज्यते	आनञ्ज	{ अञ्जिष्यति अहृष्यति	अञ्जयति
इन्ध् to shine	इन्द्रे इध्यते	इन्धाद्यक्रे	इन्धिष्यते	इन्धयति
क्षुद् to pound	क्षुणति क्षुन्ते क्षुयते	चुक्षोद् चुक्षुदे	क्षोत्स्यति-ते	क्षेदयति
खिद् to suffer pain	खिन्ते खियते	चिखिदे	खेत्स्यते	खेदयति
छिद् to cut	छिनति छिन्ते छियते	चिच्छेद् चिच्छिदे	छेत्स्यति ते	छेदयति
तृह् to injure	तृणेडि तृह्यते	ततर्ह	तर्हिष्यति	तर्हयति
पिष् to grind	पिनष्टि पिष्यते	पिपेष	पेष्यति	पेषयति
पृच् to join	पृणक्ति पृच्यते	पपर्च	पर्षिष्यति	
भञ् to break	भनक्ति भज्यते	बभञ्ज	भहृष्यति	भञ्जयति
भिद् to split	{ भिनत्ति भिन्ते भियते	बिभेद् बिभिदे	भेत्स्यति-ते	भेदयति
भुञ् to rule, to enjoy	{ भुनक्ति भुङ्क्ते भुज्यते	बुभोज बभुजे	भोक्ष्यति-ते	भोजयति
युञ् to unite	युनक्ति युङ्क्ते	युयोज युयुजे	योक्ष्यति-ते	योजयति
रिच् to empty	{ रिणक्ति रिङ्क्ते रिच्यते	रिरेच रिरिचे	रेक्ष्यति-ते	रेचयति
रुध् to oppose	रुणद्धि रुद्धे रुध्यते	रुरोध रुरुधे	रोत्स्यति	रोधयति
विच् to separate	{ विनक्ति विङ्क्ते विच्यते	विवेच विविचे	वेक्ष्यति-ते	वेचयति
विज् to shake	विनक्ति विज्यते	विवेज	विजिष्यति	वेजयति
विद् to know	विन्ते	विविदे		
वृञ् to avoid	वृणक्ति वृज्यते	ववर्ज	वर्जिष्यति	वर्जयति
शिष् to leave	शिनष्टि शिष्यते	शिशेष	शेष्यति	शेषयति
हिस् to injure	हिनस्ति हिंस्यते	जिहिंस	हिंसिष्यति	हिंसयति

Roots of the seventh Conjugation (रुधादि)

Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	Ind. past part.		Infinitive
			क्त्वा	ल्यप्	
अञ्जिजिषति	अंज्य अंज्य	अक्त	{ अञ्जित्वा अक्त्या	व्यज्य	{ अञ्जितुम् अङ्क्तुम्
इन्दिधिषते		इद्ध क्षुण्ण	इन्धित्वा क्षुत्वा	समिध्य	इन्धितुम् क्षोदुम्
चिखित्सते		खिन्न	खित्त्वा		खेतुम्
चिच्छित्सति-ते	छेत्तव्य छेदनीय	छिन्न	छित्त्वा		छेतुम्
तितर्हिषति		तृडित	तर्हित्वा		तर्हितुम्
पिपिक्षति	पेध्य	पिष्ट	पिष्ट्वा		पेष्टुम्
विभङ्गति		भृक्त	पचित्वा		पचितुम्
विभत्सति-ते	{ भेत्तव्य भेदनीय भेद्य	भग्न	{ भक्त्या भक्त्या		भक्तुम्
बभुक्षति	{ भोक्तव्य भोजनीय	भुक्त	भुक्त्वा		भोक्तुम्
युयुक्षति-ते	{ योक्तव्य योज्य यो जनीय योग्य	युक्त	युक्त्वा		योक्तुम्
रिरिक्षति	रेचनीय रेच्य	रिक्त	रिक्त्वा		रेक्तुम्
रुरुत्सति-ते	रोद्धव्य रोध्य	रुद्ध	रुद्ध्वा		रोद्धुम्
विविक्षति-ते	वेक्तव्य वेक्य	विक्त	विकत्वा		वेक्तुम्
विविजिषति		विग्न			
	वेदनीय वेद्य	वित्त विन्न			
विवर्जिषति	वर्जनीय	वृक्त	वर्जित्वा		वर्जितुम्
शिशिक्षति	शेष्य	शिष्ट	शिष्ट्वा		शेष्टुम्
जिहिसिषति	हिंसनीय	हिसित	हिसित्वा		हिसितुम्

Roots of the eighth Conjugation (तनादि)

Verbal root	Pres. act & pass.	Perfect	Future	Causative
कृ to do	{ करोति कुरुते क्रियते	चकार चक्रे	करिष्यति-ते	कारयति
क्षण् to hurt	{ क्षणोति क्षणुते क्षण्यते	चक्ष्ण चक्षणे	क्षणिष्यति-ते	क्षणयति
क्षिण् to kill	{ क्षिणोति क्षिणुते क्षिण्यते	{ चिक्षेण चिक्षिणे	क्षेणिष्यति-ते	क्षेणयति
तन् to spread	तनोति तनुते तन्यते	ततान तेने	तनिष्यति-ते	तानयति
मन् to consider	मनुते मन्यते	मेने	मनिष्यते	मानयति
वन् to beg	वनुते वन्यते	ववने	वनिष्यते	

Roots of the ninth Conjugation (क्रयादि)

अश् to eat	अश्नाति अश्यते	आश	अशिष्यति	आशयति
कुष् to tear	कुष्णाति कुष्यते	कुकोष	कोषिष्यति	कोषयति
क्री to buy	{ क्रीणाति क्रीणीते क्रीयते	{ चिक्राय चिक्रिये	क्रेष्यति-ते	क्रापयति
क्लिश् to torment	क्लिश्नाति क्लिश्यते	चिक्लेश	{ क्लेशिष्यति क्लेश्यति	क्लेशयति
क्षि to destroy	क्षिणाति क्षीयते	चिक्षाय	क्षेप्यति	क्षाययति
क्षुम् to disturb	क्षुम्नाति क्षुभ्यते	कुक्षोभ	क्षोभिष्यति	क्षोभयति
गृ to call out	गृणाति गीर्यते	जगार	{ गरिष्यति गरीष्यति	गारयति
ग्रन्थ् to tie	ग्रथ्नाति ग्रथ्यते	जग्रन्थ	ग्रन्थिष्यति	ग्रन्थयति

Roots of the eighth Conjugation (तनादि)

Desiderative	Pot. pass. part.	P. P. P.	Ind. past. part.		Infinitive
			त्वा	ल्यप्	
चिकीर्षति	{ कर्तव्य करणीय कार्य कृत्य	कृत	कृत्वा	अनुकृत्य	कर्तुम्
चिक्षणिषति-ते		क्षत	क्षत्वा		क्षन्तुम्
चिक्षिणिषति-ते		क्षित	क्षित्वा		
तितनिषति-ते तितंसति-ते	तन्य	तत	तत्वा		तनितुम्
मिमनिषते	मन्तव्य	मत वत	मत्वा		मनितुम्

Roots of the ninth Conjugation (क्वादि)

अशिषिषति	{ अशितव्य अशनीय	अशित	अशित्वा		अशितुम्
चुकोषिषति चिक्रीषति-ते		क्रेतव्य क्वय	कुषित क्रीत	क्रीत्वा	विक्रीय
{ चिक्लिषिषति चिक्लिक्षति	क्षोभ्य	{ क्लिशित क्लिष्ट	{ क्लिशित्वा क्लिष्ट्वा	प्रक्षीय	क्लेशितुम्
चिक्षीषति		क्षित क्षीण	क्षित्वा		क्षेतुम्
क्षुभ्रुभिषति		{ क्षुभित क्षुब्ध	क्षुभित्वा		क्षोभितुम्
जिगरिषति		गीर्ण	गरित्वा		गरितुम्
जिग्रन्थिषति	{ ग्रथितव्य ग्रथनीय	ग्रन्थित	ग्रन्थित्वा		ग्रन्थितुम्

Roots of the ninth Conjugation (ऋधादि) cont.

Verbal root	Pres. act. & Pass.	Perfect	Future	Causative
ग्रह् to seize	{ गृह्णाति गृह्णीते गृह्यते	जग्राह जगृहे	ग्रहीष्यति-ते	ग्राहयति
जृ to wear out	जृणाति जीर्यते	जजार	{ जरिष्यति जरीष्यति	जारयति
ज्ञा to know	{ जानाति जानीते ज्ञायते	जज्ञौ जज्ञे	ज्ञास्यति-ते	ज्ञापयति
ज्या to become old	जिनाति जीयते	जिज्यौ	ज्यास्यति	ज्यापयति
दृ to tear	दृणाति दीर्यते	ददार	{ दरिष्यति दरीष्यति	दारयति
धू to shake	{ धुनाति धुनीते धूयते	दुधाष दुधुवे	{ धविष्यति-ते धोष्यति-ते	धूनयति
पुष् to nourish	पुष्णाति पुष्यते	पुपोष	पोषिष्यति	पोषयति
पू to purify	पुनाति पुनीते पूयते	पुपाष पुपुवे	पविष्यति-ते	पावयति
पृ to fill	पृणाति पूर्यते	पपार	{ परिष्यति परीष्यति	पारयति
प्री to please	प्रीणाति प्रीणीते	पिप्राय पिप्रिये	प्रेष्यति-ते	प्रीणयति
बन्ध् to bind	बध्नाति बध्यते	बबन्ध	भन्त्स्यति	बन्धयति
मन्थ् to churn	मथ्नाति मथ्यते	ममन्थ	मन्थिष्यति	मन्थयति
मुष् to steal	मुष्णाति मुष्यते	मुमोष	भोषिष्यति	भोषयति
मृद् to crush	मृदनाति मृद्यते	ममर्द	मर्दिष्यति	मर्दयति
ली to adhere	लीनाति लीयते	{ लिलाय ललौ	{ लेष्यति लास्यति	{ लीनयति लाययति
लृ to divide	{ लृनाति लृनीते लृयते	लृलाष लृलुवे	ऽविष्यति-ते	लावयति

Roots of the ninth Conjugation (ऋयादि) cont.

Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	Ind. past part		Infinitive
			क्त्वा	ल्यप्	
जिघृक्षति	{ प्रहीतव्य प्रहणीय	गृहीत	गृहीत्वा	विगृह्य	प्रहीतुम्
{ जिजरिषति लिङ्गीर्षति		जीर्ण	{ क्षरित्वा जरीत्वा	{ क्षरितुम् जरीतुम्	
जिज्ञासति-ते	ज्ञातव्य ज्ञेय	ज्ञात	ज्ञात्वा		ज्ञातुम्
जिज्यासति		जीन	जीत्वा		
{ दिदरिषति दिदीर्षति	दरणीय	दीर्ण	दीर्त्वा	विदीर्य	दरितुम्
दुधूषति-ते		धूत धून	धूत्वा		
{ पुपुषिषति पुपुक्षति	पोषणीय	पुष्ट	पुष्ट्वा		पोषितुम्
पुपूषति		पूत	पूत्वा		पवितुम्
{ पिपरिषति पुपूर्षति	पूरणीय	पूर्ण	पूर्त्वा		
पिप्रीषति-ते		प्रीत	प्रीत्वा		प्रेतुम्
बिभन्सति	बद्धव्य बन्धनीय	बद्ध	बद्ध्वा		बन्धुम्
मिमन्थिषति	मन्थनीय	{ मथित मन्थित	{ मथित्वा मन्थित्वा		मन्थितुम्
मुसुषिषति		मुषित मृदित	मुषित्वा	संमुष्य	मोषितुम्
लि्लीषति		लीन	लीत्वा	{ विलाय विलीय	{ लीतुम् लातुम्
लुलूषति-ते	लव्य	लून	लवित्वा		लवितुम्

Roots of the ninth Conjugation (ऋधादि) cont.

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
वृ to choose	{ वृणाति वृणीते त्रियते	ववार वव्रे	{ वरिष्यति-ते वरीष्यति-ते	वारयति
शृ to tear	शृणाति शरीर्यते	शशार	{ शरिष्यति-ते शरीष्यति	शारयति
षि to bind	{ सिनाति सिनीते सीयते	सिसाय सिस्ये	सेष्यति	साययति
स्तम्भ् to fix	स्तभ्नाति स्तभ्यते	तस्तम्भ	स्तम्भिष्यति	स्तम्भयति
स्तृ to spread	स्तृणाति स्तृणीते स्तीर्यते	तस्तार तस्तरे	{ स्तरिष्यति-ते स्तरीष्यति-ते	स्तारयति

Roots of the tenth Conjugation (चुरादि)

अङ्क् to count	अङ्कयति अङ्क्यते	अङ्कयामास		
अन्ध् to become blind	अन्धयति			
अर्थ् to request	अर्थयते अर्थ्यते	अर्थयाश्चक्रे	अर्थयिष्यते	
अंश् to divide	अंशयति	अंशयामास	अंशयिष्यति	
ईर् to move	ईरयति-ते ईर्यते	{ ईरयाश्चकार- चक्रे	ईरयिष्यति ते	
कथ् to tell	कथयति कथ्यते	कथयामास	कथयिष्यति	
कर्ण् to pierce	कर्णयति कर्ण्यते	कर्णयामास	कर्णयिष्यति	
क्षप् to send	क्षपयति क्षप्यते	क्षपयामास	क्षपयिष्यति	
क्षल् to wash	क्षालयति क्षाल्यते	क्षालयामास	क्षालयिष्यति	
गण् to count	गणयति गण्यते	गणयामास	गणयिष्यति	
गुण् to multiply	गुणयति गुण्यते	गुणयामास	गुणयिष्यति	

Roots of the ninth Conjugation (ऋधादि) cont.

Desiderative	Pot. pass. part	P. P. P.	Ind. past part.		Infinitive
			क्त्वा	ल्यप्	
{ विवरिषति-ते वुवृषति { शिशरिषति शिशीर्षति सिसीषति-ते	वरणीय	वृत शीर्ण	वृत्वा		{ वरितुम् वरीतुम्
तिस्तम्भिषति	स्तम्भनीय	स्तब्ध	सित्वा	{ स्तम्भित्वा स्तब्ध्वा	सेतुम् स्तम्भितुम्
{ तिस्तरिषति तिस्तीर्षति-ते		स्तीर्ण	स्तीर्त्वा		स्तरितुम्

Roots of the tenth Conjugation (चुरादि)

		अङ्कित अन्धित			
	अर्थनीय	अर्थित	अर्थयित्वा	प्रार्थय्य	अर्थयितुम्
	ईरणीय ईर्य	ईरित			
चिकथयिषति	{ कथितव्य कथनीय	कथित	कथयित्वा		कथयितुम्
		कर्णित	कर्णयित्वा	आकर्ण्य	कर्णयितुम्
	क्षाल्य	क्षपित	क्षपयित्वा		क्षपयितुम्
जिगणयिषति	गणनीय	क्षालित	क्षालयित्वा		क्षालयितुम्
		गणित	गणयित्वा	अवगण्य	गणयितुम्
		गुणित	गुणयित्वा		गुणयितुम्

Roots of the tenth Conjugation (चुरादि) cont.

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
घुष् to proclaim चिन् to think	घोषयति घोष्यते { चिन्तयति-ते चिन्त्यते	घोषयामास चिन्तयामास	घोषयिष्यति चिन्तयिष्यति-ते	
चुद् to direct	चोदयति-ते चोद्यते	चोदयामास	चोदयिष्यति-ते	
चुर् to steal	चोरयति-ते चोर्यते	चोरयामास	चोरयिष्यति-ते	
चूर्ण to crush	चूर्णयति-ते चूर्ण्यते	चूर्णयामास	चूर्णयिष्यति-ते	
छद् to cover	छादयति-ते छाद्यते	छादयामास	छादयिष्यति-ते	
तद् to beat	ताडयति ताड्यते	ताडयामास	ताडयिष्यति	
तर्क् to guess	तर्कयति तर्क्यते	तर्कयामास	तर्कयिष्यति	
तर्ज to threaten	तर्जयते तर्ज्यते	तर्जयाञ्जके	तर्जयिष्यते	
तुल् to weigh	तोलयति तोल्यते	तोलयामास	तोलयिष्यति	
दण्ड to punish	दण्डयति दण्ड्यते	दण्डयामास	दण्डयिष्यति	
पाल् to protect	पालयति पाल्यते	पालयामास	पालयिष्यति	
पीड् to hurt	पीडयति पीड्यते	पीडयामास	पीडयिष्यति	
पूज् to adore	पूजयति पूज्यते	पूजयामास	पूजयिष्यति	
पूर to fill	पूरयति पूर्यते	पूरयामास	पूरयिष्यति	
भक्ष् to eat	भक्षयति भक्ष्यते	भक्षयामास	भक्षयिष्यति	
भर्त्स to threaten	भर्त्सयते भर्त्स्यते	भर्त्सयाञ्जके	भर्त्सयिष्यते	
भूष् to adorn	भूषयति-ते भूष्यते	भूषयामास	भूषयिष्यति-ते	
मण्ड् to adorn	मण्डयति मण्ड्यते	मण्डयामास	मण्डयिष्यति	
मन्त्र् to consult	मन्त्रयते मन्त्र्यते	मन्त्रयाञ्जके	मन्त्रयिष्यते	
मान् to respect	मानयति-ते मान्यते	मानयामास	मानयिष्यति-ते	
मार्ग to seek	मार्गयति मार्ग्यते	मार्गयामास	मार्गयिष्यति	
मार्ज् to wipe	मार्जयति मार्ज्यते	मार्जयामास	मार्जयिष्यति	

Roots of the tenth Conjugation (चुरादि) cont.

Desiderative	Pot. pass. part.	I. P. P.	Ind. past part.		Infinitive
			त्वा	ल्यप्	
चिचित्तिषति	घोषणीय { चिन्तनीय चिन्तितव्य चोदयितव्य चोदनीय	घुषित	चिन्तयित्वा	परिचिन्त्य	चिन्तयितुम्
		चिन्तित			
चुचोरयिषति	चोरयितव्य	चोरित चूर्णित	चोरयित्वा		चोरयितुम्
चिच्छादयिषति	छादयितव्य ताडनीय	छादित	छादयित्वा		छादयितुम्
		ताडित	ताडयित्वा		ताडयितुम्
तितर्जिषति	तर्कणीय	तर्कित	तर्कयित्वा		तर्कयितुम्
तुतोलयिषति	तर्जनीय	तर्जित	तर्जयित्वा		तर्जयितुम्
दण्डयिषति	दण्डनीय	दण्डित	दण्डयित्वा		दण्डयितुम्
		पालनीय	पालयित्वा		पालयितुम्
पिपीडयिषति	पीडनीय	पीडित	पीडयित्वा		पीडयितुम्
बिभक्षयिषति	पूज्य पूजनीय पूर्य पूरणीय { भक्षयितव्य भक्षणीय	पूजित	पूजयित्वा		पूजयितुम्
		पूरित	पूरयित्वा		पूरयितुम्
भ्रूषयिषति	भ्रूषतव्य भ्रूष्य	भक्षित	भक्षयित्वा		भक्षयितुम्
		भर्त्सित	भर्त्सयित्वा		भर्त्सयितुम्
मिमानयिषति-त्ते	माननीय मार्गितव्य	भ्रूषित	भ्रूषयित्वा		भ्रूषयितुम्
		मण्डित	मण्डयित्वा		मण्डयितुम्
मिमार्जयिषति	मार्जनीय	मण्डित	मण्डयित्वा	आमन्त्र्य	मन्त्रयितुम्
		मन्त्रित	मन्त्रयित्वा		मन्त्रयितुम्
मिमार्जयिषति	मार्जनीय	मानित	मानयित्वा		मानयितुम्
		मार्गित	मार्गयित्वा		मार्गयितुम्
		मार्जित	मार्जयित्वा		मार्जयितुम्

Roots of the tenth Conjugation (चुरादि) cor.t.

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
मिश्र् to mix	मिश्रयति मिश्रयते	मिश्रयामास	मिश्रयिष्यति	
मृग् to hunt	मृगयते मृगयते	मृगयाञ्चक्रे	मृगयिष्यते	
रच् to arrange	रचयति रचयते	रचयामास	रचयिष्यति	
रूप् to consider	रूपयति-ते रूप्यते	रूपयामास	रूपयिष्यति-ते	
लक्ष् to define	लक्षयति-ते लक्ष्यते	लक्षयामास	लक्षयिष्यति-ते	
लोक् to see	{ लोकयति-ते लोक्यते	लोकयामास	लोकयिष्यति-ते	
लोच् to see	{ लोचयति-ते लोच्यते	लोचयामास	लोचयिष्यति-ते	
वञ्च् to cheat	वञ्चयते वञ्चयते	वञ्चयामास	वञ्चयिष्यति-ते	
सान्त्च् to soothe	सान्त्वयति सान्त्वयते	सान्त्वयामास	सान्त्वयिष्यति	
सूच् to pierce	सूचयति सूचयते	सूचयामास	सूचयिष्यति	
स्पृह् to desire	स्पृहयति स्पृहयते	स्पृहयामास	स्पृहयिष्यति	

Roots of the tenth Conjugation (चुरादि) cont.

Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	Ind. past part.		Infinitive
			त्त्वा	ल्यप्	
लिल्लक्षयिषति		मिश्रित	मिश्रयित्वा		मिश्रयितुम्
	रचनीय	रचित	रचयित्वा	निरूप्य आलक्ष्य अवलोक्य	रचयितुम्
	रूपणीय	रूपित	रूपयित्वा		रूपयितुम्
	लक्षणीय	लक्षित	लक्षयित्वा		लक्षयितुम्
	लोकनीय	लोकित	लोकयित्वा		लोकयितुम्
	लोचनीय	लोचित	लोचयित्वा	अवलोक्य	लोचयितुम्
	वञ्चनीय	वञ्चित	वञ्चयित्वा		वञ्चयितुम्
सान्त्वनीय	सान्त्वित	सान्त्व- यित्वा		सान्त्वयितुम्	
पिस्पृहयिषति	सूचनीय	सूचित	सूचयित्वा		सूचयितुम्
	स्पृहणीय	स्पृहित	स्पृहयित्वा		स्पृहयितुम्

SANSKRIT-ENGLISH GLOSSARY

अ

अंश् (10PA) to divide
 अंशः share, portion
 अंशिन् sharer, heir
 अंशुः m. ray
 अंशुकम् cloth, garment
 अंसः shoulder
 अकस्मात् suddenly
 अकाण्ड accidental
 अक्ष (5P) to reach
 अक्षः axis, pivot, die
 अक्षम unfit, unable
 अक्षय imperishable
 अक्षर imperishable
 अक्षि eye (II 32)
 अखिल whole, entire
 अगदः medicine
 अग्निः m. fire
 अग्र first, foremost
 अग्रम् point, top
 अग्रणीः m. leader (II, 12)
 अग्रहायणः name of a
 month
 अग्रे in front of (+gen.)
 अङ्कः lap, sign
 अङ्कुरः (०रम्) sprout,
 blade
 अङ्कुशः goad, hook
 अङ्ग well, indeed
 अङ्गम् body, limb, part
 अङ्गारः (०रम्) charcoal

अङ्गिन् embodied,
 chief, principal
 अङ्गीकृ (8PA) to ac-
 cept, to promise, to
 admit
 अङ्गुलिः (०ली) f. finger,
 toe
 अङ्गुष्ठः thumb, big toe
 अचर immovable
 अचल steady
 अचलः mountain
 अचिरं (०रेण, ०रात्)
 lately
 अज unborn, eternal
 अजः (०जा) goat
 अजल continual
 अङ्ग (1PA) to bend, .
 to worship, परि- to
 twist
 अङ्ग (7P) to anoint
 वि- to reveal, to
 show
 अङ्गलिः m. folded
 hands
 अट (1P) to wander
 अट्टालिका high mansion
 अणुः (०ण्वी) minute,
 small
 अणुः m. atom
 अण्डः (०डम्) egg
 अतः hence, therefore

अति very, beyond
 अतिथिः m. guest
 अतिभूमिः f. excess,
 summit
 अतिभूमिं गम् to go to
 excess, to reach the
 climax
 अतिशयः excess,
 superiority
 अयीव very,
 exceedingly
 अत्यन्त endless,
 excessive
 अत्ययः end, death
 अत्र here
 अत्रान्तरे meanwhile
 अथ 'here begins', then
 अथ किं what else ?
 quite so
 अथवा or, rather
 अद् (2P) to eat
 अदस् (असौ, अदस्) that
 (I, 70)
 अदितिः f. goddess
 Aditi
 अदृष्टम् fate, destiny
 अद्भुत wonderful,
 marvellous
 अद्य today
 अद्रिः m. mountain
 अधम lowest, meanest
 अधर low, inferior
 अधरः lower lip, lip

अधरोत्तर topsy-turvy
 अधरेद्युः the day before
 yesterday
 अधः below (+gen.)
 अधोऽधः below (+acc.)
 अधिक greater
 अधिकरणम् appointing,
 location
 अधिकारः duty, right
 अधिक्लेषः abuse, insult
 अधीन subject to
 अधुना now
 अध्यक्षः superintendent
 अध्ययः (०यनम्) study
 अध्यापकः teacher
 अच्चन् m (अच्चा) way,
 road
 अन् (2P) to breathe
 (II, 61), प्र—to be alive
 अनड्वह् m. bull (II, 82)
 अनन्त endless, infinite
 अनन्तरम् after (+abl.)
 अनलः fire
 अनाथ poor, forlorn
 अनिलः wind
 अनिशम् ceaselessly
 अनु after (+acc.)
 अनुकम्पा compassion
 अनुकूल favourable
 अनुग्रहः favour
 अनुचरः companion,
 follower

अनुज्ञा permission
 अनुतापः remorse
 अनुनयः request
 entreaty
 अनुपूर्व regular
 अनुपूर्वेण regularly
 अनुभवः (०भूतिः f.)
 experience
 अनुमतिः f. permission
 अनुमानम् inference
 अनुरागः (०रक्तिः f.) love
 अनुरोधः conformity,
 request
 अनुशीलनम् exercise
 अनेक several, many
 अनेकधा in various
 ways
 अन्तः end, border
 अन्ततः finally
 अन्तेवासिन् pupil
 अन्तर between, inside
 (+loc. and gen.)
 अन्तःकरणम् heart, soul
 अन्तःपुरम् inner
 apartment
 अन्तर interior,
 different
 अन्तरा between
 (+acc.)
 अन्तरेण except, with
 reference to (+acc.)
 अन्तिक near,
 proximate

अन्तिकम् vicinity
 अन्तिम् last
 अन्ध blind
 अन्धकारः darkness
 अन्नम् food
 अन्य other (II, 172)
 अन्यतम one of many
 (II, 172)
 अन्यतर one of two
 (II, 172)
 अन्यत्र elsewhere
 अन्यथा otherwise
 अन्येद्युः on the next
 day
 अन्योन्य one another
 अप् (आपः f. pl.) water
 (II, 83)
 अपत्यम् offspring
 अपमानः disrespect
 अपर other (II, 174)
 अपराधः offence
 अपि even, also
 अप्सरस् (अप्सराः) f.
 nymph
 अञ्जम् lotus
 अब्धि m. ocean
 अभावः absence,
 privation
 अभि towards (+acc.)
 अभिचारः magic
 अभिचारकः magician
 अभिज्ञ conversant
 with

अभिज्ञानम् recognition
 अभितः near (+acc.)
 अभिधा (०धानम्) name
 अभिनयः acting
 अभिनिवेशः application
 अभिनेतृ (०ता त्री) actor
 अभिप्रायः intention
 अभिमानः self-respect,
 conceit
 अभिमुख (०खी) facing
 अभियोगः exertion,
 accusation
 अभिलाषः desire
 अभिषेकः sprinkling
 coronation of a king
 अभिसारः meeting
 अभीरः cowherd
 अभ्यसूया envy, jealousy
 अभ्यासः repetition,
 exercise
 अभ्रम् cloud, sky
 अमर immortal
 अमात्यः minister
 अमुक so and so
 अमृतम् nectar
 अमोघ unfailling
 अम्बरम् sky
 अम्बा mother (II, 5)
 अम्बु water
 अम्भस् n. water
 अम्ल sour, acid
 अयस् n. iron

अयोमय (०यी) made of
 iron
 अरण्यम् forest
 अरविन्दम् lotus
 अराल curved, crooked
 अरिः m. enemy
 अरुण (०णा ०णी)
 reddish
 अरुन्धती wife of
 Vasiṣṭha
 अर्कः sun
 अर्घः price, offering
 अर्घ्यम् offering
 अर्च् (1PA) to
 worship
 अर्ज (1P) to gain,
 to earn
 उप—to earn
 अर्जुनः the third
 Pāṇḍava
 अर्णवः ocean, sea
 अर्थ (10PA)
 to request
 अभि—to beg ;
 प्र—to ask, so wish,
 प्रति—to challenge
 अर्थः object, purpose,
 meaning, wealth
 अर्थिन् wishing for,
 begging
 अर्ध half
 अर्ह (1P) to deserve
 (I, 123)

अलकः curl of hair
 अलक्तः red lac
 अलङ्कारः ornament
 अलम् enough, suffi-
 cient (+dat.) ; a
 match for (+dat.) ;
 enough with
 (+instr.)
 अलस lazy, dull
 अलिः m, black bee
 अलीक false,
 unpleasant
 अल्प small, little
 (II, 174)
 अल् (1P) to protect
 अवकाशः occasion, place
 अवतंसः ear-ring
 अवतारः descent, mani-
 festation (of a deity)
 अवदात clean, pure
 अवद्य censurable
 अवधानम् attention
 अवधिः m. limit
 अवधीर् (10P) to
 disregard
 अवनिः (०नी) f. earth
 अवन्तिः (०न्ती) f. Ujjain
 अवयवः limb. part
 अवर later, inferior
 (II, 174)
 अवरोधः obstruction,
 inner appartments
 अवलेपः pride, insult

अवशेषः rest, remainder
 अवश्य necessary
 अवश्यम् inevitably
 अवसरः occasion, leisure
 अवसानम् end, concussion
 अवस्था state, condition
 अवहेलः (०ला) disregard
 अविद्या ignorance
 अविरतम् continually
 अश् (5A) to pervade,
 to reach, to enjoy
 (II, 15)
 अश् (9P) to eat
 प्र—to eat, to taste
 अष्टीतिः f. eighty
 (II, 22-23)
 अशोकः a kind of tree
 अश्मन् (अश्मा) m. stone
 अश्रु tear
 अश्लील ugly, vulgar
 अश्वः horse
 अश्वतरः (०री) mule
 अष्टन् eight (I, 130)
 अष्टम (०मी) eighth
 (I, 131)
 अष्टादशन् eighteen (I, 131)
 अस् (2P) to be (II, 56)
 अस् (4P) to throw
 अप—to cast away
 अभि—to practice
 नि—to put down
 विपरि—to upset
 सन्नि to give up

असंख्य countless
 असंदिग्धम् certainly
 अस्तिः m. sword
 असुः m. breath, life
 असुरः demon
 असूयति (den.) to envy
 (+dat.)
 असूया envy, jealousy
 अस्त्र्ज् (अस्त्र्क्) n. blood
 अस्तः sunset
 अस्त्रम् arrow, weapon
 अस्थि bone (II, 32)
 अस्मद् I (I, 67)
 अस्मदीय our (II, 171)
 अहन् (अहः) n. day
 (II, 64)
 अहंकारः pride
 अहिः m. serpent
 अहिपतिः Vāsuki
 अहिंसा abstaining from
 doing harm

आ

आ from, up to
 (+abl.)
 आकरः mine, collection
 आकर्षः attraction
 आकषः touch-stone
 आकांक्षा desire
 आकारः shape,
 appearance
 आकाशः (०शम्) sky
 आकुल full of, disturbed

आकृतिः f. form,
 appearance
 आक्रमः (०मणम्) attack
 आक्षेपः blame, allusion
 आखः spade
 आख्या name
 आख्यानम् tale, story
 आगन्तुः stranger, guest
 आगमः (०मनम्) arrival
 आगारम् house
 आमहायणः name of a
 month
 आघातः blow, calamity
 आचारः conduct,
 custom
 आचार्यः teacher
 आज्ञा order
 आज्यम् ghee
 आटोपः pride
 आढ्य rich, abounding in
 आतपः heat
 आतपवारणम् umbrella
 आतुर affected by
 आत्मन् (आत्मा) m. self
 आत्मसात् कृ to
 appropriate
 आदरः respect
 आदर्शः mirror
 आदिः m. beginning
 आदिम first
 आदेशः order, advice
 आधारः support,
 reservoir

आधि: *m.* anguish
 आधुनिक (०की) modern
 आननम् mouth, face
 आनन्द: joy, happiness
 आप् (5P) to obtain,
 to reach (II, 15)
 अव—to secure
 परि—to be com-
 petent
 प्र—to get, to reach
 वि—to pervade
 सम्—to complete
 आपण: market, shop
 आपणिक: shopkeeper
 आपद् *f.* misfortune
 आपानम् tavern
 आब्दिक (०की) annual
 आभरणम् ornament
 आभा light, appearance
 आभोग: expanse
 आमय: disease
 आमिषम् flesh
 आमोद: joy, delight
 आम्रम् mango
 आयत long, prolix
 आयत्त dependent on
 आयास: effort
 आयुध: (०धम्) weapon
 आयुस् (आयुः) *n.* age, life
 आर: (आरम्) brass
 आरम्भ: beginning, effort
 आरात् near, far from
 आराधना service, worship

आराम: delight
 आर्त afflicted, sick
 आर्द्र wet, fresh
 आर्य Āryan, noble
 आलय: abode
 आलस्यम् laziness
 आलाप: conversation
 आलोक: sight, light
 आवर्त: eddy
 आबलि (०ली) *f.* line,
 series
 आबिल dirty, turbid
 आशंका fear,
 apprehension
 आशय: abode,
 receptacle
 आशा hope ; region
 आशिस् (आशीः) *f.* bless-
 ing (II, 79)
 आशु .fast, quick (ly)
 आश्चर्य narvellous
 आश्चर्यम् marvel
 आश्रम: (०मम्)
 hermitage
 आश्रय: support, refuge
 आश्विन: name of a
 month
 आषाढ: name of a
 month
 आस् (2A) to sit, to
 be (II, 57)
 अधि—to occupy
 (+acc.)

उद्—to be
 indifferent
 उप—to serve,
 to worship
 आसनम् seat
 आस्यम् mouth, face
 आहार: food
 आहुति: *f.* offering
 आह्निक (०की) daily
 आह्लाद: joy, delight
 इ
 इ (2P) to go (II, 49)
 अधि—(2A) to
 study (II, 50)
 अप—to depart
 अभिप्र—to intend
 उद्—to rise
 उप—to approach
 समव—to assemble
 समुप—to obtain
 इक्षु: *m.* sugarcane
 इच्छा wish
 इतर other (II, 172)
 इत: hence
 इति thus
 इतिहास: history
 इत्थम् thus
 इदम् this (I, 69)
 इदानीम् now
 इन्दु: *m.* moon
 इन्दूर: rat, mouse

इन्द्रः Indra, lord, best
 इन्द्रियम् sense
 इन्ध् (7A) to kindle
 इन्धनम् fuel
 इयत् so much (I, 89)
 इव like, as if
 इष् (6P) to wish
 अनु—(4P) to search
 प्रति—to accept
 इषुः m. arrow
 इष्टिका brick
 इह here
 इहलोकः this world

२

ईक्ष् (1A) to see
 अनु—to seek
 अप—to expect, to need
 उप—to neglect
 परि—to examine
 प्रति—to wait for
 ईक्षणम् look ; eye
 ईदृश् (ईदृक्) such
 ईदृश (•शी) such
 ईप्सा desire to get
 ईर् (2A) to move,
 to arise
 समुद्—to utter
 ईर्ष्य् (1P) to envy (+dat)
 ईर्ष्या, ईर्ष्या envy
 ईश (2A) to rule,
 to be able

ईशः lord, master
 ईश्वरः lord, God
 ईषत् slightly, a little
 ईह् (1A) to wish,
 to strive
 ईहा wish, effort

उ

उक्तिः f. speech,
 statement
 उग्र fierce, powerful
 उचित proper, usual
 उच्च high, loud
 उच्चैः loudly, high
 उज्ज्वल bright, lovely
 उज्जम् (6P) to leave
 उच्छ् (6P) to glean
 उटञ्जः (•भम्) hut
 उत्कण्ठ ready, eager
 उत्कलः Orissa
 उत्खातिन् rugged
 उत्तम best, highest
 उत्तर northern (II,
 174) higher, latter
 उत्पत्तिः f. birth, origin
 उत्पलम् lotus
 उत्सः spring, fountain
 उत्सङ्गः lap
 उत्सवः festival
 उत्साहः effort, energy
 उत्सुक eager, anxious
 उदकम् water

उदग्र tall, fierce
 उदच् upward (I, 106)
 उदधिः m. ocean
 उदयः rise, prosperity
 उदरम् belly
 उदार generous, noble
 उदाहारः example
 उन्नतिः f. elevation
 उन्माद्ः madness
 उन्मार्गः wrong path
 उप below (+acc.)
 उपकारः service, help
 उपक्रमः beginning
 उपक्षेपः allusion, threat
 उपचारः courtesy ;
 articles of worship
 उपजीविका subsistence
 उपदेशः advice
 उपद्रवः harm, outrage
 उपधानम् pillow
 उपमा similarity
 उपमानम् comparison,
 analogy
 उपमेय comparable
 उपयोगः use, fitness
 उपरागः eclipse
 उपरि above (+gen.)
 उपर्युपरि above (+acc.)
 उपलः stone
 उपलब्धिः f. perception
 उपवनम् garden
 उपवासः fast

उपवीतम् sacred thread
 उपहारः present
 उपहासः ridicule
 उपहासपात्रम् laughing stock
 उपांशु in a low voice
 उपाधिः *m.* fraud
 उपाध्यायः teacher
 उपानह् *f.* sandal, shoe
 उपान्तः border
 उपायः means
 उपालम्भः abuse, taunt
 उपासनम् (०ना) service, worship
 उपेक्षा negligence
 उभ both (II, 174)
 उभय (०यी) both (II, 174)
 उभयतः on both sides (+acc.)
 उमा wife of Śiva
 उरस् (उरः) *n.* breast
 उरु wide
 उर्वी earth
 उलूकः owl
 उल्का meteor, torch
 उल्लासः joy
 उल्लेखः mention
 उष् (1P) to burn
 उषस् (उषाः) *f.* dawn
 उष्ट्रः (उष्ट्री) camel
 उष्ण hot
 उष्णीषः (०षम्) turban
 उष्मन् (उष्मा) *m.* heat

ऊ

ऊधस् (ऊधः) *n.* udder
 ऊन wanting, less
 ऊरुः *m.* thigh
 ऊर्जस् (ऊर्जः) *n.* vigour
 ऊर्णा wool
 ऊर्ध्व raised
 ऊर्ध्वम् afterwards (+abl.)
 ऊर्मिः *m.f.* wave
 ऊष्मन् (ऊष्मा) *m.* heat
 ऊह् (1PA) to guess
 अप—to remove
 प्रति—to impede
 वि—to arrange troops
 ऊहनी broom

ऋ

ऋ (1P) to go
 (5P) to injure
 ऋक्षः (क्षी) bear
 ऋच् *f.* hymn
 ऋजु straight, honest
 ऋणम् debt
 ऋतुः *m.* season
 ऋते except (+abl.)
 ऋत्विज् *m.* priest
 ऋषभः bull, best
 ऋषिः *m.* sage

ए

एक one (I, 126)

एकर one of two
 एकत्र in one place
 एकदा once upon a time
 एकधा in one way
 एकाकिन् alone
 एतद् this (I, 67)
 एतावत् so much (I, 89)
 एध् (1A) to grow
 एनस् (एनः) *n.* sin
 एव just, only
 एवम् thus

ऐ

ऐक्यम् oneness, unity
 ऐतिहासिक (०की) traditional
 ऐरावतः Indra's elephant
 ऐश्वर (०री) majestic, divine
 ऐश्वर्यम् might, divinity

ओ

ओकस् (ओकः) *n.* house
 ओषः flood, heap
 ओजस् (ओजः) *n.* strength
 ओदनः (०नम्) boiled rice
 ओषधिः *f.* herb medicine
 ओष्ठः lip

औ

औचित्यम् fitness
 औत्सुक्यम् anxiety
 औषधम् medicine

क

कंसः enemy of Kṛṣṇa
 ककुद् *f.* summit, hump
 ककुम् *f.* direction
 कङ्कणः (०णम्) bracelet
 कज्जलम् collyrium
 कञ्चुकः armour
 कञ्चुकिन् *m.* chamberlain
 कटः mat, hip
 कट्ट pungent
 कठिन hard, cruel
 कठोर hard, cruel
 कण् (1P) to sound
 कणः grain
 कण्टकः (०कम्) thorn
 कण्ठः throat
 कतम who (of many)
 (II, 172)
 कतर who (of two)
 (II, 172)
 कति how many (II, 172)
 कतिपय several (II, 174)
 कथ् (10PA) to tell
 कथम् how ?
 कथा tale, story
 कदलः plantain-tree
 कदा when ?
 कदाचित् at one time
 कदापि sometime
 न कदापि never
 कनकम् gold
 कनिष्ठिका little finger
 कन्दुकः ball

कन्या girl, daughter
 कपटः (०टम्) trick,
 fraud
 कपालः skull
 कपिः *m.* monkey
 कपोतः pigeon, dove
 कपोलः cheek
 कमलम् lotus
 कम्प् (1A) to tremble
 अनु—to feel pity
 कम्बलः blanket
 करः hand, trunk
 कराल dreadful
 करिन् elephant
 करुण tender, pitiable
 करुणः (०णा) pity
 कर्ण (10 PA)
 आ—to hear
 कर्णः ear, helm
 कर्णः Karna, son of
 Kunti
 कर्तृ *m.* doer
 कर्दमः mud
 कर्मन् (कर्म) *n.* work
 कलङ्कः spot, stain
 कलत्रम् wife
 कलशः jar, pitcher
 कलहः quarrel
 कला part, digit, art
 कलिः *m.* quarrel
 कल्याणम् good fortune
 कल्लोलः wave
 कवचः armour

कविः *m.* sage, poet
 कशा whip
 कषाय astringent, red
 कष्टम् hardship
 काकः crow
 काङ्क्ष् (1P) to wish
 अभि—to desire
 आ—to long for
 काचः glass
 काचनम् gold
 काण one-eyed
 काननम् forest
 कान्तिः *f.* beauty
 कामः love, god of love
 कामम् willingly ; well ;
 no doubt
 कायः (०यम्) body
 कारणम् cause
 कारा prison
 कारागृहम् jail
 कार्तिकः name of a month
 कार्तिकेयः god of war
 काल (०ली) black
 कालः time
 काव्यम् poem
 काश् (1A) to shine
 प्र—to shine
 वि—to bloom
 काशी Banaras
 काष्ठम् wood
 कास् (1A) to cough
 कासारः pond

किंशुकः name of a tree
 कित् (चिकित्सति)
 to heal (II, 155)
 कितवः rogue
 किम् what ? (I, 113)
 कियत् how great ? (I, 89)
 किरणः ray
 किरीटः crown, crest
 किल 'as they say'
 किशोरः (०री) young
 किशलयः (०यम्) sprout
 कीटः worm, insect
 कीदृश् } of what
 कीदृश (०शी) } kind ?
 कीर्तिः f. fame
 कु—(prefix implying
 badness, smallness,
 deficiency)
 कुक्कुटः cock
 कुक्कुरः (०री) dog
 कुचः breast
 कुञ्जः bower
 कुञ्जरः elephant
 कुटिलः crooked, bent
 कुटीरः (०रम्) hut
 कुटुम्बम् household
 कुटुम्बिन् m. householder
 कुठारः axe
 कुतः whence
 कुतुकम् }
 कुतूहलम् } curiosity
 कुत्र where ?
 कुत्स् (10A) to abuse

कुन्ती wife of Pāṇḍu
 कुप् (4P) to be angry
 (+dat.)
 कुबेरः god of riches
 कुमारः (०री) boy, prince
 कुमुदः white lotus
 कुम्भः pitcher
 कुम्भीरः shark
 कुरङ्गः (०गी) deer
 कुलम् race, family
 कुलिन् }
 कुलीन } well-born
 कुशल auspicious,
 skilful
 कुशलम् welfare
 कुष्ठः leprosy
 कुस् (4P) to embrace
 कुसुमम् flower
 कूज् (1P) to hum, to
 warble
 कूजनम् warbling
 कूटम् fraud
 कूपः well
 कूर्मः tortoise
 कूलम् shore, bank
 कृ (8PA) to do' to
 make (II, 21)
 अधि—to refer to
 अनु—to imitate
 अप—to harm
 अलम्—to adorn
 आविस्—to reveal
 उप—to help
 उपस्कृ—to decorate

तिरस्—to abuse
 नमस्—to salute
 परि—to surround
 परिष्कृ—to polish
 प्रति—to remedy
 वि—to change
 विप्र—to tease
 व्या—to explain
 संस्कृ—to refine
 कृच्छ्र painful, difficult
 कृत् (6P) to cut (I, 25)
 कृतज्ञ grateful
 कृतिन् successful
 कृते for the sake of
 (+gen.)
 कृत्रिम artificial
 कृत्स्न whole
 कृपण wretched,
 miserly
 कृपा pity
 कृपालु merciful
 कृश lean
 कृष् (6PA) to plough
 कृष् (1P) to pull
 आ—to attract
 उद्—to enhance
 नि—to lessen
 कृषकः ploughman
 कृष्णः Kṛṣṇa
 कृ (6P) to scatter
 आ—to spread
 उद्—to carve
 वि—to strew
 सम्—to mix

स्त्व् (1A) to be fit for
(+dat.)

परि—to decide

वि—to doubt

केतुः m. flag, banner

केन्द्रम् centre

केयूरः armlet

केवल alone, mere

केवलम् only

केशः hair

केसरः mane

कैकेयी mother of a
Bharata

कैलासः name of a
mountain

कोकिलः cuckoo

कोटरः (०रम्) hollow

कोटिः f. crore

कोणः corner

कोपः anger

कोमल tender

कोलाहलः noise, uproar

कोशः vessel, box,
treasure

कौतुकम् curiosity

कौमुदी moonlight

ककचः saw

कन्द् (1P) to cry

आ—to cry out

क्रम् (1PA, 4P) to go

अति—to cross

अभि—to approach

आ—to attack

उप -(A) to begin

निस्—to leave

क्रमः step, course

क्रमेण gradually

क्रमशः regularly

क्रिया action,
performance

क्री (9PA) to buy
(II, 28)

परि-(A) to hire

वि-(A) to sell

क्रीड् (1P) to play

क्रीडा sport, game

क्रुध् (4P) to be angry
(+dat.)

क्रुश् (1P) to cry

अनु—to pity

आ—to carry out

वि—to call aloud

क्रूर cruel, fierce

क्रोडः hollow, bosom

क्रोधः anger

क्रोशः shout ; measure
of distance

क्रोष्टु (०ष्ट्री) jackal
(II, 17)

क्लम् (1,4P) to be tired

क्लिश् (4A) to suffer

क्लिश् (9P) to torment

क्लेशः pain, distress

क्व where ?

क्षण् (8PA) to hurt

क्षणः (०णम्) moment

क्षणिक transient

क्षत्रियः ksatriya

क्षपणक. mendicant

क्षपा night

क्षम् (1A, 4P) to suffer,
to forgive

क्षयः loss, decay

क्षल् (10PA) to wash

प्र—to cleanse

क्षाम thin, lean

क्षारः acid

क्षि (1P) to decay

क्षि (5, 9P) to destroy

क्षितिः f. earth

क्षिप् (6PA) to throw

अधि—to offend

आ—to allude

नि—to entrust

सम्—to abridge

क्षिप्र quick

क्षीण thin, wasted

क्षीरः (०रम्) milk

क्षु (2P) to sneeze
(II, 51)

क्षुद् (7PA) to crush
(II, 86)

क्षुद्र small, mean

क्षुध् (4P) to be hungry

क्षुम् (4, ७P) to shake

क्षुरः razor, hoof

क्षुरिन् m. barber

क्षेत्रम् field

क्षेमः peace ; keeping

ख

खम् sky
खल्ल lame
खड्गः sword
खण्डः piece, part
खन् (1PA) to dig
उद्—to uproot
नि—to bury
खलः rogue
खलु surely, indeed
खाद् (1P) to eat
खिद् (4A) to suffer
खुरः hoof
खेदः fatigue, sorrow
खेला sport, play
ख्या (2P) to tell (II, 48)
आ—to declare
प्रत्या—to deny
सम्—to count
ख्यातिः f. fame, glory

ग

गगनम् sky
गङ्गा Ganges
गजः elephant
गण् (10PA) to count
अधि—to praise
अव—to disregard
परि—to consider
गणः group, series
गण्डः cheek

गण्डकः (•की) rhinoceros
गतिः f. motion, gait
गद् (1P) to speak
नि—to declare
गदा mace, club
गद्गद् stuttering
गन्धः smell, odour
गन्धर्व celestial musician
गभीर deep
गम् (1P) to go (I, 18)
अधि—to acquire
अनु—to follow
अभि—to approach
अव—to know
आ—to come
उद्—to rise
उप—to approach
निस्—to go out
प्रति—to return
वि—to pass away
सम्—(A) to meet
गरलः (•लम्) poison
गरिमन् m. weight
गरुडः king of bird
गर्ज् (1P, 10PA) to roar
गर्तः (•तम्) hole
गर्दभः (•भी) ass
गर्भः womb
गर्वः pride
गर्ह् (1A) to censure
गल् (1P) to drip, to fall

गलः throat, neck
गल्म् (1A) to be bold
गात्रम् body, limb
गाघ shallow
गानम् song
गान्धारी wife of Dhrtarastra
गालिः f. abuse
गाह् (1A) to plunge
अव—to dive
उप—to penetrate
गिरि f. speech [I, 77(5)]
गिरिः m. mountain
गुच्छः bunch, bundle
गुडः molasses
गुडकः ball
गुण् (10PA) to multiply
गुणः quality, bow-string
गुप् (जुगुप्सते) to shun, to abhor (II, 155)
गुह heavy, important
गुरुः m. teacher, superior
गुल्फः ankle
गुह् (1PA) to hide (I, 18)
गुहा cave
गुध्रः vulture
गृहम् house
गृहिणी house-wife
गु (6P) to swallow
उद्—to vomit

गै (1P) to sing
 अत्र —to censure
 गो (गौः) *m. f.* cow
 (II, 54)
 गोचरः range, scope
 गोपः (०पी) cowherd
 गोलः ball, globe
 गोष्ठिः (ष्टी) *f.* assembly
 गौण (०णी) subordinate
 गौतमः name of
 Buddha
 गौर (०रा ०री) white,
 fair
 गौरी name of Pārvalī
 ग्रन्थ (9P) to fasten
 ग्रन्थः book
 ग्रन्थिः *m.* knot
 ग्रस् (1A) to swallow
 सम्—to destroy
 ग्रह् (9PA) to seize
 (II 29)
 अनु—to favour
 अव—to resist
 आ—to persist in
 नि—to check
 परि—to clasp
 प्रति—to accept
 सम्—to collect
 ग्रहः grasp ; planet
 ग्राम. village
 ग्रामणीः *m.* village-chief
 (II, 12)

प्राबन् *m.* stone
 प्रासः mouthful
 प्रीवा neck
 प्रीष्मः summer
 ग्लानिः *f.* fatigue
 ग्लै (1P) to be tired,
 despondent, to fade

घ

घट् (1A) to strive,
 to happen
 वि—to break down
 सम्—to be united
 घटः jar
 घण्टा bell, gong
 घन thick, dense
 घनः cloud
 घर्मः heat
 घातः blow
 घासः food, grass
 घुषु (10PA) to proclaim
 घूर्ण (1A, 6P) to whirl
 घृणा contempt, hatred
 घृतम् ghee
 घृष् (1P) to rub
 उद्—to scratch
 सम्—to vie with
 घोर terrible
 घ्रा (1P) to smell
 (I, 18)

च

च and
 चकास् (2P) to shine
 (II, 62)
 चकित frightened
 चक्रम् wheel
 चक्रवर्तिन् *m.* emperor
 चक्ष् (2A) to speak
 (II, 44)
 चक्षुस् *n.* eye [I, 77(6)]
 चंचल tremulous, fickle
 चंचुः (०चूः) *f.* beak
 चण्ड fierce
 चण्डालः outcast
 चण्डिलः barber
 चतुर् four (I, 126)
 चतुर clever
 चन्दनः (०नम्) sandal-
 wood
 चन्द्रः moon
 चन्द्रमस् *m.* moon
 [I 77(6)]
 चन्द्रिका moonlight
 चपल shaking, fickle
 चपला lightning
 चपेटः (०टा) slap
 चम् (1P) to sip
 आ—to rinse the
 mouth
 चमत्कारः admiration
 चमूः *f.* army (I, 58)

चर् (1P) to move
 अनु—to follow
 अभि—to offend
 आ—to practise
 उप—to serve
 प्र—to set forth
 चरः spy
 चरणः (०णम्) foot
 चरम last
 चरितम् (०त्रम्) conduct
 चर्मन् n. skin, leather
 चल् (1P) to go
 वि—to shake
 चाटुः flattery
 चापम् bow
 चामरः chowrie
 चारु lovely, pretty
 चि (5PA) to collect
 अव—to gather
 आ—to heap up
 उद्—to arrange
 निस्—to ascertain
 परि—to recognize
 वि—to select
 चिकित्सकः physician
 चिकित्सा medical treat-
 ment
 चिता funeral pyre
 चित्तम् mind, heart
 चित्तहारिन् ravishing
 चित्र clear, various,
 wonderful

चित्रम् picture, wonder
 चित्रय (den.) to
 decorate
 चित्रशाला picture-room
 चित्रित decorated
 चिन्त् (10P) to think
 अनु—to remember
 परि—to reflect
 वि—to discern
 सम्—to ponder
 चिन्ता thought, anxiety
 चिन्तामणिः m. philoso-
 pher's stone
 चिन्मय (०यी) intellect-
 ual, spiritual
 चिबुकम् chin
 चिर long
 चिरम् for a long time
 चिरेण चिरात् after a
 long time
 चिरकार }
 चिरकारिन् } slow
 चिरन्तन (०नी) old,
 ancient
 चिराय (den.) to delay
 चिह्नम् sign, mark
 चीत्कारः noise
 चीनः Chinese
 चुद् (10P) to urge
 अभि—to impel
 प्र—to command
 सम्—to stimulate

चुम्ब (1P) to kiss
 चुम्बकमणिः m. magnet
 चुम्बनम् kiss
 चुर् (10PA) to steal
 चूडः tonsure
 चूडा tuft of hair, crest
 चूडामणिः m. crest-jewel
 चूतः mango-tree
 चूर्ण (10P) to pulverize
 चूर्णीकृ to pulverize
 चेटः (०टी) servant
 चेतना conciousness
 चेतम् n. mind
 चेद् if
 न चेद् { if not
 नो चेद् { otherwise
 चेष्ट (1PA) to stir
 चेष्टा activity
 चैत्रः name of a month
 चोरः thief
 चोर्यम् theft
 च्यु (1A) to waver,
 to fail
 च्युत् (1P) to drip, to
 fall
 छ
 छत्रम् umbrella
 छद् (10P) to cover
 छद्मन् n. disguise,
 pretext
 छन्दम् n. pleasure,
 metre

क्लृप्तम् fraud
 क्लृप्त्य (den.) to deceive
 छविः f. colour, beauty
 छागः (०गी) goat
 छात्रः pupil
 छाया shade, shadow,
 splendour
 चिद् (7PA) to cut
 अप—to sever
 आ—to rob
 उद्—to destroy
 परि—to divide
 वि—to separate
 छिद्रम् hole
 छुरिका knife
 छुरित studded with
 ज
 जक्ष् (2P) to eat
 (II, 62)
 जगत् n. world
 जगन्नाथः Viṣṇu
 जघनम् hip
 जघन्य last, lowest
 जटा braid of hair
 जटायुः m. name of the
 vulture Jaṭāyu
 जठर hard, old
 जड dull, stupid
 जन् (4A) to be born
 सम्—to arise, to
 happen

जनः man, person
 जनकः father ; Sitā's
 father
 जननी mother
 जनपदः district
 जनरवः } rumour,
 जनवादः } gossip
 जन्तुः m. being,
 creature
 जन्मन् n. birth
 जप् (1P) to mutter
 उप—to whisper
 जपमाला rosary
 जम्बूकः jackal
 जयः victory
 जयन्त (०न्ती) victorious
 जय्य to be conquered
 जरठ old
 जरा old age (II, 5)
 जरायु n. slough
 जर्जर decayed, broken
 जलम् water
 जलदः cloud
 जलधिः ocean
 जल्प् (1P) murmur
 परि—to prate
 सम्--converse
 जवः speed
 जागृ (2P) to awake
 (II, 62)
 जातः son
 जातम् birth, race

जातिः f. birth, caste,
 race
 जातु at all
 न जातु not at all,
 never
 जानु n. knee
 जामातृ m. son-in-law
 जाया wife
 जारः lover
 जालम् net, cluster
 जालकारः spider
 जात्म (०मी) despicable
 जास्पतिः head of a
 family
 जि (1P) to conquer
 भव—to deprive of
 उद्—to conquer
 निस्—to overcome
 परा—(A) to defeat
 वि—(A) to
 vanquish
 जिनः Jain saint
 जिह्वा tongue
 जीमूतः cloud
 जीव् (1P) to live
 अति—to survive
 (+acc.)
 अनु—live upon
 (+acc.)
 उद्—to live again
 उप—to maintain
 oneself

जीवः living creature

जीवनम् life

जीविका livelihood

जुगुप्सा disgust

जुष् (6PA) to relish

अनु—to visit

अभि—to frequent

जृम्भ् (1A) to yawn

उद्—expand

जृ (4P) to grow old

ज्ञा (9PA) to know
(II, 29)

अनु—to permit

अभि—to recognize

अव—to despise

निस्—to distinguish

प्रति—to promise

वि—to ascertain

सम्—(A) to agree

ज्ञातिः m. kinsman

ज्ञानम् knowledge

ज्या bowstring

ज्यायस् older (I, 93)

ज्येष्ठ oldest (I, 93)

ज्यैष्ठः name of a

month

ज्योतिषम् astronomy

ज्योतिस् n. light

ज्योत्स्ना moonlight

ज्वल् (1P) to blaze

ज्वालः flame, torch

झ

मंभा roaring

मटिति at once

मणमणाय (den. A) to
rattle

मरा waterfall

मर्मरित bruised

मिल्लिका cricket

ट

टंकारः yell, twang

टगर squint-eyed

टीका commentary

ड

डमरः tumult

डम्ब (10P)

वि—to deceive

डामर astounding

डिण्डिमः drum

डिम्बः egg

डिम्भः young child

ढी (1A, 4A) to fly

उद्—to fly up

ढोम्बः low-cast

musician

ढ

ढालम् shield

ढोलः drum

ढौक् (1A) to approach

त

तक्म् buttermilk

तक्षः carpenter

तटः slope, bank

तटस्थ indifferent

neutral

तड् (10P) to beat

परि—to strike

वि—to wound

तडागम् lake, pond

तडित् f. lighting

तण्डुलः grain, rice

ततः thence therefore

तति so many (II, 172)

तत्त्वम् essence, reality

तत्र there

तत्रभवान् (०वती)

respected person

तत्रान्तरे meanwhile

तथा so, thus

तथापि yet, never-

theless

तथ्यम् truth

तद् that (I, 67)

तदनन्तरम् thereupon

तदा then, at that

time

तदानीम् then

तदीय his, her, its

(II, 171)

तद्वत् similarly

तन् (8PA) to stretch
(II, 20)
अधि—to string
(a bow)
अव—to descend
आ—to pervade
परि—to clasp
वि—to spread
तनयः (०या) son,
daughter
तनु thin, delicate
तुन्ः f. } body, form
तनुः }
तनुत्रम् armour
तन्तुः m. thread
तन्त्रम् loom ; principle
तन्त्रीः f. lute (II, 26)
तन्द्रा fatigue, sloth
तन्द्राय (den. A.)
to grow weary
तन्द्रालु weary
तप् (1P) to heat
तप् (4A) to suffer,
to do penance
तपस् n. heat, penance
तपोधनः ascetic
तपोवनम् hermitage
तमस् n. } darkness
तमिहम् }
तमोमणिः m. fire-fly
तरङ्गः wave
तरल tremulous

तरीः f. boat (II, 26)
तरुः m. tree
तरुण (०णी) young, fresh
तर्क (101) to surmise
तर्कः supposition
तर्ज (1P, 10P) to
threaten
अभि—to revile
वि—to threaten
तर्जनी forefinger
तर्पणम् satisfaction
तर्हि then
तलः तलम् surface
तले at the foot of
तल्पः couch, bed
तष्टृ m. carpenter
तस्करः thief
तातः father
तात्पर्यम् devotion,
meaning
तादृश् such
तादृश (०शी) such
तापः heat
तापसः (०सी) ascetic
ताम्बूलम् betel
ताम्रम् copper
तार shrill, loud
तारकम् } star, pupil of
तारा } the eye
तालः palm ; clapping
of hands
तालु n. palate

तावक (०की) thine
(II, 171)
तावत् so much (I, 89)
तावत् so long, just
तिक्त bitter
तिग्म hot
तितिक्षा endurance
तिथिः m.f. lunar day
तिमिरम् darkness
तिरस् across
तिर्यच् horizontal
(I, 107)
तिर्यङ् animal
तिलः sesamum
तीक्ष्ण sharp, pungent
तीरम् shore, bank
तीर्थम् bathing-place
तीव्र sharp, intense
तु but
तुङ्ग high
तुच्छ vain
तुण्डम् beak, snout
तुद् (6P) to strike
तुमुल noisy
तुमुलम् noise, din
तुरीय } fourth (I, 131)
तुर्य }
तुल् (10P) to weigh
तुला scale
तुल्य equal, similar
तुष् (4P) to be
pleased

परि—to be satisfied
 सम्—to rejoice in
 तुषार cold
 तुषारः dew, frost
 तूल्मम् cotton
 तूष्णीक silent
 तृणम् grass
 तृणय } to account
 (den. P.) } as grass
 तृणीकृ }
 तृतीय third (I, 131)
 तृप् (4PA) to be
 satisfied
 तृष् (4P) to be thirsty
 तृष् f., तृषा, तृष्णा thirst,
 greed, eagerness
 तृह् (7P) to crush
 (II, 87)
 तृ (6PA) to cross
 अति—to overcome
 अव—to descend
 उद्—to escape
 निस्—to overcome
 वि—to bestow
 तेजस् n. fire, light,
 energy
 तैल्मम् oil
 तोकम् offspring, child
 तोयम् water
 त्यज्—(1P) to abandon
 परि—to forsake
 सम्—to give up

त्यागः renunciation
 त्रप् (1A) to be ashamed
 त्रपा shame
 त्रस् (1P) to tremble
 अप—to flee
 परि—to be afraid
 सम्—to dread
 त्रा (4A) to rescue
 त्रासः fright
 त्रि three (I, 126)
 त्रितयम् group of three
 त्रिधा in three ways
 त्रिभुवनम् } the three
 त्रिलोकम् } worlds
 त्रिस् three times
 त्रुट् (4P) to break
 त्रैधा in three ways
 त्वच्—f. skin, bark
 त्वदीय thine (II, 171)
 त्वम् thou (I, 67)
 त्वर् (1A) to hasten
 त्वरा hurry
 त्वष्ट्र m. carpenter
 त्रिष्व—f. fury, light

थ

थरथराय (den. A) to
 stagger
 थोडनम् covering

द

दंश् (1P) to bite (I, 18)

दंष्ट्रः tusk, fang
 दक्ष—able, dexterous
 दक्षिण right, southern
 दक्षिणा fee
 दक्षिणतः to the right of
 दक्षिणीकृ to place on
 the right
 दण्ड् (10P) to punish
 दण्डः staff, stick
 दधि n. curds (II, 32)
 दन्तः tooth (II, 2)
 दन्तिन् m. elephant
 दन्तुर uneven, studded
 with
 दम् (4P) to be tamed
 दमयन्ती Nala's wife
 दम्पती m. dual man
 and wife
 दम्भः fraud, deceit
 दम्भिन् hypocrite
 दय् (1A) to have pity
 दया compassion
 दयालु compassionate
 दरिद्र poor
 दरिद्रा (2P) to become
 poor (II, 62)
 दर्पः pride, impudence
 दर्पणः mirror
 दर्भः grass
 दर्शनगोचरः } range of
 दर्शनपथः } vision
 दर्शनीय beautiful

दल् (1P) to burst
दलम् leaf, petal
दवः forest fire
दविष्ठ } I, 93
दवीयस् }
दशधा in ten ways
दशन् ten (I, 131)
दशम (०मी) tenth
(I, 131)
दशरथः Rāma's father
दशा skirt, wick,
condition
दस्युः demon
दह् (1P) to burn
दा (2P) to cut (II, 48)
दा (3PA) to give
(II, 72)
अनु—to yield
आ—to receive
(p.p.p. आत्त)
उपा—(A) to acquire
परि—to entrust
प्रति—to give back
वि—to distribute
दाक्षिण्यम् politeness
दातृ m. donor
दानम् gift
दानवः (०वी) demon
दाम्भिक deceitful
दायकः }
दायादः } heir
दाराः m. pl. wife

दारकः boy
दारु n. log, wood
दारुण (०णा ०णी) hard,
rough, harsh
दासः (०सी) servant
दासीकृत to enslave
दिगन्तः horizon
दिनम् day
दिनकारः }
दिननाथः } sun
दिनपतिः }
दिलीपः ancestor of
Rāma
दिव् (4PA) to play
(I, 18)
दिव् m. f. heaven
(II, 80)
दिवसः day, heaven,
दिवा by day
दिवातन (०नी) diurnal
दिवानक्तम् } day and
दिवारात्रम् } night
दिवौकस् m. god
दिव्य divine, magical
दिव्यम् oath
दिश् (6PA) to show
अनु—to refer to
अप—to feign
आ—to prescribe
उद्—to point out
उप—to instruct
निस्—to specify

सम्—to assign
दिश् f. direction
दिह् (2P) to smear
(II, 47)
दीक्षा consecration
दीन wretched
दीनारः gold coin
दीप् (4A) to blaze
उद्—to flame up
दीपः }
दीपकः } lamp
दीर्घ long
दीर्घदशिन् far-seeing
दीर्घायुस् long-lived
दु (5P) to burn, to
suffer
दुःखम pain, misery
दुःखय (den. P) to
afflict
दुःखाय (den. A) to
feel pain
दुन्दुभिः m. f. drum
दुराचारः bad conduct ;
wicked
दुराशयः evil-minded
दुर्गतिः f. distress
दुर्जनः scoundrel
दुर्दिनम् rainy day
दुर्बल weak
दुर्भाग्य unfortunate
दुर्योधनः the eldest of
the Kauravas

दुर्वार hard to check
 दुष् (4P) to be spoiled
 दुष्ट corrupt, wicked
 दुष्यन्तः Sakuntala's
 husband

दुस्
 (दुर् before vowels
 and soft consonants)
 (दुः before sibilants)
 (दुश् before च् and छ्)
 (दुष् before क् and प्)
 bad, inferior, hard
 दुह् (2PA) to milk
 (II, 46)

दुहितृ f. daughter
 दूतः (०ती) messenger
 दूर distant
 दूरम् far away
 दूरीकृ to banish, to
 surpass

दूषणम् fault, guilt
 दूषय (den. P) to defile
 दृ (6A) to heed
 आ—to respect

दृढ firm, fast
 दृढीकृ to fasten,
 to confirm
 दृप् (4P) to become
 crazy

दृश् (1PA) to see
 (I, 18)
 अनु—to behold

उप—observe
 प्र—to foresee
 सम्—to perceive
 दृश् f. sight, eye
 दृषद् f. rock, stone
 दृष्टान्तः model, example
 दृष्टिः f. sight, vision
 दृष्टिपातः glance
 दृ (9P) to tear (II, 29)
 अव—to burst
 आ—to split
 वि—to tear
 देवः (०वी) god, deity
 देवकुलम् temple
 देवता divinity, deity
 देवरः } brother-in-
 देवृ m. } law
 देशः place, country
 देशीय belonging to the
 country
 देहः, देहम् body
 देहत्यागः death
 देहिन् m. man, soul
 दैत्यः demon
 दैन्यम् misery, distress
 दैवम् fate, destiny
 दैवपरः fatalist
 दोला swing
 दोलाय (den. A) to
 sway, to waver
 दोषः defect, fault
 दोषा evening

दोष्मत् strong-armed
 दोस् n. arm (II, 78)
 दोहनः longing
 दौहित्रः (०त्री) daughter's
 son (—'s daughter)
 द्युत् (1A) to gleam
 अभि—to shine
 उद्—to shine forth
 वि—to flash
 द्यूतम्—gambling
 द्यूतकारः gambler
 द्रविडः Dravidian
 द्रविणम् money, wealth
 द्रव्यम् substance,
 property
 द्रष्टृ m. spectator
 द्रा (2P) to run,
 to sleep
 द्राक् instantly
 द्राक्षा vine, grape
 द्राघिमन् m. length
 (II, 210)
 द्राघिष्ठ }
 द्राघीयस् } (I, 93)
 द्रु (1P) to run,
 to melt
 अनु—to pursue
 अप—to flee
 अभि—to assail
 उप—to hasten
 प्र—to rush upon
 वि—to flee, to burst

द्रुत swift
 द्रुतम् swiftly
 द्रुमः tree
 द्रुह् (4P) to hurt
 अभि—to do harm
 द्रोणः preceptor of the
 Kurus and Pāṇḍavas
 द्रोहः injury, perfidy
 द्रौपदी wife of the five
 Pandavas
 द्वंद्वम् pair
 द्वय (०यी) twofold
 द्वादशन् twelve (I, 131)
 द्वार् f. door [I. 77(5)]
 द्वारम् door, opening
 द्वि two (I, 126)
 द्विजः twice-born
 द्वितयम् pair
 द्वितीय second (I, 131)
 द्विधा in two ways
 द्विपः elephant
 द्विरेफः bee
 द्विष् (2PA) to hate
 (II, 58)
 द्विष् m. enemy
 द्विस् twice
 द्वीपः island
 द्वेषा in two ways
 ध
 धनम् wealth, money
 धनिक rich

धनुस् n. bow
 धन्य happy, fortunate
 धरणी earth
 धर्मः rule, duty, law
 धर्मचारिन् virtuous
 धर्मशास्त्रम् law-book
 धर्मस्थः judge
 धर्मस्थानम् tribunal
 धर्माधिकारिन् m. judge
 धर्म्य legal, just
 धवल white
 धवल्य (den. P.)
 to whiten
 धा (3PA) to lay (II, 72)
 अधि—(A) to wear
 अन्तर्—to conceal
 (अ) पि—to close
 अभि—to address
 अव—to heed
 आ—(A) to deposit
 समा—to concentrate
 नि—to entrust
 प्रतिनि—to substitute
 परि—to put on
 प्रति—to adjust
 वि—to prescribe
 सम्—to dispose
 धातुः m. element,
 mineral
 धातुक्रिया metallurgy
 धातृ m. creator
 धात्री nurse

धानुष्क bowman
 धान्यम् corn, grain
 धामन् n. abode, power
 धारणा memory, under-
 standing
 धारा stream, shower ;
 edge, blade
 धार्मिक (०की) virtuous
 धाव् (1P) to run
 अनु—to pursue
 अभि—to rush at
 अव—to drip down
 प्र—to run away
 धाव् (1PA) to
 cleanse
 धावकः washerman
 धिक् fie ! woe !
 (+acc)
 धीः thought, mind
 (II, 24)
 धीर steady, grave
 धीरय (den. P) to
 encourage
 धीर्यम् prudence
 धीवरः (०री) fisherman
 धु (5PA) to shake
 धुर् f. burden, end of
 the yoke, head
 [I. 77(5)]
 धू (9PA) to shake
 (II, 29)
 अव—to shake off

उद्—to toss
 निस्—to drive away
 वि—to dispel
 धूपः incense
 धूपय (den. P) to perfume
 धूमः smoke, vapour
 धूम grey
 धूर्तः knave, rogue
 धूर्तिः f. injury
 धूर्धरः chief, leader
 धूलिः f. dust
 धूसर grey
 धृ (1P) to hold
 धृ (10P) to hold, to owe
 भव—to determine
 उप—to support
 निस्—to pick out
 धृतिः f. firmness, contentment
 धृष् (1P) to be bold
 धृष्णु bold, courageous
 घे (1P) to suck
 घेनुः f. cow
 धैर्यम् firmness
 घ्मा (1P) to blow (I, 18)
 भा—to inflate
 निस्—to blow out
 ध्यानम् meditation
 ध्यै (1P) to meditate

अनु—to reflect
 अभि—to desire
 ध्रुव firm, stable
 ध्वस् (1PA) to perish
 ध्वंसः loss, ruin
 ध्वजः banner, flag
 ध्वन् (1P) to sound
 ध्वनिः m. sound
 ध्वसिर dusty, covered

न

न not
 नकुलः mungoose ; the fourth Pāṇḍava
 नक्षत्रम् by night
 नक्रः crocodile
 नक्षत्रम् star
 नखः नखम् nail
 नगरम् } town, city
 नगरी }
 नग्न naked, bare
 नट् (1P) to dance (caus.) to represent
 नटः (०टी) dancer, actor
 नद् (1P) to resound
 नदः } river
 नदी }
 ननान्द् f. husband's sister
 ननु surely
 नन्द् (1P) to rejoice

अभि—to congratulate
 प्रति—to receive joyfully
 नन्दः } son
 नन्दनः }
 नपुंसक neuter
 नप्तृ m. grandson (I, 52)
 नभस् n. cloud, sky
 नम् (1P) to bow
 भव—to stoop
 उद्—to rise, to raise
 उप—to occur
 परि—to change into
 नमस्—salutation to (+dat)
 नमस्कृ to pay homage
 नमस्कारः salutation
 नम्र bent, humble
 नयः conduct, policy
 नयनम् eye
 नरः man
 नरकः hell
 नरयानम् palatine
 नर्द् (1P) to roar
 नर्मन् n. jest, fun
 नलः Damayantī's husband
 नलिनी day lotus
 नव new, fresh
 नवकृत्वः nine times

नवधा in nine ways
 नवन् nine (I, 131)
 नवनीतम् fresh butter
 नवम (०मो) ninth
 (I, 131)
 नवीकृ to renew
 नवीन new
 नश (4P) to perish
 वि—to be lost
 नश्वर (०री) perishable
 नह् (4P) to tie
 परि—to surround
 नाकः firmament
 नागः serpent, elephant
 नाटकम् play
 नाट्यम् dance
 नाडिः f. vein
 नाथः protector, ruler
 नादः din, roar
 नाना variously
 नापितः barber
 नाभिः f. } ना० el
 नाभी }
 नामन् n. name (I, 102)
 नायकः leader, hero
 नायिका heroine
 नारायणः Nārāyaṇa
 नारिकेलः cocoa-nut
 नारी woman
 नालम् stalk
 नाविकः boatman
 नाशः loss, ruin

नासिका nose (II, 5)
 नास्तिकः atheist
 निकट near
 निकटम् vicinity
 निकरः multitude
 निकषः touchstone
 निकामम् at will
 निकुञ्जः thicket
 निकेतः }
 निकेतनम् } dwelling
 निक्षेपः deposit
 निखिल entire
 निगडम् fetter
 निग्रहः restraint
 निज् (3PA) to cleanse
 (II, 76)
 भव—to purify
 निज् inborn, own
 (II, 173)
 नितम्बः posterior, slope
 नितराम् quite, greatly
 नितान्त excessive
 नित्य constant, regular
 नित्यम् always
 निदर्शनम् instance
 निद्रा sleep
 निद्रालु sleepy
 निघनम् end, death
 निधिः m. receptacle,
 treasure
 निन्द् (1P) to blame

निन्दा censure
 निपुण skilful
 निचिड dense, thick
 निभ (at the end of
 cpd.) like, similar
 निमित्तम् omen, cause
 निमिषम् }
 निमेषः } winking
 निम्न low, deep
 नियतिः f. fate
 नियमः rule, certainty
 नियोगः }
 नियोजनम् } function
 निरन्तर continuous
 निरन्तरम् continually
 निर्जन solitary
 निर्भरः cascade
 निर्णयः decision
 निर्बन्धः insistence
 निर्वासः exile
 निवृत्तिः f. joy, bliss
 निशा night (II, 4)
 निशीथः night
 निश्चयः certainly
 निःशेष whole
 निपङ्गः quiver
 निषिद्धिः f. }
 निषेधः } prohibition
 निष्कृतिः expiation
 निष्ठा intentness, end
 निष्ठुर harsh

निस्

(निर् before vowels
& soft cons)

निः before sibilants)

(निश् before च् & छ्)

(निष् before क् & प्)

before nouns : out
of without

निसर्गः grant ; nature

निःसंशय } doubtless

निःसंदिग्ध } certain

नी (1PA) to lead

अनु—to request

अप—to carry away

अभि—to act (on
the stage)

आ—to fetch

उद्—to raise

उप—to offer

निस्—to decide

परिणी—to marry

वि—to dispel

सम्—to unite

नीच low

नीचैः below, humbly

नीडः नीडम् nest

नीतिः f. morality

नीतिशास्त्रम् political
science

नीरम् water

नीरव noiseless

नीरस tasteless

नील blue, black

नीलमणिः m. sapphire

नीहारः mist

नु even, indeed, just

नु (2P) to shout (II, 51)

नुद् (6PA) to impel

अप—to drive away

निर्णुद्—to remove

प्रणुद्—to dispel

नूतन new

नूनम् certainly

नूपुरः anklet

नृ man

नृत् (4P) to dance

नृत्यम् dance

नृपः king

नृपतिः m. king

नेजकः washerman

नेतृ m. leader

नेत्रम् eye

नेदिष्ठ } (I, 93)

नेदीयस् }

नेपथ्यम् tiring-room

नैपुणम् } skill

नैपुण्यम् }

नैषधः Nala

नो not

नौः f. boat (II, 54)

न्यच् low (1, 106)

न्यायः rule, logic

न्याय्य just, customary

न्यून less, inferior

प

पक्षः wing, side

पक्षपातः partiality

पक्षिन् m. bird

पक्ष्मन् n. eyelash

पङ्कः mud

पङ्किल miry

पङ्क्तिः f. row series

पङ्ग lame

पच् (1PA) to cook

पञ्चकृत्वः five times

पञ्चत्वम् the 5 elements

-गम् to die

पञ्चधा in five ways

पञ्चन् five (I, 130)

पञ्चम (०मी) fifth

(I, 131)

पञ्जरः cage

पट् (1P) to split

पटः cloth

पटङ् drum

पटु sharp, clever

पट्टनम् town

पठ् (1P) to recite

पण् (1A) to bargain

वि—to sell

पणितृ m. trader

पण्डित learned

पत् (1P) to fall

अति—to neglect

अभि—to rush at

उद्—to fly up
 नि—to fall down
 प्रणि—to prostrate oneself
 पतङ्गः bird, insect
 पताका banner, flag
 पताकिनी army
 पतिः m. master, husband (II, 10)
 पत्तनम् town
 पतिः m. foot-soldier
 पत्रम् wing, leaf
 पत्रिन् m. arrow, bird
 पत्नी wife
 पथिकः traveller
 पद् (4A) to fall
 अति—to postpone
 अनु—to agree
 आ—to gain, to happen
 उद्—to arise
 उप—to occur
 प्र—to seek refuge
 प्रति—to receive
 वि—to fail
 सम्—to succeed
 पदम् step, position
 पदवी track, path
 पदातिः m. foot-soldier
 पदार्थः substance; topic
 पद्धतिः f. path; row
 पद्मः (०मम्) lotus

पद्यम् verse
 पन्थन् m. path (II, 63)
 पयस् n. water, milk
 पयोधरः cloud, breast
 पर farther, past, next, superior, hostile, other, intent on (II, 174)
 परकीय belonging to another
 परत्र hereafter
 परम supreme, highest
 परमार्थः reality
 परंपर successive
 परलोकः the other world
 परशुः m. axe
 परश्वः day after to-morrow
 परस्तात् beyond, above, after (+gen.)
 परस्पर each other
 परस्परम् mutually
 पराक्रमः valour, exploit
 परागः pollen
 पराच् averted (I, 107)
 पराधीन subject
 परामर्शः injury, reflexion
 परायणम् departure; highest aim
 परासु dead
 पराल्ः afternoon

परि towards (+acc.)
 from (+abl.)
 परिचर्या devotion
 परिजनः retinue
 परिणतिः f. } change,
 परिणामः } result
 परितः on all sides (+acc.)
 परितापः heat, sorrow
 परितोषः satisfaction
 परिदेवः } lamentation
 परिदेवनम् }
 परिधानम् clothing
 परिभावः disregard
 परिमलः fragrance
 परिमाणम् size, amount
 परिवादः detraction
 परिवारः retinue
 परिव्राज् m. mendicant
 परिश्रमः fatigue, exertion
 परिषद् f. assembly
 परिहासः jest, mockery
 परुष rough, hard
 परोक्ष invisible
 पर्जन्यः god of rain
 पर्णम् feather, leaf
 पर्यन्तः border, limit
 पर्याप्त sufficient
 पर्वतः mountain
 पर्वन् n. joint, limb
 पलित grey, hoary

पल्लवः (०वम्) shoot, twig
 पल्ली village
 पल्लवम् pond
 पवनः wind
 पवित्र pure, holy
 पशुः m. beast, animal
 पश्चात् behind (+gen.)
 पश्चिम western
 पा (1P) to drink
 (I, 18)

आ—to absorb

पा to protect (II, 48)
 पांसुः m. sand, dust
 पाटल pink
 पाटलिपुत्रम् name of a town
 पाठः study, reading
 पाठकः reader
 पाणिः m. hand
 पाण्डवः descendant of Pāṇḍu

पाण्डु white, pale
 पाण्डुः Pāṇḍu
 पाण्डुरः white, pale
 पातालम् under-world
 पात्रम् vessel, fit object
 पाथेयम् provisions
 पादः foot (II, 1)
 पादपः tree
 पादुकम् shoe, slipper
 पान्यः traveller
 पाप evil, wicked

पापम् sin, crime
 पारम् bank, end
 पारसः (०सी) Persian
 पार्थिव (०वी) earthly
 पार्थिवः king
 पार्वती Śiva's consort
 पार्श्वम् side
 पाल् (10P) to protect
 परि—to expect
 प्रति—to observe
 पावकः fire
 पाशः snare, fetter
 पाश्चात्य western, last
 पाषाणः stone
 पिङ्ग tawny
 पिच्छम् tail-feather
 पिण्डः ball, flour-ball
 पितामहः (०ही) grand-father
 पितृ m. father (I, 52)
 पिनाकिन् m. Śiva
 पिपासा thirst (II, 156)
 पिपासु thirsty (II, 156)
 विपीलिका ant
 पिशाचः (०ची) demon
 पिशितम् flesh
 पिशुन wicked, base
 पिष् (7P) to grind
 (II, 86)
 पीठम् stool, bench
 पीड् (10P) to afflict
 पीडा pain

पीत yellow
 पीन fat, robust
 पीयूषः (०षम्) cream, nectar
 पुंस् m. man (II, 81)
 पुङ्गवः bull; hero
 पुच्छम् tail
 पुटः (०टम्) bag, cluster
 पुण्य lucky, good
 पुण्यम् virtue, merit
 पुत्तिका doll
 पुत्रः (०त्री) son, daughter
 पुनर् again, but
 पुर f. city [I, 77(5)]
 पुरम् city, castle
 पुरतः in front of
 (+gen.)
 पुरस् forward, before
 पुरस्कृ to place at the head
 पुरस्तात् before (+gen.)
 पुरःसर (०री) preceding
 पुरा once, formerly
 पुराण (०णी) } old,
 पुरातन (०नी) } ancient
 पुरी citadel
 पुरीषम् dirt, excrement
 पुरुषः man
 पुरुषार्थः aim of life
 पुरोधस् m. } priest
 पुरोहितः }

पुलकाः *m. pl.* hair
 standing on head
 पुलकय (den. P) to
 thrill with joy
 पुष् (4P, 9P) to
 nourish
 पुष्करम् blue lotus
 पुष्टिः *f.* thriving
 पुष्पम् flower
 पुस्तकम् }
 पुस्तिका } book
 पू (9PA) to purify
 निष्पू to winnow
 पूगः multitude
 पूज् (10P) to worship
 अधि—to honour
 परि—to venerate
 पूजा honour, worship
 पूरः filling ; flood
 पूर्ण full
 पूर्णिमा full moon
 पूर्व earlier, eastern
 (II, 174)
 पूर्वम् previously
 the day before
 पृच् (7PA) to mix
 उप—to be near
 पृथक् apart ; without
 (+abl.)
 पृथिवी earth
 पृथु broad, wide
 पृथ्वी earth

पृष्ठम् back, ridge
 पृष्ठतः at the back
 (+gen.)
 पू (3P, 9P) to fill
 पू (II, 77)
 परि—to fulfil
 प्र—to complete
 सम्—to fulfil
 पेलव soft, tender
 पेशल lovely, clever
 पोतः young of an
 animal
 पौत्रः grandson
 पौत्री granddaughter
 पौरः citizen
 पौरुषेय (•यी) made by
 man
 प्यै (1A) to swell
 प्रकटय (den. P) to
 manifest
 प्रकरः heap, quantity
 प्रकरणम् topic
 प्रकारः sort, manner
 प्रकाशः light
 प्रकाशे publicly
 प्रकृतिः *f.* nature
 प्रच्छ् (6P) to ask
 (I, 25)
 आ—(A) to take
 leave
 परि—to enquire
 सम्—to converse

प्रजा birth, creature,
 subject
 प्रज्ञ intelligent
 प्रज्ञा wisdom
 प्रणयः trust, love
 प्रतापः majesty
 प्रतारणा fraud
 प्रति towards (+acc.)
 प्रतिकूल hostile
 प्रतिज्ञा promise
 प्रतिध्वनिः *m.* echo
 प्रतिनिधिः *m.* substitute
 प्रतिपत्तिः *f.* acquirement,
 confidence
 प्रतिबिम्बम् reflection,
 likeness
 प्रतिभा light, talent
 प्रतिभूः *m.* surety (II, 18)
 प्रतिमा image
 प्रतिश्रुतिः *f.* promise
 प्रतिहारः (री) dootkeeper
 प्रतीकम् face, symbol
 प्रतीकारः revenge,
 remedy
 प्रतीप adverse, contrary
 प्रतीपः adversary
 प्रत्यक्ष visible
 प्रत्यच् backward (I, 105)
 प्रत्ययः trust, proof
 प्रत्यहम् daily
 प्रत्युषः }
 प्रत्यूषः } laybreak

प्रत्येक each
 प्रथम first (I, 131)
 प्रदीप: lamp
 प्रदेश: region, province
 प्रदोष: tumult; evening
 प्रधान chief, principle
 प्रफुल्ल expanded
 प्रबल mighty
 प्रबोध a waking
 प्रभव: origin
 प्रभा splendour
 प्रभाव: majesty
 प्रभु: m. master, lord
 प्रभूत much
 प्रभृति from
 प्रभेद: difference
 प्रमद: pleasure
 प्रमाणम् measure, proof
 प्रमाद: negligence
 प्रमुख foremost
 प्रमोद: joy
 प्रयाग: confluence of
 Yamunā and Ganges
 प्रयास: effort
 प्रयोग: use
 प्रयोजनम् purpose, need
 [II, 101(9)]
 प्रल्म्भनम् deception
 प्रलय: destruction
 प्रलाप: chatter,
 lamentation
 प्रलोभ: enticement

प्रवण prone
 प्रवास: going abroad
 प्रवीण skilful
 प्रवृत्त busy
 प्रवृत्ति: f. activity
 प्रशंसा praise
 प्रशान्त calm
 प्रश्न: question
 प्रश्रय: support ;
 modesty
 प्रसङ्ग: fondness ;
 occasion
 प्रसन्न clear ; pleased
 प्रसाद: clearness ; favour
 प्रसित devoted to
 प्रस्तर: couch ; stone
 प्रहार: blow
 प्रह्लाद: Prahlāda
 प्रांशु high
 प्राक् before (+abl.)
 प्राक्तन (०नी) previous
 प्राङ्गणम् courtyard
 प्राच् eastern (I, 107)
 प्राचीन eastern ; old
 प्राचीर: fence
 प्राज्ञ wise
 प्राणा: m. pl. life
 प्रातर_ at down
 प्रादुर् forth
 --अस् }
 --भू } to appear
 प्रादुर्कृ to reveal

प्राधान्यम् predomi-
 nance
 प्राधान्यत: chiefly
 प्रान्त: edge, end
 प्राप्ति: f. range, gain
 प्राय: chief part
 —०प्राय consisting
 in, like, mostly
 प्रायश: mostly, as a rule
 प्रायश्चित्तम् expiation
 प्रायस् } mostly,
 प्रायेण } generally
 प्रारम्भ: beginning
 प्रार्थना request, prayer
 प्रावृष् f. rainy season
 प्रासाद: terrace, palace
 प्राह्ण: forenoon
 प्रिय dear
 प्री (9PA) to please
 प्रीति: f. satisfaction,
 love
 प्रेक्षा show, spectacle
 प्रेक्षागृहम् theatre
 प्रेत dead
 प्रेमन् m. n. love
 प्रेयस् } I, 93(2)
 प्रेष्ठ }
 प्रौढ mature, strong
 प्लवग: frog, monkey
 प्लु (1A) to float, to
 leap
 अव—to submerge

आ—to bathe
वि—to drift
प्सा (2P) to chew

फ

फटा } serpent's hood
फणा }

फणिन् *m.* serpent

फल् (1P) to ripen

फलम् fruit

फलकम् plank

फल्गु worthless

फाल्गुनः name of a
month

फुटम् serpent's hood

फुल्ल expanded

फेनः foam, froth

फेनिल foaming

ब

बकः heron ; rogue

बकुलः name of a tree

बटुः *m.* boy

बण्ड maimed

बत alas !

बधिर deaf

बन्दिन् *m.* prisoner, bard

बन्ध् (2PA) to bind

अनु—to combine

आ—to hold fast

उद्—to suspend

नि—to check

निस्—to importune

परि—to surround

बन्धनम् bond

बन्धुः *m.* relation, friend

बधुर handsome

बर्बेर stammering

बर्हः tail-feather

बलम् strength ; army

बलाकः (०का) crane

बलिः *m.* tax, oblation

बलिवर्दः } bull

बलीवर्दः }

बल्लवः (०वी) cowered
(*ess*)

बहल thick, abundant

बहिस् outside (+*abl.*)

बहिष्कृ to expel

बहु much

बहुमानः high esteem

बहुल dense, copious

बहुवारम् often

बाढम् certainly, yes

बाणः arrow

बाध् (1A) to thwart

अधि—to harass

अनु—to vex

अप—to drive away

अव—to restrain

परि—to ward off

प्र—to repel

वि—to distress

बाधा obstruction

बान्धवः (०वी) kinsman

बाल young, new

बालः } boy

बालकः }

बालिका girl

बाल्यम् childhood

बाष्पः tears ; vapour

बाष्पाय (*den. A*) to
weep

बाहुः *m.* arm

बाहुल्यम् plenty, variety

बाहुल्येन mostly

बाह्य outer, external

बिडालः cat

बिन्दुः *m.* drop

बिम्बः (०बम्) disc

बिलम् cave, hole

बीजम् seed

बीभत्स loathsome

बुद्ध Buddha

बुद्धिः *f.* intelligence

बुद्बुदः bubble

बुध् (4A) to awake

अनु—to think of

अव—to perceive

उद्—to awake

प्र—to awake

प्रति—to observe

वि—to learn

सम्—to recognize

बुधः sage ; planet

Mercury

बुभुक्षा hunger (II, 156)

बृहत् big, strong

बृहस्पतिः *m.* god of wisdom; planet Jupiter

बोधिः *m.* enlightenment

बोधिसत्त्वः Buddhist saint

ब्रह्मन् *n.* the Absolute

ब्रह्मन् *m.* the Creator

ब्राह्मणः Brahmin

ब्रु (2PA) to say (II, 53)

अनु—to repeat

अप—to console

उप—to invoke

निस्—to explain

प्र—to proclaim

प्रति—to answer

भ

भक्तः devotee

भक्तिः *f.* devotion

भक्ष् (10P) to eat

भगवत् fortunate

भगवान् *m.* God

भगिनी sister

भगीरथः name of a king

भङ्गः curve, ruin

भङ्गिः curve, wave

भङ्गुर fragile

भज् (1PA) to share, to adore

वि—to divide

भजनम् worship

भङ् (7P) to break (II, 86)

अव—to destroy

निस्—to defeat

वि—to dispel

सम्—to shatter

भटः soldier

भण् (1P) to speak

भद्र auspicious, fair

भयम् fear

भयंकर (०री) terrifying

भयानक terrible

भर्तृ *m.* lord, husband

भर्त्स (1P) to threaten

अभि—to mock

अव—to abuse

निस्—to deride

भर्त्सना threat

भल्लुकः bear

भवः birth, life

भवत् your honour (I, 91)

भवदीय your (II, 171)

भवनम् abode

भविष्यत् *n.* future

भस्त्रा bag, bellows

भस्मन् *n.* ashes

भा (2P) to shine (II, 48)

अव—to appear

आ—to look like

उद्—to shine forth

प्रति—to illumine

भागः share, part

भागिन्यः sister's son

भागीरथी Ganges

भाग्यम् lot, fortune

भाजनम् vessel, fit

object

भाण्डारः store-house

भाद्रः name of a month

भानुः *m.* sun

भारः burden

भारतः Bharata's descendant

भारती goddess of speech

भार्या wife

भावः existence ; love

भाविन् future

भाष् (1A) to say

अभि—to address

अव—to revile

आ—to converse

परि—to explain

प्र—to declare

प्रति—to reply

भाषा language

भास् (1A) to shine

अव—to shine

आ—to appear

भास्करः sun

भिक्ष् (1A) to beg
 भिक्षा alms
 भिक्षुः *m.* medicant
 भित्तिः *f.* wall
 भिद् (7P) to split
 (II, 86)
 अन्तर्—to plot
 उद्—to pierce
 प्रति—to betray
 वि—to destroy
 भिदुर fragile
 भिषज् *m.* physician
 भी (3P) to fear
 (II, 73)
 भीः *f.* fear (II, 24)
 भीतिः *f.* fear
 भीमः second son of
 Pāṇḍu
 भीरु timid
 भीषण (०णा ०णी)
 terrible
 भीष्मः leader of the
 Kuru army
 भुज् (6P) to curve
 भुज् (7PA) to enjoy,
 to eat
 उप— }
 सम— } to enjoy
 भुजः arm, trunk
 भुजगः serpent
 भुवनम् world
 भू (1P) to become

अनु—to experience
 अभि—to overcome
 उद्—to arise
 परा—to vanquish
 परि—to surpass
 प्र—to be produced,
 to rule
 सम्—to be possible
 सम्—(+caus.)
 to honour
 भूतः ghost
 भूतम् element
 भूतिः *f.* prosperity
 भूसूत्र *m.* king ;
 mountain
 भूमिः *f.* earth,
 भूयस् } I, 93(2)
 भूयिष्ठ }
 भूयस् more, again
 भूष् (10P) to adorn
 भूषणम् ornament
 सृ (1PA, 3P) to hold
 (II, 77)
 उप—to procure
 नि—to fix
 सम्—to prepare
 सृञ्जः bee
 सृत्यः servant
 सृश intense
 सृशम् greatly, much
 भेकः (०की) frog
 भेदः rupture, difference

भोगः curve, enjoy-
 ment
 भोजनम् meal
 भोस् oh !
 अश् (4PA) to fall
 (I, 18)
 परि—to escape
 प्र—to disappear
 वि—to fail
 अम् (1P, 4P) to roam
 (I, 18)
 परि—to turn round
 वि—to be perplexed
 सम्—to fall into
 error
 अमरः (०री) bee
 अरुज् (6P) to fry
 अ्राज् (1A) to shine
 अ्रातृ *m.* brother (I, 52)
 अ्रान्तिः *f.* confusion,
 error
 अ्रूः *f.* eyebrow
 (II, 24)
 म
 मकरः (०री) crocodile
 मक्षिका fly
 मगधः Magadha
 मघवन् Indra (II, 67)
 मङ्गलम् luck, fortune
 मङ्गल्य lucky,

मञ्जरम् } cluster	मध्य central, moderate	मन्दाकिनी Ganges
मञ्जरी }	मध्यम् middle	मन्दारः coral-tree
मञ्जु }	मध्यम central	मन्दिरम् house, temple
मञ्जुल }	मध्यस्थ neutral	मन्मथः god of love
मञ्जुषा basket	मन् (1A, 4A) to think	मन्युः m. anger
मठः monastery	अनु—to agree	मयूखः ray
मणिः m. pearl, gem	अप—to despise	मयूरः (०री) peacock
मण्ड (10P) to adorn	अभि—to desire	मरकतम् emerald
मण्डनम् ornament	अव—to despise	मरणम् death
मण्डपम् harbour, bower	सम्—to esteem	मरुः m. desert
मण्डलम् orb, ring	मनस् n. mind	मरुत् m. }
मण्डूकः (०की) frog	मनाक् a little	मरुतः } wind
मतिः f. thought, mind	मनुः m. Manu	मरुभूमिः f. wilderness
मत्सरः envy	मनुजः } man	मर्कटः (०टी) ape
मत्स्यः fish	मनुष्यः } man	मर्त्यं mortal
मथुरा Mathurā	मनोरथः desire	मर्मरः murmur
मद् (4PA) to rejoice	मन्त्र (10PA) to	मर्यादा limit
(I, 18)	consult	मलम् stain, dirt
उद्—to be mad	अभि—to address	मलयः name of a
प्र—to neglect	आ—to take leave	mountain
मदः—pride ; wine	नि—to invite	मलिन }
मदनः god of love	सम्—to consult	मलीमस } dirty, foul
मदिरा liquor	मन्त्रः prayer, spell	मशकः mosquito
मदीय mine (II, 171)	मन्त्रिन् m. minister	मसृण smooth
मधु sweet	मन्थ् (9PA) to churn	मसृज् (6P) to sink
मधु n. honey	उद्—to stir up	मस्तकः (०कम्) head
मधुकरः }	निस्—to thrash	महत् great (I, 90)
मधुषः }	वि—(A) to tear	महिला woman
मधुर sweet	मन्थर } slow, dull	महिषः (०षी) buffalo
मधुलिह् m. bee	मन्द }	मही earth
[I, 77(7)]	मन्दम् slowly	मा (2P, 3A) to measure
मधुसूदनः Kṛṣṇa	मन्दरः name of a	(II, 48, 74)
	mountain	

अनु—to infer
 उप—to compare
 निष्—to fashion
 परि—to estimate
 प्रति—to imitate
 मा not (I, 55; II, 227)
 मांसम् flesh
 मांसल fleshy
 माक्षीकः spider
 माघः name of a month
 माणवः boy
 मातङ्गः elephant
 मातुलः maternal uncle
 मातृ f. mother (I, 52)
 मात्रम् measure ;
 in cpd., only, merely
 माधवः spring
 माधुर्यम् sweetness
 मानः opinion, esteem,
 pride
 मानवः (०षी) mar.,
 woman
 मानस mental
 मानुषः (०षी) man,
 woman
 माया trick, illusion
 मार्ग (10PA) to seek
 मार्गः path, road
 मार्जारः (०री) cat
 मालवः Mālva
 माला garland
 मालाकारः gardener

मासः month (II, 2)
 मित्रम् friend
 मिथस् mutually
 मिथुनः pair, couple
 मिथ्या wrongly, in vain
 मिल् (6P) to meet
 मिश्र mixed, various
 मिश्रय (den. P) to mix
 मिष् (6P) to wink
 उद्—to bloom
 नि—to close the
 eyes
 मीनः fish
 मीमांसा inquiry
 मील् (1P) to close the
 eyes
 उद्—to open the
 eyes
 नि—to close the
 eyes
 मुकुटः diadem
 मुकुलम् bud
 मुक्ता pearl
 मुक्तिः f. release
 मुखम् mouth, face
 मुखर loquacious
 मुख्य chief, first
 मुव् (6PA) to release
 (I, 25)
 अति—to avoid
 अभि—to discharge
 अव—(A) to take off

आ—to put on
 उद्—to free
 निष्—to loosen
 परि—to abandon
 मुण्ड bald
 मुद् (1A) to rejoice
 अनु—to approve
 आ—to be fragrant
 प्र—to rejoice
 मुदा joy
 मुद्रा seal
 मुधा in vain
 मुनिः m. sage, seer
 मुष् (9PA) to steal
 मुष्टिः m. f. first
 मुद् (4P) to lose sense
 अति—to be at a loss
 परि—to be confused
 वि—to faint
 मुहुर् repeatedly
 मुहूर्तः (०तम्) moment
 मूक dumb
 मूर्ख dull, stupid
 मूर्छ (1P) to faint
 सम्—to coagulate
 मूर्तिः f. form, statue
 मूर्धन् m. head
 मूलम् root, bottom
 मूल्यम् price
 मूषकः } rat
 मूषिकः (०का) } mouse
 मृ (6A) to die

मृगः wild animal, deer
 मृगय (den. A) to hunt
 मृगया hunting
 मृज् (2PA) to cleanse
 (II, 59)

अप—to wipe away
 प्र—to stroke
 वि—smear
 सम्—to rub

मृणालम् }
 मृणाली } lotus fibre

मृत्तिका clay

मृत्युः m. death

मृद् (9P) to crush

अभि—to trample
 अब—to rub
 परि—to pound
 प्र—to devastate
 वि—to lay waste

मृद् f. clay

मृदङ्ग drum

मृदा clay

मृदु soft, mild

मृश (6P) to touch

वि—to consider

मृषा in vain

मेखला belt, girdle

मेघः cloud

मेढः } elephant-

मेण्डः } keeper

मेधस् n. fat

मेदुर fat; dense

मेधस् n. sacrifice

मेधा intelligence

मेरुः m. name of a

mountain

मेलनम् meeting

मेघः (०षी) ram, ewe

मैत्रम्

मैत्री

} friendship

मोक्षः release

मोघ vain, useless

मोदः joy

मोहः joy, illusion

मौनम् silence

मौलिः m. head, diadem

म्ना (1P) to mention

म्ले (1P) to fade

म्लानिः f. decay,

dejection

म्लेच्छः foreigner

य

यक्षः Kubera's

attendant

यज् (1PA) to worship

यजुस् n. sacrificial text

यज्ञ sacrifice

यत् (1A) to strive

प्र—to endeavour

यतः whence, because

यति as many as

(II, 172)

यत्नः effort

यत्र where

यथा as, so that

यथार्थ correct

यथार्थम् fitly

यथेष्टम् according to

wish

यद् which, who (I, 114)

यदा when

यदि if

यदृच्छा chance

यन्त्रम् instrument

यन्त्रणा restraint, pain

यम् (1P) to curb

(I, 18)

उद्—to strive

उप—(A) to marry

नि—to check

प्र—to bestow

सम्—to curb

यमः god of death

यमुना name of a river

यवः barley

यवनः Greek

यविष्ठ

यवीयस्

} 1, 93(2)

यशस् n. fame

यष्टिः f staff, perch

यस्मात् because

या (2P) to go (II, 48)

अति—to overcome

अनु—to follow

आ—to come

उप—to approach
 निस्—to go out
 प्र—to set out
 यागः sacrifice
 याच् (1A) to beg
 अनु—to beseech
 अभि—to implore
 सम्—to solicit
 याचकः (०की) beggar
 याच्ञा request
 यातना torment
 यात्रा journey, march
 यादस् n. sea-monster
 यामः night watch
 यामिकः watchman
 यामिनी night
 यावत् as great (I, 89)
 यावत् as long as
 युक्त applied ; proper
 युक्तिः f. use ; reason ;
 expedient
 युगन् yoke ; pair
 युगपद् at once
 युज् (7PA) to join
 (II, 86)
 अनु—to instruct
 अभि—to accuse
 उद्—to get ready
 उप—to use, to enjoy
 वि—to appoint
 वि—to separate
 सम्—to unite

युद्धम् battle
 युध् (4A) to fight
 युधिष्ठिरः Pāṇḍu's
 eldest son
 युवतिः f. young woman
 युवन् m. young man
 (II, 66)
 युष्मद् you (I, 67)
 यूथम् herd, flock
 यूपः post, pillar
 योगः use, means, gain
 योग्य fit, worthy
 योचनम् distance of
 about 9 miles
 योधः warrior
 योनिः f. womb, origin
 योषित् f. woman
 यौवनम् youth

र

रक्त red
 रक्तम् blood
 रक्ष् (1P) to protect
 अभि—to observe
 परि—to guard
 प्र—to save
 सम्—to preserve
 रक्षस् n. demon
 रक्षा protection
 रक्षिकः } guard,
 रक्षित् m. } protector
 रघुः m. Rāma's ancestor

रङ्गः colour ; theatre
 रच् (10P) to fashion
 आ—to prepare
 उप—to construct
 वि—to compose
 रजकः washerman
 रजतम् silver
 रजनी night
 रजस् n. pollen ; passion
 रज्जुः f. rope
 रज्जुम् आस्था to hang
 oneself
 रज्ज् (4PA) to be glad
 अनु—to love
 अप—(A) to lose
 colour
 अभि—to be devoted
 वि—to lose interest
 सम्—(A) to grow
 red

रणः battle
 रणक्षेत्रम् battle-field
 रतिः f. pleasure
 रतिः f. Kama's wife
 रत्नम् jewel
 रथः chariot
 रथिकः } charioteer,
 रथिन् m. } hero
 रथ्यः horse
 रथ्या highway
 रन्ध्रम् hole
 रम् (1A) to grasp

रूपम् form, beauty
 रूपकः rupee
 रूप्यम् silver
 रेखा line
 रेणुः m. dust, pollen
 रोगः disease
 रोधनम् checking
 रोमन् n. hair
 रोमपुलकः } thrill, brist-
 रोमहर्षः } ling of the
 रोमाध्वः } hair
 रोषः anger

ल

लक्ष् (10P) to mark
 आ—to observe
 उप—to consider
 वि—to perceive
 लक्षः (०क्षम्) target
 लक्षणम् sign
 लक्ष्मणः Rāma's brother
 लक्ष्मन् n. sign
 लक्ष्मीः f. goddess of
 prosperity (II, 26)
 लक्ष्यम् aim
 लग् (1P) to adhere
 अव—to linger
 वि—to cling to
 लगुडः cudgel
 लग्नः (०नम्) auspicious
 moment
 लघु light, small

लङ्का Ceylon
 लङ्ग lame
 लङ्घ् (1PA) to cross
 to leap
 अति—to transgress
 उद्—to cross
 वि—to leap
 लज्जा shame
 लता creeper
 लप् (1P) to chatter
 अप—to deny
 आ—to address
 प्र—to prate
 वि—to lament
 लभ् (1A) to obtain
 उपा—to blame
 उप—to perceive
 प्र—to deceive
 विप्र—to mock at
 वि—to hand over
 लम्पट greedy
 लम्ब् (1A) to hang
 down
 अव—to cling to
 आ—to grasp
 परि—to linger
 वि—to delay
 लयः destruction
 लल् (1P) to frolic
 ललाटम् forehead
 लवणम् salt ; beauty
 लवशः in small pieces

लष् (1P) to desire
 अभि—to long for
 लस् (1P) to shine
 लहरी wave
 ला (2P) to take
 (II, 48)

लाक्षा lac
 लाङ्गलम् plough
 लाङ्गूलम् tail
 लाभः gain
 लाला saliva
 लावण्यम् beauty
 लिख् (6P) to scratch
 अभि—to write
 अव—to erase
 आ—to sketch
 उद्—to polish
 परि—to copy
 प्र—to draw
 लिङ्गम् sign, gender

लिप् (6PA) to anoint
 (I, 25)

लिपिः f. letter
 लिह् (2PA) to lick
 (II, 47)

ली (4A, 9P) to adhere
 (II, 29)

अभि—to clasp
 अव—to lurk
 नि—to cling
 प्र—to disappear
 वि—to perish

लीला play, sport
 लुट् (4P 5P) to wallow
 लुंठ् (10P) to plunder
 लुप् (6P) to break
 (I, 25)
 अव—to snatch
 व्या—to dispel
 प्र—to rob
 वि—to lacerate
 लुब्धक; hunter
 लुभ् (4P) to covet
 उप—(caus.) to
 entice
 प्र—to allure
 वि—(caus.) to
 seduce
 ल् (5P, 9PA) to cut
 (II, 29)
 लेखा line
 लेशः particle, little bit
 लेशतः slightly
 लोक (10P) to behold
 अव—to look at
 आ—to consider
 लोकः world
 लोच् (10P) to consider
 आ—to ponder
 लोचनम् eye
 लोपः omission
 लोभः greed
 लोमन् n. hair
 लोमहर्षः thrill

लोल fickle, longing
 लोहः (०हम्) iron
 लोहकारः blacksmith
 लोहित red
 लोहितम् blood
 लौकिक (०की) common,
 usual

व

वंशः bamboo, family
 वंशी flute
 वक्त् m. speaker
 वक्त्रम् mouth, face
 वक्र bent, crooked
 वक्षस् n. breast
 वङ्गः Bengal
 वच् (2P) to say
 अतु—to recite
 निस—to explain
 प्र—to announce
 प्रति—to reply
 वि—to explain
 वचनम् utterance
 वचस् n. speech
 वज्र (०ज्रम्) thunder-
 bolt, diamond
 वध् (10PA) to cheat
 वठर stupid
 वणिज् m. merchant
 वतंसः ornament
 वत्सः calf ; young
 वत्सरः year

वत्सल tender
 वद् (1P) to speak
 अप—to abuse
 अभि—to address
 परि—to blame
 वि—(A) to quarrel
 सम्—(A) to con-
 verse

वदनम् mouth, face
 वधः murder
 वधूः f. bride (I, 58)
 वन् (8PA) to desire
 वनम् forest
 वनिता wife
 वनोकस् m. forest-
 dweller
 वन्द् (1A) to salute
 वन्ध्य n barren
 वप् (1P) to sow
 वपुस् n. body
 वप्रः (०प्रम्) mound,
 slope
 वम् (1P) to vomit
 वमिः f. nausea
 वम्रः (०म्री) ant
 वयस् n. age
 वयस्यः friend
 वर best
 वरः choice, boon
 वरः suitor
 वरम् rather
 वराहः boar

वरुणः Varuna
वर्गः division, class
वर्चस् n. lustre
वर्ण (10P) to describe
वर्णः colour caste
वर्णना description
वर्तिः f. }
वर्तिका } wick
वर्तुल round
वर्त्मन् n. path (I, 103)
वर्मन् n. armour
वर्षः shower ; year
वर्षा rain
वर्षाः f. pl. monsoon
वल्लयः (०म्) bracelet
वली wrinkle
वल्कः }
वल्कलः } bark of a tree
बल्यु handsome
बल्मीकः ant-hill
बल्लभः beloved
बल्लरी }
बल्ली } creeper
वशः will, control
वशीकृत to subdue
वश्यता obedience
वस् (2A) to put on
वस् (1P) to dwell
अधि—to occupy
आ—to abide
उप—to stay, to fast
नि—to dwell

प्र—to live abroad
वि—to depart
वसतिः f. residence
वसन्तः spring
वसु n. wealth
वसुधा earth
वस्तु n. thing
वस्तुतः in reality
वस्त्रम् cloth
वह् (1PA) to bear
to flow
अति—to pass (time)
अप—to carry away
आ—to cause
उद्—to marry
निस्—to carry out
प्र—to blow
वि—to marry
बह्निः m. fire
वा or
वा (2P) to blow
निस्—to go out
वाक्यम् utterance
वाग्मिन् eloquent
वाच् f. speech (I, 67)
वाचाट }
वाचाल } talkative
वाञ्छ (1PA) to desire
वाञ्छा desire
वाणिजः merchant
वाणी voice, speech
वातः wind

वातायनम् window
वाघ्रीणसः rhinoceros
वानरः (०री) monkey
वापी tank, well
वाम fair, left
वामनः dwarf
वायसः (०सी) crow
वायुः m. wind
वारः time, day
वारं वारम् time and
again
वारणः elephant
वाराणसी Banaras
वारि n. water
वार्ता news, report
वार्तिकः businessman
वातिका business
वार्षिक annual
वालः bristle, hair
वालिन् m. Sugriva's
brother
वालुका sand
वाल्मीकिः m. Vālmiki
वासः sojourn, abode
वासः perfume
वासना desire, idea
वासय (den. P.) to
perfume
वासरः day
वासस् n. dress
वासुकिः m. king of
serpents

वास्तव real
 वाह् (10P) to press
 वाहनम् vehicle.
 वाहना }
 वाहिनी } army
 विंशतिः f. twenty
 (II, 22)
 विकच expanded
 विकल maimed
 विकल्पः doubt
 विकारः } change,
 विकृति } agitation
 विक्रमः prowess
 विक्रयः sale
 विकलव bewildered
 विग्रहः war ; body
 विघ्नः obstacle
 विच् (7P) to sift
 वि—to discern
 विचक्षण wise
 विचारः consideration
 विचिकित्सा doubt
 विचित्र varied,
 wonderful
 विच्छेदः separation
 विज् (3PA) to separate
 (II, 76)
 विज् (6A, 7P) to shake
 उद्—to shudder
 विजन deserted
 विजर ageless
 विज्ञ discerning

विज्ञानम् knowledge
 विटः rogue, parasite
 विटपः branch
 विडम्बः derision
 वितर्कः conjecture
 वित्तम् money
 विद् (2P) to know
 (II, 121)
 नि—(caus.) to inform
 विद् (6P) to find
 विद् (4A) to be
 विदग्ध clever, crafty
 विदूषकः jester
 विदेशः foreign land
 विद्या knowledge
 विद्युत् f. lightning
 विद्रवः flight, panic
 विद्रुमः coral
 विद्वस् learned (I, 100)
 विधवा widow
 विधा kind, manner
 विधातृ m. creator
 विधानम् order, rule
 विधिः m. rule, fate
 विधुः m. moon
 विधुर dejected
 विध्वंसः ruin
 विनयः modesty
 विना without (+acc.,
 inst. or abl.)
 विनाशः destruction
 विनोदः diversion

विन्ध्यः Vindhya range
 विपक्षः adversary
 विपणः sale, market
 विपणिन् m. shopkeeper
 विगद् f. failure, danger
 विपश्चित् versed in
 विपिनम् forest
 विपुल wide, great
 विप्रः Brahmin
 विप्रकर्षः distance
 विप्रलम्भः deception
 विप्रिय unpleasant
 विप्लवः tumult, revolt
 विफल fruitless
 विबुधः god
 विभा splendour
 विभूतिः f. power,
 splendour, fortune
 विमानः royal car
 विमार्गः wrong path
 वियत् n. sky
 विरतिः f. } cessation,
 विरामः } end
 विरल sparse, scanty
 विरहः separation
 विरागः indifference
 विरूप different, ugly
 विरोधः hostility
 विलापः lamentation
 विलासः fun, charm
 विवश helpless
 विवादः dispute

विविक्तम् solitude
 विवेकः judgement
 विश् (6PA) to enter
 आ—to overpower
 उप—to sit down
 नि—(A) to retire
 अभिनि—(A) to
 resort to
 प्र—to enter
 विषाद clear, pure
 विशयः doubt
 विशाल wide, big
 विशेषः difference,
 excellence
 विश्रब्धम् confidently
 विश्रम्भः confidence
 विश्रामः rest
 विश्रुत famous
 विश्रुथ relaxed
 विश्वम् universe
 विश्वासः trust, faith
 विषम् poison
 विषम rugged, uneven
 विषयः scope, object
 विषाणम् horn, tusk
 विष्णुः m. Viṣṇu
 विस्मयः wonder
 विहङ्गः bird
 विहारः pleasure
 विह्वल perturbed
 वीचिः f. wave
 वीज् (1P) to fan

वीणा lute
 वीरः hero
 वीर्यम् valour
 वृ (5PA) to cover
 आ—to occupy
 नि—to ward off
 परि—to surround
 प्रति—to restrain
 वि—to uncover
 सम्—to conceal
 वृ (5PA, 9P) to
 choose
 वृकः (०की) wolf
 वृक्षः tree
 वृज् (7A) to exclude
 वृत् (1A) to turn,
 to be
 अति—to surpass
 अनु—to conform
 अप—to depart
 उप—to approach
 नि—to return
 निस्—to arise
 परि—to turn round
 प्र—to set out
 सम्—to be, to occur
 वृथा in vain
 वृद्ध old
 वृद्धिः f. growth
 वृध् (1A) to increase
 वृन्दम् multitude
 वृष् (1P) to rain

वृषः } bull, chief
 वृषभः }
 वृष्टिः f. rain
 वे (1P) to weave
 वेगः rush, speed
 वेणिः f. braid of hair
 वेणुः m. reed, flute
 वेतनम् wages
 वेदः knowledge, Veda
 वेदना pain
 वेदिः f. altar, pedestal
 वेधस् m. Creator
 वेप् (1A) to tremble
 वेपथु quivering
 वेला shore, time
 वेस्मन् n. house
 वेषः dress, disguise
 वेष्ट् (1A) to wind
 round
 उद्—(caus.) to
 loosen
 परि—(caus.) to
 surround
 वैद्यः physician
 वैरम् hostility
 वैराग्यम् indifference
 वैशाखः name of a month
 वैश्यः man of the third
 caste
 व्यक्तिः f. manifestation,
 individual
 व्यग्र intent on

व्यजनम् fan
 व्यतिकरः mixture
 व्यथ् (1A) to suffer
 व्यथा pain
 व्यध् (4P) to pierce
 (I, 18)
 अप—to cast aside
 निस्—to slay
 व्ययः loss, expense
 व्यर्थ useless, vain
 व्यवस्था state, condition
 व्यवहारः conduct,
 business, lawsuit
 व्यसनम् adversity
 व्याकरणम् grammar
 व्याकुल full of, con-
 founded
 व्याघ्रः (घ्नी) tiger
 व्याजः fraud
 व्याधः hunter
 व्याधिः m. sickness
 व्यापत्तिः f. misfortune
 व्यापादः ruin, death
 व्यापारः occupation
 व्युत्पत्तिः f. learning
 व्यूहः battle-array
 व्योमन् n. sky
 व्रज् (1P) to go
 परि—to wander
 व्रणः wound
 व्रतम् vow

व्रीडा shame
 व्रीहिः m. rice
 श
 शंस् (1P) to praise
 अभि—to accuse
 आ—(A) to hope
 प्र—to extol
 शक् (5P) to be able
 शकलः (०लम्) piece
 शकुनः
 शकुनिः m } bird
 शक्तिः f. ability, power
 शङ्क् (1A) to fear
 अभि—to distrust
 आ—to apprehend
 शङ्का alarm, doubt
 शङ्कः m. nail, arrow
 शङ्खः shell, conch
 शची—Indra's wife
 शठः rogue, cheat
 शतम् one hundred
 (II, 30)
 शत्रुः m. enemy
 शत्रुघ्नः Rāma's young-
 est brother
 शनकैः gently, slowly
 शनिः m. planet Saturn
 शप् (1PA) to curse
 शपथः curse, oath
 शबलः spotted, filled
 with

शब्दः sound
 शब्दय (den. PA) to
 cry, to call
 शम् (4P) to be calm
 (I, 18)
 उप—to cease
 प्र—to be quiet
 शम् (10P)
 नि—to hear
 शम्बलम् provisions
 शम्भुः m. Śiva
 शयनम् bed
 शयालु sleepy
 शय्या couch, bed
 शरः arrow
 शरणम् shelter, refuge
 शरद् f. autumn
 शरव्यम् target
 शरासतम् bow
 शरीरम् body
 शरुः f. arrow
 शर्मन् n. refuge, delight
 शर्वरी night
 शलभः grasshopper
 शल्यः dart, thorn
 शल्यकः porcupine
 शवः (०वम्) corpse
 शशः hare, rabbit
 शशिन् m. moon
 शश्वत् perpetually
 शस्तिः f. praise
 शस्त्रम् weapon, sword

शाकम् vegetable
 शाकभक्ष vegetarian
 शाक्यमुनिः m. Buddha
 शाखा branch
 शात sharp
 शान्तिः f. peace
 शापः curse
 शार्दूलः tiger
 शाला hall, shed
 शालिन् possessed of,
 versed in
 शावः young of animals
 शाश्वत (०ती) eternal
 शास् (2P) to rule
 (II, 62)
 अनु—to instruct
 आ—(A) to hope
 प्र—to rule
 शासनम् chastisement
 शास्त्रम् advice, science
 शिक्ष् (1A) to learn
 शिक्षा art, teaching
 शिखरः (०रम्) peak,
 summit
 शिखा crest, tip
 शिखिन् m. peacock
 शित sharp
 शिथिल loose, supple
 शिबिका palanquin
 शिविरम् camp, tent
 शिरस् n. head
 शिला stone, rock

शिल्पम् art, skill
 शिल्पिन् m. artist
 शिव gracious
 शिवः Śiva
 शिशिर cold
 शिशिरः (०रम्) dew,
 cold season
 शिशुः m. child
 शिष् (7P) to remain
 वि—to distinguish
 शिष्यः pupil
 शी (2A) to lie
 (II, 52)
 अति—to surpass
 अधि—to dwell
 अनु—to repent
 प्रति—to importune
 सम्—to hesitate
 शीकरः spray
 शीघ्र quick
 शीत cold
 शीतल cool
 शीर्षम् head
 शीलम् habit, character
 शुकः (०की) parrot
 शुकः planet Venus
 शुक bright, white
 शुच् (1PA) to grieve
 अनु—to regret
 शुच् f. sorrow
 शुचि pure
 शुद्धिः f. purity

शुष् (4P) to become
 pure
 शुम् (1A) to look
 beautiful
 शुभ auspicious
 शुभम् welfare
 शुभ्र clear, white
 शुश्रूषा obedience
 शुष् (4P) to dry up
 शुष्क dried up
 शूद्रः man of the 4th
 class
 शून्य empty
 शून्यम् solitude
 शूरः hero
 शूलः (०लम्) dart, spear
 शूला stake
 शृगालः jackal
 शृङ्खलः (०ला ०लम्)
 chain
 शृङ्गम् horn, tip
 शृङ्गारः love
 श् (9P) to crush
 (II, 29)
 शेखरः crest, diadem
 शेषः rest, end
 शैलः rock, mountain
 शोकः grief
 शोषितम् blood
 शोभा splendour
 शौर्यम् heroism
 श्रुत् (1P) to trickle

श्मशानम् burning ground
 श्मश्रु beard
 श्याम black, dark
 श्यामल dark
 श्येनः (०नी) hawk
 श्रद्धा faith
 श्रम् (4P) to grow
 weary (I, 18)
 परि—to be ex-
 hausted
 वि—to rest, to stop
 श्रमणः ascetic
 श्रम् (1A)
 वि—to trust in
 श्रवणः ear
 श्राद्धम् funeral rite
 श्रान्तिः f. fatigue
 श्रावणः name of a month
 श्रि (1PA) to lean
 अधि—to resort to
 आ—to seek refuge
 श्रीः f. beauty, fortune
 (II, 24)
 श्रु (5P) to hear (II, 16)
 आ—to listen
 प्रति—to promise
 श्रुतम् sacred knowledge
 श्रुतिः f. ear; the Vedas
 श्रेणी series, group
 श्रेयस् } I, 93(2)
 श्रेष्ठ
 श्रोतृ m. hearer

श्रोत्रम् ear
 श्रोत्रिय versed in sacred
 lore
 श्लक्ष्ण smooth
 श्लथ loose, slack
 श्लाघ् (1A) to praise
 श्लिष् (4PA) to cling to
 आ—to embrace
 वि—to be loosened
 सम्—to clasp
 श्लेष्मन् m. phlegm
 श्लोकः stanza
 श्वन् m. (०नी) dog
 (II, 65)
 श्वशुरः father-in-law
 श्वश्रुः f. mother-in-law
 श्वस् (2P) to breathe
 (II, 61)
 आ—to revive
 उद्—to expand
 नि— } to sigh
 निस्— }
 वि—to confide in
 श्वः to-morrow
 श्वापदः beast of prey
 श्वेत white
 ष
 षट्पादः bee
 षष् six (I, 130)
 षष्ठ sixth (I, 131)
 षाडवः sweetmeat

षोडशन् sixteen (II, 131)
 छीव् (1P) to spit
 स
 संयमः control
 संयुगम् battle
 संयोगः contact
 संवत्सरः year
 संवादः agreement
 संशय doubt
 संसङ्गः connection
 संसर्गः contact
 संसारः worldly ex-
 istence
 संस्कारः purifying, sa-
 crament
 संस्था order, state
 संस्थानम् condition
 संस्पर्धा rivalry
 संस्पर्शः contact
 सकल entire
 सकृत् once
 सक्तिः f. attachment
 सक्थि thigh (II, 32)
 सखि m. companion
 (II, 11)
 सखी female companion
 सख्यम् friendship
 संकट narrow
 संकटम् strait; danger
 संकल्पः resolve
 संकुल filled with,
 confused

संकुलम् crowd; trouble
 संकेतः signal
 संख्या number
 संगतिः f. association
 संग्रहः collection
 संग्रामः battle
 संघः group
 संघातः collection
 सचिवः minister
 सज्ज strung, prepared
 सज्जय (den. P) to equip
 संचयः gathering, store
 सज्ज् (1P) to adhere
 अव—to entrust to
 आ—to fasten
 प्र—to result
 संज्ञा sign, name
 सत् good, name
 सततम् continually
 सती faithful wife
 सत्त्वम् reality, courage,
 life
 सत्य true
 सद् (1P) to sit (I, 18)
 अव—collapse
 आ—to find
 उद्—to perish
 निषद्—to sink
 प्र—to be pleased
 विषद्—to be dejected
 सम्—to lose heart
 सदनम् abode

सदा always
 सदातन (०नी) eternal
 सदृश } alike
 सदृश (०शी) } similar
 सदृश् at once
 सनातन (०नी) eternal
 सनीडः (०डम्) proximity
 सन्तानः offspring
 सन्तापः anguish, remorse
 संदिग्ध doubtful
 संदेशः message
 संदिहः doubt, risk
 संघा promise
 संघिः m. union, alliance
 संच्या twilight
 सन्निधानम् } proximity,
 सन्निधिः m. } vicinity
 संन्यासः renunciation
 संन्यासिन् m. one who
 has renounced the
 world
 सपदि instantly
 सप्तन् seven (I, 130)
 सप्तम seventh (I, 131)
 सफल successful
 सभा assembly
 सभाग्य fortunate
 सभापतिः m. president
 सभ्य polite
 सम even, equal
 समम् with (+instr.)
 समक्ष visible

समक्षम् in the presence
 of
 समग्र entire
 समयः contract, time
 समया near (+acc.)
 समरः battle
 समर्थ suitable, able
 समस्त whole
 समाजः assembly
 समान same
 समाप्तिः f. completion
 समिध् f. fuel
 समीपम् vicinity
 समीरः wind
 समुद्रः sea
 समूहः mass
 संपद् f. prosperity,
 wealth
 संपर्कः union
 संपूर्ण complete
 संप्रति now
 संबन्धः connection
 संभवः birth, origin
 संभ्रमः flurry, haste
 संमानः respect
 संमुख facing
 सम्यक् correctly
 सम्यच् right (I, 106)
 सम्राज् m. sovereign
 सरजिः (०शी) f. way
 सरल honest, sincere
 सरस् n. lake

सरित् *f.* river
 सर्गः creation ; canto
 सर्पः snake
 सर्षिन् *n.* ghee
 सर्व all (I, 96)
 सर्वतस् from all sides
 (+acc.)
 सर्वत्र everywhere
 सर्वथा by all means
 सर्वदा always
 सर्वस्वम् entirely
 सलिलम् water
 सलील playful
 सवयस् *m.* comrade
 सवितु *m.* sun
 सव्य left
 सस्यम् crop, corn
 सह् (1A) to endure
 उद्—to be able
 प्र—to master
 सह with (+instr.)
 सहज innate, natural
 सहसा suddenly
 सहस्रम् thousand
 सहायः companion
 साकम् with (+instr.)
 साक्षात् directly
 साक्षात्कृ to realize
 साक्षिन् *m.* witness
 सागरः sea
 साध् (5P) to accomplish
 साधारण common

साधु good, noble
 सानुः *m.* ridge
 सान्त् (10PA) to
 comfort
 सान्द्र thick, dense
 साफल्यम् success
 सामग्री equipment
 सामन् *n.* hymn
 सामन्तः vassal
 सामान्य equal, common
 सांप्रतम् now
 साम्यम् equality
 सायम् evening, in the
 evening
 सायकः arrow
 सारः pith, substance
 सारथिः *m.* charioteer
 सारमेयः dog
 सार्थः caravan
 सार्धम् with (+instr.)
 सावधानम् attentively
 साहसम् reckless act
 साहसिक reckless
 साहाय्यम् help
 सिंहः (०ही) lion
 सिकताः *f. pl.* sand
 सिच् (6PA) to sprinkle
 (I, 25)
 उद्—to be arrogant
 सित white
 सिता sugar
 सिद्धान्तः conclusion

सिद्धिः *f.* success
 सिष् (1P) to drive away
 भष्—to ward off
 निषिष् } to forbid
 प्रतिषिष् }
 सिष् (4P) to succeed
 सम्—to be accom-
 plished
 सिन्धुः *m. f.* river
 सिरा vein
 सीता Rāma's wife
 सीमन् *f.* boundary
 सीरः plough
 सु (5PA) to press
 सु (at the beginning
 of compounds) good,
 right, beautiful
 सुखम् happiness
 सुखय (den. P.) to
 delight
 सुखाय (den. A.) to feel
 happy
 सुतः son
 सुधा nectar
 सुधी wise (II, 12)
 सुन्दर (०री) beautiful
 सुरः god
 सुरभि fragrant
 सुरा liquor
 सुवर्णम् gold
 सुष्ठु aptly, well
 सुहृद् *m.* friend

सू (2A) to beget
 सूकरः (०री) boar
 सूक्ष्म small, minute
 सूचक (०इका) indicating
 सूचय् (den. P) to
 indicate
 सूचिः (०ची) f. needle
 सूतः charioteer
 सूत्रम् thread
 सूद् (10P) to kill
 निषूद्—to destroy
 सनुः m. son
 सूपः soup
 सूरिः m. sage
 सूर्यः sun
 सृ (1P) to move
 अनु—to follow
 अप—to depart
 अभि—to assail
 निस्—to emerge
 प्र—to gush
 प्र—(caus.) to
 stretch
 सृज् (6PA) to emit
 अति—to grant
 उद्—to discharge
 प्र—to renounce
 वि—to dismiss
 सृप् (1PA) to creep
 सृष्टिः f. creation
 सेतुः m. bridge
 सेना army

सेनानीः m. general
 (II, 12)
 सेव् (1A) to serve
 समा—to practise
 उप—to reverence
 नि—to frequent
 सैकतम् sand-bank
 सैनिकः soldier
 सैन्यम् army
 सो (4P) to finish
 अव—to conclude
 अध्यव—to resolve
 व्यव—to decide
 सोदरः (०री) brother,
 sister
 सोपानम् staircase,
 ladder
 सोमः moon
 सौचिकः tailor
 सौनिकः butcher
 सौभाग्यम् welfare
 सौम्य gentle
 स्कन्दः m. god of war
 स्कन्धः shoulder, trunk
 स्खल् (1P) to stumble
 परि—to stagger
 वि—to falter
 स्तनः breast
 स्तनितम् thunder
 स्तवकः cluster
 स्तम्भ् (9P) to prop
 अव—to fix

वि—to check
 सम्—to benumb
 स्तम्भः pillar, stem
 स्थितमित calm
 स्तु (2P) to praise
 (II, 51)
 स्तृ (5PA) to strew
 अव—to scatter
 आ—to cover
 वि—to spread
 स्तृ (9PA) to strew
 (II, 29)
 स्तेनः thief
 स्तोकम् slightly
 स्त्री woman (II, 25)
 स्थलम् place
 स्था (1PA) to stand
 (I, 13)
 अधि—to dwell
 अनु—to perform
 अव—to stand still
 व्यव—to remain
 उत्था—to rise
 उप—to wait upon
 नि—to be versed in
 प्र—(A) to set out
 स्थाणुः m. post
 स्थानम् place
 स्थापनम् foundation
 स्थावर permanent
 स्थाविर old
 स्थिर firm

स्थूल thick, coarse
 स्नान (2P) to bathe
 (II, 48)
 स्नानम् bath
 स्नायु n. muscle
 स्निह् (4P) to love
 स्नेहः affection
 स्पन्द् (1A) to throb
 स्पर्धा rivalry
 स्पर्शः contact
 स्पष्ट clear
 स्पृष्ट् (1A) to emulate
 स्पृश् (6P) to touch
 उप—to caress
 स्पृह् (10P) to long for
 (+dat.)
 स्पृहा longing for
 स्फटिकः crystal
 स्फल् (caus.)
 आ—to strike
 स्फाय (1A) to swell
 स्फार great, dense
 स्फीत swollen
 स्फुट् (1P) to burst
 स्फुट open, clear
 स्फुर् (6P) to quiver
 स्फुलिङ्गः spark
 स्म (particle giving
 past meaning to
 the present tense)
 स्मरः love, god of love
 स्मि (1A) to smile

प्र—to laugh
 वि—to be astoni-
 shed
 स्मृ (1P) to remember
 भनु--(caus.) to
 remind
 वि—to forget
 स्मेर smiling
 स्यन्द् (1A) to flow
 स्यन्दनः chariot
 स्रस् (1A) to fall
 वि—to collapse
 स्रज् f. garland
 स्रष्टृ m. creator
 स्रु (IP) to shed
 स्रोतस् n. current
 स्व own (II, 173, 174)
 स्वच्छ clear, pure
 स्वच्छन्दः m. free will
 स्वङ् (1A) to clasp
 परि—to embrace
 स्वतन्त्र free
 स्वन् (1P) to resound
 स्वप् (2P) to sleep
 (II, 61)
 स्वप्नः sleep, dream
 स्वभावः nature
 स्वयंवरः free choice (of
 a husband)
 स्वयम् oneself (II, 173)
 स्वरः sound, voice
 स्वर्गः heaven

स्वर्णम् gold
 स्वल्प very small
 स्वसृ f. sister (I, 53)
 स्वस्ति hail !
 स्वस्थ healthy
 स्वागतम् welcome
 स्वाद् (1A) to taste
 आ—to relish
 स्वादु sweet
 स्वाधीन independent
 स्वामिन् m. master,
 husband
 स्वास्थ्यम् health
 खिद् (1P) to sweat
 खीकृ (8A) to agree
 खीय own
 स्वैच्छम् at will
 स्वैरम् freely
 स्वैरिन् free
 ह्
 हंसः (०सी) swan
 हन् (2P) to kill
 (II, 60)
 अप—to drive away
 अभि—to smite
 आ—to beat
 उप—to injure
 नि—to fall upon
 प्र—to strike
 प्रति—to check
 नि—to reject
 सम्—to join

हनुः *f.* jaw
 हनुमत् *m.* Hanumān
 हन्त *alas*
 हयः horse
 हरः Śiva
 हरिः *m.* Viṣṇu
 हरिणः (णी०) antelope
 हरित green
 हर्म्यम् mansion
 हर्षः thrill, joy
 हलः (लम्) plough
 हविस् *n.* oblation
 हस् (1P) to laugh
 अव—to deride
 परि—to ridicule
 हस्तः hand
 हस्तिन् *m.* elephant
 हा (3A) to go (II, 74)
 हा (3P) to leave
 (II, 75)
 परि—to forsake
 वि—to cast off
 हाटकम् gold
 हानिः *f.* loss
 हारः necklace
 हासः laughter
 हास्य ridiculous
 हि (5PA) to send

प्र—to despatch
 हि for, because
 हिंस् (7P) to injure
 हिमा harm
 हित favourable
 हितम् welfare
 हिमः winter
 हिमम् snow
 हिमाद्रिः *m.* } Himalaya
 हिमालयः }
 हिरण्यम् gold
 हु (3PA) to sacrifice
 (II, 71)
 हुतभुज् *m.* fire
 ह् (1P) to take
 अप—to take away
 अभि—to offer
 व्यव to behave
 आ—to obtain, to eat
 व्या—to utter
 समा—to collect
 उद्—to lift, to rescue
 उप—to offer
 परि—to avoid
 प्र—to strike
 वि—to enjoy one-
 self
 सम—to check

हृदयम् heart
 हृष् (1P, 4P) to rejoice
 हे (used in addressing
 somebody)
 हेतुः *m.* cause
 हेमन्तः winter
 हेला carelessness
 होतु *m.* priest
 होमः sacrifice
 हु (2A) to deprive
 अप—to deny
 नि—to conceal
 ह्यस् yesterday
 हृदः ache
 हृस् (1PA) to decrease
 ह्रस्व short, weak
 हासः diminution
 ही (3P) to be
 ashamed
 हीः *f.* shame (II, 24)
 हेष् (1PA) to neigh
 ह्राद् (10PA) to refresh
 आ— } to gladden
 प— }
 हे (1P) to call
 आ—to summon
 आ—(A) to
 challenge

ENGLISH-SANSKRIT GLOSSARY

A

a, an एक, कश्चित्
 to abandon त्यज् (1P),
 हा (3P), मुञ्च (6P)
 abashed लज्जित
 to abbreviate संक्षिप्
 (6P)
 abdication पदत्यागः
 to abhor द्विष् (2PA)
 to abide स्था (1P)
 abiding स्थायिन्
 ability क्षमता, नैपुण्यम्
 abject अधम्, नीच
 ablaze प्रदीप्त
 able क्षम, समर्थ
 ablution क्षालनम्, स्नानम्
 abode आलयः, निवासः,
 भवनम्
 abounding प्रचुर, बहुल
 above उपरि
 abroad विदेशे
 absence अभावः, विरहः
 to absolve क्षम् (1A)
 to abstain निवृत् (1A)
 विरम् (1P)
 to abuse अपभाष् (1A)
 अधिक्षिप् (6P)
 abuse गालिः f. अपवादः
 to accept स्वीकृ (8PA)
 आदा (3A)

accessible सुगम
 to accompany अनुगम्
 (1P)
 to accomplish साध्
 (caus.)
 to account गण् (10PA)
 account वृत्तान्तः, वार्ता
 accusation अभियोगः
 to accuse अभियुज् (7A)
 to achieve समाप् (caus.)
 achievement सिद्धिः f.
 to acknowledge उररीकृ
 (8PA)
 acquaintance परिचयः
 to acquire अधिगम्
 (1P), आप् (5P),
 उपार्ज् (1P)
 acquisition प्राप्तिः f. लाभः
 to act आचर् (1P),
 अभिनी (1P)
 act कर्मन् n. क्रिया
 acting अभिनयः
 activity प्रवृत्तिः f.
 actor नटः
 actress नटी
 acute तीक्ष्ण
 to address अभिधा
 (3PA) संभाष् (1A)
 to admire प्रशंस् (1P)
 to admonish उपलम्
 (1A)

adoration उपासना, पूजा
 to adore अर्च (1P), पूज्
 (10PA)
 to adorn भूष् (10PA)
 adult प्रौढ
 advantage हितम्
 adversity आपद् f.
 advice उपदेशः
 to advise उपदिश् (6P)
 afar दूरम्
 affair कार्यम्
 affection अनुरागः, स्नेहः
 to afflict क्लिष् (9P)
 पीड् (10PA)
 afraid भीत, शंकित
 after पश्चात्, अनन्तरम्
 afternoon अपराह्नः
 again पुनर्, भूयः
 age आयुस् n. वयस् n.
 agile क्षिप्र
 to agree अनुज्ञा (9PA)
 agreement संमतिः f.
 ससयः
 aim लक्ष्यम्
 to aim अभिसंधा (3PA)
 air वायुः m
 alas! अहह, कष्टम्
 alert अतन्द्र
 alike तुल्य, सदृश
 alive सजीव
 all सकल, सर्व

alliance संधिः *m.*
 to allow अनुज्ञा (9PA)
 almost प्रायः, प्रायशः
 alms भिक्षा
 alone एकाकिन्
 along अनु (+acc.)
 aloud उच्चैः
 also अपि
 altar वेदिः (०दी) *f.*
 to alter विकृ (8PA)
 although यद्यपि
 always सदा, सर्वदा
 to amass राशीकृ (8PA)
 among मध्ये
 ancient पुराण, प्राचीन
 and च
 anger कोपः, क्रोधः
 anguish संतापः
 animal जन्तुः *m.* पशुः *m.*
 ankle गुल्फः
 anklet नूपुरः
 to announce निविद्
 (caus.)
 annual वार्षिक
 to anoint अंज् (7P)
 लिप् (6PA)
 another अन्य, इतर
 answer उत्तरम्
 to answer प्रतिभाष् (1A)
 ant पिपीलिका
 ant-hill वल्मीकः
 anxiety चिन्ता, उद्वेगः

anxious उत्सुक, व्यग्र
 any किमपि
 anyhow कथंचित्
 anywhere क्वापि
 ape कपिः *m.* वानरः
 to appear आविर्भू (1P)
 appearance रूपम्,
 आकारः
 to appease सान्त्
 (10PA)
 to applaud अभिनन्द
 (1P)
 to appoint नियुज् (7P),
 अधिकृ (8PA)
 to approach उपगम्
 (1P)
 to approve अनुमन् (4A)
 अनुमुद् (1A)
 archer धनुर्धरः, धानुष्कः
 arm दोः *m.* बाहुः *m.*
 armour कवचः
 army चमूः *f.* सेना
 to arrange रच् (10PA)
 to arrive आगम् (1P)
 arrogance आटोपः
 arrogant अवलित
 arrow इष्टुः *m.* वाणः, शरः
 art कला, शिल्पम्
 artificial कृत्रिम
 artist शिल्पिन्
 as इव, यथा
 to ascend आरूढ् (1P)

to ascertain निर्णी (1P)
 निश्चि (5PA)
 ascetic यतिः *m.*
 ashes भस्मन् *n.*, भूतिः *f.*
 ashamed त्रपित
 to ask प्रच्छ्, (6A) याच्
 (1A)
 asleep सुप्त
 ass गर्दभः, रासभः
 assembly सभा
 astray उत्पथम्
 atom अणुः *m.*
 to attack आक्रम् (1PA)
 to attain प्राप् (5PA)
 to attempt यत् (1A)
 attention अवधानम्
 attentive अवहित
 to attract आकृष् (1P)
 प्रलुभ् (caus.)
 attractive मनोहर
 auspicious भद्र, शुभ
 authority अधिकारः
 autumn शरद् *f.*
 to avoid परिहृ (1P)
 to avow अंगीकृ (8PA)
 to await प्रतीक्ष् (1A)
 to awake जागृ (6P),
 प्रबुध् (4A)
 to awaken जागृ (caus.)
 उत्था (caus.)
 awful भीषण
 axe कुठारः, परशुः *m.*

B

baby डिम्भः, शिशुः m.
 back पृष्ठम्
 bad असाधु, कुत्सित
 bail प्रतिभूः m.
 balance तुला
 bald मुण्ड
 ball गण्डुकः, गोलः
 bamboo बंसः, वेणुः m.
 bandit दस्युः m.
 bangle कंकणः
 bank कूलम्, तटः, तीरम्
 banner केतुः m.
 barber छुरिन् m., नापितः
 bard बन्दिन् m.
 bare नम
 bark त्वच् f., बल्कलः
 barley यवः
 barren वन्ध्य
 base (adj.) अधम
 base (n.) तलम्
 bath स्नानम्
 to bathe स्ना (2P)
 battle युद्धम्, रणम्
 bazar आपणः
 to be अस् (2P) भू
 (1P), विद् (4A),
 वृत् (1A)
 beach वेला
 beak चंचुः f.
 beam किरणः

bear मल्लकः
 to bear भृ (1P, 3PA),
 बह् (1P), सह् (1A)
 to bear in mind मनसि कृ
 beard श्मश्रु
 beast पशुः m., मृगः
 to beat तद् (10PA),
 प्रह् (1P)
 beautiful शोभन, सुन्दर
 beauty कान्तिः f. लावण्यम्
 because यतः, यस्मात्
 to become भू (1P),
 संजन् (4A)
 becoming अनुरूप
 bed तल्पः, शय्या
 bee अलिः m., भ्रमरः
 to befall घट् (1A)
 before पूर्वम्, प्राक्, पुरतः
 to beg भिक्ष् (1A), याच्
 (1A)
 beggar भिक्षुः m.
 to beget जन् (caus.)
 to begin आरंभ् (1A),
 उपक्रम् (1A), प्रवृत् (1A)
 beginning आदिः m.
 on behalf of कृते
 to behave आचर् (1P)
 behaviour आचारः
 वृत्तिः f.
 behind पश्चात्, पृष्ठतः
 to behold अवलोक्
 (10P)

belief विश्वासः, प्रत्ययः
 to believe विश्वस् (2P)
 to bellow गर्ज् (1P)
 bellows भल्ला
 belly उदरम्
 beloved प्रिय, बल्लभ
 below अधः
 here below इहलोके
 to bemoan विलप् (1P)
 to bend वक्कीकृ
 benefactor उपकारिन् m.
 to beset अवरुध् (7PA)
 beside पाश्वर्
 to besiege अवरुध् (7PA)
 to besmear दिह् (2PA)
 best उत्तम, श्रेष्ठ
 bestow उत्सृज् (6P),
 वित् (1P)
 better श्रेयस्
 between अन्तरा, मध्ये
 to bewail परिदेव् (1P)
 bewildered विभूढ, संभ्रान्त
 beyond परतः
 big बृहत्, विपुल, स्थूल
 to bind बन्ध् (9P)
 bird खगः, पक्षिन् m.
 birth जन्मन् n., उद्भवः
 bitch शुनी
 to bite दंश् (1P)
 bitter कटु, तिक्त
 black कृष्ण, श्याम
 blade पत्रम्, धारा

blame आक्षेपः, निन्दा
to blame उपालम् (1A),
निन्द् (1P)
blanket कंबलः
to blaze प्रदीप् (4A)
to blend मिश्र् (10PA)
to bless आशास् (2A)
blessed धन्य
blessing आशिस् f.
blind अन्ध
to blind अन्धय (den.)
to blink निमिष् (6P)
blood असृज् n., रधिरम्,
रक्तम्
to bloom विकस् (1P)
to blow वह् (1P), वा
(2P)
blue नील
boar बराहः
boat तरीः f, नौः f.
body कायः, गात्रम्, देहः,
शरीरम्, वपुस् n.
bold साहसिक, धृष्ट
bond पाशः, बन्धनम्
bone अस्थि n.
book ग्रन्थः, पुस्तकम्
boon वरः
border उपान्तः
bosom उरस् n. कोडम्
both उभ, उभय
to bound उट्पु (1A)
boundary सीमन्, f. प्रान्तः

bow चापः, धनुस् n.
to bow नम् (1P)
bow spring गुणः, ज्या
bower कुञ्जः, मण्डपः
boy कुमारः, बटुः, बालः
bracelet बलयम्
brahmin द्विज, ब्राह्मणः
braid वेणी
branch विटपः, शाखा
brave धीर, वीर, शूर
bravery शौर्यम्
to break खण्ड् (10PA),
भङ् (7P)
breast उरस् n. स्तनः
to breathe अन् (2P),
श्वस् (2P)
bridge सेतुः m.
bright उज्ज्वल, तेजस्विन्
to bring आनी (1P)
brittle भंगुर
broad पृथु
brother भ्रातृ m., सोदरः
brow भ्रूः f.
bubble बुद्बुदः
bud मुकुलः, किसलः
to build निर्मा (2P)
bull बलीवर्दः, वृषभः
bunch गुच्छः
burden भारः
to burn दह् (1P)
bush गुल्मः
business व्यवहार, व्यापारः

busy व्यग्र, व्यापृत
but किन्तु, पुनर्
butcher शौनिकः
butter नवनीतम्
buttock नितम्बः
to buy क्री (9PA)
to buzz गुञ् (1P)

C

cage पंजरः
calamity आपद् f.
calf बत्सः
to call आह्वे (1P)
calm शान्त, स्तिमित
to calm उपशाम् (caus.)
प्रसद् (caus.)
camel उष्ट्रः
camp शिविरम्
camphor कर्पूरः
candid निर्व्याज
candle वर्तिः f.
canto सर्गः
capable क्षम, समर्थ
capital राजधानी
capricious अस्थिर
captivate बशीकृ
to capture बन्दीकृ
caravan सार्थः
care चिन्ता, दक्षता
to care चिन्त् (10PA)
अवधा (3PA)
careful अवहित

careless प्रमत्त
to carry वह् (1P), मृ
(3PA)
to cast अस् (4P), क्षिप्
(6PA)
to cast away निराकृ
caste वर्णः, जातिः f.
cat विडालः, मार्जारः
to catch ग्रह् (9P), धृ
(1P)
cause कारणम्, हेतुः m.
caution अप्रमादः
cave गुहा
to cease निवृत् (1A),
विरम् (1P)
ceaselessly सततम्
to censure गर्ह् (1A)
centre केन्द्रः
century शताब्दम्
certain निश्चित, ध्रुव
certainty असंशयः
to certify प्रमाणीकृ
cessation उपशमः
chain शृंखला, निगडः
to challenge आह्वे (1A)
chamberlain कंचुकिन् m.
chance दैवम्
by chance यहच्छया
change दिकारः
to change विकृ (1PA),
परिवृत् (1A)
character शीलम्

chariot रथः
charioteer सारथिः m.
to chastise शास् (2P)
to chatter जल्प् (1P)
cheat धूर्तः, वंचकः
to cheat वंच् (10P)
प्रतृ (caus.)
to check प्रतिबन्ध् (9P)
निरुध् (7PA)
cheek कपोलः, गण्डः
cheerful उल्लसित, हृष्ट
to cherish लिह् (4P)
chest उरस् n. बक्षस् n.
to chew चर्व् (1P)
chief अग्रणीः m., नाथः
chief (adj.) प्रधान
child अपत्यम्, शिशुः m.
childhood शैशवम्
chin चिबुकम्
to choose वृ (5PA)
to churn मन्थ् (9P)
circle मण्डलम्
circular वर्तुल
circumstance अवस्था
citadel दुर्गम्
citizen पौरः
city नगरम्, पुर f.
civil सभ्य, दक्षिण
claim अधिकारः
to claim प्रतिज्ञा (9A)
clamour कोलाहलः
clarity प्रसादः, वैशद्यम्

to clasp आङ्गिष् (4P)
class गणः, वर्गः
claw नखः, दखरम्
clean विमल, शुचि
to clean प्रक्षल् (10PA)
to cleanse निज् (3PA)
मृज् (2P)
clear स्वच्छ, विसद, प्रसन्न,
स्पष्ट
to cleave भिद् (7P)
clerk कायस्थः
clever चतुर, पटु
to climb आरूढ् (1P)
to cling लग् (1P), संज्
(1P)
to close पिधा (3PA)
cloth अंशुकम्, वस्त्रम्
cloud अभ्रम्, धनः, मेघः
club गदा लगुडः
cluster गुच्छः, स्तम्बकः
coarse स्थूल, परुष
coast तटः, वेला
cock कक्कुटः
cocoanut नारिकेलः
cognition उपलब्धिः
coin मुद्रा
cold शिशिर, शीत, शीतल
to collapse अवसद् (1P)
to collect चि (5PA)
संग्रह् (9P), समाह (1P)
collyrium अंजनम्
colour रागः, वर्णः

to come आगम् (1P),
आया (2P)
to come about संवृत
(1A)
comet उल्का
to comfort आश्वस्
(caus.)
comic हासकर
command आज्ञा, आदेशः
to command आज्ञा
(caus.), शास् (2P),
आदिश (6P)
to commence आरम्भ
(1A)
commentary टीका
commerce वाणिज्यम्
commonसाधारण, सामान्य
commotion तुमुलः
compact घन, सान्द्र
companion सहायः
company समागमः
comparable तुल्य
to compare उपमा, (3A)
comparison उपमा, तुलना
compassion करुणा, दया
compassionate दयालु
to compete स्पर्ध (1A)
complete पूर्ण, समाप्त
to complete संपद
(caus.), समाप् (caus.)
to compose प्रणी (1P),
रच् (10PA)

compunction अनुतापः
comrade वयस्यः
to conceal गुह्य (1P),
अपह्नु (2A)
conceit गर्वः, दर्पः
to concentrate समाधा
(3PA)
conch शंखः
conclusion सिद्धान्तः
to condemn दुष् (caus.)
condition अवस्था, दशा
to conduce क्लृप् (1A)
conduct आचारः
to confess अंगीकृत
confidence विश्रम्भः
to confine निरुध् (7PA)
to congratulate
अभिनन्द (1P)
to conquer जि (1P),
पराजि (1A). पराभू (1A)
conscious सचेतन
consciousness चैतन्यम्
to consider विमृश
(6P), समालोच (10PA)
to console आश्वस्
(caus.), सान्त्व (10PA)
constancy स्थैर्यम्
constant दृढ, स्थिर,
अविरत
constantly अविरतम्
to constrain नियम् (1P)
to construct निर्मा (2P)

to consult संमन्त्र
(10PA)
contact संयोगः, संसर्गः
to contemn अवगण
(10P)
contempt अवज्ञा, अवहेला
continual अविरत, नित्य
continually सततम्
to contradict प्रत्याख्या
(2P)
contrary प्रतिकूल, विरुद्ध
control बशः
to control नियम् (1P)
conversant अभिज्ञ
conversation आलापः
to convince प्रति-इ
(caus.)
cook पाचकः, सुदः
to cook पच् (1P)
cool शीत, शीतल
copper ताम्रम्
coral विद्रुमः
corn धान्यम्
corner कोणः
corporal दैहिक
corpse शवः
to correct परिशुध्
(caus.)
costly बहुमूल्य
cotton तूलः
couch पर्यकम्
to cough कास् (1A)

to count गण् (10PA)
 country जनपदः, देशः
 courage वीर्यम्
 courageous वीर
 courtyard प्रांगणम्
 to cover आच्छद्
 (10P A), आवृ (5PA)
 to covet लुभ् (4P)
 cow गोः f., धेनुः f.
 coward कापुरुषः
 cowherd आभीरः, गोपालः
 crane बलाकः
 to crawl स्र् (1P)
 to create उत्पद् (caus.)
 सृज् (6P)
 creation सृष्टिः f.
 creator सृष्टृ m.,
 विधातृ m.
 to creep स्र् (1P)
 creeper लता, बल्ली
 crest चूडा, मौलिः m.
 cripple विकल, पंगु
 crocodile कुंभीरः
 crooked कुटिल, वक्र
 crop सस्यम्
 crore कोटिः f.
 crow काकः, वायसः
 crown मुकुटम्
 cruel कठोर, निर्दय
 to crush क्षुद् (7PA)
 पिष् (7P)
 to cry आक्रन्द् (1P)
 रुद् (2P)

cub पोतः, शावकः
 cuckoo कोकिलः
 cunning (adj.) कुशल,
 धूर्त
 cunning (n.) चातुर्यम्,
 कपटम्
 to curb निग्रह् (9P)
 curd दधि (n.)
 curiosity कौतुकम्
 curious कौतुकित
 curl अलकः
 curly अराल
 current धारा, स्रोतस् n.
 curse अभिज्ञापः
 to curse शप् (1PA)
 curtain यवनिका
 custom आचारः, रीतिः f.
 to cut छिद् (7P)
 ल् (9PA), कृत् (6P)

D

dacoit दस्युः m.
 daily (adj.) दैनिक
 daily (adv.) प्रतिदिनम्
 damage अपकारः, क्षतिः f.
 dance नृत्यम्
 to dance नृत् (4P)
 danger अपायः, संकटम्
 dark तिमिर, श्याम
 darkness अन्धकारः,
 तमस् n., तिमिरम्
 dart शल्यम्

daughter आत्मजा,
 दुहितृ f.
 dawn उषस् f.
 day अहन् n. दिनम्, दिवसः
 day and night अहोरात्रम्
 day by day अहरहः
 every day प्रत्यहम्
 the next day परेद्यः
 during the day दिवा
 dead मृत, गतासु
 deaf बधिर
 dear दयित, प्रिय
 death निधनम्, मृत्युः m.
 debt ऋणम्
 to deca, भवसद् (1P),
 क्षि (1P)
 deceit कपटम्, छलम्
 to deceive वच् (10P),
 विप्रलम् (1A)
 to decide अवधृ (10PA),
 निर्णी (1P), निश्चि
 (5PA)
 decision निर्णयः, निश्चयः
 to declare आख्या (2P)
 to decorate अलंकृ,
 भूष् (10PA)
 to decrease हस् (1P)
 deep अगाध, गभीर
 deer मृगः, हरिणः
 to defeat अभिभू (1),
 विजि (1A)
 defect दोषः

to defend त्रै (1P),
पा (2P)
deity देवता
dejected खिन्न, विषण्ण
to delay विलम्ब (1A)
to deliberate विचर
(caus.)
delicate कोमल, पेलख
delight आह्लादः, हर्षः
to delight मुद् (caus.),
हृष् (caus.)
to be delighted मुद्
(1A)
to deliver उद्घृ (1P),
मुच् (6P)
demon असुरः, दानवः,
राक्षसः
to demonstrate
प्रमाणीकृ
dense घन, निविड
to deny निराकृ (8PA)
प्रत्याख्या (2P)
to depart अपया (2P)
प्रस्था (1A)
to depend अवलम्ब (1A)
to deplore परिशुच् (1P)
deposit निक्षेपः
to deposit निक्षिप् (6P)
to depreciate लघूकृ
to be depressed विषद्
(1P)
to deprive अपहृ (1P),
वियुज् (7A)

depth गाभीर्यम्
to deride उपहृस् (1P)
to descend अवतृ (1P)
अवरुह् (1P)
to describe निरूप्
(10PA), वर्ण् (10PA)
description वर्णना
desert मरुः
deserted निजन
to deserve अर्ह (1P)
desire आकांक्षा, इच्छा
to desire इष् (6P),
स्यूह् (10PA)
to desist निवृत् (1A)
to despair आशां त्यज्
(1P)
desperate निराश
to despise अवधीर्
(10PA), अवमन् (4A)
despondent उद्विग्न
destiny दैवम्, नियतिः f.
destitute अनाथ, दीन
to destroy अवसद्
(caus.), क्षि, (9P),
नश् (caus.)
destruction ध्वंसः, नाशः
to determine अवसो
(4P), निर्णी (1P)
to deviate अतिक्रम्
(1PA, 4P)
devotion निष्ठा, भक्तिः f.
dew तुषारः

dexterous कुशल निपुण
diamond वज्रः, हीरः
to die पंचत्वम् गम् (1P),
मृ (6A)
difference अन्तरम्, भेदः
difficult दुष्कर
to dig खन् (1P)
diminution ह्रासः
dirty आविल, मलिन
to disagree विप्रतिबद्
(4A), विपद् (1A)
to disappear तिरोधा
(3PA), विली (pass)
disaster अनर्थः, विपद् f.
to discard अपाकृ
(8PA)
to discern उपलम् (1A)
disciple अन्तेर्वासिन् m.
to disclose विवृ (5PA)
discord विरोधः
to discover आविष्कृ
to discuss परामृश (6P)
disease रोगः, व्याधिः m.
disguise छद्मन् n.
disc बिम्बम्
to dislike द्विष् (2PA)
to dismiss विस्ज् (6P)
to dispel अपद् (6P)
अपास् (4P)
to display प्रकटय
(den. P)
to disregard उपेक्ष् (1A)

disrespect अनादरः, उपेक्षा
 to dissuade निवृत्त (caus.)
 distance अन्तरम्, विप्रकर्षः
 distant दुरस्थ, विप्रकृष्ट
 distinct भिन्न; स्पष्ट
 to distinguish विशिष्य (7P)
 distress क्लेशः, पीडा
 to distribute विभज् (1P)
 to disturb आकुलीकु, संभ्रम् (caus.)
 to dive अवगाह (1A)
 diverse भिन्न, विविध
 to divide विभिद् (7P)
 divine ऐश्वर, दिव्य
 to do कृ (8PA), साध् (caus.)
 docile वय्य
 doctor भिषज् m., वैद्यः
 doe सृगी, हरिणी
 dog कुक्कुरः, ध्वन् m.
 donkey गर्दभः, रासभः
 donor दातृ m.
 door द्वार f. द्वारम्
 door-keeper प्रतिहारः
 double द्विक, द्विगुण
 doubt संशयः, संदेहः
 to doubt संशी (2A) संदिह् (2PA)

doubtful संदिग्ध
 doubtless निःसन्देह
 dove कपोतः, पारवतः
 down अधः, अधस्तात्
 to drag आकृष् (1P)
 drama नाटकम्
 to draw कृष् (1P), आलिख् (6P)
 dread भीतिः f.
 to dread भी (3P), त्रस् (4P)
 dreadful घोरः, भयंकर
 dream स्वप्नः
 to dream स्वप्नं दृश् (1P)
 dress परिधानम्, वेषः
 to dress परिधा (caus.)
 to drink पा (1P)
 to drip स्यन्द् (1A)
 to drive प्रणुद् (6P), प्रवृत् (caus.)
 drop कणः, बिन्दुः m.
 to drown निमस्ज् (6P)
 drowsy निद्रालु
 drum डिडिमः, दुंदुभिः m.
 dry शुष्क, निर्जल
 to dry शुष् (4P)
 dull जड, मंथर
 dumb मूक
 dusk प्रदोषः
 dust धूलिः, f., पांसुः m.
 dusty पांशुल
 duty कर्तव्यम्, धर्मः

dwarf वामनः
 to dwell वस् (1P), अघ्यास् (2A)
 dwelling आलयः, निवासः
 to dwindle अल्पीभू

E

each प्रत्येक
 eager उत्कण्ठ, उत्सुक
 ear कर्णः
 early आशु, प्रातरः
 to earn उपार्ज् (10PA)
 earth अवनी, धरणी, पृथिवी, भूः f.
 eastern पूर्व, प्राच्
 easy सुकर
 to eat भद् (2P), अश् (9P), खाद् (1P) भुज् (7A)
 echo प्रतिवचनिः m.
 edge धारा
 effect कार्यम्, परिणामः
 to effect उत्पद् (caus.)
 effort आयासः, यत्नः
 egg अण्डम्
 eight अष्टन्
 eighth अष्टम
 eighteen अष्टादशन्
 eighty अशीतिः f.
 elder भ्राज, ज्यायस्
 eldest ज्येष्ठ
 elegant ललित

element तत्त्वम्, भूतम्
 elephant कुंजरः, गजः,
 वारणः, हस्तिन् m.
 eleven एकादशन्
 to eliminate निरस्
 (4P)
 eloquence वाग्मिता
 eloquent वाग्मिन्
 elsewhere अन्यत्र
 emaciated कृश
 embarrassed आकुल
 embodied मूर्त
 to embrace आलिङ्
 (1P), परिरम् (1A),
 आश्लिष् (4P)
 emerald मरकतम्
 to emerge उन्मल्ल् (6P)
 to emit सृज् (6P)
 emperor सम्राज् m.
 empire साम्राज्यम्
 to employ प्रयुज् (7A)
 empty रिक्त, शून्य
 to empty रिच् (7PA),
 शून्यीकृ
 to encourage प्रोत्सह्
 (caus.)
 end अन्तः, अवसानम्
 to end अवसो (4P)
 endless अनन्त
 to endeavour उद्यम्
 (1A), चेष्ट् (1A), यत्
 (1A)

endowed उपेत, संपन्न
 to endure क्षम् (1A),
 सह् (1A)
 enemy अरिः m., रिपुः m.,
 शत्रुः m.
 engaged in व्यग्र, व्यापृत
 to enjoin आदिश (6P),
 शास् (2P)
 to enjoy भुज् (7A)
 enjoyment उपभोगः
 to enkindle समिध् (7A)
 enmity वैरम्
 enough अलम्
 to enslave दासीकृ
 to enter प्रविश् (6P)
 enterprise आरम्भः
 to entice प्रलुम् (caus.)
 entire अखिल, कृत्स्न
 to entreat अनुनी (1P)
 to entrust निक्षिप् (6P)
 envy असूया, मत्सरः
 to envy असूय (dcn. P.)
 ईर्ष्य (1P)
 equal तुल्य, सम
 to equip सजीकृ
 equipment सामग्री
 to eradicate उन्मूल्
 (10PA)
 to err प्रमाद् (4P)
 error प्रमादः, भ्रान्तिः f.
 to escape परिहृ (1P),
 पलाय् (1A)

to establish स्था
 (caus.)
 to esteem आदृ (6A)
 eternal शाश्वत, सनातन
 even (adv.) अपि
 even (adj.) सम
 evening प्रदोषः, सायंकालः
 in the evening सायम्
 event घटना
 ever नित्यम्, सदा
 for ever शाश्वत्
 every सर्व, प्रत्येक
 everywhere सर्वत्र
 evident प्रकट, स्पष्ट
 evil (n.) अहितम्, अशुभम्
 exact यथार्थ, निर्दोष
 to examine परीक्ष् (1A)
 example दृष्टान्तः
 to exceed अतिरिच्
 (pass.)
 to excel अतिशी (2A)
 to except वृज् (7P)
 except अन्तरेण, विना
 excess अतिरेकः, अतिशयः
 to exchange प्रतिदा
 (3PA)
 to excite उत्तिज् (caus.)
 to exclude बहिष्कृ
 to exhale उच्छ्वस् (2P)
 to exile निर्वास (caus.)
 to exist अस् (2P),
 भू (1P)

to expand विकस् (1P)
to expect अपेक्ष् (1A),
प्रतिपाल् (10P)
to expel अपनुद् (6P)
expense व्ययः
experience अनुभवः
to experience अनुभू
(1P)
experienced निष्णात
to expiate निष्कृ (8PA)
expiation निष्कृतिः f.
प्रायश्चित्तम्
to explain व्याख्या (2P)
exploit पराक्रमः
to expose अपावृ (5PA),
प्रकाश् (caus.)
to extend वितन् (8PA)
exterior } बाह्य
external }
to extinguish निर्वान्
(caus.)
eye अक्षि, चक्षुस् n. नेत्रम्
eyebrow भ्रूः f.
eyelash पक्ष्मन् n.

F

face आननम्, मुखम्
to face संमुखीभू
facile अनायास
to fade म्लै (1P), म्लै
(1P)
failure अवसादः, अप्राप्तिः f.

to faint मुह् (4P)
faith प्रत्ययः, भ्रद्वा
to fall पत् (1P), च्यु
(1A)
false असत्य, अलीक
to falter स्वल् (1P)
fame कीर्तिः f., यशस् n.
family कुटुंबम्, कुलम्
fan वीजनम्
to fan वीज् (10PA)
fancy कल्पना
far (adj.) दूर, दूरस्थ
far (adv.) दूरम्, आरात्
fast क्षिप्र, द्रुत
to fast उपवस् (1P)
fat (adj.) पीन
fat (n.) मेदस् n.
fate अदृष्टम्, विधिः m.
father जनकः, पितृ m.
father-in-law श्वशुरः
fatigue क्लान्तिः f.
fault दोषः, अपराधः
favour अनुग्रहः, प्रसादः
to favour अनुग्रह् (9P)
favourable अनुकूल
fear भयम्, शंका
to fear त्रस् (4P), भी (3P)
fearless निभेय
feather पक्षः, पिच्छम्
feeble दुर्बल, निःसत्त्व
to feed अश् (caus.),
भुज् (caus.)

to feel अनुभू (1P)
to feign विडम्ब (10PA)
fellow सहचर
ferocious उग्र
festival उत्सवः
to fetch आनी (1P)
fetter निगड, पाशः
fever ज्वरः
fickle चंचल, लोल
fie धिक् (+acc.)
field क्षेत्रम्
fifteen पंचदशन्
fifth पंचम
fifty पंचाशत् f.
to fight युध् (4A)
figure आकारः, रूपम्
to fill पूर (10PA), पू
(3PA) ष्ट
final अन्तिम, चरम
to find प्राप् (5P), विद्
(6PA)
finger अंगुलिः f.
to finish अवसो (4P),
समाप् (caus.)
fire अग्निः m., अनलः
firm दृढ, स्थिर
first प्रथम, आद्य
fish मत्स्यः, मीनः
fisherman धीवरः
fist मुष्टिः f.
five पंचन्
to fix निधा (3PA)

flag पताका, ध्वजः
 flame अहिस् n. शिखा
 to flare उद्दीप् (4A)
 flattery चाटुकारः
 to flee पलाय् (1A)
 flesh आमिषम्, मांसम्
 to float प्लु (1A)
 to flow वह् (1P), स्र
 (1P)
 flower कुसुमम्, पुष्पम्
 flute वंशः, वेणुः m.
 to fly डी (1A, 4A),
 उत्पत् (1P)
 foam फेनः
 to follow अनुगम् (1P)
 food आहारः
 fool मूर्खः
 foot चरणम्, पादः
 to forbid निषिध् (1P)
 forehead ललाटम्
 foreign विदेशीय
 forest अटवी, अरण्यम्,
 वनम्
 to forget विस्मृ (1P)
 to forgive क्षम् (1A)
 form आकारः
 to forsake त्यज् (1P),
 हा (3A)
 fortunate धन्य
 fortune संपत्तिः f.
 forty चत्वारिंशत् f.
 to found स्था (caus.)

fountain उत्सः
 four चतुर्
 fourth चतुर्थ, तुरीय
 fourteen चतुर्दशन्
 fowler व्याधः
 fragile क्विदुर, भंगुर
 fragrance परिमलः
 fragrant सुरभि, सुवास
 frank निर्व्याज
 fraud कपटम्, कैतवम्
 free अवश, स्वतंत्र, स्वाधीन
 to free मुन् (6P)
 fresh नवीन, प्रत्यग्र
 Friday शुक्रवारः
 friend मित्रम्, सखि m.,
 सुहृद् m.
 friendship मैत्री, सौहृदम्
 to frighten भी
 (caus.)
 frog मण्डूकः, व्यंगः
 frontier प्रान्तः, सीमन् f.
 frost नीहारः
 fruit फलम्
 fruitful सुफलिन, सफल
 fruitless निष्फल
 to fry भ्रज् (6P)
 fuel इन्धनम्
 to fulfil संपद् (caus.)
 full पूर्ण, संपूर्ण
 futile फल्यु
 future भविष्यत्, भाविन्

G

gain लाभः
 to gain अधिगम् (1P),
 उपार्ज् (1P)
 gait गतिः f.
 to gamble दिव् (4P)
 game क्रीडा, लीला
 gaol कारागृहम्
 gap रन्ध्रम्
 to gape जुंभ् (1A)
 garden उद्यानम्, उपवनम्
 garland माला, स्रज् f.
 garment वस्त्रम्
 garrulous मुखर
 gate द्वारम्
 to gather चि (5PA)
 to gaze निरीक्ष् (1A)
 gazelle मृगः
 gem मणिः m., रत्नम्
 general (adj.) सामान्य
 general (n.) सेनानीः m.
 generally प्रायशः
 generous उदार, दानशील
 gentle सौम्य
 genuine अकृत्रिम
 to get आप् (5P), लभ्
 (1A), आसद् (caus.)
 ghee घृतम्
 ghost भूतः
 gift दानम्, वितरणम्
 girdle मेखला

girl कुमारी, बालिका
to give दा (3PA),
विसृज् (6P)
glad प्रहृष्ट, उलसित
gladden तुष् (caus.)
glance दृष्टिपातः
glass काचः
to gleam युत् (1A)
to glean उच्छ् (6P)
to glitter भास् (1A)
globe मण्डलम्
glorious विश्रुत, प्रसिद्ध
to glow प्रकाश् (1A),
दीप् (4A)
to go इ (2P), गम् (1P),
या (2P)
goal लक्ष्यम्
goat अजः, ज्ञागः
goblin पिशाचः
God ईश्वरः, भगवान्
god देवः, सुरः
goddess देवी
gold कनकम्, सुवर्णम्
good साधु, भद्र, शुभ
to govern ईश (2A),
शास् (2P)
grain बीजम्
grape दाक्षा
to grasp ग्रह् (9P),
अवगम् (1P)
grass तुण्म्
grateful कृतज्ञ

gratitude कृतज्ञता
to graze चर् (1P)
great बृहत्, महत्
greed लोभः
greedy लुब्ध
green हरित
to greet वन्द् (1A)
grey धूसर
grief आधिः m, शोकः
to grieve शुच् (1P)
to grind छुद् (7P)
gross स्थूल, अश्लील
ground क्षितिः f, भूमिः f.
group गणः, समूहः
to grow एध् (1A), वृध्
(1A)
guarantee प्रतिभूः m.
to guard अर् (1P),
रक्ष् (1P)
guardian पालकः
to guess अनुमा (3A),
ऊह् (1A)
guest अतिथिः m.
guide नेतृ m.
to guide नी (1P)
guilt अपराधः
guilty अपराधिन्

H

habit वृत्तिः f, शीलम्
hail ! नमः, खरिति
hair केशः, लोमनू n.
half अर्ध

hall शाला
to hamper प्रतिबध्
(7PA)
hand करः, पाणिः m., हस्तः
folded hands अञ्जलिः m.
handsome रमणीय
to hang अवलम्ब (1A)
to happen घट् (A).
वृत् (1A)
happiness सुखम्
happy संतुष्ट, सुखिन
to harass पीड् (10PA)
hard कर्कर, कठिन
hardship कष्टम्, क्लेशः
hare शशः
harm अपकारः, अहितम्
to harm अपकृ (8PA)
harp वीणा
harsh परुष, कठोर
haste ज्वः, त्वरा
to hasten त्वर् (1A)
hastily ऋटिति
hasty सत्वर, क्षिप्र
to hate द्विष् (2PA)
hatred घृणा, द्वेषः
hawk श्येनः
he अयम्, असौ, सः
head मस्तकम्, मूर्धन् m,
शिरस् n.
to heal चिकित्सते
health आरोग्यम्,
स्वास्थ्यम्

healthy नीरोग, स्वस्थ
 heap राशिः *m.*, ओघः
 to heap संचि (5PA),
 राशीकृ
 to hear आकर्ण
 (10PA), निशम् (4P),
 श्रु (5P)
 heart हृदयम्
 heat घर्मः, आतपः
 to heat तप् (1P)
 heaven आकाशः, गगनम्,
 दिव् *f.*, स्वर्गः
 heavenly दिव्य, स्वर्गीय
 heavy गुरु, भारिन
 heaviness गरिमन् *m.*
 height उच्चत्वम्
 heir अंशभाज् *m.*, दायादः
 hell नरकः
 to help उपकृ (8PA),
 प्रवृत् (caus.)
 helpless अशरण, अनाथ
 hen कुक्कुटी
 hence अतएव
 henceforth अद्यप्रभृति
 herd यूथम्
 here अत्र, इह
 here below इहलोके
 hermit तापस, मुनिः *m.*
 hermitage आश्रमः
 hero वीरः, यूरः
 heroism शौर्यम्, पराक्रमः

to hesitate संशी (2A),
 दोलायते
 to hide गुह् (1P),
 अपहृ (2P)
 high उच्च, उन्नत, तुंग
 hill अग्निः *m.*
 to hinder निरुध् (7PA)
 hindrance विघ्नः
 hip नितम्बः
 hither इतः
 hoe खनित्रम्
 hog वराहः
 to hold ग्रह् (9P), धृ
 (1P), धा (3PA)
 hole बिलम्, गर्तः
 holy पवित्र, पुण्य
 honest सरल, साधु
 honey मधु
 to honour आह (6A),
 पूज् (10PA), संमन्
 (caus.)
 hood फणा
 hoof खुरः
 hope आशा, प्रतीक्षा
 to hope आशास् (1A),
 आशास् (2A), प्रतीक्ष्
 (1A)
 hopeless मिराश
 horn शृगम्
 horrible दारुण, भीषण
 horse अश्वः, तुरंगः, हयः
 hostile विपक्ष, वैरिन्

hot उष्ण, प्रचण्ड
 house गृहम्, भवनम्,
 वासः
 household कुटुंबम्
 householder गृहस्थः
 how? कथम्
 how much? कियत्
 how many? कति
 huge विशाल, स्थूल
 to hum गुंज् (1P)
 humble नम्र, विनीत
 to humiliate अवमन्
 (caus.)
 humility नम्रता, किनयः
 hundred शतम्
 hunger क्षुध् *f.*, बुभुक्षा
 to be hungry क्षुध्
 (4P)
 to hunt मृग् (10A)
 hunter लुब्धकः, व्याधः
 to hurry त्वर् (1A)
 to hurt क्षण् (8P),
 हिंस् (7P)
 husband पतिः *m.*,
 भर्तृ *m.*
 husband and wife
 जंपती, दंपती
 hut उटणः, कुटीरम्
 hymn गाथा, स्तोत्रम्
 hypocrisy दम्भः
 hypocrite दम्भिन्,
 दाम्भिकः

II

I अहम्
ice हिमम्
idle अलस, तन्द्रालु
idleness आलस्यम्
if यदि, चेत्
ignorance अज्ञानम्
ignorant अज्ञ
ill अस्वस्थ, व्याधित
to illumine दीप्
(caus.) द्युत् (caus.)
illustrious विख्यात
image प्रतिमा, मूर्ति: f.
to imitate अनुकृ (8PA)
to immerse अवगाह्
(caus.) निमस्ज्
(caus.)
immobile अचल
immortal अमर, अक्षय
to impair न्यूनीकृ
impartial समदर्शिनः,
मध्यस्थ
impatient असहिष्णु
to impede प्रतिबन्ध्
(9P), बाध् (1A)
to impel प्रणुद् (caus.)
to implore प्रार्थ् (10A)
importance गौरवम्
to impose निधा (3PA)
समारुह् (caus.)
impossible अशक्य,
असाध्य

improper अनुचित
inborn सहज, नैसर्गिक
incarnate मूर्त, देहिन्
to incite उत्तिज् (caus.)
to increase एध् (1A),
वृध् (1A)
indeed किल, खलु, नूनम्
independent स्वाधीन
India भारतवर्षम्
to indicate निर्दिश्
(6P), सूचय (den. P)
indifferent उदासीन
to induce प्रवृत् (caus.)
inert जड, निश्चल
infant डिम्भः, दारकः
to inform निविद् (caus.)
to injure दु (5P)
हिंस (7P)
inner अन्तर
innocent निर्दोष अनघ
to inquire अनुयुज्
(7A), अन्विष् (4P)
insect कीटः
insignificant तुच्छ
to insist निबन्ध् (9P)
insolent अवलिप्त
to inspect निरीक्ष् (1A)
to inspire प्रेर (caus.)
instant क्षणम्
instead स्थाने
to instruct उपदिश्
(6P), शास् (2P)

instrument करणम्
to insult अधिक्षिप् (6P),
अवधीर् (10PA)
intellect धी: f., बुद्धि: f.
intelligent प्राज्ञ, मेधाविन्
to intend अभिप्रे (2P)
intent on व्यग्र, ०पर,
०परायण
intention अभिप्रायः,
उद्देशः
internal अन्तर्गत
intrepid वृष्ट
to introduce प्रविश्
(caus.)
to invade आक्रम् (1P)
अभिद्रु (1P)
invaluable अमूल्य
to invent आविष्कृ
to invert विपर्यस् (4P)
invisible अदृश्य
to invite निमंत्र् (10A)
to invoke आह्वे (1P)
iron अयस् n. लोहः
irony व्याजस्तुति: f.
to irritate क्लिप् (9P),
कुप् (caus.)
island द्वीपः
it तद्, अदस्
J
jackal क्रोष्टु m. शृगालः
jail कारागृहम्

jar कुम्भः, घटः
 jaw हनुः f.
 jealous असूयक
 jealousy असूया, मत्सर
 jester विदूषकः
 jewel मणिः m.
 to join युज् (7A), संधा
 (3PA)
 journey प्रवासः, यात्रा
 joy आनन्दः
 judge धर्माधिकारिन् m.
 to judge विचर् (caus.)
 judgement विचारः
 juice रसः
 to jump उत्प्लु (1A),
 वल्गु (1PA)
 jungle अरण्यम्
 junior कनीयस्
 just न्यायिन्, युक्त
 just (adv.) एव
 justice समवृत्तिः f.,
 योग्यता
 to justify समर्थ
 (10PA)

K

keen तीक्ष्ण, तीव्र
 to keep धृ (1P), पा
 (2P)
 kettle स्थाली
 to kill व्यापद् (caus.),
 सद् (1A), हन् (2P)

kind (n.) जातिः f.
 kind (adj.) कृपालु, सदय
 to kindle इन्ध् (7A),
 ज्वल् (caus.)
 king नृपः, राजन् m.
 भूसूत्र m.
 kingdom राज्यम्
 kiss चंबनम्
 to kiss चुंब् (1P)
 kitchen महानसम्
 knave कितवः, शठः
 knee जानु
 knife छुरी
 knot ग्रन्थिः m.
 to know अवगम् (1P),
 ज्ञा (9PA) प्रतिपद्
 (4A), विद् (2P)
 knowledge ज्ञानम्

L

labour परिश्रमः
 lac अलक्तकः
 to lacerate विद् (9P)
 ladder सोपानम्
 lady आर्या, भवती
 lake कासारः, सरस्वती.
 lame खंज, श्रोण
 to lament परिदेव् (1P)
 lamentable शोचनीय
 lamp प्रदीपः
 land स्थलम्, भूमिः f.
 language भाषा

to languish म्लै (1P),
 म्लै (1P)
 lap अंकः, उत्संगः
 to lapse अती (2P)
 large पृथु, विपुल
 last अन्तिम, परम
 late विलंबिन्
 to laugh हस (1P)
 law नियमः, न्यायः
 lax शिथिल, श्लथ
 to lay निक्षिप् (6P),
 निधा (3PA)
 lazy अलस, मंथर
 to lead नी (1P), प्राप्
 (caus.)
 leader नायकः
 leaf दलम्, पत्रम्, पर्णम्
 to leak क्षर् (1P), स्यन्द्
 (1A)
 lean कृश, तनु
 to lean अवलंब् (1A)
 to leap उत्प्लु (1A)
 to learn अधी (2A),
 शिक्ष (1A)
 leather चर्मन् n.
 to leave त्यज् (1P),
 हा (3P)
 to take leave आमन्त्र्
 (10A), आप्रच्छ (6A)
 left (adj.) वाम, सव्य
 leg जंघा
 leisure अवकाशः

length आयतिः f., दैर्घ्यम्
 less अल्पतर, न्यून
 to lessen न्यूनीकृ, हस्
 (1P)
 lesson पाठः
 letter अक्षरम्, वर्णः, पत्रम्
 liar असत्यवादिन् m.
 to lick लिह् (2PA)
 to lie असत्यं बद् (1P)
 to lie down शी (2A)
 life जीवनम्; प्राणाः m. pl.
 to lift उन्नम (caus.)
 light (n.) आलोकः,
 ज्योतिस् n., तेजस् n.
 light (adj.) लघु
 lightning चपला, तडित् f.,
 विद्युत् f..
 like (adj.) तुल्य, सदृश
 like (adv.) इव, यथा
 °वत्
 to like = to be pleased
 limb अंगम्, अवयवः
 limit अवधिः m., मर्यादा
 line रेखा, राजिः f.
 to linger चिरय (den. P)
 lion केशरिन् m., सिंहः
 lip अधरः, ओष्ठः
 liquor आसवः, मदिरा,
 सुरा
 to listen = to hear
 little अणु, क्षुद्र
 a little मनाक्, स्तोक्म्

to live जीव् (1P)
 livelihood जीविका
 to loathe जुगुप्सते,
 बीभत्सते
 loathsome जुगुप्सित
 logic न्यायः
 logical तार्किक, युक्त
 to loiter विलम्ब (1A)
 lonely एकाकिन्, विविक्त
 long आयत, दीर्घ
 how long ? कियत्कालम्
 as long as यावत् तावत्
 to long for अभिलष (1P)
 स्पृह (10PA)
 longing अभिलाषः, स्पृहा
 to look अवलोक (10A)
 to look down अवमन्
 (4A)
 to look for अपेक्ष (1A)
 to look on प्रेक्ष (1A)
 loose शिथिल, श्लथ
 to loosen उद्ग्रन्थ (9P),
 उन्मुञ्च (6P), शिथिलीकृ
 to loot लुण्ठ (1P)
 lord प्रभुः m., भर्तृ m.
 to lose हा (3P)
 loss नाशः, हानिः f.
 lotus कमलम्, सरोजम्
 lotus stalk बिसम्
 lotus pond पुष्करिणी
 loud उच्च, तार
 love अनुरागः, प्रेमन् m. n.,
 वात्सल्यम्

to love लिह् (4P)
 god of love मदनः, मन्मथः
 lovely कान्त, मनोज्ञ
 low नीच, निकृष्ट
 to lower निपत् (caus.)
 loyal दृढनिष्ठ
 ludicrous उपहास्य
 lustre कान्तिः f., प्रभा
 lute वीणा

M

mace गदा
 machine यंत्रम्
 mad उन्मत्त, वातुल
 to madden उन्मद्
 (caus.)
 madness उन्मादः
 magic अभिचारः,
 इन्द्रजालम्
 magician अभिचारिन् m.
 magnanimous महात्मन्
 magnet लोहचुंबकः
 to magnify वृध्
 (caus.), श्लाघ् (1A)
 maid कन्या, कुमारी
 to maim व्यंगीकृ
 maimed विकल, व्यंग
 main प्रधान, मुख्य
 to maintain मृ (3PA),
 परिपुष् (4P), (9P)
 majesty प्रतापः

to make कृ (8PA), घट्
(caus.), निर्मा (2P),
उत्पद् (caus.)
to make out अवगम्
(1P)
malediction अभिशापः
malevolent अहितैषिन्
malice द्रोहः
man नरः, मनुष्य, पुरुषः
manhood मनुष्यत्वम्
manly पौरुष
to manage अधिष्ठा (1P)
mango आम्रम्
mango-tree चूतः
manifest प्रकट, व्यक्त
to manifest आविष्कृ,
प्रकटय (den. P), व्यञ्ज
(7P), प्रकाश (caus.)
manner प्रकारः, रीतिः f.
mansion हर्म्यम्
many अनेक, बहु
as many as यति...तति,
यावत्...तावद्
so many इयत्, एतावत्
to march प्रया (2P)
mark अंकः, लक्षणम्
to mark अंक (10PA)
market आपणः
marriage परिणयः,
विवाहः
to marry परिणी (1P),
विवाह (1P)

Mars (planet) मंगलः
mass निकरः, समूहः
master ईशः, नाथः, पतिः
to match अलं भू (1P),
स्पर्ध (1A)
matchless अनुपम,
अद्वितीय
matter उपादानम्, द्रव्यम्
meal भोजनम्
mean अधम, क्षुद्र
to mean अभिप्रे (2P)
उद्दिश (6P), विवक्षति
(des.)
means उपायः, साधनम्
by all means सर्वथा
meantime अत्रान्तरे
measure प्रमितिः f.,
मात्रम्
to measure परिमा (2P)
meat आमिषम्, मांसम्
medicine अगदः, औषधम्
mediocre साधारण
to meditate ध्यै (1P)
meek मन्त्र, सौम्य
to meet आसद् (caus.),
समागम् (1P), संमिल् (6P)
to melt गल् (1P), द्रु
(1P)
member अंगम्, सदस्यः
memory स्मरणम्
to menace तर्ज (10PA)
mendicant भिक्षुकः

mental मानस
to mention उदाह (1P)
merchant वणिज् m.
Mercury (planet) बुधः
mercy कृपा, दया
merit पुण्यम्
to merit अर्ह (1P)
message वार्ता, संदेशः
messenger दूतः
metal धातुः m.
middle मध्य
might ऊर्जस् n., प्रभावः
mild मृदु
milk कीरम्, दुग्धम्,
पयस् n.
to milk दुह (2PA)
million नियुतम्
mind अन्तःकरणम्,
चेतस् n., मनस् n.
mine मदीय, मामक, मम
mine (n.) आकरः, खनी
minister अमात्यः,
मंत्रिन् m.
minstrel वंदिन् m.
minute (n.) क्षणम्
minute (adj.) सूक्ष्म
mirage मृगतृष्णा
mirror आदर्शः, दर्पणः
mischief अपकारः
mischievous खल, दुष्ट
misconduct दुराचारः
miser कदर्य, कृपण

miserable दुःखात्
 misery आपद् f., दैन्यम्
 misfortune दुर्भाग्यम्
 misgiving शंका
 mist कूहा
 mistake दोषः, भ्रान्तिः f.
 to mix मिश्र (10PA),
 संगम् (1A)
 to moan विलप् (1P)
 mobile चल, चंचल
 to mock उपहस (1P)
 mockery विडम्बना,
 उपहासः
 moderate परिमित
 to moderate उपशम
 (caus.) मन्दीकृ
 modern आधुनिक
 modest विनीत, शालीन
 moist आर्द्र, क्लिन्न
 to moisten क्लृद्
 (caus.)
 moment क्षणम्, सुहूर्तः
 Monday सोमवारः
 money अर्थः, धनम्, वित्तम्
 mongoose नकुलः
 monkey कपिः m, वानरः
 monsoon वर्षाः f. pl.,
 प्रावृष् f.
 month मासः
 moon इन्दुः m., चन्द्रः,
 शशिन m.
 moonlight चन्द्रिका

morality नीतिः f.
 morning प्रभातम्
 tomorrow परेद्युः, श्वः
 mortal मर्त्य
 mosquito मशः
 mother अम्बा, जननी,
 मातृ f.
 mother-in-law श्वश्रूः f.
 motion गतिः f., भ्रमनम्
 motive प्रयोजनम्, हेतुः m
 to mount अधिरूढ् (1P)
 mountain गिरिः m..
 पर्वतः
 mouse मूषकः
 mouth आस्यम्, वदनम्
 to move चल् (1P), इ
 (2P)
 much प्रचुर, बहु
 as much as यावत्...
 तावत्
 how much ? कियत्
 so much इयत्, एतावत्
 mud कर्दमः, पंकः
 mule अश्वतरः
 to multiply गुण्
 (10PA)
 multitude ओघः, जनता
 to murmur गुंज् (1P)
 muscle ह्यायुः m.
 music संगीतम्
 must अर्ह + inf.
 mute मूक

to mutter जप् (1P)
 mutual अन्योन्य, परस्पर
 mutually परस्परम्, मिथः
 mysterious गूढ
 mystery गुह्यम्, रहस्यम्

N

nail नखः, कीलकः
 naive अकपट
 naked नग्न
 name नामन् n., अभिधा
 to name अभिधा
 (3PA), नामकृ
 by name नाम
 to narrate उपाख्या
 (2P), कथ् (10PA)
 narrow संकुचित
 nation देशः
 natural स्वाभाविक
 nature प्रकृतिः f., स्वभावः
 navel नाभिः f.
 near निकषा, समीपे
 near (adj.) अन्तिक,
 आसन्न
 nearly प्रायेण
 necessary अनिवार्य, अवश्य
 neck ग्रीवा
 nectar अमृतम्, पीयूषम्
 need अपेक्षा, प्रयोजनम्
 to need अपेक्ष् (1A)
 needle सूची
 to neglect उपेक्ष् (1A)

negligence उपेक्षा,
प्रमादः
negligent प्रमादिन्
to neigh हेष् (1A)
neighbour प्रतिवासिन् m.
nerve नाडी
nest कुलायः, नीडः
net जालम्
never न कदापि
new नव, नूतन
news वार्ता
night क्षपा, निशा, रजनी,
रात्रिः f.
at night नक्तम्
nine नवन्
nineteen ऊनविंशतिः f.
ninety नवतिः f.
no न, नहि
noble उदार, अभिजात
noise ध्वनिः m., निनादः
none न कोऽपि
noon मध्याह
north उत्तर
nose घ्राणम्, नासिका
not न, नो
nothing न किञ्चित्
to nourish पुष् (4P,
9P)
now अधुना, इदानीम्,
संप्रति
nowhere न कुत्रापि
numb जड, स्तम्भित

nurse धात्री
nymph अप्सरस् f.

O

oh ! अयि, अरे, भोः
oath शपथः
obedience वश्यता
obedient शुश्रूषु
to obey अनुरुध् (4A),
अनुवृत् (1A)
object विषयः, अर्थः, पात्रम्
to object आक्षिप (6P),
विवद्
objection अपवादः,
आक्षेपः
oblation बलिः m.,
हविस् n.
to oblige बन्ध् (9P),
अनुग्रह् (9P)
oblique तिर्यच्
oblivion विस्मरणम्
obscene अश्लील
to observe अवधा
(3PA), निरीक्ष् (1A)
obstacle अन्तरायः, विघ्नः
to obstruct अवरुध्
(7PA), बाध् (1A)
to obtain अधिगम्
(1P), लभ् (1A).
प्राप् (5P)
obvious प्रकट, प्रत्यक्ष
occasion अवकाशः

to occupy अधिवस् (1P)
to occur घट (1A),
संपद् (4A)
ocean सागरः, समुद्रः
odour गन्धः, वासः
offence अपराध.
to offend अपराध् (4P),
अतिक्रम् (1P)
to offer उपहृ (1P),
प्रदा (3PA)
offering उपहारः
often मुहुर्मुहुः, भूयः
oil तैलम्
old जरठ, जीर्ण, वृद्ध, पुरातन
old age जरा
of old पुरा
omen निमित्तम्
once सञ्चत्, एकदा
at once युगपद्, सपदि
one एक
one by one एकैकम्
one क्वलम्, एव
to open अपावृ (5PA)
opportune अनुकूल
to oppose विरुध् (7PA)
to oppress पीड्
(10PA), बाध् (1A)
or अथवा, वा
order आज्ञा, शासनम्
to order आदिश् (6P),
आज्ञा (caus.)
origin उत्पत्तिः f., संभवः

ornament अलंकारः
 other अन्य, इतर, पर
 otherwise अन्यथा
 outside बदिः
 outward बाह्य
 to overcome अभिभू
 (1P)
 to overturn विपर्यस्
 (4P)
 to owe धृ (10PA)
 owl उलूकः
 own निज, स्व
 to own अंगीकृ
 ox अनडुह् m., वृषभः
 P
 pain आति. f. वेदना
 to paint आलिख् (6P)
 painting चित्रम्,
 आलेखनम्
 pair द्वयम्, युगलम्
 palace प्रासादः
 palate तालु
 pale पाण्डुर
 parrot शुकः
 part अंशः, भागः
 partial पक्षपातिन्
 past अतीत, भूत
 path अश्वन् m., मार्गः
 patience तितिक्षा, धैर्यम्
 patient तितिक्षु
 peace शान्तिः f.

peaceful शान्त
 peacock मयूरः
 peak कूटः, शिखरः
 pearl मुक्ता
 pen कलमः, लेखनी
 penance तपस् n., तपस्या
 people जनाः m. pl.
 to perceive उपलभ् (1A)
 perfect सिद्ध, उत्तम
 to perform अनुष्ठा (1P)
 to perish अवसद् (1P),
 घ्वस् (1A), नश् (4P)
 permanent ध्रुव, नित्य
 to permit अनुज्ञा (9PA)
 permission अनुमतिः f.
 perpetual सतत, शाश्वत
 to persecute उपहृ (1P)
 person जनः
 personal स्वीय
 to perspire खिद् (P)
 perspiration धर्मः, स्वेदः
 to persuade प्रती (caus.)
 to perturb आकुलीकृ
 to pervade व्याप् (5P)
 petal दलम्, पत्रम्
 petty तुच्छ, लघु
 physician चिकित्सकः
 picture चित्रम्
 to pierce व्यध् (4P)
 pig सूकरः
 pigeon कपोतः
 pillar स्तम्भः, स्थाणुः

pillow उपधानम्, वालिशम्
 pink पाटल
 pious धार्मिक
 pitcher कलशः, कुम्भः
 pitiful दयाद्र
 pitiless निष्ठुर, निर्दय
 pity अनुकंपा, करुणा
 to pity अनुकंप् (1A),
 दय् (1A)
 place स्थानम्
 to place न्यस् (4P)
 planet ग्रहः
 plank फलकम्
 plant उद्भिद् f.
 to plant रुह् (caus.)
 plantain कदली, रम्भा
 platform पीठिका
 play क्रीडा, खेलनम्
 to play क्रीड् (1P),
 खेल्, (1P)
 to please तुष् (caus.),
 प्री (9PA), रुच् (1A)
 pleasure प्रमोदः, उपभोगः
 plough लांगलम्, हलम्
 to plough कृष् (6P)
 to plunder लुट् (1P)
 to plunge अवगाह् (1A)
 poem काव्यम्
 poet कविः m.
 poison गरलम्. विषम्
 to polish संस्कृ (8PA)
 polite दक्षिण, सभ्य

politics राजनीतिः *f.*
 pond तडाग , ह्रदः
 to ponder विमृश् (6P)
 poor दरिद्र, निर्धन
 possible शक्य, संपाद्य
 to postpone
 व्याक्षिप् (6P)
 poverty दारिद्र्यम्
 power प्रभावः, शक्तिः *f.*
 praise प्रशंसा, स्तुतिः *f.*
 to praise प्रशंस (1P),
 स्लाघ् (1A) स्तु (2P)
 to prattle जल्प (1P)
 to pray अभ्यर्थ (10PA)
 prayer उपासना, प्रार्थना
 to prepare प्रयुज् (7A),
 सजीकृ
 presence उपस्थितिः *f.*
 present (*n.*) उपहारः
 present (*adj.*) उपस्थित,
 वर्तमान, इदानीं तन
 to present उपहृ (1P)
 to pretend व्यपदिश
 (6P)
 pretext व्यपदेशः
 pretty चारु
 to prevail प्रभू (1P)
 to prevent निवृ
 (*caus.*), प्रतिषिध् (1P)
 price अर्घः, मूल्यम्
 pride अवलेपः, गर्वः
 priest ऋत्विज् *m.*,
 पुरोहितः

prince राजकुमारः
 principal प्रधान
 principle तत्त्वम्, विधिः *m.*
 prison कारागृहम्
 prize पारितोषिकम्
 to proceed प्रवृत् (1A)
 to proclaim वृष्
 (10PA)
 prodigal अतिव्ययिन्
 to produce उपपद्
 (*caus.*), जन (*caus.*)
 profession वृत्तिः *f.*
 professor अध्यापकः
 proficient अभिज्ञ, प्रवीण
 progress प्रगतिः *f.*
 promise प्रतिज्ञा
 to promise प्रतिज्ञा
 (9A), प्रतिश्रु (5P)
 to promote प्रवृत् (*caus.*)
 संवृध् (*caus.*)
 to pronounce उच्चर
 (*caus.*)
 proof प्रमाणम्
 to prop अवस्तम्भ् (9P)
 proper उचित, युक्त
 to propitiate प्रसद्
 (*caus.*)
 prose गद्यम्
 to prosper ऋध् (4P)
 prosperity समृद्धिः *f.*
 prosperous समृद्ध
 to prostrate प्रणिपत्
 (1P)

to protect पा (2P),
 रक्ष् (1P)
 protection रक्षा, शरणम्
 proud गर्वित, समद,
 प्रगल्भ
 to prove प्रमाणीकृ, समर्थ
 (10PA)
 proverb आभाणकः
 province प्रदेशः
 prudent दक्ष, विचक्षण
 prudence विवेकः, दक्षता
 public सार्वजनिक
 in public प्रकाशम्
 to publish प्रकाश
 (*caus.*)
 to pull कृष्, आकृष् (1P)
 pungent उग्र, कटु
 to punish दण्ड् (10P),
 शास् (2P)
 pupil (of the eye)
 तारका
 pupil छात्रः, शिष्यः
 to purchase क्री (9PA)
 pure शुद्ध, शुचि, निर्मल
 to purify पू (9PA)
 purpose उद्देशः, प्रयोजनम्
 to pursue अनुधाव् (1P)
 to push प्रचल् (*caus.*)
 to put निक्षिप् (6P),
 निधा (3PA)
 to put on परिधा (3PA)

to put out निर्वा (caus.)
pyre चिता

Q

to quake कम्प (1A)
quality गुणः, विशेषः
quantity परिमाणम्
quarrel कलहः. कलिः m.
विवादः
to quarrel विप्रलम् (1P)
quarter तुरीयम्, पादः.
दिश् f.
queen राज्ञी, महिषी
question प्रश्नः
to question अनुयुज्
(7A), प्रच्छ् (6P)
quick आशु, क्षिप्र
quickly आशु, शीघ्रम्
quiet स्तब्ध, स्तिमित
to quit परित्यज् (1P)
quite सर्वथा, नितराम्

R

rabbit शशः
race जातिः f., गोत्रम्
radiant अंशुम्, तेजस्विन्
radiance तेजस् n., प्रभा
to radiate भा (2P)
rain पर्जन्यः, वृष्टिः f.
to rain वृष् (1P)
rainbow इन्द्रधनुस् n.
rainy day दुर्दिनम्

rainy season वर्षाः f.
pl., प्रावृष् f.
to raise उच्छि (1PA)
उन्नम् (caus.), उञ्जी
(caus.)
ram मेषः
to ramble परिभ्रम्
(1P, 4P)
at random रच्छा
rare दुर्लभ
rascal कितवः, शठः
rat मूशकः
rather वरम्
ray अंशुः m., किरणः.
रश्मिः m.
razor छुरः
to reach प्राप् (5P)
to read पठ् (1P) वच्
(caus.), अधी (2A)
reader पाठकः
ready सज्ज, उद्यत
real सत्य, तथ्य, यथार्थ
realm राज्यम्
reason हेतुः m., विवेकः
reasonable विवेकिन्
to rebuke उपालभ
(1A),
to receive आदा (3A),
ग्रह् (9P)
to recite पठ् (1P),
आवृत् (caus.)
reckless साहसिक

to recline शी (2A)
to recognize अभिज्ञा
(9PA), उररीकृ
रद कषाय, रक्त
to redeem निष्क्री
(9PA), उद्घृ (1P)
to reel प्रखल् (1P),
विचल् (1P)
to refer उद्दिश् (6P)
reference उल्लेखः
to refine उपस्कृ. संस्कृ
(8PA)
to reflect र्थै (1P),
विमृश् (6P)
to refrain विरम् (1P)
refuge आश्रयः. शरणम्
to refuse अपाकृ (8PA),
प्रत्यादिश् (6P)
to regard अवलोक
(10PA), आह (6A)
region देशः
regret अनुतापः, उद्वेगः
to regret अनुताप
(pass.), अनुशुच् (1P)
regular नियत, यथाक्रम
rein प्रग्रहः, रश्मिः m.
to reject अपास् (4P)
to rejoice मुद् (1A),
रम् (1A)
to relate कथ् (10PA),
निविद् (caus.)
relative बान्धवः

to relax श्लथ् (6PA)	to reprehend गर्ह् (10A)	to reveal विवृ (5PA)
to release मुञ् (6P).	to reprimand निर्भर्त्स् (10A)	आविष्क, प्रकटय (den. P)
सृज् (6P)	to repudiate प्रत्याख्या (2P)	revelation श्रुतिः f.
relish आखादः, रुचिः f.	to rescue परित्रै (1A)	to revere भज् (1PA)
to relish आखाद् (1A)	to reside अधिबस् (1P)	to revile अपभाष् (1A),
reluctant विमुख	to resist प्रतिरुध् (7PA)	कुत्सय (den. A.)
to rely आलम्ब (1A)	to resort आश्रि (1PA)	to revolt द्रुह् (4P)
to remain अवशिष् (pass)	to resound प्रणद् (1P), प्रतिध्वन् (1P)	revolution विप्लवः
remain अवशेषः	to respect आदरः	to revolve आवृत् (1A), परिवृत् (1A)
remedy प्रतिकारः	to respect आह (6A)	reward पारितोषिकम्
to remedy चिकित्स्ते	to respect आह (6A)	rice तण्डुलः, व्रीहिः m.
to remember स्मृ (1P)	to respect आह (6A)	boiled rice ओदनम्
to remind म्मु (caus.)	पूज् (10PA), संमन् (caus.)	rich धनिक, श्रीमत्
remorse अनुशयः	rest विश्रामः, निद्रा	riches अर्थः, धनम् , संपत्तिः f.
remote दूर, विप्रकृष्ट	to rest विश्राम् (4P). शी (2A)	to ridicule उपहस् (1P)
to remove अपनी (1P), दूरीकृ	restless अशान्त, चंचल	ridiculous उपहास्य
to rend दृ (9P)	to restrain निग्रह् (9P), नियम् (1P)	right (adj.) उचित,
to renew नवीकृ	restraint नियमः	सत्य ; दक्षिण
to renounce संन्यस (4P)	result परिणामः, फलम्	right (n.) न्यायः, अधिकारः
renunciation संन्यासः, त्यागः	to result उत्पद् (4A), परिणम् (1PA)	all right साधु, बाढम्
to repair प्रतिसमाधा (3PA), पूर (10PA)	to retaliate प्रतिकृ (8PA)	ring अंगुलीयम्
to repeat अभ्यस् (4P)	reticent मितालापिन्	to ring वचण् (1P) ; स्वन (caus.)
to repent अनुशी (2P)	retinue परिग्रहः, परिजनः	riot कोलाहलः, तुमुलः
reply उत्तरम्	to return प्रतिगम् (1P), निवृत् (1A)	ripe पक्क , परिपत
to reply प्रतिभाष् (1A)		to ripen पच् (pass.)
report वार्ता		rise उदयः, उन्नतिः f.
to report आविद् (caus.)		to rise आरुह् (1P), उदि (2P)
		rivalry स्पर्धा

river तरंगिणी, नदी,
सरित् f.
road अघ्नम् m., पन्थन् m.
to roam भ्रम् (4P),
पर्यट् (1P)
to roar गर्ज् (1P)
to roast अस्त्र् (6P)
to rob मुष् (9P), चुर्
(10PA)
robber चोरः, तस्करः
rock शिला, प्रावन् m.
rogue खलः, धूर्तः, शठः
to roll घूर्ण् (1A)
root मूलम्
rope रज्जुः f.
rose जपा
round गोल. वर्तुल
to rouse जागृ (caus.),
प्रबुध् (caus.)
row आवलिः f., राजिः f.
to rub घृष् (1P)
rudder कर्णः
ruin उत्सादः, विनाशः
rule नियमः, शासनम्
to rule शास् (2P)
rumour जनप्रवादः
to run घाव् (1P)

S
sacred पवित्र
sacrifice यज्ञः, बलिः m.
sad खिन्न, विषण्ण

sage मुनिः m., ऋषिः m.
for the sake of कृते
salary वेतनम्
salt लवणम्
to salute नमस्कृ, वन्द्
(1A)
sand सिकताः f. pl.
sandal पादुका
sandalwood चन्दनम्
to be satisfied तुष्
(4P), तृप् (4P)
to satisfy तुष् (caus.),
प्री (9PA)
Saturday शनिवारः
Saturn (planet)
शनिः m.
to save परित्रै (1A)
saw क्रकचः
to say गद् (1P), वच्
(2P)
scale तुला
scar किणः, व्रणः
to scare भी (caus.)
to scatter अवकृ (6P)
school पाठशाला
science विज्ञानम्
to scold तर्ज् (10PA)
to scratch कङ्क्ष्य
(den PA)
to scream आक्रुश् (1P)
sea अर्णवः उदधिः m.,
समुद्रः, सागरः

to search अन्विष् (4P),
गवेष् (10P)
season ऋतुः m.
seat आसनम्
second द्वितीय
secondary गौण
secret (adj.) गुप्त, निमृत्
secretry निमृत्तम्, रहसि
to see ईक्ष् (1A), दृश्
(1P)
seed बीजम्
to seek मृग् (10A)
to seem दृश् (pass.)
to seize ग्रह् (9P)
self आत्मन्, स्वयम्,
to sell विक्री (9A)
विपण् (1A)
to send प्रस्था (caus.)
प्रहि (5P), प्रेष्
(caus.)
sense इन्द्रियम्
sentiment भावः, आशयः
to separate वियुज्
(7A), विरह् (1P)
serene प्रसन्न
series परंपरा, श्रेणी
serious गंभीर, धीर
serpent अहिः m., नागः,
भुजंगः, फणिन् m., सर्पः
servant किंकरः, दासः
to serve उपचर (1P),
सेव् (1A)

to set निक्षिप् (6P),
निविश् (caus.), न्यस्
(4P)
to set out प्रस्था (1A)
प्रया (2P)
seven सप्तन्
seventh सप्तम
seventeen सप्तदशन्
seventy सप्ततिः f.
several विविध
to sew सिव् (4P)
shade छाया
shadow प्रतिच्छाया
to shake वेप् (1A), धु
(5PA), धू (9PA)
shallow गाध
shame त्रपा, लज्जा, ह्रीः f.
shape आकारः, रूपम्
share अंशः, भागः
to share अंश् (10PA),
विभज् (1P)
sharp तीक्ष्ण, तीव्र, निशित
to sharpen निशो (4P)
to shatter खण्ड्
(10PA), विभृद् (9P)
to shave छुर् (6P)
to shed गल् (caus.),
ह्र (caus.)
sheep मेषः, मेधी
shelter शरणम्
shepherd मेषपालः
shield चर्मन्

to shine दीप् (4A),
द्युत् (1A.), काश्
(1A), भा (2P)
ship नौका, नौः f.
shoe उपानह् f., पादुका
shop आपणः, विपणिः f.
shore कूलम्, तीरम्, बेला
short ह्रस्व, लघु
shoulder अंसः, स्कन्धः
to shout उत्कुश् (1P)
to show दृश् (caus.),
प्रकटय (den. P),
निनिश् (6P)
shower वृष्टिः f.
to shrink } संकुच् (1P),
to shrivel } (6P)
shrub गुल्मः
to shun परिहृ (1P)
to shut अपिधा (3PA)
shy भीरु, लज्जालु
sick रुग्ण, व्याधित
sickness रुग् f., रोगः
side पार्श्वः, पक्षः
sigh निश्वासः
to sigh उच्छ्वस् (2P),
निश्वस् (2P)
sight दर्शनम्
in sight प्रत्यक्ष
out of sight परोक्ष
sign अंकः, लक्षणम्, चिह्नम्
to signify उद्दिश
(6P), सूचय (den. P)

silence मौनम्
to silence मुकीकृ
silent तूष्णीक, मूक
silently तूष्णीम्
silver रजतम्
similar तुल्य, सदृश, सम
simple ऋजु, सरल
to simulate विडम्ब
(10PA)
simulation विडम्बनम्
simultaneous समकालीन
simultaneously गुणपद्
sin अधम्, एनस् n., दुष्कर्मन्
n., पापम्
sinful पाप, पापिन्
sinless अनघ, निष्पाप
sincere अकृत्रिम, सरल
to sing गै (1P)
singer गान् m., गायकः
to sink निमज्ज् (6P)
sister भगनी, स्वसृ f.
to sit आस् (2A),
उपविश् (6P),
निषद् (1P)
six षष्
sixth षष्ठ
sixteen षोडशन्
sixty षष्टिः f.
size आकारः, परिमाणम्
skill कौशलम्, नैपुण्यम्
skilful प्रवीण, विशारद
skin चर्मन् n., त्वच् f.

skull कर्परः, कपालः	snake अहिः m., सर्पः	source उद्भवः, उत्सः
sky अंबरम्, आकाशः	snare जालम्	south दक्षिण, अवाच्
यगनम्, f., दिव् f., नभस् n., वियत् n.	to sneeze क्षु (2P)	to sow वप् (1P)
slander अपवादः	snout घोणा	space व्योमन् n., अवकाशः
to slander अपवद् (1P)	snow तुषारः, हिमम्	spade खनित्रम्
slap चपेटः	so इत्थम्, एवम्	spark स्फुलिगः
slave दासः	sob गद्गदः	sparse विरल
slavery दास्यम्	sober धीर, संयत	to speak ब्रु (2AP), भण् (1P), वद् (1P)
to slay व्यापद् (caus.), हन् (2P)	social सामाजिक	spear कुन्तः, शूलः
sleep निद्रा, सुप्तिः f.	society संघ, समाजः	special विशिष्ट
to sleep स्वप् (2P)	soft मृदु, कोमल, पेलव	spectacle दृश्यम्
sleepy तंद्रालु	soil मृद् f., भूमिः f.	spectator प्रेक्षकः
to slide स्रप् (1P)	soldier भटः, योधः, सैनिकः	speech गिर् f., भारती, भाषा, वाच् f., वाणी
slight क्षुद्र, स्तोक	solid घन, दृढ	speed जवः, वेगः
slightly ईषत्, मनाक्	solitude विविक्तम्	to spend व्यय् (10PA), नी (1P)
to slip प्रस्खल् (1P)	some किञ्चित्, कतिपय	spendthrift वृथाव्ययिन् m.
slow मंथर, मन्द	somehow कथञ्चित्	sphere गोलः, वर्तुलम्
slowly मन्दम्, शनैः	sometimes कदाचित्	to spit छीव् (1P)
sly कुटिल	somewhere क्वापि	spite असूया, ईर्ष्या
small क्षुद्र, तनु	son आत्मजः, तनयः, पुत्रः	to split विभिद् (7P)
smear अज् (7P), दिह् (2PA)	song गाथा, गीतम्, गानम्	to spoil दुष् (caus.), विकृ (8PA)
to smell प्रा (1P)	soon अचिरात्, शीघ्रम्	sport विहारः, क्रीडा
smile स्मितम्	sorrow आधिः m., खेदः, व्यथा, शोकः	to sport रम् (1A), विह (1P)
to smile स्मि (1A)	soul आत्मन् m., जीवः	spray शीकरः
smith लोहकारः	sound (adj.) अक्षत, स्वस्थ	to spread वितन् (8PA), प्रसृ (caus.), विस्तृ (caus.)
smoke धूमः	sound (n.) नादः ध्वनिः m.	
to smoke धूमाय (den. A)	to sound बबण् (1P), स्वन् (1P)	
smooth मसृण, मंजुल	sour अम्ल	

spring वसन्तः
 to sprinkle सिच् (6P)
 sprout अंकुरः, पल्लवः
 spy चरः
 to squander अपव्यय्
 (10PA)
 stable (adj.) स्थिर
 stable (n.) मंदुरा,
 गोशाला
 to stagger स्खल् (1P)
 stain कलंकः
 to stammer गद्गदगिरा
 वद्
 to stand स्था (1P),
 सह् (1A)
 stanza श्लोकः
 star तारका, तारा
 state अवस्था, दशा
 statue प्रतिमा, मूर्तिः f.
 steady अचल दृढ
 to steal चुर् (10PA),
 सुष् (9)
 steam बाष्पः
 step क्रमः, पदम्
 sterile मोघ, वन्ध्य
 stick दण्डः, वेत्रम्
 to stimulate उद्दीप
 (caus.)
 stone अश्मन् m. उपलः,
 हृषद् f., पाषाणः, प्रस्तरः
 to stop रुध् (7PA),
 विरम् (caus.)

story आख्यानम्, कथा
 straight ऋजु
 strange अपूर्व, विचित्र,
 अद्भुत
 stratagem युक्तिः f.
 stream धारा, प्रवाहः
 खोतस् n.
 street रथ्या
 strength बलम्, शक्तिः f.
 to strengthen प्रबलीकृ
 to stretch आतन्
 (8PA)
 प्रसृ (caus.)
 to strike तड् (10PA),
 प्रहृ (1P)
 striking आश्चर्य
 to strive उद्यम् (1A),
 यत् (1A)
 strong प्रबल, बलिन्
 study अध्ययनम्
 to study अधी (2A),
 शिक्ष (1A)
 to stumble प्रस्खल् (1P)
 stupid जड, मूर्ख
 to stutter सगद्गद भाष्
 (1A)
 to subdue अभिभू (1P),
 वशीकृ
 subject अधीनः आयत्
 subjects प्रजाः f. pl.
 substance द्रव्यम्, सारः
 to substitute प्रतिनिधा
 (3PA)

to succeed सिध् (4P)
 success सिद्धिः f.,
 साफल्यम्
 succession परंपरा,
 संततिः f.
 such ईदृश, एवंविध
 to suck चूष् (1P),
 वे (1P)
 suckling स्वनंधयः
 sudden अकाण्ड
 suddenly अकस्मात्,
 सहसा
 to suffer अनुभू (1P),
 भुञ् (7A), क्लिश्
 (4A), व्यथ् (1A)
 sufficient पर्याप्त
 sugar सिता
 sugarcane इष्टुः m.
 to suggest सूचय
 (den. P), व्यञ् (7P)
 summer ग्रीष्मः
 summit कूटः, शिखरम्
 sun अर्कः, दिवाकरः, भानुः,
 रविः, सूर्यः
 sunrise सूर्योदयः
 sunset अस्तः, अस्तगमनम्
 Sunday रविवारः
 superfluous अतिरिक्त
 support आधारः, उपस्तंभः
 to support उपस्थां
 (9P), मृ (3PA)
 supreme परम

sure ध्रुव
surely ध्रुवं, निःसंशयम्
to surpass अतिरिच्
(pass.), अतिशी (2A)
to surround परिवेष्ट्
(1A)
to survive अतिजीव्
(1P)
to swallow गिल (6P),
प्रस् (1A)
swamp अनूपः
swan हंसः
to sway दोलाय
(den. A)
to swear शप् (1P)
sweat घर्मः, स्वेदः
to sweat स्विद् (4P)
to sweep मृज् (2P)
sweet मधुर, स्वादु
sweetmeat मोदकः
to swell श्वि (1P), स्फाय्
(1A)
to swim प्लु (1A)
swing दोला, त्रेखा
to swing दोलाय
(den. A)
swollen शूल, स्फीत
to swoon मुह् (4P)
sword असिः m., खड्गः
syllable अक्षरम्
sympathy अनुकम्पा
synonym पर्यायः

T

table पीठिका
taciturn तूष्णीक
tail पुच्छः, लांगूलम्
tailor सूचिकः
to take ग्रह् (9P), आदा
(3PA)
talented गुणिन्, धीमत्
to talk वद् (1P), आल्प्
(1P)
tall तुंग, प्रांशु
to tally संवद् (1P)
tank जलाशयः, तडागः
target लक्ष्यम्
to tarry चिराय
(den. P)
to taste खाद् (1A)
tasteful सरस
tasteless नीरस
to teach अनुशास् (2P),
उपदिश् (6P)
teacher शिक्षकः
tear अश्रु, बाष्पः
to tear विद् (9P,) विपट्
(10PA)
tedious दीर्घसूत्र
to tell आख्या (2P), कथ्
(10PA)
tempest वात्या
temple देवालयः
to tempt प्रलुभ् (caus.)

ten दशन्
tender कोमल, पेलव
tenth दशम
tepid कटुष्ण
terrible घोर, दारुण
terror भयम्, संत्रासः
testimony साक्ष्यम्
that तद्, अदस्
theatre रंगभूमिः f.
theft चौर्यम्
then तदा, ततः
there तत्र
thereafter तदनन्तरम्
therefore तस्मात्
thick घन, निबिड
thief चोरः, स्तेनः
thigh ऊरुः m, सक्थि
thin तनु, कृश, क्षीण
thing वस्तु
to think चिन्त्
(10PA), मन् (4A)
third तृतीय
thirst तृष् f, तृष्णा, पिपासा
to thirst तृष् (4P)
thirsty पिपासु
thirteen त्रयोदशन्
thirty त्रिंशत् f.
this इदम्, एतद्
thorn कंटकः
thought ध्यानम्, भावना,
मतिः f.
thousand सहस्रम्

thread तन्तुः *m.*, सूत्रम्
 threat तर्जनम्
 to threaten तर्ज्
 (10PA), भर्त्स (10PA)
 three त्रि
 thrice त्रिः
 thrill पुलकः, रोमांचः
 throat कंठः
 to throb स्पंद (1A),
 स्फुर (6P)
 throne सिंहासनम्
 to throw अस् (4P),
 क्षिप् (6P)
 thumb अंगुष्ठः
 thunder गर्जनम्
 Thursday वृहस्पतिवारः
 thus इत्थम्, एवम्
 to tickle कंझय (den.
 PA)
 to tie बन्ध् (9P), ग्रंथ्
 (9P)
 tiger व्याघ्रः, शार्दूलः
 time कालः, समयः
 tip अग्रम्
 tired क्लान्त
 today अद्य
 to toil आयस् (4P),
 परिश्रम् (4P)
 to tolerate क्षम् (1A)
 tomorrow ध्वः
 tongue जिह्वा, रसना
 too अतीव, अपि

tool यंत्रम्
 tooth दन्तः
 top शिखरम्
 top-knot चूडा
 tospy-turvy विपर्यस्त
 torment पीडा, यातना
 to torment पीड् (10PA)
 torrent महौघः
 tortoise कूर्मः
 tortuous कुटिल
 to touch स्पृश् (6P)
 touch-stone निकषः
 toward प्रति
 town नगरम् (०री),
 पुर *f.*
 to trample मृद् (9P)
 to transform परिवृत्
 (caus.)
 to transgress अतिक्रम्
 (1PA)
 treasure कोशः, निधिः *m.*
 tree तरुः *m.*, द्रुमः, वृक्षः
 to tremble कम्प (1P)
 tribunal धर्मासनम्
 to trickle लु (1P)
 triple त्रिगुण
 trivial तुच्छ, असार
 troop गणः, समूहः
 trouble कष्टम्, क्लेशः
 to trouble क्लिश् (9P)
 true सत्य
 truth सत्यम्

truthful सत्यवादिन्
 trunk स्कन्धः, करः
 trust प्रत्ययः, विश्रंभः
 to trust प्रती (2P),
 विश्वस् (2P)
 to try प्रयत् (1A)
 Tuesday मंगलवारः
 to tumble खल् (1P)
 tumult डमरः, तुमुलम्
 turban उष्णीषः
 to turn परिभ्रम् (4P),
 घूर्ण (1A)
 tusk दंष्ट्रा
 twelve द्वादशन्
 twenty विंशतिः *f.*
 twice द्विः
 twilight सन्ध्या
 twin यमः
 to twine संग्रंथ (9P)
 गुंफ (6P)
 to twinkle निमिष् (6P)
 twinkling निमेषः
 to twist व्यावृत् (caus.)
 गुंफ (6P)
 two द्वि

U

ugly कुरूप, विरूप
 ultimate अन्तिम
 umbrella छत्रम्
 uncle पितृव्यः, मातुलः
 unction विलेपः
 unctuous म्लिग्ध

under अधः, अधस्तात्
 to undergo अनुभू (1P),
 सह् (1A)
 to understand अवगम्
 (1P)
 to undertake आरम्भ
 (1A)
 unfavourable प्रतिकूल
 unfortunate दुर्भाग्य
 uniform एकविध
 union संयोगः
 unique अद्वितीय
 to unite संयुज् (7A)
 एकीकृ, एकीभू
 unity एकता, ऐक्यम्
 universe विश्वम्
 until यावत्, आ
 to uphold समर्थ
 (10PA)
 to uproot उन्मूल
 (10PA)
 to upset विपर्यस् (4P),
 क्षुभ् (caus.)
 to urge प्रणुद् (6P)
 अनुनी (1P)
 use प्रयोजनम्
 to use उपयुज् (7A)
 useful उपयोगिन
 useless निरुपयोग, निरर्थक
 uselessly वृथा
 utmost परम

V

vague अव्यक्त
 vain निरर्थक, गर्वित
 vanity असारता, गर्वः
 valour शौर्यम्, विक्रमः
 value अर्घः, मूल्यम्
 to vanish तिरोधा (3PA)
 vapour बाष्पः
 various विविध
 vegetable शाकः (०कम्)
 vehement सरभस
 vehicle यानम्
 veil अवगुंठनम्
 to veil अवगुंठ् (10PA)
 vein नाडी
 vengeance प्रतिद्रोहः
 Venus (planet) शुक्रः
 very अतीव
 vessel पात्रम्
 vice पापम्, दुष्कृतम्
 vicinity संनिधिः m.
 victor जेत् m.
 vigil जागरणम्
 vigilant जागरूक
 vigour प्रभावः, ओजस् n.
 vile अधम, जघन्य
 village ग्रामः
 violence प्रसभः, रभस् n.
 violent प्रचंड, सरभस
 virgin कन्या, कुमारी
 virtue साधुता, सद्गुणः

virtuous साधु, सुशील
 visible दृश्य
 visibly पत्यक्षम्
 vision दृष्टिः f.
 to visit अभ्यागम् (1P)
 voice वाच् f., वाणी,
 गिर् f.
 to vomit वम् (1P),
 उद्गृ (6P)
 vow व्रतम्
 vulgar प्राकृत, असभ्य
 vulture गृध्रः

W

wages पणः, भाटम्,
 वेतनम्
 to wail परिदेव् (1P),
 विलप् (1P)
 waist कटी
 to wait प्रतीक्ष् (1P)
 प्रतिपाल् (10P)
 to wait upon परिवर्
 (1P), सेव् (1A)
 to wake जागृ (2P),
 प्रबुध् (4A)
 to waken जागृ (caus.)
 to walk या (2P),
 भ्रम् (1P, 4P)
 wall भित्तिः f., प्राचीरम्
 wallow लुठ् (6P)
 to wander परिभ्रम्
 (1P, 4P)

to wane क्षि (1P),
हृस् (1P)
want अभावः, विरहः
to want अपेक्ष (1A)
wantom स्वैर
war युद्धम्, विग्रहः
to ward off अपवृ
(caus.)
warm उष्ण
to warn अनुयुज् (7A),
तर्ज् (10PA)
to wash क्षल् (10P),
धाव् (10P), निज्
(3PA)
washerman रजकः
waste क्षयः, व्ययः, हानिः f.
to waste अपव्यय्
(10PA), अपचि (5PA),
क्षि (1P)
watch जागरम्, प्रहरः
to watch रक्ष् (1P),
प्रतिपाल् (10P)
water अम्भस् n., जलम्,
वारि, सलिलम्
wave ऊर्षिः m. f., तरंगः
to waver दोलाय
(den. A)
way अघ्नन् m., वरमन् n.
weak दुर्बल, क्षीण
wealth अर्थः, धनम्
weapon अस्त्रम्, शस्त्रम्
to wear परिधा (3PA),
वस् (2A)

to wear out क्षि (1P),
ज् (4P)
weary क्लान्त, खिन्न
to weave वे (1PA)
weaver तंतुवायः
Wednesday बुधवारः
week सप्ताहः
to weep रुद् (2P)
to weigh तुल् (10PA)
weight तोलः, भारः
welcome स्वागतम्
to welcome सत्कृ
(8PA), संभू (caus.)
welfare कल्याणम्
well (adv.) सम्यक्, साधु
well (n.) कूपः, वापी
west पश्चिम
wet आर्द्र, किल्लन्न
to wet आर्द्रीकृ, किल्द
(caus.)
wheel चक्रम्
when ? कदा
when यदा
whence ? कुतः
whence यतः
where ? कुत्र, क्व
where यत्र
to whet निशो (4P)
which ? किम्, कतम्
which (of two) ? कतर
which यद्
while यावत् तावत्

whip कशा
whirlpool आवर्तः
whirlwind वाताली
to whisper उपांशु वद्
white गौर, शुक्ल, श्वेत
whole अशेष, कृत्स्न, अखिल
why ? किमर्थम्, कुतः
wick तूला, वर्तिः f.
wicked दुष्ट
wide आयत, पृथु
widow विधवा
wife कलत्रम्, जाया, पत्नी,
भार्या
wild वन्य
to win जि (1P),
विजि (1A)
wind अनिलः, पवनः, गरुत्
m., वायुः m.
window वातायनम्
wine मदिरा, सुरा
wing गरुत् (m.), पक्षः
wink निमेषः
to wink निमिष् (6P)
winter शिशिरः
to wipe मृज् (2P)
to wipe out अपमृज्
(2P), विनश् (caus.)
wisdom प्रज्ञा
wise प्राज्ञ, विदग्ध
wish इच्छा, अभिलाषः,
कामना, स्पृहा
to wish इष् (6P),
आर्काक्ष (1PA)

with सह, साकम्, सार्धम्
to wither म्लै (1P),
म्लै (1P)
without अन्तरेण, विना
witness साक्षिन् m.
wolf वृकः
woman नारी, स्त्री
womb गर्भः, योनिः f.
wonder आश्चर्यम्
to wonder विस्मि (1A)
wonderful चित्र,
चमत्कारिन्
wood काननम्, वनम्,
काष्ठम्, दारु
wool ऊर्णा
word शब्दः, पदम्
work कर्मन् n., क्रिया
to work कर्म विधा
(3PA), उद्यम् (1P)
श्रम् (4P)

world जगत् n., भुवनम्,
लोकः
in this world इहलोके
in the other world
परत्र
worm कृमिः m.
worn जीर्ण
worry चिन्ता, बाधा
to worry पीड् (pass.),
उद्विज् (6A)
worship अर्चना, पूजा
to worship अर्च् (1P),
पूज् (10PA), उपास्
(2A)
worthless असार, व्यर्थ
worthy योग्य, ०अर्ह
wound व्रणः
to wound क्षण् (8P)
wretched दीन, मंदभाग्य
wrinkle बली, भंगः

to write लिख् (6P)
wrong (adj.) अशुद्ध,
सदोष, अनुचित
wrong (n.) पापम्, अनर्थः
to wrong अपकृ (8PA)

Y

to yawn जंभ् (1A)
year वत्सरः, वर्षः
to yearn स्पृह् (10P)
to yell आक्रंद् (1P)
yellow पीत
yes एवम्, बाहम्
yesterday ह्यः
yet तथापि
yoke धुर् f., युगम्
to yoke युज् (7A)
young तरुण, युवन्
youth यौवनम्

SYSTEMATIC INDEX OF PARTS I & II

(The figures refer to the marginal numbers)

I. The Sanskrit Alphabet

Vowels—I, 1; Consonants—I, 2; Consonants followed by vowels—I, 3; Compound consonants—I, 4; Numerical figures—I, 5.

II. Euphonic Combination (Sandhi)

1. *Vowel Sandhi* : Guṇa and vrddhi—I, 6(3); Sandhi of similar simple vowels—I, 31(1); Sandhi of dissimilar vowels—I, 31(2); Sandhi of diphthongs and vowels—I, 31(3); Special sandhi rules : for the augment—I, 47(3); in conjugations—I, 7(2); I, 16(3); I, 23(3); I, 32(3); I, 40; I, 46(2); I, 55; II, 13(4); II, 27(4); II, 36; II, 69(4) and (5); II, 110; Absence of vowel sandhi—I, 31(4); I, 70(2).
2. *Visarga Sandhi* : I, 15(2); I, 27; Visarga standing for final र्—I, 54; Absence of visarga sandhi—I, 67 (p. 36).
3. *Consonant Sandhi* : Change of न to ण—I, 17; Change of स to श—I, 45; Final consonants allowed—I 72(1, 2, 3); Hard and soft consonants—72(4, 5, 6); Final स—I, 15; Final न—I, 87; Dentals combined with palatals, cerebrals and ल्—I, 88; Transfer of aspiration—I, 77(7); Special rules for conjugations—II, 37-44.

III. Declension

1. *Stems ending in Vowels* : Masc. and neuter nouns in अ—I, 10 and 11; Fem. nouns in आ—I, 38; Masc. nouns in इ and उ—I, 28; Fem. nouns in इ and उ—I, 50; Fem. nouns in ई—I, 38; Fem. nouns in ऊ—I, 58; Masc. and fem. nouns in ऋ—I, 52-53; Neuter nouns in इ, उ and ऋ—I, 64.

Irregular nouns in अ and आ—II, 1-5 , Irregular masc. and fem. nouns in इ, ई, उ and ऊ—II, 10-12 ; II, 17-18 ; II, 24-26 ; Irregular neuter nouns in इ—II, 32 ; Nouns in ओ and औ—II, 54.

2. *Stems ending in Consonants* : Nouns and adj. with one stem—I, 74-77 ; Nouns and adj. with two stems—I, 79-82 ; I. 83 , I, 85 ; I, 89-92 ; I, 94 ; Nouns and adj. with three stems—I, 97-107 ; Irregular nouns in अन्—II, 63-68 ; Miscellaneous irregular nouns—II, 78-83.

IV. *Formation of the Femininae* : I, 66 ; I, 108-112 ; II, 205.

V. *Degrees of Comparison* : I, 93-94.

VI. *Numerals* : From 1 to 19—I, 126, 130-131 ; from 19 to 99—II, 22-33 ; from 100 to 1,000—II 30-31.

VII. *Pronouns* : Personal—I, 67 ; II, 167 ; Demonstrative—I, 67 ; 69-70 ; II, 168 ; Relative—I, 114 ; II, 169 ; Interrogative—I, 113 ; Possessive—II, 171 ; Indefinite—II, 172 ; Reflexive II, 173 ; Pronominal adjectives—I, 96 ; II, 174.

VIII. *Indeclinables* : Prepositions—I, 37 ; Adverbs—I, 128 ; II, 196(2).

IX. *Compounds (Samāsa)*

1. *Generalities* : II, 175-180,
2. *Dvandva* : II, 181-185.
3. *Tatpuruṣa* : II, 186-188 ; Karmadhāraya—II, 189-191 ; Dvigu—II, 192 ; Prādi-samāsa—II, 193-194 ; Gati-tatpuruṣa—II, 197, Upapada-samāsa—II, 198.
- 4, *Bahuvrihi* : II, 199-204.
5. *Avyayibhāva* : II, 213-215.

X. Primary and Secondary Suffixes (कृत् and तद्धित)

1. *Generalities* : II, 95-97.
2. *Primary Suffixes* : कृत्य—II, 98 ; Other primary suffixes—II, 102-104 ; II, 125 ; II, 128-131 ; II, 139 ; II, 206-207.
3. *Secondary Suffixes* : II, 208-211. .

XI. Conjugation

1. *Generalities* : I, 6 ; The Augment—I, 47 ; II, 140 ; II, 218 ; Reduplication—II, 70 ; II, 107 ; II, 152 ; II, 161 ; II, 225.
2. *Conjugational Tenses and Moods*
 - (1) *Generalities*—II, 6-8 ; I, 34.
 - (2) *Terminations*—I, 8 ; I, 40 ; I, 48 ; I, 55 ; I, 59 ; II, 9.
 - (3) *Unchangeable bases* : 1st, 4th, 6th and 10th conjugations :

1st Conj. (भ्वादि)—I, 6-9, 18	}	I, 34, 46-49, 55-56, 59-60.
4th Conj. (दिवादि)—I, 16, 18		
6th Conj. (तुदादि)—I, 23-25		
10th Conj. (चुरादि)—I, 32-33		
 - (4) *Changeable bases* : 2nd, 3rd, 5th, 7th, 8th and 9th conjugations :
 - 2nd Conj. (अदादि)—II, 33-53, 55-62.
 - 3rd Conj. (ह्वादि)—II, 69-77.
 - 5th Conj. (खादि)—II, 13-16.
 - 7th Conj. (रुधादि)—II, 84-87.
 - 8th Conj. (तनादि)—II, 19-21.
 - 9th Conj. (ऋयादि)—II, 27-29.
3. *Non-Conjugational Tenses and Moods*
 - Perfect (क्तिच्)—II, 105-106 ; Reduplicative—II, 107-121 ; Periphrastic—II, 122-123.
 - Aorist (लुङ्)—II, 216-225.

Future (लुट् and लृट्)—II, 132-133; Periphrastic—II, 135-137; Simple—II, 136-137.

Conditional (लृट्)—II, 141.

Benedictive (आशीर्लिङ्)—II, 143.

4. Derivative Conjugations—II, 144.

Causative (णिच्)—II, 145-146.

Desiderative (सन्)—II, 152-155.

Frequentative (यङ्)—II, 161-164.

Denominative (नामधातु)—II, 195-196.

5. The Passive

Pres., Imperfect, Imperative, Potential—I, 68, 71(3);

Perfect—II, 124; Future—II, 138; Conditional—II, 141;

Benedictive—II, 143; Aorist—II, 226.

6. Participles

Pres. part. act. & pass. (शतृ, शानच्)—I, 83; II, 102-104.

Perfect participles : active (क्वत्तु)—I, 85; (क्वसु)—II, 125;
passive (क्त)—I, 85.

Future participles (स्यत्, स्यमान)—II, 139.

Potential part. pass. (कृत्य)—II, 98,

Indecl. past. part. (क्त्वा, णमुल्)—I, 115; II, 128.

7. Infinitive (तुमुन्)—I, 122.

XII. Syntax

1. The Cases : The Nominative—I, 13; The Accusative—I, 14; II, 88-89; Double Accusative—II, 90, 147; Prepositions governing the Accusative—II, 93; The Instrumental—I, 21; II, 100-101; The Dative—I, 22; II, 126-127; The Ablative—I, 29; II, 148-151; The Genitive—I, 30; II, 157-159; Genitive Absolute—I, 119; The Locative—I, 35; II, 165-166; Locative Absolute—I, 117-118; The Vocative—I, 36.

2. *The Agreement of the Adjective*—I, 66 ; II, 94.
3. *Tenses and Moods* : The Present—I, 8 ; The Imperfect, The Perfect and The Aorist—I, 46 ; II, 105 ; II, 216 ; The Two Futures—II, 132 ; The Imperative—I, 55, 61 ; The Potential—I, 59-61 ; The conditional—II, 140 ; The Benedictive—II, 142 ; The causative—II, 145 ; The Desiderative—II, 152 ; The Frequentative—II, 161.
4. *The Participles* : Present and Perfect Participles—I, 86 ; II, 212(3) ; Future Participle—II, 139 ; Potential Part. Pass.—II, 99 ; Indecl. Past. Part—I, 116.
5. *The Infinitive*—I, 123.
6. *The Passive Voice* : Change of Voice—I, 71, 86(2), 116 ; II, 91 ; Passive Impersonal—I, 78, 86(3).
7. *The Subordinate Clause* : The Noun-clause—I, 124 ; The Adjective-clause—I, 125 ; The adverb-clause—I, 127-129.

GANGARAMS-BANGALORE Ph:5588015



054176106538//1510031N5911

RS. 85



Rs. 85.00